

Folyójs. O.

135.
4.

Digitalizálta
a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
és Információs Központ

Első év. 19. száma.

1903.

Budapest, június 21.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

Ára 20 fillér.

Kiadóhivatal
Honvéd-u. 10.

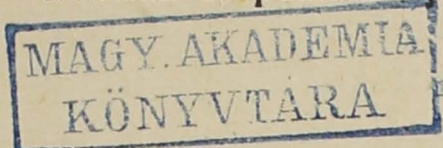
Egy hónapra
Egy korona.

302214

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Tisza István kalváriája.

I.

Az ifjú Tiszát eljellemezték előlünk a naponként megjelenő újságok. Igaz, föltünő részletességgel és szigorúsággal csak akkor, amikor már biztosnak vették, hogy nem kap kabinetet. Amikor Bécsből a király megbízásából megjött, azt mondták: «Ő akar!». Miután visszaindult a megbizással Bécsbe, már így változott a mondat: «ez akar!». Kissé idegesek voltak azok, akik karakterizálták és némely része olyan, hogy az ember nem tudta, mit gondoljon: az ifjú Tisza vajjon Bayard-e, avagy Machiavelli? Mindenesetre kezd szimpatikus lenni azok miatt, akik bántják. Mégis csak erős valaki lehet az, aki ellen így összefognak és akiről még Rákosi Jenő sem tud egyéb tényleges rosszat mondani, mint azt, hogy Tisza nem egy vidám és könnyelmű görög ifjú, hanem egy céltudatos és komoly kálvinista fiatalember, akinek nem kell sem parázson égetett illatos fűszer, sem mámorító ital, sem kábító dal, ő a debreceni örök első emmens diák és a klasszikus tréfát nem érti... Azonban az ujságirodalom főrendjének, puritán nábobjának, nekünk szeretve tisztelt mesterünknek jellemzése, ami az erkölcsi szempontokat és a jellemzés művészetét illeti —: csudálatosan szép és megható. Kár, hogy az élvezetben megzavar bennünket egy minduntalan közbevetődő kérdésünk: és ha az ifjú Tisza nem volna Kálvin híve?

Karakterének egy homályos — nekünk homályos — zugát mégis meghagyták számunkra az óra Tacitusai. És ez

a Tisza István képzelőereje, amelynek mérhetetlen gyengesége a fiatal államférfiút talán mindennél jobban jellemzi. Vajjon milyen képek támadhattak a frissen megbízott kormányelnök agyában, hogy Bécsből jött lefelé? Látott-e arcokat, amelyek majd Budapesten fogadják és látta-e előre, hogy fogadják? Egy fix képe sem lehetett minderről és sejtelve sem volt arról, hogyan gondolkoznak róla azok, akiknek gondolataira kíváncsinak kell lennie. Akik nem pszichológok, azt hiszik, hogy ez benne az oktalan gőg, a nem jogos souverénitás, örökölte az atyától, aki szintén keveset törődött azzal, hogy mit gondolnak róla embertársai, mert tudta, hogy az változó, az ő viselkedése és amazok érdekei szerint. Pályája kezdetén, mielőtt még bármit is csinált volna, nem lehet föltenni a fiúról ilyen közönséges, parlagi elbizakodottságot. Sokkal egyszerűbb és bizonyára közelebb járunk az igazsághoz, hogyha megállapítjuk: ennek a kiváló férfiúnak nincs szeme, csak a tények iránt, nem hall ki nem fejezett gondolatokat, egy szóval: nincs fantáziája. Ha van, egy szemernyi is, bárcsak annyi, mint egy utolsó rangú költőnek: mielőtt tényleg látja, előre láthatja, hogy amikor visszatér, elődje nem fogja karjait kitérni és boldogan nem fog így fölkiáltani: «apám!» És ha kitünő elméje szárazságában van egy csepnyi nedve az isteni fantáziának: előre tudnia kell, milyen módon fogadja ifjúkori barátja, Andrassy Gyula. Tisza korán kelő, Andrassy későn kelő: két antipodus, hiába minden összekötő szál és kapocs, ezek sohasem találkozhatnak igazán. Ágyban fekve magyarázhatta meg az ifjú Andrassy az ifjú Tiszának, hogy tőle támogatást nem várhat, csak őszinteséget. Azt is csak az udvariasság bizonyos fokáig, de addig nem, hogy megmondja neki: Don Quichottenak lenni szép, de fantázia nélkül, oly szegény és szomorú. Illik Apponyinak, de nem egy Tiszának.

Megvetett képzelő erő te, milyen kár, hogy egy kitünő fiatal ember elméjét, szellemes és hasznos játékaid színteréből végképp kihagyta! Csak így történhetett, hogy Tisza István lehetőnek tartotta, hogy a maga komor és becsületos ka-

landja számára megkapja Andrassy fiát, akinek politikai szimatja van tíz évre előre; hogy Wekerle hozzácsatlakozik pénzbeszedőnek és a kaszinó, mely gyűlöli mint egyént és mint kálvinistát, tömegben támadja meg a személykörüli ministeri tárcát, hogy elnyerje. Nem, még Berzeviczyt sem kapta meg. És meggondolási időt kér Gajáry Géza, ha a belügy-ministeri tárcát neki felajánlja. Bánffy nem találja «otthon!» És nem tudta, nem találta természetesnek, hogy nem találja otthon! És a politikus, aki nem született Krisztusi szerepre, megjárta a kalváriát. És nem azért, mert előre nem tájékozódott, — talán erre ideje sem volt, — hanem azért, mert nem lát senkit — csak magát és azt a régi Magyarországot, amely a királyi hatalom, akarat, szándék, vagy szeszély előtt, bárhogy nyilvánuljon az meg: kritika nélkül borúl térdre. Ennek íme, vége van és a véletlen csudás játéka, hogy ezt éppen a nyakas és kemény, becsületes és egyenes Tisza Istvánal üzenik meg Bécsbe!

B.

II.

Nem vagyunk kárörvendők s azért nem veszszük észre, hogy a cidevant Széll-kabinet és az obstrukció im' azzal a szemrehányó csodálkozással néznek egymásra, mint ama két izraelita, akik lenyelték a békákat, hogy úgy legyenek, ahogy voltak. Hát kellett ez neked? Hát kellett ez nekem? Hát kellett ez nekünk? — kérdik a néma pillantások. Ez az ez, tudniillik Tisza Pista. Pedig a szemrehányásra immár semmi szükség. Tisza Pistáról kiderült, hogy — a falrafestett ördög mégis csak falfestmény és nem ördög. Erről a nagy eszű, tanult, számító, óvatos és megfontolt politikusról ma már tudjuk, hogy tapasztalatlan, naiv, meggondolatlan és könnyelmű ábrándozó, aki felült saját légvárainak. Feljött a klubba és vidéki vezércikk-szólamokkal akarta a hazát megmenteni. Azt hitte, hogy ők hiszik, hogy ő hiszi, amit mond: az örvény széléről, a haza jobbairól, a holt pontról, a szebb jövőről és más effélékről. Ezek és hinni!

A feltűnésnek pedig még nincs vége. Hogy hivatalnok-ministeriumot csinálni? Ugyan kérem. Hiszen mialatt ő oda fenn kimondja a magyar politikában ismeretlen szót, már ide-

lenn megtalálták az ellenszerét: Apponyi nem mond le s ezzel vége minden Tisza-kombinációnak. Az elnököt nem lehet elcsapni, haneha leszavaztatják. De próbálja Tisza Apponyit kiszavaztatni az elnöki székből.

Marad még egy: az ex-lexes választás. Tisza ma az önérzetes, módszeres fanatikusok elkeseredésében majdnem mindenre képes. Ám olyan szorgalmas tanuló, mint amilyen ő, egyet bizonyosan tud. Hogy tudniillik a választásokat a vármegyék végzik. Azt tehát könnyű lesz kiszámítania, hogy hatvanhárom törvényhatóságból legalább negyvennek a központi választmánya semmi szín alatt nem fogja kitűzni a választás határnapját, nem fog kiküldeni választási elnököt. A törvénytelenségnek ez az egy módja tehát lehetetlen. Ennélfogva mikorra e lapok megjelennek, a Tisza-ötletnek vége.

Hát aztán?

Aztán kettő lehet: abszolutizmus vagy visszagombolkozás. Igen, abszolutizmus is lehet. Egy öreg politikus, aki legalább negyven esztendő óta mindent tud és még néha annál is többet, ma egész szerényen ennyit mondott:

— Én csak attól tartok, hogy ha már — amint látszik — a generálisok komolyan belefogtak a politizálásba, azt is megpróbálják, hogy a királyt lemondásra kérjék. Negyvennyolcban is így volt. Akkor aztán minden jöhet.

Mi tudjuk, hogy ez a veszedelmes mondás Tisza Pista érdekében hangzott el és — majdnem előidézte a kívánatos megrökönyödést. Csak azt a generálist szeretnők látni, aki odafönn ilyesmivel elő mer állani.

Nézzük tehát inkább a másikat. Ha a válságot logika szerint akarnák megoldani, csak egy ember jöhetne: Széll Kálmán. Ma nincs kabinet és minden lehető politikus közül a leglehetőbbet kell kiválasztani. A pártban is, a Házban is ő a leglehetőbb. Az általa benyújtandó törvényjavaslatok között csak ne legyen a katonai javaslat és minden rendben van.

Egyet azonban biztosra mondhatunk: Széll Kálmán nem lesz miniszterelnök. Van esze, hogy ne legyen. Mert akárki jöjjön, hat hónapon belül csúfosan meg kell buknia.

A véderőtörvényt, a kiegyezést csak Curtiusokkal lehet megcsinálni, ha ugyan lehet.

Hanem annyi tény, hogy Rooseveltnek igaza van: a politika a legszebb játék a világon. Megbukik egy kormány, lehetetlenné lesz egy jelölt és a játék teréről mégse ezek tűnnek le, hanem két szélső antagonista. Szébb színházi coup-ot a magyar politika még nem termelt, minthogy az, aki Tiszát ajánlotta és Apponyi egyazon csapással ütötte agyon magát.

F.

A NÉMET VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYE. Csütörtökön este egy arany cvikkeres, roppant komoly úr sétálgatott a Dunaparton. Egy porosz államügyész, akit a magyar fogházak tanulmányozására küldött ki a kormánya. Valaki megkérdezte, hogy mit szól a német választásról jött hírekhez. A komoly úr még komolyabb lett. Aztán megcsóválta a fejét és valami szomorú rezignációval mondotta: «Des Resultat der Wahlen. Ach ja! Nun nicht eben günstig».

«Nicht eben günstig». Ost-Elbia különböző Rittergutjain hihetőleg sokkal kevésbé enyhe módon fejezték ki véleményüket a «trón és oltár» védelmezői. A trón és oltár védelmezői kezdik magukat átkozottul rosszul érezni. A «társadalom ellenségei» már a főválasztásokon több jelöltet hoztak be, mint a hány helyük az utolsó Reichstagban egyáltalában volt. És nem egy kövér, pirosarcú agrárius úrnak kissé lassú felfogású elméjében feldereng a tudat, hogy a régi, szép időknek végérvényesen vége van.

A német szociáldemokrácia nagy győzelmének különböző okai vannak. Nemcsak a szocializmus terjedése játszott bele, hanem más tényezők is. Elsősorban a kereskedelmi politikai harc, amely már több mint tiz esztendeje Németországot folytonos izgatottságban tartja. Másodsorban a liberális pártok egy részének ügyetlen és elhibázott politikája. Harmadsorban maga a császár.

A vámtarifa, illetőleg a gabonavámok ellen folytatott harc majdnem kizárólag a socializmusnak vált előnyére. Ebben a harcban csak két tábor volt szervezve, az agráriusoké és a munkásoké. A harmadik tábor, az iparos és kereskedő polgárság szerencsétlenül, széthúzódva, pártokra szakadva vett benne részt. Minden sziléziai, pomerániai vagy bajor földbirtokos esküdött Diderich Hahnra, a «Bund der Landwirte» igazgatójára. Minden hamburgi, erfurti vagy kölni munkás esküdött Bebelre és a socialdemokrata-párt többi vezérére. A nagyipar és minden a mi hozzája tartozik, ellenben két teljesen ellenkező irányt követett. A nyersanyag-készítő ipar dühös védvamos volt. A nyersanyagot feldolgozó ipar viszont a kereskedelmi szerződések dühös barátja. A kettő szenvedélyesebben harcolt egymás ellen, mint kifelé. És így a kereske-

delmi szerződések barátai, a szabad kereskedelem hívei önkéntelenül is annál az egy tábornál kerestek védelmet és segítséget, amely egyedül állott erősen és szilárdan az agráriusokkal szemben. Az anilin- vagy gépgyárosok, akiknek exportját az új vámtarifa tönkre tette, a szívük mélyében bizonyosan egy erős szocialdemokrata pártért imádkozhattak, amely minél kevésbé védvamos kereskedelmi szerződéseket akar. A védvamos ipar, a fonók vagy vasgyárosok pedig nem bíztak eddigi nemzeti szabadelvű vagy német néppárti képviselőikben. Nekik sem tetszik az agrárius urak hadnagy fia, aki kutyába sem veszi őket. De hiába, ezek az agrárius urak mégis a magas vámokat akarják megszavazni és Isten neki, a jóért az ördöggel is szövethetnek. És szövethettek vele.

Van Berlinben, a Kröthener Strasseban, egy kétemeletes ház, amelyet egészen a «Handelsvertragsverein» foglalt le. Az angol anti-corn-law-league mintájára a német szabadkereskedők, értsd a szabadkereskedelem alapján dolgozó nagyipar, egy hatalmas szervezetet létesített, amely kizárólag a kereskedelmi szerződések érdekében agitál. Roppant gazdag egyesület, évi budgetje több mint 1 millió márka. A német nagyiparnak van pénze. Mikor a választások közeledtek, ebben az épületben egy furcsa iskola nyílt meg. «Kursus zur Ausbildung handelspolitischer Agitatoren» volt a címe. Jelentkezhetett, aki akart. A kit elfogadtak, az 5 márka napidij mellett tanult meg agitálni, népgyűléseken szónokolni, az ellenfelet zavarba hozni és határozati javaslatokat készíteni. A legjobb praktikus nemzetgazdászok adtak rajta elő. Magam is résztvettem benne mint volonteur. Furcsa társaság volt ez a hallgatóság, kicsapott szerkesztők, nyugalmazott postamesterek, munkások és nyomorgó lateinerek. De elég szép eredménnyel tanultak. Az első hetekben némelyik még beszélni sem tudott, a második hónapban ugyanaz már forradalmi beszédeket tartott. A vezető igazgató szoborszerű komolysággal ült a helyén és egy pillanatra sem tette volna le a monokliját. — Herr Wendtlandt wenn ich bitten darf, eine agrarische Rede — mondotta. És Wendlandt úr dühösen kezdett szónokolni a berlini zsidók ellen, akik a derék földművelő népet tönkre akarják tenni. — So, meine Herrn — nun stören sie jetzt ein wenig den Redner — egyszerre pokoli zshivaj. Egy öreg munkás torkaszakadtából ordított: «Ja, ja, ihr Schindet die armen Leute». Olyan dühösen kiabált, hogy azt hiszem nem is az öt márka tette, hanem a meggyőződés. Azután következett ugyanez megfordítva. És így folyt le egyik kurzus a másik után. A kész tanítványokat rögtön vidékre küldötték, hogy dolgozzanak a nép között. Mikor egyszer az öreg munkás hallgatóval — Rossbachnak hívták — haza felé mentem, az öreg hirtelen elmosolyodott. Megkérdeztem, hogy miért? — Hát nem kell nevetnem — kérdezte viszont — amikor az urak itt rengeteg pénzt költenek — és csak nekünk, socialdemokratáknak lesz hasznunk belőle.

Igaza volt. De az urak alighanem maguk is tudták előre ezt az eredményt — és nem is bánták. A politika szép dolog, — de a zseb, az mégis fontosabb.

A liberális pártoknak másodsorban a saját politikájuk ártott. A vámtarifa tárgyalása idejében a német néppárt — és főleg a német néppárt vezére: Richter Jenő — egyik baklövést csinálta a másik után. A parlamentben a szocialisták elkeseredett obstrukcióban harcoltak a kenyéruzsora ellen. A szegényebb néposztályok, de a középosztálynak nagyrésze is halálos elkeseredéssel kísérte a tárgyalásokat. Az agráriusok túlkapásait a polgári osztály is elítélte. Az obstrukció módja talán soknak nem tetszett, az obstrukciónak azonban még ezek is sikert kívántak. De általánosan elítélték azt, hogy Richter, a német néppárt vezére, a régi német polgári szabadelvűség képviselője, ha a vámtarifát nem is pártolja, de még elkeseredettebben harcol a szocializmus obstrukciója ellen. Pszichológiailag ez nagyon érthető. Az öreg Richter fokozott elkeseredéssel látja évek óta, hogy a szocializmus hogyan rántja ki lába alól a talajt. Azok a rétegek, amelyekre még néhány évtized előtt a német szabadelvűség biztosan számíthatott, ma már elvesztek számára. És Richter évről-évre fogyni, gyengülni látja a saját pártját. Ez a változás elkeserítette és folyvást jobban keseríti. Az elkeseredett lélek nem tud mérlegelni. Richter a németvámtarifában már nem tudta abból a szempontból felfogni, hogy saját életének munkáját támadja meg döntő támadással. Ő csak a szociálizmus izgatási eszközét látta benne. És ez a meggyőződés befolyással volt az ő és a német néppárt egész harcára a vámtarifa ellen. A kívülállók pedig csodálkozva látták, hogy Richter Jenő fejtegetéseit az obstrukció ellen agráriusok és konzervatívok tapsolják meg. A tömeg nem ért a pszichológiához. Ők csak azt látták, hogy régi barátai és régi ellenségei együtt vannak. És ekkor új barátokat keresett.

Azután jött a német császár. Jöttek a támadások Krupp ellen, Krupp rejtélyes halála és a császár beszédei. A Hohenzollern császári pajzsát tartotta a megvádolt Krupp sírja fölé. De a császári pajzs az egyedüli védelem maradt. A bírói eljárást beszüntették. És az «állam ellenségei» nem tudták a megsértett család gyöngéd intencióit megérteni — az ő szemükben a bírói üldözés abbahagyása egészen mást jelentett.

— No, a választások megtörténtek. A német szabadelvűek már tisztában lehetnek azzal, hogy eljátszották szerepüket. A német konzervatívok tudatában lehetnek annak, hogy új harcaikat erősebb és kiméletlenebb ellenséggel kell majd megvívniok, mint az eddigiek voltak. Az utcákon pedig hömpölyögnek a győzelmes szocialistatömegek. A német munkás nem tud hangosan örülni. Csendesesen, komolyan halad a maga útján előre és csak néha-néha dúdolja halkán a régi dalt, a halott Lassalle dalát:

Zu Breslau ein Friedhof,
Ein Todter in Grab,
Dort schlummert der E i n e,
Der Schwerter uns gab.

Dr. Wolfner Pál.

A császárkisasszony.

Irta: Bródy Sándor.

I.

A főkomornyik fölügyelete alatt két lakáj hozta a vőlegényt. Az arcképét csupán, mert ennek a vőlegénynek nem volt módja személyesen tisztelegni menyasszonyánál, messze lakott, Párisban, királyfi volt.

— Ez a dauphin! — kiáltott föl egy grófnő és nem bírt az orra cimpájával, az megrándult, fölhúzódott, minden tilalom ellenére. (A grófnő magyar volt és erkölcsi szobalány szerepekre vállalkozott itten, a bécsi udvarban.)

— Maga a dauphin, megszólal szinte és bókot mond a menyasszonyának. De az életben még szebb! (?)

— Az könnyen lehet! — mondá a menyasszony csendesen. Lenvirág szeme száraz maradt, mosolygott, de a csúcsos kis szája meg-megrándult, egyedül sírt.

— Tehát ez az! — szólt halkán, belefogódzkodott a dajkája szoknyájába és úgy nézte a francia királyfi hősies pózban ábrázolt alakját, amely minden ornátusa dacára egészen olyan volt, mint a tészta-szakácsné, akit a nyalánk kisasszony igen is jól ismert. Az arca olyan széles volt, mint egy katonatiszt dereka, a szeme összehúzódott, mint egy öreg papé, a száján, a szélesen, a vékonyon, meglátszott, hogy az enni akar és nem csókolni akar. Császárkisasszonyok és szolgálóleányok, okosak és nem azok, azonnal megismerik az ilyesmit és kedvetlenül vagy közömbösen félrefordítják a tekintetüket. De Mária Antoinette ezt nem tehetette, egész kíséret nézte vele a vőlegény ajándékba küldött, ezüstkeretű olajképét. Nem mert sírni, félt az anyjától, nem mert gúnyolódni, félt magamagától, hogy elkedvtelenedik és ezt nem szabadott, vagy nem lehetett. Mégis, még nem volt tizenöt éves és a tettetés tudományában még nem érett meg. Kissé kinyújtotta nyelvecskéjét és fölkiáltott:

— Huh, be kövér ő fensége!

— Látná lovon! — toldotta valaki, akinek érdekében állott.

— Különben! — szólt a menyasszony és vállat vont. Majd meg vidámságra fogta a dolgot és egy arkangyalnak, félig katonatisztnek öltöztetett nagy porcellánbabát kapott elő a szögletből és a közönség meglepetése és elfojtott nevetése között odatáncoltatta az arckép elé és lehajolva a baba elé, kérdé:

— No Pomi, hogy tetszik a vőlegényem?

Mély és kínos csend lőn, a baba természetesen nem szólt egy szót sem. A jelenlevők még kevésbé. A császárkisasszony azonban nem állta meg szó nélkül.

— Nekem egy cseppet sem tetszik! — mondá és most már a szeme sírt és a szája nevetett.

— Ha hallaná a dauphin!

— Jézus a kereszten, ha meghallaná a császárné!

— Ne mondják meg neki. Még a mult évben megtapogatta a copfom. Csak egy kicsinyt. Még a mult héten térdepelt a menyasszony. (A fogam nem volt rendben egyszer. Másszor meg elbújtam a gyóntató elől. Mit tehetek én arról, ha nem talált!) De üssön, verjen drága szép anyám, csak azt meg ne tudja, hogy mit gondolok erről az úrról itt!

A kicsiny Antoinette a leggondosabb nevelés törvényeit olykor valóban lábbal tiporta, most is a lábacsájával gesztikulált, azzal mutatott a képre. A főkomornyik keresztet vetett, a lakajok nyomban kiutasítottak a teremből, a magyar grófné hirtelen munkát talált az ablaknál és ott sírt. A császárkisasszony észrevette, utána ment, megölelte és szólt:

— Nem kell engem komolyan venni, én még kis leány vagyok, ahhoz megyek, akihez adnak. Csak jó ember legyen, majd megszeretem! Aztán király lesz, a legkatolikusabb, leg-hatalmasabb király. Az oldala mellett segíthetek a mamának.

— És az egyháznak! — mondá egy, a házhoz tartozó pap, aki oly nesztelenül, mintha a levegőben lépne, egyszerre csak ott termett a két sugdosódó nő körül.

— Intett, hogy a képet elvihetik az ő kis szobájából, föl a nagy családi képtárba. És vitték a vőlegényt elfojtott és nem jóakarató bírálatok, hangos és émelygős magasztalások között, kiki a pártállása, érdeke, baráti vagy kémi hivatala szerint. Vitték, hogy telesuttogják a Burg minden barok cifrázatát, hogy a következő órában az aranyozott cifraságokban, a festett porcellánokban, mint a csigában, zsongjon a hír: Toienette nem akar Párisba menni.

Csak egy öreg főhercegnő — akit az udvarnál nem vettek eléggé komolyan — maradt még egy pillanatig és minden családi tradíció ellenére, most az utolsó pillanatban, el akarta rontani a nagyszerű partit:

— A mamád azt akarja, hogy föláldozzad magad, ne nyikkanj és tedd kötelességed!

Szűk családi körben a császárkisasszony most már szepegni is mert. Könyei most már végigfolytak arcán, amelynek olyan finom és szinte nem emberi színe volt, mint a fayencenak.

— Meg fogom tenni, csak hagyjanak békén! — mondá, letelepedve a földre. Ruhájának szabása ellenére bár, az öreg nő is letelepedett mellé és biztatta:

— Örülj, hogy ezt kapod, a testvéreid mind rosszul mentek férjhez. Rosszul a mamára és házunkra vonatkozólag. Ők esetleg boldogok. Te esetleg boldogtalan lehetsz. De nem az a fő. A házasságban egészen más az, ami fontos. Az összeköttetés, a pozíció.

— Az összeköttetés, a pozíció... motyogta utána a leány.

— Mit tennél te, ha úgy járnál, mint Brandenburgi Katalin. Az a komisz Bethlen volt az ura. Muszájt hozzáia mennie. Az egyik nem tudott németül, a másik nem tudott magyarul. Csak integettek, úgy éltek egymással. Nekem egy nénémnek kellett volna ehhez az emberhez menni. A császár hozzá is adta volna, de a fejedelem vizibeteg volt. (Ugy se sokáig árthatott.) A dauphin legalább nem beteg. Aztán ha beteg is. A férfiak ha egészségesek, nagyon kényelmetlenek. Maitresseket tartanak. (Frankhonban ez divat, még ha betegek is.) Mindnyájan meghalunk. Legfeljebb hamar elköltözik. Előbb azonban király lesz. Özvegy francia királynénak lenni szép dolog!

— Özvegy legyek! — sírt most már hangosan a császárkisasszony, úgy hogy a főhercegnő maga is megrémült, sietett eltávozni, még azzal vádolhatják, hogy Tonikát föl ingerelte. A menyasszony egyedül maradt. Körülnézett a kedves hálószobájában, ahol lovaglóruhái, karneolos, aranygombos ostorai, álarcos-kosztümjei és játécai heverték, nem a legnagyobb rendben. Ezeket most mind itt kell hagyni, mert egy egészen más élet következik. És nem viheti magával ezüstveretű, kézkománcú, szűk ágycsészét, amelyben olyan édesdedeket lehetett álmodni, beburkolódzva a fehér pamutpaplanba, akaratos nagy haját kendőbe kötve, mint a morva paraszt-leányok. Egy más ágyban fog hálni, aranyozottban, nagyban, évszázadosban, ahol az éj minden pillanatában joga lesz valakinek őt megzavarni... Ezt már tudta. És finom fehér bőre — mintha fáznék — kivörösödött erre a gondolatra.

— Eh — mondá magában — legalább vége lesz a kordának, nem ügyelnek fráják és kémek minden lélegzetemre, nem kell fölkelni hajnalban, táncolni minden délután, muszájból, mert óra van, térképet nézni minden délelőtt, hogy mi van a föld tulsó oldalán, amikor még azt sem láttam, ami szép Bécsben van. Imádkozni, amikor éhes vagyok, enni, amikor álmos vagyok, aludni, amikor virrasztani szeretnék! Nem bánom, ha odaadnak a dauphinnak, nem bánom, ha maga az ördög is!

Fegyelmezetlensége és ifjúsága kitört a császárkisasszonyon, összezavarta, fölingerelte, elkábította és egyszersmind föl is vidámította :

— Egész nap vadászni fogok lovon. A hasas franciák csak úgy fognak lepotyogni mellőlem. Ő is. Jókat fogok kacagni, enni. Új ételeket. Új embereket fogok megismerni. Kocsiaim, kutyáim lesznek; képeket fogok festetni. Akkor gyónok, amikor akarok. És segíteni fogok a mamának.

— Csak magas volna. Legalább magas volna! — sopánkodott a menyasszony és éppen azon volt, hogy visszaessék elbúsulásába, amikor az egyik főfráját előre küldve, bekukkant szobájába egy úr, feje annak a francia kíséretnek, melyet Párisból küldtek érte. Ez katona is, színész is, pap is volt egy személyben, az arcán, amely szörnyen víg és bátor volt, látszott, hogy ugyancsak meg van ijedve és neki van keseredve.

— A császárnétól jövök, — mondá nem egészen friss hangon, — ő felsége megengedte nekem, hogy fenségedtől átvegyem köszönetét a dauphin számára, a küldött arcképért. Azonfelül engedje meg fenséged, hogy örüljek a hírnek, amely tudtomra adta: mily magas tetszésben részesült fenségednél uramnak, a dauphinnak az arcmása.

Antoinette nagy gráciával, de igen kis mozdulatot tett a fejével, amely bájos és szelid volt az egyik pillanatban, de a másikban olyan, mint egy akaratos csikóé.

— A királynak most van egy ékszerésze, a maga nemében Cellini. Már is rendeltünk nála fenséged számára. A király a világon a legjobb apa lesz. A dauphinnek százszor több esze van, mint amennyit mutat. Nincs Európában az az uralkodóleány, aki nem küzdött kezéért. Kegyednek sikerült! A követ minden szigorúbb apropos nélkül beszélt és a kellemetesebb szokat úgy megszopogatta, mintha cukorból volnának. Nyelve azonban végképp ellágyult, mikor arról kezdett beszélni, hogy a királyfi mennyire szerelmes menyasszonyába :

— Eddig van. (Mutatta a parókája peremét.) Oly türelmetlen, hogy nem lehet vele bírni. Tudom, kitárt karokkal várja kegyedet, ebben a pillanatban is ott áll Versailles határán . . .

A növendékleány türelmetlenül vágott közbe :

— Ugyan hagyja, hiszen nem ismer.

— Én egy napig beszéltem neki fenségednek csak a hangjáról. Erkölcseiről, zenei képességeiről. Ő felsége menyasszonya haja iránt érdeklődött, megmondtam neki milyen. Nagyon meg volt elégedve. A dauphin tud ilyenekben itélni. Nagyszerű szeme van. És gyakorlata. Imádták a nők, amint mi franciák mondjuk. Jó szerencséje volt. Befejezése következik.

Régi nagy színészekről.

Elbeszéli: Ujházy Ede.

XII. Ifj. Lendvay Márton.

A romantikus iskola utolsó apostola.

Sugár magas termetű, kicsi és érdekesen szép fejű, göndör fekete fürtökkel. A leggöribb lábú színész volt a világon. Fantasztikusan öltözködött. Ha a Kerepesi-úton végig ment az ő veres bélésű, bársony hajtókás nagy galléroköpenyegével, félre csapott cylinder kalapjával, mindenki utána nézett. A nők kegyeltje, olyan igazi seladon, prototipusa a szerelmes aktornak.

Igen nagy népszerűségnek örvendett. Az egész ország Marcinak hívta, ő mindenkit «cimborám»-nak nevezett. Ha követválasztás volt, ő főként szerepelt, kapacitálni úgy nem tudott senki, mint Marci. Mindég ellenzéki volt, nemcsak a politikában, de a színháznál is.

A nagy urakat nem szerette; a karzat volt az ő választott publikuma, az ő idejében a kakasülőre járt az arany ifjuság: a diákok.

A legmagyarabb színész és mégis legjobban játszta a spanyol hidalgót.

Utólérhetetlen «Don Caesar de Bazan» (Coquelin meg sem közelítette). Délceg, könnyed, bohém, a kicsapongásig élénk; olyan «ritteres» volt, hogy rongyos ruházata alól is kiütött a Caraffai gróf.

Hangjában, melyet úgy rezgetett mint a cimbalmos a hurjait, volt valami cigányos, úgy cifrázta a beszédet, mint Patikárus Ferkó a nótát a hegedűn. Valami különös volt a hanghordozása, nem épen éneklő, de zenés; a szerepek is olyanok voltak: az «Ördög naplójá»-ban Robin de Bois, «Fekete orvos», «Neslei torony», «Rovatos Lázár» stb; ezeket a szerepeket csak úgy lehetett játszani és beszélni mint ahogy ő tudott.

Ő korának volt a színésze; ma, a verismus korszakában, lehetetlen volna.

Naturalista volt a szó teljes értelmében, minden tanultság nélkül, és mégis nagy sikereket ért el. Kell is ehhez a mesterséghez tanulmányozás! Ösztön: az a teremtő erő. Gyakran a legkevesebb tudású embernek vannak a legszebb és legokosabb gyermekei!!

1848-ban, mint igaz hős honvéd, elsők közt volt Budavár bevételénél, kik a várfalra tűzték a nemzeti lobogót!

Igen szerette az idegen terminusokat használni, habár nem is tudta jelentőségüket. Néhány ilyen tréfás adoma is maradt fenn róla.

Mikor még az opera is a Nemzeti Színházhoz tartozott (de szép időszak is volt az: «nemzeti opera! magyar opera!»), Ruzsicska, Erkel, Doppler írták a magyar operákat, Lonovics, Hollóssy Kornélia, Schódelné, Füredy, Jekelfalusi, Stéger, Bignio, Kőszegi, Benza, mind magyarul énekeltek a legragyogóbb hanggal, a legtökéletesebb művészettel.

A Nemzeti Casino néhány tagjának sürgetésére behozták a párisi opera mintájára az úgynevezett «Diapasonstimmung»-ot, t. i. a hangszerek bizonyos mértékű lejjebb hangolását, szóval a magas C-t kisebb hangkaliberű tenorista is kiadhatta, lévén az nem «C».

Az operisták örömmel üdvözölték ez újítást és már a rendes évi kapuzárás előtt élénk beszéd tárgyát képezte a diapason, mely az új idényben már meglesz. Lendvay távolról hallgatta a színház udvarán a beszélgetést, nem értette ugyan, hogy minek örülnek az operisták, de mint ellenzéki, rosszat sejtő gondolattal távozott. A szünetben a színház nézőterét javígták és az úgynevezett erkélyt építették, ahol a Casino tagjai ültek. Kapunyitáskor Lendvay is benézett a nézőtérre és nagy indignációval jött ki onnan és tele torokkal kiáltotta: «No hát, örüljétek, megvan a diapason, ott ülnek már rajta a Casino urai!»

A vidéken játszta «Don Caesar»-t mint vendég; valóssággal rettegett tőle az egész színtársulat, mert igen szigorú volt, a színpadot templomnak tekintette és üldözte a hivatalnokokat. A harmadik felvonás börtön-jelenetében három ajtó látszik, egy középen is; elrendelte, hogy minden ajtóhoz álljon valaki és tartsa be, hogy ki ne nyíljen. A középajtóhoz az igazgató a korcsmáros fiát állította, kinek az udvarán volt felépítve az úgynevezett aréna. Mikor a jelenet jön, hogy Don Caesar sorra próbálja az ajtókat, melyek mind zárva kell hogy legyenek és kétségbeesve rohan a középajtóhoz, mondván: «Zárva, zárva! Nem tudok szabadulni!»

a korcsmáros-fió nagy gráciával kinyitotta a középajtót:
 — Kérem, Lendvay úr, tessék erre kijönni!
 A darabnak természetesen vége lett!

A régi Zrinyi-kávéház sarkán, a Hatvani-kapunál, állott egy ember, aki veres, zöld, kék léggolyókat árult. Lendvay, a délutáni kirándulás meglepetésére gondolva, (akkor minden opera-nap kirándult a dráma valahova), megvásárolta az egész kollekciót. Megszámlálta a boldog elárusító, éppen 25 darab tíz krajcárjával. Lendvay kifizeti; abban a pillanatban ott terem Szerdahelyi Kálmán észrevétlenül és a zsebkésének ollójával, míg ők számoltak, elvágta a zsineget, a 25 léggolyó egy pillanat alatt a levegőbe repült. Lendvay visszakövetelte pénzét, de a léggömbös azt felelte: «Az úr úgyis afféle ördög, láttam tegnap este az Ördög naplójában, hát csak varázsolja vissza a golyókat!» Lendvay büszke önérettel távozott: ez is egyike az ő bámulóinak.

Egyszer Pázmán színigazgatóval nyári körútra ment, de mivelhogy akkor még nem épült ki a sok vicinális, szekereken ment az egész színtársulat egyik állomásról a másikra. Iszonyú nagy por volt és Lendvay kocsiját elkerülte egy földesur, a port úgy felferve, mint ha forgószél lett volna. Lendvaynak bántotta a torkát a por, oda szólt a kocsisnak: «Kap kend egy pengőt, ha elkerüli azt a plebéjust.» «A plébánost?» felelt a kocsis, «hiszen úgy is haragszom rá, mert gyónáskor nagyon leszidott», — azzal közlé csap a lovaknak, pár perc és elébe kerültek. Lendvay a betett fogait a két ujjja körmével megbillentette, mint ahogy fittyet szoktak hányni, abban a pillanatban elordítja magát: «Megálljon kocsis, a fogam ott maradt!» «Dehogy maradt, hiszen itt ül a tiszteletes úr.» Alig tudta megértetni, hogy kiesett két foga. Nosza keresésére indult az egész karaván, volt kétségbeesés, mert ha meg nem találják, vége a tournénak. Végre egy kis kóristaleány elkiáltja magát: «Nagyságos Lendvay úr, Pázmán lovag 3 fogért 3 vármegyét kapott Mátyás királytól, mit kapok én, ha megtalálom?» «Három csókot.» «Itt van a fog», szölt a leányka, «kérem a csókot, ez felér három vármegyével!»

Valjon létezik-e még ilyen rajongó?!

Ha volna egy Lendvay Marci, talán még most is élne romantika. Mennyivel boldogabb kor volt az!!

Egy kereskedő naplója.

Kolosszális! Nincs felhajtás a kabinet piacán. Nézem az árlapot. Párin alól jegyzik a miniszteri tárczákat. Soha ilyet! Mégis tegyünk a totalizátorra: Tisza István szineire. Hát hiszen mégis csak valami, hogy beérkezett jó elsőnek és rossz utolsó gyanánt távozzék. A párti veszedelmes, kérem. Kereskedőészszel mérjük meg a dolgot. Csináljunk mérleget.

Valakivel, akiben a király bizodalma megtornyosodik, megeshetik-e, hogy a pártjában ne bizzék senki azok közül, akik a legnagyobbra vannak elhivatva. Holott az a valaki Tisza István. Sőt gróf Tisza István. Fia ama Tisza Kálmánnak, aki nem akart gróf lenni, mert több volt: király a pártjában. Kék szemüvege alól ha kegyesen nézett valakire, egy asszony, egy szép asszony mosolyával fel nem cseréli, akit ért az enyhe tekintet. A párt megteremtője, az új magyar rend atyja, ez országban a konszolidáció megalapozója, rengeteg elme, nagy szív, roppant barátszerző tehetség, csoda erő, rémítő szívósság, rettegett hatalom, mindenható, ma is még a párt zöme az ő szülöttje: — és mégis a fiának a kormány széken ne akadjon minisztere? Szülöttjei közt a saját vérének. A fiának, aki pedig nem Herbert: Tisza István önönmagáért. Jaj, jaj! Már megint poéta vagyok! Nem nézem, hol a haszon, hol a rezon, hol az aktuális helyzet egynémely ága-boga, hanem hogy hol az erkölcs és én, az egyszerű kereskedő, ki tudnám-e dobni a firmából a cég megalapítójának a fiát, ha joggal és hivatottsággal és a legilletékesebb erő küldetésében jelentkeznék az örökéért. Bizonyára meg nem tenném ezért a nagy világot!

De persze, én csak aféle boltosjellem vagyok, gyűszűész, kishitű (vagy ezt hagyjuk!), merőben képtelen a nagy tekintetek befogadására. A politika: az más. A politikusok: is mások. De mennyire. Hála istennek, hogy különböznek tőlem. (Tessék bevallani, hogy ez előkelő distinkció olyan embertől, aki csak üzletes!) Szó ami szó, még nincs kabinet!

Na, kidörzsölöm az álmat a szememből. Hazánkban ne akadjon aspiráns? Követke, aki ne vágynék tárcára, kegyelmes címre, forrására a jónak, a bőségnek, a hatalomnak, az uralkodásnak embereken, javakon, viszonyokon! Százat egy ellen, hogy egy tárcára akad száz! Lächerlich! Ám, úgy kell

lennie, hogy a kabinetfő igen válogatós. Magához méltó társakat keres! No, ez már nehezebb. És a méltók közt tényleg sok a vonakodó. De azért nem félünk a börzén. Már túlestünk mindenen. Uri gyerekek vagyunk. Semmi se érhet többé. A délutáni partnerem, Egyveleg Károly is azt mondta (már mindennel kereskedett, ezért enyelegettük rá ezt a nevet), semmi láz és kíváncsiság:

— Majd lesz! Hát lesz is. Majd? Hát majd!

Talán a falnak menjek azon való szomorúságomban, hogy ez, vagy az legyen kereskedelmi miniszter, vagy ne legyen. Hát legyen! Hát ne legyen! Nem tudok ugyanis senkit, akinek a kinevezése örömmel töltene el, bizalommal és reménnyel, hogy sok és nehéz bajunkat orvosolni fogja, akár csak enyhíteni is. És nem tudok senkit, akinek a gyarlósága még mélyebbre szánhatná a bajokat. Egyszerűen filozófus-vagyok. Ez olcsó. Erre még telik. Fürdőre már nem. Különben fenyesek árnyékában lesném, mi történik odahaza. Vagy hogy földmivelési miniszter ki lesz? Egy ultraagrárius, aki nem meri bevallani, mert a kormány színe szabadelvű. Vagy egy titkos merkantilista, aki konzervatív — muszájból. Reménykedjék, aki akar, vagy aki tud. Én nem várok semmit és biztos, hogy nem csalódom. Ez a biztosítás új fajtája. Magam találtam ki. És nem fizetek érte prémiumot. Vannak most ilyen negatív megtakarításaim. Mert szörnyen jól megy ám nálunk az üzlet. Minden csupa lendület. A tőke az utcán hever! Hát nem hever, de minek is? Ugy se szedné fel senki. Nincs, mire! Nyakig vagyunk a fatalizmusban. Nemhogy felelet volna és megoldás, de kérdés sincs ma már: csak katonai. Hapták! Jaj de jó!

Ni, egy tehervonat indul, megrakva mindenféle holmival. Pardon! Portékával. Jó utat! Ilyet is régen láttam. Hiszen forgalom van! Nagyszerű! És hova vajjon vonatka ezzel a portékával? Belgrádba, ahol Goluchovszky védi az érdekeinket. A mi érdekeinket. Magyar kereskedők érdekeit. Jó, jó. Annyit mondok, tessék rendet csinálni, mert bizony isten meginterjuholom a szerb miniszterelnököt — a magyar helyzetről.

Beszélgetés egy öldöklésről.

A véletlen egyik külföldi nagyhatalom követjével hozott össze a minap, ki Oroszországból jövet, Budapesten is átutazott. A megbízatás, amelylyel beutazta az országokat, olyan természetű, hogy emiatt sem nevezhetem meg az illető nagyhatalmat, de annyit jelenthetek, hogy hatalma és gazdagsága az első helyen áll. Az illető úr Magyarországra közvetlenül Oroszországból érkezett és jelen volt a kisenevi mézárlnál is. A kínai fal hajdanában nem zárta úgy el a menyei birodalmat a külvilágtól, mint az ukázok a minden oroszok cárjának földjét a többi Európától s így kétszeresen érdekelt, hogy hát voltaképpen mi is történt Kisenevben és hogy miképpen értesült a világ a mézárlnáról, holott más ilyen mozgalmak hírének terjedését az orosz távirtda és rendőrség rögtönösen elnyomja. Erre a kérdésemre a következő feleletet kaptam:

Kisenev közel van Odesszához s a tengerparthoz. Ami odabenn a szárazföldön történik, arról Európa mitsem tud meg, de a hajók, a kikötők útján szárnyra kelt a mézárlnás híre és csakhamar az egész világ tele volt vele. Igaz, hogy a tudósítások nagy része túlzott volt. Oroszország magával a mézárlnással nem igen sokat törődik, mert az ilyesmi nem az első és nem az utolsó eset a fehér birodalomban, csak éppen az okoz kellemetlenséget, hogy a kegyetlen és embertelen gyilkolásról a külföld is tudomást vett. A közhivataloknak ez okoz csak bosszúságot. Nem mintha a cár tudomást venne róla, mert hiszen Miklós cár elé orosz lapnál egyéb nem kerül s az az ujság is teljesen a miniszterek és kormányzóságok szája íze szerint van nyomtatva. De az orosz kormánynak különös gondja van arra, hogy a külföld csak jót tudjon meg róla, higgyen haladásában, reformok életbeléptetésében, holott soha nagyobb abszolútizmus nem uralkodott Oroszországban, mint talán most.

Ezután kérdezősködni kezdtem magáról a mézárlnáról. Az átcsempészett telegrammoknak és mende-mondáknak hitelt úgy sem lehet adni, ezért hát legautentikusabb egy szemtanú elbeszélése.

Kisenevnek körülbelül 130,000 lakosa van. Ezek közül ötvenezer keresztény s nyolcvanezer zsidó. Egy

forrongás idején tehát a zsidóságnak le kellene tepernie a keresztényeket, de minden egyes zsidó születésétől kezdve elnyomott, gyámoltalan és gyáva, hogy még csak moccanni sem mer s a mézárálás idején csak lakásába menekült s úgy ordított:

— Erőszak! Erőszak!

A két napos mézárálás előre volt szervezve. Körülbelül nyolcszáz ember állott össze s ötven csoportra osztva bejárta az egész várost s a városi hivatalnokoktól nyert utbaigazítás alapján krétával keresztet rajzoltak a keresztények házára, este pedig gyertyát és fészületet tettek ablakukba. Fegyver egyiknél se volt, csak vaskampójú bot. Ezzel törtek a zsidó házakba, de csakis a szegényekébe s darabokra vertek, zúztak mindent. Aki csak ellentállni merészelt, azt rögtön leütötték. A halottak száma összesen ötvenegy volt, nem pedig több, amint ennek világszerte híre ment. De nem is ez volt a rettenetes. A támadók a legvadabb állatiassággal vetették magukat a fiatal lányokra s a hivatalos kimutatás szerint is többet mint kétszázat becstelenítették meg s úgy adták őket kézről kézre. A kórházban több mint négyszáz sebesült feküdt. Az utcákat katonaság tartotta megszállva, csak azzal törődve, hogy az utcákon ne legyen csoportosulás, hogy benn a házakban mi történik, azzal nem törődtek. Így hát bátran mondhatjuk, hogy a gyilkosok katonai asszisztenciával működtek, mert a kegyetlenkedésben és pusztításban őket senki sem akadályozta meg. Mikor a megrémült zsidók a rendőrséghez futottak oltalomért, a rendőrfőnök azt felelte nekik:

— Mászt nem mondhatok, mint hogy védekezzenek. De akadt a keresztények között is, akik segítségükre voltak a szerencsétleneknek s én magam is tanuja voltam, hogy egy keresztény család egy hátsó udvarba hogyan bocsátott le lajtorját, amelyen azután több zsidó család menekült meg. Egy másik házból is szörnyű sírás, rívás hallatszott ki az utcára. Egy pópa ment éppen arra, bement s ötven rubelt ajánlott fel a kegyetlenkedőknek, ha megkímélik áldozataikat. De ezeknek nem kellett a pénz. Úgy látszik többel és másunnan fizették meg őket. Azt olvastam európai lapokban, hogy a kárt öt millió rubelnél többre becsülik. Ez nem igaz, mert mint már mondtam, csak a legszegényebb zsidókat szemelték ki. A gazdagságnak és jómódnak még Kisenevben is van varázsa.

Arra a kérdésemre, hogy az elnyomott orosz nép mért üldözi a zsidót, hiszen önmagának is rettenetes nyomorral kell megküzdenie, a válasz ez volt:

Az orosz a világ legközönyösebb, legeltompultabb népe. Önmagával semmit sem törődik, de a hivatalnokoknak gondjuk van rá, hogy ne ébredjen öntudatra s ezért szinte hivatalból, mesterségesen uszítják a zsidók ellen, hogy legyen mivel foglalkoznia és ne jusson eszébe a saját sorsára gondolni. De most, hogy a világ is megtudott egyetmást a kisenevi rémnapokból, gondja lesz az orosz kormánynak, hogy ezentúl — még szigorúbb legyen a határokon és a postán az ellenőrzés. A zsidók helyzete jobb nem lesz.

Mit szól Amerika interveniálásához? Csak az emberi jogok megvédése céljából történt ez, vagy pedig egyéb oka is van?

— Amerika már régebben keres ürügyet, hogy a kivándorlást gyengítse, különösen pedig, hogy az orosz zsidók beözönlését meggátolja, mert ezek pénz nélkül, szegényen jönnek s csak kárára vannak az Egyesült államoknak. Így hát minden áron arra törekszik, hogy az anyaország javítson a zsidóság helyzetén s ezért szólította fel most Oroszországot s a közelmúltban Romániát, hogy hagyjon fel a zsidóüldözéssel és kegyetlenkedéssel, mert ezzel nemcsak emberietlenséget és gyalázatot követ el, hanem néki is árt.

Informátorom végül a következő nagyjelentőségű szavakat mondta:

Különben pedig alaposan bejártam Oroszországot s közelről láttam azt a nagyhatalmat, melynek hadserege kifelé oly erőteljesnek és imponálónak tűnik föl. Mondhatom önnek, hogy ez a világ egyik legnagyobb tévedése. Soha ország közelebb katonai forradalomhoz nem állott. Alkalmam volt magasrangú katonatisztekkel, tábornokokkal beszélni s ezek úgy nyilatkoztak a közállapotokról, hogy ha felsőbb helyen tudomást vennének erről, rögtön Szibériába deportálnák őket. Szerencsétlenebb és nyomorultabb nép nincs a földön. A cárnak fogalma sincs, hogy birodalmában mi történik s akár hiszi, akár nem, Szent Pétervártól vasuttal öt kilométer távolságra huszezer skorbutos ember fetreng, akiket az éhség és inség juttatott erre a sorsra. És a cár erről mitsem tud.

A hatalmasnak látszó Oroszország nem más, mint kártyavár, a szabadság egyetlen szellője romba dönti.

P. Á.

ÚJ KÖLTŐK.

Farkas Imre:

Lyra.

1.

Elűzhetsz édes, megtagadhatsz —
Szép csöndesen megyek odább.
Nem ostromollak könnyűimmal,
Ajkamról nem fog érni vád.

Am belőlem valami mégis
Követni fog egy életem:
Az én szomorú, az én keserves,
Az én szerelmes énekem.

És ha majd mindkettőnket egykor
A sírnak örök éje föld
S a temetőre szemfedőként
Leszáll a nedves őszi köd,

Megcsendül majd fölötted újra
Bús, csillagtalan éjeken
Az én szomorú, az én keserves,
Az én szerelmes énekem.

2.

Ma újra itt voltál . . . gyöngéd kezede
Megsimítottad forró homlokom.
Ma újra itt voltál. Fehér ruhában
Belebbentél a nyitott ablakon.

Lecsókoltad pilláimról a könyet
És elborított dús selyemhajad . . .
Ma újra álmodtam felőled édes,
S ma újra-újra megsirattalak.

Kéjutazás.

Irta : François de Nion.

Langyos szellő járt; kifeszített vitorláival a jacht könnyedén mebegve haladt a hosszú hullámok felett és domború oldalán halkan susogva felszökelt a hab.

— Ohó, hajódnak jó a járása, — mondotta Annie Lewis, a trapezművésznő, Jacques de Gacé-hez.

Erre Jacques elmosolyodott; örült az Annie vidám arcának; most történt először, hogy ilyennek látta, amióta együtt jártak.

Előttük a lejtők hullámvonalai bágyadt piros színt öltöttek, amelybe zölde és fehér foltok vegyültek.

— Hol is vagyunk, my dear?

— Azt hiszem, Holgatt vagy Cabourg-ral egy magasságban.

A távcső üvegei hol erre, hol arra siklottak, majd egy pontra összegeződtek, majd meg tovább mentek.

— Igen, ezek már a dives-i kikötő parti jelei; úgy-e, Le Gall?

— Úgy van, márki úr.

— Ah, nem ebédelhetnénk a szárazföldön? — ajánlotta Annie.

Szemöldökét felhúzta, így kérdezte Jacques a kormányost, aki rögtön azt felelte :

— Ha a márki úr parancsolja, megpróbálhatjuk és lehetőleg közel iparkodunk a parthoz, éppen most van apály; de hogy mikor jutunk ismét vissza, ez már más kérdés, mert most a vízállás a legalacsonyabb.

Egész tisztán lehetett a földet látni, melyet a ferdén reáeső napsugarak mintegy kék ködfátyolba burkoltak. Mindig élesebben vált ki, tágas félkört képezve; a parti kaszinó zászlaja vidáman lobogott és a tenger felett nyugvó csöndbe élesen és ritmikusan tört bele a katonazene.

— Szeretnék partra szállani, csak hogy ott ebédeljek és hamarosan egy forduló «petits chevaux»-t játszszam.

— És ha megfeneklünk?

— Csónakon is mehetünk.

— Ha a nagyságos kisasszony akarja, átvihetjük a Jou-joun-ás, — mondotta de Gall. — Mi itt horgonyt vethetünk; csak hogy

az uraságoknak megint itt kell lenni, a dagály beállta előtt, úgy tíz óra tájban . . .

— Ez pompás lesz, Jacques. Akkor nyomban meg is fürdöm, úgy, mint a multkor Courseulles-ben.

Gacé idegesen pödörte a bajuszát; mint egy kinematográf röpke képe elvonult előtte a parton álló ismerősök hüledezése, a vad hurrá, melylyel Anniet fogadták, az a sok, kettőjükre irányult tekintet. Az istenért, csak most a parton ne bukkanjon fel valami ismerős.

Annie, vastag fürdőköpenybe burkolva, kilépett a kajütből.

— Jacques kérlek, az utazó táskámat el ne feledd, mindent beleraktam — kiáltotta vidáman.

A kis csónakba ült, megragadta a kormányt és vezényelte:

— Rajta!

Az evezők erősen nekifeszültek a gyors, odatóduló hullámoknak.

— Széloldalt tartani, kisasszony, széloldalt! Különben az áramlatba kerülünk!

A kis kéz mozdul egyet, a kormány fordul és kemény rövid ütemben érnek az evezők a csónak széléhez.

— A szél megint erősebb, az is ellenünk van; soha se jutunk Cabourg-ba!

— Hát az mi, amit ott látunk?

— Ez Houtgate partja — mondotta Jacques.

— Na jól van, hát akkor ott szállunk partra.

Észrevette, a partról mint irányulnak feléjük a látcsövek, mint figyelmeztetik egymást az emberek, hogy ők ott jönnek.

— Jacques, rögtön kabint bérelsz és megvársz a fürdőköpenyvel, igen?

Ő csak bólintott. Ott állt egészen elől, piros selyem trikóban. Karcsú volt és elegáns, fehér vállalai meg a két karja csak úgy világitottak. A hullámjárás majd fölvetette, mintha egy lengő trapéz felé kellene repülnie, a kis csónak ingó feneke azután meg levitte a mélybe. Így ringott ő, mintha ott lett volna a csillár alatt. Amikor látta, hogy a parton mindenki őt nézi, pajkosan felkiáltott: mjúzik! Büszke szabad testtartása vad bohóc-pózba ment át és fejest ugrott a hullámokba. A matrózok rögtön nekieveztek, hogy az úszót kövesék. A gyengéd és mégis erőteljes hullámoktól körülölelve, mintha egy könnyű rágójú nyugágy vitte volna, mintha őt is, mint a tengert, vonzotta volna a föld. Ahogy kezei a hullámokat szelték, szinte reátámaszkodtak a menekülő vízre, míg lábainak egy-egy erőteljes

lökése, mely őt előre toltta, a biborfényű testet és a nyakat, melyet részben az aranyos haját takaró piros selyemkendő fedett, magasra kiemelte a habokból. A csónak lassan járt a közelében.

— Menjetek csak előre! — kiáltotta, a habot lefújván ajkairól, — különben nem kapok kabint.

Erőtelmes evező-csapások röpítették tova a csónakot, mely rövid zökkenéssel siklott a partra.

Jacques cigarette-re gyújtott és várta, hogy Annie kijöjjön a kabinból; a parton csendesebb lett, rövid, síkító harang-jeladások a table d'hôte-hoz szólítottak. Ünött arccal, mintha csak megszokott, kellemtelen foglalkozásról lenne szó, mentek arra emberek, a csoportok egyes családokra bomlottak, házastársak vonultak arra, gyermekeikkel. E rendes szokások és viszonyok láttára titkos fájdalom töltötte el őt; képek ébredtek fel benne, melyekre már csak nagyon ritkán gondolt. Mögötte lépések közeledtek a puha homokon; azután megérintette valaki a vállát. Ő megfordult és meglepetten kiáltott föl:

— Hogyan, te vagy Louis?! Hogy kerülsz ide?

— Hogyan? Itt lakom, éppen négy hete. Láttam, mint szállottál partra.

— Ah!

— Tudod, az egész kitünően volt rendezve! Elsőbb jött a csónak, azután felbukott a vízből a piros test, felbomlott a haja hirtelen és eltakarta őt egészen. Nem is lehetett valami egyszerű dolog, ezt a hatást kitalálni. Mindez igazán stilszerű volt! Csak te, várakozó helyzetben, a készen tartott fürdő-köpenynyel, csak te voltál az egyetlen, akinek, úgy látszott, mintha ez a helyzet nem igen tetszenék.

— Ha csak azért jöttél, hogy kinevess, akkor inkább maradtál volna. Hát te, feleségeddel vagy itt?

— Feleséggel és a gyermekeimmel.

— Mind jól vannak?

— Köszönöm, igen. De Gacé asszony is itt van; mellettünk bérelt villát.

— A feleségem is itt van? — dadogta Jacques zavarodottan.

— Nos, mi van ezen bámulni való? Hiszen ő most a magára, miután te, a — mondjuk: különös — viselkedéseddel arra kényszerítetted, hogy szabadságát visszakövetelje. Különben is Hélène barátsága nagy támasz neki Egészen magában él, nem jár senkivel Amint már egy állás nélküli asszony élhet.

— Es Aliette mit csinál? — kérdezte Jacques habozva.

— Oh, a leánykád bájos gyermek!

— Vágyódom utána; három hónapja már, hogy nem láttam.

— Ez azt bizonyítja, hogy nem igen éltél törvényadta jogoddal.

— Hallod-e — így szólt Jacques rövid hallgatás után, — ők itt a parton voltak . . . ? amikor mi . . . ide . . . ?

Rövid szünet.

— Nem, nem, szerencsére nem voltak itt. Nem vagyok olyan kegyetlen, hogy meghagyjalak e bizonytalanságban.

Zajtalanul nyílt ki a kabin ajtaja és Annie Lewis karesú alakja, a leáldozó nap utolsó sugaraitól megvilágítva, megint megjelent.

— Nos Jacques, azt hiszem, most már ebédelni megyünk. Ez az úr itt — valószínűleg egy barátod — úgy-e, velünk jön?

— Persze, persze, jöjjetek csak mind a ketten; az embereimnek kell csak még néhány utasítást adnom.

És erőteljes hangon hitta a kis csónakot, mely tőlük csak néhány méternyire ringott a most már sötét habokon.

A matrózok felelete hallatszott; hangjaik úgy vonultak egymás mellett a levegőben, mint sötét vizimadarak.

— Micsoda furcsa nyelven beszélsz velük? — kérdezte a barát.

— Szamár, ez a breton-nyelv, figyelj csak!

Az egyik ember kiugrott a csónakból, úgy, hogy derékig állott a vízben. Jacques valami parancsot adott, a felelet egy kelta «ya», mire a matróz Annie felé bukdácsolt, a karjaiba kapta és visszagázolt vele a csónakba. Egy pillanatig szótalan volt, de akkor megeredt az angol szitkozódások zuhataga, miközben hiába ellenkezett kézzel-lábbal.

Azután mindjárt hallani lehetett a vízbe merülő evezők zaját, még néhány rikácsoló hang és akkor minden összefolyt az éjjeli hullámok mozgó sötétjében.

— Mi jutott eszedbe hirtelen? — kérdezte Louis.

— Ezek a fiúk az én iskolámban nőttek fel; nem ismernek az enyémnél hatalmasabb akaratot.

— De mit jelent ez a szöktetés?

— Oh semmit; meg akarok tőle szabadulni, — felelte Jacques, míg fölfelé ment a parton; — tegyen most azt, amit akar. Holnap reggel viszont kell látnom az én kis Aliettemet.

Egy dinasztia vége.

Egy történetírónkat izgatta a kérdés: ha Carlyle élne, hogyan látná és mint írná meg a belgrádi királygyilkosságot?

Hogy feleljen magának: ezt a jóhiszemű kis történelmi hamisítást csinálta:

Carlyle: «Végítélet».

Így kellett történnie. A végzet végigsuhantotta szárnyát a konak fölött s a király és törvényesített Pompadourja holtan bukkant fel lehétől. Római patriciusok cézár-mészárló forradalmaira, nem egészen a regehomályba vesző görög törtragédiáig kell visszamenünk, hogy ennek az éjszakai király-irtásnak párját találjuk. Mert az a gond, melylyel a bosszút lihegő katonák minden élő lelket, melyet rokonszenv, érdek, mult, reménység, ígéret, cinkosság, szerelem, szeretet az Obrenovicsokhoz fűzött, felkutattak és örökre némává tettek, csak az őskori törzs-harcokhoz hasonló, mikor ugyanis az egyik fél nem nyugodott, míg az ellenségnek az irmagja ki nem veszett.

De hogy is esett meg a Végítélet? A csütörtökre, június 11-ére virradó éjjel tizenkettő után apró katona-arcok bújtak ki az alvó Belgrád mozdulatlan házsoraiból. Csupa tisztből állott s mind egy volt a céljuk: a konak. Mikor elértek az agyoncifrázott, parvenü-ragyogású palota elé, körülfogták s megadták a jelt. Erre kétfelől, a tulsó kis ajtón s a homlokzat nagy vasrácsozatos kapuján megjelent egy-egy belső tiszt, s kinyitotta. A főkapun behatolók egyenesen az épület nagy tölgyfakapujához siettek, melyet azonban zárva találtak. Hol van Naumovics? kérdi Masin ezredes, a felkelők vezére. Elárult, feleli valaki a csoportból. Masin erre kivesz egy dinamit-patront s a kapu kulcslyukába teszi. Néhány másodperc s a kapu nagy robbanás közben széthasad s mögötte ott fekszik Naumovics — a kulccsal kezében. Néhány pernyi késés halálát okozta. Az első hullán keresztül lépve, vad elszántsággal rohan a kis

csapat fel a lépcsőn. Hol a király? — ez a kérdés cseng minden ajkon. Érzik, hogy itt hamar kell végezni, mert ha egy-kettőre nem sikerül a király-irtás, akasztófákon fejezik be életüket. Végre rátaláltak a királyi hálószobákba vezető folyosóra. De itt egyszerre lövések fogadják. Petrovics, a hadsegéd, a királyné szeretője süti el revolverét a betolakodókra. Harminc revolver felel. Petrovics összeesik. De kívülről, az utcáról és a kertről is lövések hallatszanak. Talán idegen, király-hű katonák érkeztek s már küzdenek a hatos ezred legényeivel. Ki tudja. Sietni kell, sietni kell. Egyszerre sötét lesz. Valaki eloltotta a villamos lámpákat. Vége van mindennek, érzik a tisztek, s már csak inkább azért botorkálnak, hogy kijussanak s elmenekülhessenek. A zsebekből előkeresett gyufák villannak fel, de mindjárt el is alusznak. Sötétség mindenütt s olykor egy-egy távoli lövés. Végre néhány gyertyára találnak. A királyi ebédlőben vannak s ennek egyik asztalán nagy, sok-karú ezüst gyertyatartók állanak. Meggyújtják s az új fény mellett indulnak a király-hajszára. De nem is kell sokáig keresni, szól Misics, itt kell lenniök. Itt a szobában van egy rejtek-ajtó, tudom. Nosza, nekifognak a rejtek-ajtó kereséséhez. Végig tapogatják a falat, megnyomnak minden gombot s végre — ki is nyilik egy kis odu. Először semmit se látnak benne; aztán rávilágítanak s íme két ember áll előttük. Két ember, egy férfi és egy nő — a király és a királyné. Remegve összebújtak s színes hálóingeik redői egymásba olvadva borítják testüket. Egy percnyi megdöbbenés mindkét részről. Végül a király a közeli halálfélelemtől s a tehetetlenség dühétől ösztökélve odakiált a tisztekre: Katonák, ti elárultatok engem! A vád elhangzott s védekező szó nem hangzott, csak egy revolver-golyózápor, melytől a két összeölelkezett ember a földre omlik. Meghaltak. Az utolsó Obrenovics-nak vége...

Aase halála.

Írta: Ibsen Henrik.

Szereplők: Aase, a szeleburdi Peer anyja, aki halálosan beteg; Peer, aki ellenségei elől a hegyek közé menekült; Kari, egy öreg asszony, aki elment, hogy papot hívjon a beteghez.

Szín: Aase konyhójában. Este van. A tűzhelyen rőzse ég. Aase padra vetett ágyon fekszik, olykor izgatottan kapkod a levegőbe; az ágy-lábtól eső végénél szék s azon egy macska.

A a s e: Nem jön. Pedig úgy megígérte!
És útja csak ez a határ...
Nincs már kit küldenem érte
S az óra, az óra lejár.
Hamar, váratlan', örökre!
S úgy fáj szívem, oly csupa bú...
Fiam, — csak nem gyűlölsz te? —
Anyád már nem szigorú.

P e e r (jön): Jó estét!

A a s e: Itt vagy-e végre?!
Istennek hála, fiam.
Csak valami baj ne érne!
Lesnek rád annyian!

P e e r: Mit bánom! Csak egy a vágyam:
Látnom, nem vagy-e beteg?

A a s e: Úgy hát késhet' Kari bátran...
S én békével mehetek.

P e e r: Mennél? Vajjon hova mennél?
Mi sürget, hogy tova-állj?

A a s e: Óh Peer, más semmi, csak egy cél —
És az — és az — a halál.

P e e r (összerezzen): Küzdtem vad szörnyetegekkel...
Ez itt biztos hely, anyám.
De reszketsz!... Tán a hideg lel?

A a s e: Óh mindjárt vége talán! —
Majd lágyan fogd be, fiacskám,
A megtörő szememet
S fáradt, vén testemet aztán
Szép koporsóba tedd!
Aranyos legyen ám a koporsó.

Peer: Ej, ne szomoríts el, anyám!

Aase: De hát az ilyesmi nem olcsó...
(Nyugtalanul tekintget körül.)
S már semmi eladni való!

Peer (komoran): Nos én vagyok az oka, érzem.
De szememre minek veted?!

Aase: Ne türtem volna régen
Csúf, korhely csinyeidet!
Nem voltál te sohse józan,
S ki tesz jót mámorosan?
Hogy' kacagtál ki, ha szóltam...
Nem tértél észre, fiam.

Peer: Sok vad hajszám jut eszedbe?
Hogy' vitt a hegyekbe a láz?
Vess fátyolt ma ez ügyekre,
Holnap se késő a szidás.
(Az ágy szélére ül.)
Most — óh még oly sok a tervünk;
Mit kellene tenni majd!
Anyácskám, rajta, csevegjünk,
Nem bánva se bút, se bajt.
Ni, még itt látom a cirmost...
Azt hittem, rég halott.

Aase: Éjente úgy nyávog, úgy sír most...
Mit érez? Haláliszagot?

Peer (kitérően): Mi újság erre?

Aase: Mi volna?!
Egy halvány, szőke leány
Megy olykor föl a vadonba...

Peer (közbevág): S Moén Matsz mint van, anyám?

Aase: Mondják, az a lány az útját
Nem is titkolja már...
Nos, tőle hogyne tudnád:
Mi hír s anyádra mi vár!

Peer: Mit tudsz, anyám, a kovácsról?

Aase: Óh, a szurtost sohse bánd!
Alakoskodol? Óh tudod ám jól,
Hogy' hívják azt a leányt!

Peer: Jó, Jó!... Még oly sok a tervünk;
Mit kellene tenni majd.
Anyácskám, rajta, csevegjünk,
Nem bánva se bút, se bajt.

Tán szomjazol? Innod adok hát.
 Nyújtózz ki, van itt hely elég.
 Ah ez ágy! No lám, e padocskát
 Nem nékem vetted-e rég?
 Emlékszel-e? Hogyha sötét lett,
 E padra feküdtem én
 S te mellém ülve mesélted:
 Mint járt a manó s a tehén...

A a s e : S játszottunk szánutazást rajt',
 Ha nem volt itthon apád.
 S szálltunk — úgy küzdve le száz bajt —
 Szobánkban — a fjordokon át...

P e e r : Beh rémes volt az, anyácskám! —
 Most is remegek bele én, —
 A manó-király paripáján...

A a s e : S én, — azt hiszed, — elfeledém?
 A cirnos volt az... Im, alszik...
 Akkor — jó paripa volt.

P e e r : Vitt, merre a nap lehanyatlik,
 Vitt, merre fölkel a hold:
 A Sória-Mória várba,
 Oda vágytunk mi, oda!...
 Botot fogtam paripánkra
 Ostornak... Tova, tova!

A a s e : Ott ültem a bakon és te —

P e e r : Megcsaptam a kis paripát
 S te dédelgetve, becézve
 Úgy fogtál melegen át.
 Áldjon meg az isten, anyácskám,
 Jó szivedet áldja meg!
 De mért nyögsz?...

A a s e : Óh, csupa ránc ám
 Ez apár rongy, amin heverek.

P e e r : Kissé hát dőlj tova innen;
 Úgy, úgy!... Most jobb, ugyebár?

A a s e : Óh Peer, hiába minden,
 Csak vége volna már!

P e e r : Botorság! Bújj ide szépen.
 Sohse félj! Melléd ülök én.
 S betakarlak s elmesélem:
 Mint járt a manó s a tehén...

A a s e : Jobb lenne papért sietned,
 Ah, odavagyok nagyon!

Peer: Csak agyrém, ami ijesztget;
De majd segítünk a bajon.
A Sória-Mória várban
Ma királyi lakzi van ám...
Ott kell lennünk; nosza, bátran!

Aase: Meghívtak-e?

Peer: Hogyne, anyám.
(Zsineget vet gyeplőül a székre, melyen a macska gubbaszt; botot vesz
kezébe s az ágy-lábtól eső végére ül.)
Gyű hát! Előre lovacsám!
Velünk van anyóka, velünk...
Úgy, úgy! Kedvemre rohansz lám,
Szélvészszel versenyezünk.

Aase: Óh Peer, mily ezüst kacagás cseng?

Peer: Paripánk csengője, anyám.

Aase: S most mily zizegés, zokogás zeng?

Peer: A nádason át visz a szán.

Aase: Megállj! Mi sikong a magasban
Oly fenyegetőn, szilajul?

Peer: Tar fák közt szél szava harsan...
Ne bánd, már csillapul.

Aase: Mint villog amott ezer ablak!
Fényárban a bástya, a sánc...

Peer: Ott szellemek mulatnak.
Hallod?

Aase: Kezdődik a tánc.

Peer: S ott áll Szent Péter a bástyán
S oly nyájasan integet...

Aase: Hív?

Peer: Hív mosolyogva, anyácskám,
S már bort is tölt neked.

Aase: Bort?... Óh ha kalácsot ehetnénk!

Peer: Majd azt is tesznek eléd.
Hisz ott a tiszteletesnénk;
Majd ad kávé s csemegét...

Aase: Találkozunk tehát ott?

Peer : Ahányszor csak akarod.

Aase : Szívesen hagyom itt e világot,
Csak lakhassam veled ott!

(Peer nagyot suhint botjával, mintha ostort pattintana.)

Peer : Gyű, kis paripám! Nosza, szálljunk!

Aase : Oh Peer, eltévedünk.

Peer (ismét suhint): Országúton visz a szánunk . . .

Aase : Óh Peer, jaj, jaj nekünk!

Peer : A vár kapuszárnyai nyílnak;
Azonnal odajutunk.

Aase : Óh Peer, nem, nem szomorítlak . . .
Bár vinne jóra utunk!

Peer : Jó abrak vár ma, lovam, rád!
Mily sokadalom! . . . Hejh, utat! . . .
Gynt Peer jön s hozza az anyját! —
Szent Péter merre mulat?
Nos, Szent Péter, mi a terved?
Öreg, bocsásd be anyót!
Ne bánd, bármit kerepelget
Sok jámbor égi lakód!
Csak hadd átkozzanak engem!
Sohsem lestem kegyöket.
De anyó párját becsületben
Váltig keresheted!
Csak a küszöbig megyek én ma.
Mit zúgtok jámborok?
Lecsepültelek ám, ugy-e, néha?
Bíz' az nem tréfa dolog!
De anyót tisztelnetek illik
S jó lesz, ha becézgetitek.
Elvégre tudhatni-e mindig:
Ki az ép és ki a beteg?
De ni-ni! Hisz ott az Úristen!
Szent Péter, nézz oda hát! . . .
Int néked . . .

(Elváltoztatott, mély hangon:)

«Rendbe' minden!

Bocsásd be Aase anyát!» —

(Nagyot kacag s hátrafordul anyjához.)

Úgy ám! Baj lenne különben!

S más nótát kezdenék!

(Ijedten :)

Miért ülsz oly tönkregyötörten?

Csak tudsz mozdulni még?!

(Az ágy fejéhez lép.)

Szemed mért úgy kimeresztve?
Szólj! Peered kérdez, anyám!

(Megtapintja Aase homlokát s kezét; a zsineg-gyeplőt odadobja a székre s tompa hangon szól:)

Vagy úgy?!

(Mintegy a paripához is.)

Nos, örökre pihensz te.
Itt állhat örökre a szán.

(Lefogja a halott szemét s föléje hajol.)

Nem szídsz s nem ölelsz te többet!
Köszönet hát mindenért.
Te meg az utazást köszönjed...

(Arcát a halott ajkához illeszti.)

Úgy! Minden véget ért.

K a r i (jön): Nos? — Peer? — Hogy' van? Ugy-e jobban?
Felejt kint bánatot...
Hogy' alszik! Mily nyugodtan!
Avagy tán — —

P e e r : Csitt! Halott.

(Kari sírva hajol a halott fölé. Peer föl s alá jár, aztán oda áll az ágyhoz.)

Nos, eltemetem!... S el innen!
Hegy, völgy, gond — ég veletek!

K a r i : Oly messzire?

P e e r : Tengeriglen —

K a r i : Ah!

P e e r : S még messzebbre megyek!

Fordította: Telekes Béla.

A Don Juan lélektana.

Irta: Szász Zoltán.

Születnek olykor nálunk csikók, a hátukon titokzatos sávokkal, melyeknek az anyakanca testén nyoma sincs. A gazda csodálkozik s nem találja a rejtélynek nyitját. Ezt pedig könnyű megtalálni, ha a nagy Darwin szellemében egy ősnének nézünk minden elevenséget. A mi lovunk őséül odaállított ez a tan egy zebra-féle ős lovat, amely valószínűleg csíkos volt, mint az afrikai sivatagok tigris-köntösű patása, nem kell tehát más magyarázat a mai középeurópai csikókon megjelenő sávok számára, mint a reverzió, az utód visszaütése az ősrre, mely itt egy temérdek nemzedéken át elkalódott testi tulajdonság hirtelen megjelenésében nyilatkozik meg. Nem ilyen feltűnő, rögtön a születésnél szembe-ötölő, de sokkal sajátságosabb és távolibb horderejű reverziós tünetek bukkannak föl az emberiség között is. Itt persze a sávok legtöbbször a lelken jelentkeznek s épp ezért csak a felnőttnél, lelki nagykorúságra jutott cselekvő emberen nyilatkoznak meg. Az állatiság, az ősvadság eme fölbukkanásai belevegyülnek a rendes emberi tulajdonságok közé s nehézzé teszik a felismerhetést, különösen mivel a lelki tulajdonságok nem oly könnyen vizsgálhatók meg, mint a testiek. De épp ezért jó, ha ezeket a köztünk kullogó negyed-állatokat kipellengérezzük s lehetőleg irtjuk is, mivel ez által a faj terebélyének vadhajtságait nyessük, azaz az emberiséget nemesítjük.

Ilyen sávos lelkű ember-válfaj a kéjenc. Az antropoid, az ősmajom, melyből mi emberek kialakultunk, túl-nagy adagban dolgozik benne, s lelkét ösztönzi örök portyázásra a gaztettek után. Persze nem csak éppen a nemi gazság formájában üt ki ez a majomság a mai emberen, mert minden igazi gonosztevő, minden komolyabb gonosztett ily eredetű és sajátosan szerelmi dúvaddá a született gonosztevőt társadalmi helyzete teszi. Ez a társadalmi helyzet kedvező. A nyomorban vagy legalább szűkes viszonyok közt születő krimináloid gazságát természetesen a megélésért való küzdelemben éli ki; állatiságának elég dolga akad a kenyérért való tülekedésben, s így nem teremnek meg benne a Don Juan-álmok, amelyek csak a jóllakott ember lelkében virulnak ki

A társadalmi épület felső emeletein, az orom tájékán, ahol a jómódú kevesek és dőzsölő néhányak minden megélési gondtól menten keresik az oly órákat, melyeknek minél több virága van, a gonosz hajlandóság szerelmi kártékonykodás formájában üt ki. Aki ebbe a boldog társadalmi rétegbe születik bele gonosztevőül, az fejlődik kéjencé, Don Juanná. A Don Juan tehát egy született gonosztevő, akit szerencsés születési körülményei megóvtak attól, hogy a fegyházba vezető bűn-ösvény felé csábuljon s így benne rejlő bűnös energiáit női erények és testek meghódítására fordította. Az a néhány paraszt Don Juan és iparos-vivőr, akiről olykor beszél a törvényszéki és újdonság-rovat, nem dönti meg ezt a véleményt, mivel rendkívül kis számban fordul elő s akkor sem igen érdemli meg ezt a nevet.

Mert az igazi kéjencség kifejlődéséhez nem csak magasraszületettség, de bizonyos műveltség is szükséges. Az állatiság így bizonyos kulturmázt nyer; a kéjencben a majom kezét fog a művészszel s együtt mennek hódításra. Ez a magyarázata annak, hogy a foglalkozásszerű nő-pusztítókat sajátosan a túlrejt, már hanyatló kulturájú és romló vérű népek: az olaszok, spanyolok, franciák termik. Itt a műveltség meg van, egyszersmind azonban a nép-anyaga megromlott, s így sokkal gyakrabban jelentkezik az állatiság reverziós felbukkanása. A román népek általában érzékiek s művelődésük, vallásuk, művészetük sohse volt olyan szellemi, olyan elvontságokat szerető, mint az észak lakóié, a germánoké. Mindez érthetővé teszi, hogy az Aretinok, Casanovák, De Sade marquisk nem az északi tölgyerdők és ködös tengerpartok germán lakosságából nőttek ki.

Ezzel azonban, hogy gonosztevő-válfaj, még nincs elintézve a kéjenc természetrajza. A születésével bölcsőjébe, tulajdonképen vérébe, került átok — melyet ő minden erkölcsöt kinevetve boldogságnak nevez — csak egy alap diszpozíció, egy vérmérsékleti csira, melyet a későbbi élet fejlesztett ki a lelki tulajdonságok díszes bokrétájává. Ezeknek a bűnvirágoknak, ennek a lelki fertő-flórának a megismerése állítja aztán elének a maga igazában a kéjenc bensejét, lelki világát. S a behatolás ebbe a mocsárba nem mindennap s mindenki által megtehető séta. Ezeket a kéjenc-érzéseket és Don Juan jellemvonásokat az az évezredes lepel fedi, melyet a művelődés az egész nemi életre borított. Az emberiség jó részére nézve a leányok, gyermekek számára a normális nemi élet is elkerített szentély, melyről csak gyermekszobalegendák, eszményesítő mesék és véletlen megfigyelések alapján

tud egyet-mást. Mily ismeretlen lehet tehát a nemi élet rendellenessége és pedig nem csak a nők és gyermekek, de az egész átlag-emberiség előtt? Igaz, hogy ezt a tájékoztatatlanságot az orvos-tudomány egyik népszerű ága, Charcot és Krafft-Ebing tudománya a legjobb családokba behatoló könyveivel némileg csökkentette. Segédkezett nekik ebben a művelődés fejlesztő munkában egy csomó modern író, pl. Maupassant, Zola, Mirbeau, d'Annunzio, akik művészi formában kiszinezve bocsátották világgá az orvosi könyvek szürke eseteit. Mindez azonban nagyobbára a nemi elfajulások testi tüneteit tette a szalonok csevegési témájává. A lélektan nem hajolt még a kéjenc agyára, magára a lelkére, hogy itt kifürkészsze azokat a sajátos gondolatokat, kényezéseket, akarásokat, azt az egész világnézetet, mely ezt az állapotembert tetteiben vezérli. Pedig mint mindenben, a kéjencben is a lélek a legérdekesebb.

S ehhez hozzáférkőzni nem is valami könnyű. Nem mintha a kéjenc valami bújkáló, vagy sajátságait leplező ember-válfaj volna, amilyen a többi gonosztevők vagy az örültek jó része. Ellenkezőleg: az emberiség mai fejlődési fokán még határozottan dics-fényszerző a nőhódítás és kéj-kalózság, úgy hogy a pubertás korszakában majdnem minden s később is jó sok férfinak ez a belső, titkos eszménye. Míg azonban maga a foglalkozás és jelleg úton-útfélen bevallott dolog, magának a kéjenci lélek-működéseknek a mivolta és részletei csak igen kevesek előtt ismeretesek. Ennek magyarázata az, hogy ezeknek a lelki tüneteknek még nincs tudománya, maguk a kéj-emberek pedig nem falka-fenevadak, hanem külön-külön portyázó állatok, s így mindegyikök nagyobbára csak saját tapasztalásából merít. Az enyhébb dolgok még köztudomásúvá válhatnak; a kéj-latornak legtitkosabb fogásai azonban egyáltalában nincsenek benne a köztudatban, s így sok felnőtt nő, sőt férfi, aki pedig azt tartja, hogy ő is sétált egy kicsit Cytherében, meghal anélkül, hogy ennek a mocsárnak legtitkosabb süppedékeit csak hírből is ismerné.

Mi tehát az, ami ennek a sajátos, titokban élő ember-válfajnak a lelkéhez utat nyit? Az irodalom. S ez talán az egyetlen eset, mikor az irodalom valóban az élet megismertetésére képes. Ez ugyanis egy eszményítéstől, iskola-elvektől, esztetikai törekvésektől ment, valóban élet-festő irodalom. Itt nincs l'art pour l'art, nincs tendencia, ha csak más nem, mint a voltaire-i: az érdeklődés felébresztése.

Befejezése következik.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Apám.

Hasonlított III. Napoleonhoz, csak a bajuszát nem hordta olyan hosszúnak. A szeme szürke volt és nyájas, nyugodt nézésű; de ha akarta, oly erősen tudta rászegezni bárkire is, hogy nem lehetett kibírni. Persze csak akkor nézett így, ha valaki lóhátról beszélt vele, máskülönben az ő lelke olyan volt, mint a tavaszi napsugár.

Rendesen sötétszürke ruhát viselt vagy sötétbarnát és gömbölyű kemény kalapot, nyáron barnát, szalmából valót. Bal kezét otthon mindig hosszúszerű pipa foglalta el, amelyből szüzdohány illatozott.

A haját fölfelé fésülte s hátul kissé felbokrozta, mint ez az ötvenes években divatozott. Én már őszhajúnak ismertem őt, mert korán őszült. Ötven éves korában már ezüstöshaju öregember volt és cvikkert viselt, noha amúgy erőt fejezett ki a magatartása.

Ősszel, tavasszal köpönyegben járt és ha kívül volt a műhelyen, inkább tartották grófnak, mint mesterembernek.

Bizonyos méltóság és lassúság jellemezte a mozgását. Sohase sietett. Ha vasútra ment, biztos, hogy akkor csengették a harmadikat, mikor kilépett a perronra, de azért nem késett el sohase.

E lassúság nem lustaságból származott, hanem inkább a testi erő lassúsága volt az. Keveset aludt. Azt szokta mondani: Bolond az, aki többet alszik, mint amennyit muszáj.

Éjjel is fölkelte néha és olvasott. Az olvasmányait nem válogatta meg: ami a kezébe került, azt olvasta. De amit egyszer elolvasott, nem felejtette el.

Agárdon, ahol én születtem, végigolvasta a Nádasdy gróf könyvtárát. Persze Dumas és Hugo Viktor tetszett neki legjobban. Székesfehérvárott és a Lipótmezőn is hordatott könyveket a kölcsönkönyvtárból s fél éjszakákon át olvasgatott. Reggel aztán elmondta anyámnak, hogy mit olvasott.

Olykor az anyám kíváncsi volt a folytatására s fölvette a regényt, tovább olvasott. Emiatt aztán elsült-főlt az ebéd s apám is boszankodott, hogy anyám előre megmondta, hogy mi lett a vége a regényhősnek.

Akkor aztán nem vett ki többé magyar könyvet, csak németet. Ehez már az anyám nem értett. Akkor persze anyámnak a gyertyapazarlás is feltűnt, s egyszer ki is fejezte a gondolatát, hogy jó lenne takarékoskodni.

— Várj csak, várj, — mondotta apám, — egyszer majd lesz gyertya és én nem leszek.

Neki magának csak öt-hat könyve volt. Ezek között — emlékszem — megvolt neki Császár Ferenc Mithologiai könyve, Renan Jézusa, egy vastkos német fizikája s egy 1773 tájban nyomott ugyancsak németnyelvű bibliája.

Vasárnap délelőttökön és nagypénteken az evangéliumokból olvasott. Ilyenkor mély elfogódottságban ült a könyv előtt és gyakran könnyezett.

De azért kemény ember volt és a sorsnak semmiféle csapása nem tette aggodalmassá. Az időjárás ő nála sohse volt napokon át felleges.

Társaságba, látogatóba nem járt, de ha valaki jött hozzánk, őszintén boldog volt; tréfált, anekdotázott, a legjobb borát tétette az asztalra és a konyhán az anyámnak remekelnie kellett.

Kitünő beszélgető volt. Azon kozőrök közé tartozott, akik nemcsak az elbeszélte tárgyat tudják érdekessé tenni, hanem a maguk gondolataiból kétannyit adnak hozzá. Elbeszéléseiben a legkomolyabb történet is humorisztikus alakot öltött. Még a szabadságharci élményeit is úgy adta elő, hogy mosolyogni kellett.

Meleg ember volt.

Megjelenésére jellemző, hogy egyszer Budapesten, mikor szerződés végett ment egy földbirtokoshoz, ez a szalonjába vezette be, s igen elbámult, mikor apám mondta, hogy ő az a gépész, akit ez meg ez a gyáros ajánlott.

A birtokos ránézett apámnak a kezére és a fejét rázta:
— Nekem iparos kell, nem úr.

És nem is szerződött vele.

Apám multja.

Emlékeimnek ebből az idejéből jegyzem fel apám elbeszéléseit. Mert csak az itt töltött időben, rendesen ebéd alatt mondogatta ő el a lejegyzetteket. Később már az élet terhei annyira ránk szakadtak, hogy apám csak az ügyeiről gondolkozott az asztalnál is. Azután meg én elkerültem a családi háztól, és kevés időt töltöttem vele e Földről való eltávozásáig.

Apám Nemeskéren született. Az apja lakatos volt. Amennyire apám emlékezése visszahatolhatott a család multjába, minden öregapám lakatos volt.

Az egyik valamelyik Eszterháznak csinált egyszer titkos zárat. Ez az Eszterházy a vendégei megtréfálására tükörrel borított be az egyik szobája falát, s hol egyik vendégét, hol a másikat küldte be oda.

A szoba közepén csak egy asztalka állott. Annak a szerepe az volt, ami a törben a falatnak. Rendesen valami könyv, fegyver vagy virág volt ráhelyezve, — egy ízben egy hímzett dohányzacskó. A vendég ezt ajándékuul kapta, s azért lépett be a szobába, hogy kihozza.

De amint belépett, az ajtó nesztelenül bezárult mögötte, s a vendég nem tudta hol jött be? merre menjen ki?

Eszerint valamelyik öregapám már tudott csinálni automatikus ajtózárot.

Apám a gyermekkorát a szülőfalujában töltötte. Ott járt iskolába is. Ő még a Kistükörből tanult, amelynek cifra

verseit sohase felejtette el, s különösen mulatságosnak találta, hogy a könyv írója az egész országban megjelölte azokat a helyeket, ahol jó bort lehet inni.

Az iskolában erősen dolgozott a virgács. Szerepelt a hasábfu és kukorica is, mint térdelést súlyosbító szerek. Ezenkívül a tanító léniával vert körömrre.

Micsoda barbárság!

Öregapám tekintélyes polgár lehetett, mert apám keresztleveléből látom, hogy két keresztapja és két keresztanyja volt: az egyik Erdélyszky Mihály prédikátor és Takáts Eszter; másik: Nemes Nagy Sándor és Kontor Rozina «mezei gazdálkodók Nemeskérett».

Apám ezt a papot jó emlékében tartotta. Elmondta róla, hogy komoly és tudós ember volt és nagy kertész.

Egyszer az iskolában a tiszteletes úr elmagyarázta: milyen volt az a parittyá, amelylyel Dávid főbe sujtotta Góliátot?

A következő napokon a pap nem csekély megbotránkozással tapasztalta, hogy az üvegháza ablakaira úgy potyog a kő, mintha az égből esne.

Az iskolások ugyanis mind parittyát csináltak, s a pap kertje alatt levő réten gyakorolták magukat a parittyázásban.

Apám a pap házánál otthonos volt. Egyszer hogy maga ült a szobában, egy nagy régi nyomtatványon akadt meg a szeme. Címe a nyomtatványnak, amint emlékszem, ez volt: A csepregi vérfürdő. (De lehet, hogy más község volt az. Elvégre harmincnál több esztendeje, hogy apám ezt elbeszélte.)

Ebben a könyvben az volt leírva, hogy a róm. katólikusok a vallási küzdelmek idejében rárontottak a protestánsokra s öldösték őket.

A pap belépett a szobába, s látta, hogy a gyermek szeme tele van könnyel.

— Mi az, amit olvasol?

Kiragadta a gyermek kezéből a könyvet, s betette a szekrényébe.

Folytatjuk.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

19.

— Óh még nem ismernek engem. Még nem tudják ki vagyok. Azt hiszik velem is úgy bánnak el, mint Margittal. Férjhez adják, elvásztják, ahogy a család érdeke megkívánja. Óh ez nem megy. Ahelyett hogy békében hagynának, így bánnak velem. Majd meglátjuk ki bánja meg . . .

Gyakran voltak ilyen kitörései, melyek után csodálatosképpen megnyugodott, egészen szelid hangulatba jött. Arról beszélt, hogy már huszonnégy éves. Elmulik az ifjúsága csak úgy, minden nélkül.

Csendes hangon beszélt arról, hogy milyen igazságtalanságok vannak az életben, milyen boldogságrabló nagy igazságtalanságok.

Nem mondta, de tudom hogy a zsidó fiatalemberre gondol, a népszerű ügyvédre, aki azóta már tán meg is házasodott.

— Van már felesége? — kérdeztem egyszer, minden à propos nélkül.

Megrezzent, föl ijedt.

— Kinek? Kiről beszél? — kérdezte, noha a pirulásából láttam, hogy kitalálta: kire gondolok.

— Nem. Még nincs. Azt mondta nem is lesz soha.

— Azt mondta? Hát beszélt vele?

— Igen. A multkor, az utcán.

Félbeszakította magát, föl ugrott.

— Nem igaz. Hazugság. Nálam volt. Tegnap is. Gyakran jön. És még mindig szeret.

— Nos és?

— Semmi. Az ember dühös. Csak ezek az ostoba konvenciók ne volnának. Mire jók? Megkeserítik az ember életét. Látta, ő is boldogtalan.

Úgy látszott, most már jobban sajnálja a másikat, mint önnön magát. Nagy melegséggel beszélt róla. A törekvéseiről. Hogy milyen szép jövőnek néz elébe. Egy gazdag gyáros

— új nemes — szeretné rákötni a leányát. Nagy hozomány, kiterjedt család. Azok tudnának valamit tenni érte. De mit ér? Ő nem hajlandó. Inkább lesz szegény egész életében, de nem adja el magát. Óh nem. Tudja, hogy sokat beszélünk a somori együttlétünkről? Ő is emlékszik még minden csekélységre. Mikor az üvegházban jártunk és egy tulipán-szirmot leejtettem a földre: ő fölvette. Még mindég megvan neki a tárcájában.

— Úgy! — gondoltam magamban és eltűnődtem azon, hogy Vera, a huszonnégy éves, komoly, megállapodott leány, most ép úgy beszél, mintha tizenhat éves volna.

De mit lehet ebből kiokoskodni? Hogy van valami, amivel soha egy percre sem számolhatunk. Ami úgy bánik velünk, ahogy neki tetszik. Megérlel, letörpít, elfogyaszt, föl-emel, járattja velünk az élet komikus és halálos táncát.

TIZENHARMADIK ESTE.

Kemenes, attól fogva, hogy Verától különváltam: gyakrabban jött.

A szokott modorban tett-vett. Megnézte amit dolgozom. Ha modell volt nálam, bement a szobámba, végig hevert a pamlagon és olvasott.

De soha sem mulasztotta el, ha belépett, hogy körül ne nézzen és mosolyogva, kis gúnynyal, kis ingerkedéssel ne kérdezze:

— Nos, még mindég nincs itt?

Somorjait értette.

— Kissé ízléstelen — mondtam neki és elfordultam neheztelve, titkos megvetéssel. De jöttek mások is és fölhangzott a kérdés sokszor, csodálkozóan és hitetlenül.

— Nem ismeri? Nem beszélt vele?

— Sohasem láttam — feleltem.

— De hogy lehetséges? Nem érdekli?

— Nagyon. De nem megyek hozzá és ő se jön. Így nem ismerjük egymást. Voltak barátaim közül, akik beszéltek vele rólam.

Elmondták, hogy dicsért, hogy sokat beszélt rólam.

Kemenesnek mondtam.

— Már keresi, látja — nevetett föl. — Nohát csak türelem, türelem. Nemsokára itt lesz.

De nem jött.

Egyszer találkoztam vele az utcán. Megálltam. Utána néztem. Nem vett észre.

A téli tárlat megnyílt. Majdnem elkerülhetetlen volt a vele való találkozás. Benn volt a juryben.

Akkor fogtam magam és elutaztam.

Nem birtam otthon maradni. Ő is kiállított vagy hat képet. A lapok azzal voltak tele.

Pár napot odahaza töltöttem az édesanyámnál, aztán elmentem Abbaziába. De két hét múlva visszajöttem.

Már nem volt maradásom sehol. Tudtam, sejtettem, hogy foglalkozik már velem. Ez halálosan izgatott. De nem volt semmi különös programom velem.

Mi is lehetett volna? Mégis, úgy éreztem, nagy dolgok fognak végbemenni köztünk. Mindig, mindig róla beszéltem volna és kutatásaim közben észre vettem, hogy ő is mindig, mindig én rólam beszél.

Egy barátom mondta:

— No, maguk szépen egymásba fognak szeretni az első találkozásukkor. Ez gyönyörű nagy találkozás lesz.

— Ki tudja! Én félek. Ép mert oly sokan megjósolják.

És való, hogy alig akadt ember, aki egymásnak ne ígért volna bennünket. Már egyszer ellenségeim is támadtak azok között, akik őt előttem befeketítették. Rossz. Léha. Hazug. Kacér. Elbizakodott.

— Ez jó, — feleltem, — ép az ilyet szeretem, mert magam is ilyen vagyok.

Aztán bezárkóztam. Megmondtam a cselédnek, hogy ne bocsásson hozzám senkit, nem akarok embereket látni. De ha jönne valaki, egy magas fekete férfi — leírtam, hogy milyen; az arcképét mutattam, hogy ismerje meg, — azt bocsássa be. Ha nem volnék itthon, kérje meg, hogy várjon. Csak ép egy kis dolgom akadt, de tudtam, hogy jönni fog, menten itthon leszek.

Bolond dolog volt. Vagy két hónapig nem láttam egy lelket se.

A csengő felszólalt sokszor.

— Ki volt? — kérdeztem a leányt. — Kemenes?

— Igen.

— Egy hétig minden nap keresett, akkor elmaradt.

Este nem dolgoztam, hogy ne lássék a világosság a műteremben.

Magamban ültem a sötétben és mint a bolond, folyton lestem egy hangot. Az övét. Hallgatóztam. Úgy véltem, fölismerem a lépteit. A leányt faggattam, ha magányos sé-támból fáradtan értem haza:

— Nem volt itt? Nem keresett?

— Nem.

Közel voltam a megőrüléshez. Dolgozni sem tudtam már. Egész éjszakákon át fenn virrasztva, olvastam. Aztán reggel elaludtam. Délben keltem föl. Egész délután sápadt és rosszkedvű voltam.

Úgy éreztem, nem tarthat soká ez az állapot. Valaminek végre is kell történni.

Néha komolyan elhatároztam, hogy magam megyek hozzá.

De minek? Töprengtem magamban. Nincs semmi értelme.

Voltaképen azt sem tudtam, mit mondanék neki.

Ejh, várjunk! És vártam.

Egy este Vera jött. Alig ült egy percig, felemelkedett és menni akart. Olyan furcsa volt. Ideges. Nem kérdezett semmit. Egy pár szál rózsával a kezében, kelletlenül babrált.

— Mennem kell, — mondta. — A mama itt van. Együtt kell vacsorálnom vele. Eljöhetne. Nem akar?

Nem feleltem. Hozzá léptem. A két kezemmel fölemeltem a fejét.

— Vera, — mondtam — nézzen csak rám. Vera!

A homloka is tűzbe borúlt. Aztán még sápadtabb lett.

— Ejh, hagyjon. Jön vagy nem?

— Nem. Hanem maga —

A számra tette a kezét. Aztán ijedten kapott a szék karjához.

— Borzasztó, — susogta önkénytelenül.

— Mi történt?

— Semmi. Azaz hogy . . . Mit kérdezget? Semmi. Vagy ha tudni akarja, hát igen, megmondom. Megmondjam?

— Ne mondja meg. Úgy is tudom. Sőt mi több: előre láttam.

— Hát miért nem szólt? Mért engedte? Ez barátság? Enged belerohanni a veszedelembe. Maga, ilyen maga. És most mi lesz?

— Hát semmi. Ennek jönni kellett. Csak attól ne féljen, hogy a bűnhődés elmarad. Még ha boldog is — úgy fog szenvedni, hogy csoda. Ez elkerülhetetlen. Én tudom.

— Honnan tudja? Úgy látom: fogalma sincs az egészről. Nem tud semmit. Értse meg: nekem végem van. Ha otthon tudnák! Elvégre semmi közük hozzá, ez bizonyos. De mégis.

— Nem kell hogy megtudják.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

19.

— A számadás megvan . . . Hja, a német a fejsze fokával csépel, a közmondás szerint, — szólta Sinsin a gróf felé sandítva, s a pipa szopókáját a szája másik szögletébe vette.

A vendégek, amint látták, hogy Sinsin viszi a szót, közelebb húzódtak. Berg, aki nem vette észre a társaság gúnymosolyait és közönyét, tovább adta elő, hogy a gárdánál rangelőnye van a többiek fölött, és ha háborúban elesik a századparancsnok, ő, mint rangban a legidősebb, nagyon könnyen megkaphatja ennek a rangját; meg hogy mennyire szeretik őt az ezredben és a papája hogyan meg van vele elégedve. Berg nagyon boldog volt, hogy mind ezt elmondhatta, és úgy látszott fel se tételezte a társaságról, hogy egyéb dolog is érdekli. De minden, amit monott, olyan jólelkűen komoly, gyerekes önzése olyan naiv volt, hogy evvel lefegyverezte hallgatóit.

— Édes öcsém, — szólta Sinsin, a fiatal ember vállára ütve, — mehet maga akár a gyalogsághoz, akár a lovassághoz, mindenütt jó dolga lesz, azt megjósolhatom. Berg boldogan mosolygott. A gróf, s utána a vendégség, átment a szalonba.

Beállt az a jellegzetes ebédelőtti hangulat, amikor az összegyűlt vendégek nem fognak bele semmiféle nagyobb témába, mert minden percben várják az étkezés kezdetét; de illendőnek tartják, hogy valamit mégis susogjanak egymás között és ne hallgassanak, nehogy elárulják, milyen türelmetlenül várják már a felszólítást, hogy asztalhoz üljenek. A háziak az ajtót lesik és időnként összenéznek. A vendégek pedig igyekeznek megfejteni ezekből a pillantásokból, kire vagy mire várnak még: valami elkésett és fontos rokonra, vagy arra, hogy elkészüljön az étel?

Pierre közvetlenül az ebéd előtt érkezett, ügyetlenül beleült az első kezeügyébe eső székbe, a szalon közepén, úgy hogy mindenkinek útjában volt. A grófnő be akarta vonni a társalgásba, de ő ártatlan képpel tekintgetett körül, mintha keresne valakit és a kérdésekre csupa igen-nemmel felelt. Egyedül ő nem vette észre,

mennyire terhére van a társaságnak. Mindenki ismerte a medvecsínyt, s kíváncsian szemlélte a vastag, esetlen fiatalembert és nem bírta egyik se elképzelni, hogyan telik ilyen tréfa ettől az alamuszitól.

— Ugy-e, csak most nemrég jött meg? — kérdé a grófnő.

— Oui, madame, — válaszolt Pierre, szétnézve.

— Nem beszélt még a férjemmel?

— Non, madame. — Következett egy teljesen indokolatlan mosolygás.

— Azt hiszem, legutóbb Párisban volt. Nagyon érdekes lehet a város.

— Nagyon érdekes.

A grófnő összenézett Anna Mihajlovnával. Ez megértette, hogy neki kell most a fiatalemberral foglalkoznia; melléje ült és apjáról kezdett vele beszélni, de nem birt belőle ő se több szót kihúzni, mint a grófnő. A többi vendég egymás között társalgott. — «Razumovszkiék . . .» «Nagyon kellemes volt . . .» «Igazán szép Öntől . . .» «Aprakszin grófné is . . .» — hangzott minden oldalról. A grófné felkelt és kitekintett a nagyterembe,

— Mária Dmitrijevna? — kérdé kiszólva.

— Ő maga, — hangzott a válasz mély asszonyi hangon s nemsokára megjelent a teremben Mária Dmitrijevna. A lányok és a fiatalabb asszonyok felálltak. Mária Dmitrijevna hatalmas alakjával kiegyenesedett az ajtóban, magasra emelte fejét, melyen már őszbe csavarodtak az ötvenéves fürtök, szétnézett a társaságon, és mintha neki akarna gyürkőzni, ruhája ujját kezdte igazgatni. Mária Dmitrijevna mindig oroszul beszélt.

— A drága jubiláns és gyermekei éljenek! — kiáltott mély, erős hangján, ami minden más hangot túlharsogott. — No, vén bűnös — fordult az öreg grófhhoz, ki sietett kezét megcsókolni — ugy-e unod már Moszkvát? nem lehet agarászni, mi? De hát mit tehet az ember, bátyuska? Ezek a kis csibék meg hogy felcseperedtek. — A lányokra mutatott. — Innen-onnan már férjet kereshetsz nekik.

— Hát veled mi van, kis kozák? (— így nevezte Natasát —). Tudom, hogy rossz gyerek, de azért szeretem, — szól nyájasan megsímogatva a kis lányt, aki félelem nélkül közeledett hozzá, hogy kezet csókoljon. Nagy ridiküljéből elővett egy pár drágaköves fülbevalót és átnyújtotta az örömtől ragyogó és píruló Natasának. Majd Pierre-hez fordult.

— No, kedves, jöjjön csak erre, — szólt tréfásan színlelt csendes, udvarias hangon. — Jöjjön ide, kedves . . . — És fenyegetőleg még feljebb gyűrte ruhája ujját. Pierre odajárult elébe, ártatlan tekintettel nézve rá szemüvegei között.

— Gyere csak, gyere, kedvesem. Apádnak is én mondtam meg mindig az igazat, ha rá került a sor. Nálad is erre szemelt ki az isten. — Elhallgatott. A többiek is hallgattak, várva, mi fog következni, mert érezték, hogy ez még csak bevezetés volt.

— Derék, szó sincs róla! Derék fiú! . . . Az apja halálán van, ő pedig vigad és medvén lovagoltat rendőröket. Szégyelheti magát édes barátom! Menne inkább a háborúba, jobban tenné. — Elfordult tőle és karját nyújtotta a grófnak, aki alig bírta nevetését tartani.

— No hát, az asztalhoz! Nincs még itt az ideje? — szólt Mária Dmitrijevna.

Elöl ment a gróf vele, utána a grófné a huszárezredessel, majd Anna Mihajlovna Sinsinnel. Berg Verának nyújtotta karját. Karagin Julie kisasszony Nikoláj karján ment, mosolyogva. Azután következtek a többi párok, sorukkal az egész termet megtöltve és legvégül a gyermekek a nevelőnőkkel. A szolgák sürgölődtek, a székeket lármával tologatták, a zene játszott és a vendégek helyet foglaltak. A házizene, a tányércsörgés, a szolgák lépteinek és a vendégek társalgásának zaja összevegyült. Az asztal egyik végén a grófnő ült, jobbán Mária Dmitrijevna, balján Anna Mihajlovna és utánuk sorban a többi hölgyek. Az asztal másik végén a gróf elnökölt, balfelől az ezredessel, jobboldalán Sinsin gróffal és a férfivendégekkel. A hosszú asztal egyik oldalán a fiatalok foglaltak helyet: Vera a hadnaggyal, Pierre Borisz mellett és szemközt velük a kis lányok, a nevelők és nevelőnők. A gróf a kristályüvegeken és gyümölcstartókon át minduntalan felesége felé nézett és szorgalmasan töltögetett szomszédainak, magáról se feledkezve meg. A grófnő is, ki szintén nagyon buzgólkodott háziasszonyi tisztében, jelentőségteljes pillantásokat vetett át az ananászok fölött, amint észlelni vélte, hogy férje arca és kopasz tarkója veszedelmesen vörösödik. Az asszonyok között csendesen folyt a beszélgetés, míg az urak felén mind hangosabbá lett a szó. Különösen az ezredes száján, aki annyit evett és ivott, mindig jobban belevörösödve, hogy a gróf mint példát mutogatta őt vendégeinek. Berg nyájas mosolygással beszélt Verának arról, hogy a szerelem nem földi, hanem égi érzelem. Borisz új barátjának sorra megnevezte a vendégeket és tekinteteket váltott a vele szemközt ülő Natasával. Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A föld keletkezése.

Ma a következő magyarázat járja: a nap a földet egy rémítően nagy gőzlencse alakjában löki ki magából az örök éjszakába. Az alakuló csillag kicsiny tömegével a világegyetem hidege könnyen végez. A földplanetáris gőzöknek csakhamar össze kellett húzódnia. A védett belsejében a régi hó szinte érintetlenül megmaradt, de a kerületen a rémítő nagy nyomástól egyre sűrűbb és sűrűbb lett és ennek az erőszakos összelapításnak eredményei különféle új képződések. Kifejlődik egy atmoszféra, melyet mindenféle zűrzavarosan egymásbáhozpölygő gőzök telítenek. Amint a hideg dermesztő kezét mindjobban reáteszi a kicsiny, védtelen csillagtestre, sűrűsödnek a gőzök és csepfolyósak lesznek. Így hát a földnek már volna burka: izzó csepfolyós ércék tengere burkolja be és világlódós testének belsejét még megóvjá a fenyegető megdermedéstől. Felszínén már úszkálnak különféle göröngyök: az izzó csepfolyós ércék lassanként szilárdak lettek. A föld belsejéből előtörő hó még évezredekken keresztül meg tudta volt olvasztani ezeket a göröngyöket. De a föld belsejének melege nem volt kiapadhatatlan és nem volt örök, mint a világegyetem hidege. A göröngyök megint csak meglettek, nőttek,

nagyobbodtak, göröngy göröngyhöz nőtt: a földgolyót szilárd réteg vette körül. Hogy milyen anyagokból állott ez a legrégebbi kéreg, azt ma semmiféle tudomány sem tudja megmondani. Ma csak azt hihetjük, hogy ez a legbonyolultabb keverék lehetett. Az eleinte nyúlós folyékony tömegbe felülről állandóan új elemek kerültek, melyeket a világegyetem hidege választott ki. Alulról más elemek tolongtak be, ezeket a forró föld belseje tépett ki az alsó kéregfalból és átalakította őket. Egy hosszú, nehéz folyamat, melynek végső eredménye a föld kőkérgé. A régi tömegközvetnek összefüggő rétege, főleg és mindenekelőtt a granit-é, így tehát a szigorú kutatások által felismerhető első kérgé a földnek.

Természettudomány az őskorban.

Európának középkori természettudománya az alchymisták és az arab tudósok után — mint azt Chandra Ray, a kalkuttai egyetem tanára kimutatta — a hinduknak köszönheti a legtöbbet. Erre az érdekes felfedezésre az indus tanár régi kéziratok alapján jutott, amelyekből kiderül, hogy az arab khalifák számos természettudományi és orvosi munkát

fordítottak le indus nyelvből, és rendszeresen küldtek tudósokat tanulmányútra, Indiába. Ezek közvetítésével gyarapította az indus tudomány Európát. Indiának tudományos kulturája az ókor legrégebb századaiba visszanyúlik: az ó-görögök is indus forrásból merítették matematikai tudományuk alapjait. Euklides híres számtani tételeit az indusok már kétszáz évvel Pythagoras születése előtt megállapították, s tudvalevőleg Pythagoras maga is érintkezésben volt velük. A hindu irodalom legrégebb emlékei, amelyek Kr. e. mintegy 1500—2000 évvel keletkeztek, számos adattal igazolják, milyen komolyan és mennyi eredménnyel kutatták a természet csodáit. Gyógyhatású növények, fémek és gyógyszerek (főleg higany) előállítására, alkalmazására éppen oly ismertek voltak akkor is, mint ma, sőt a vegyészetnek a titokzatos alchymiává való elfajulása, mely minálunk csak a középkorban szedte rajongó áldozatait, India őskorában már nem volt ismeretlen.

Bacillusok életképessége.

A levegő, az étel és ital a fertőző betegséget nemcsak közvetíti, hanem a bacillusokat tenyészt is, tehát a baktériumok, ha a beteggel való közvetlen érintkezésben ártalmatlanok is, azokká lehetnek, ha

a talajba, vízbe, ételbe kerülve, ott fejlődnek és megsokasodnak. Az eredményes fertőtlenítés érdekében szükséges tehát a bacillusokat teljesen elzárni olyan talajtól, amelyen tenyészni képes. Fajdalom, a legújabb kísérletek azt igazolják, hogy a bacillus — a jég hátán is megél. Két angol tudós tett kísérletet megfagyasztott, tifusz baktériumos vízzel s eredményképp kimutatták, hogy egy köbcentiméter fertőzött jég körülbelül 600 baktériumot tartalmaz. A fagyaltot sem bírja hideg állapotba fertőtleníteni; ugyanez a két professzor több millió ártalmas mikrobát számlált, vagyis számított ki egy köbcentiméter fagyaltban! Mindazáltal, ha a fagyasztás nem képes is teljesen sterilizálni a vizet, a jégben nagyon veszíti a bacillus életképességét, és csaknem 90%-a végkép elpusztul.

A szuggesztió csodái.

Az manapság nem tartozik már a meglepő jelenségek közé, hogy ártalmatlan fadarabbal égési sebet ejthetünk a hipnotizált médium testén és hogy gyertyát etethetünk vele cukor

helyett. A párisi Charité hipnotizáló laboratóriumában legtöbb tüzetes tanulmányokat végeztek a szuggesztió terén és pedig megdöbbenő eredménnyel. Sikerült ugyanis nemcsak érzeteket szuggeszálni, hanem azokat a testen kívül is helyezni, azaz nem a testre alkalmazott hatásokat mint érzetet, fájdalmat stb. éreztetni. Többek között egy elaltatott nőnek érzéketlenítették el idegeit, úgy, hogy a bőréhez tartott gyertya meg se perzselte; ezután a gyertyát a pasienstől egy kis távolságban ahhoz a ponthoz tartották, ahova a hipnotizáló orvos az érzetet ki akarta vetíteni: erre a nő heves fájdalmat érzett a kezén, amelyen nemsokára könnyü égési foltok jelentek meg. Egy más esetben pedig a médium árnyékára helyezték ki az érzékenységet. Bárhova intézték az ütést az árnyékon kívül, a médium nem érzett semmit, de mihelyt az árnyékot érték, fájdalomról panaszkodott. Egy harmadik kísérletnél vizes poharat adtak a médium kezébe. Minden érzését a vízre vitték át s így a testére alkalmazott tűszúrásokra nem reagált. Ha az orvos a vizet érintette meg a tűvel, a médium fájdal-

masan felszisszent, de csak, ha a vizet érte a tű; hogyha csupán a pohár falára intézték a szúrást, az hatás nélkül maradt. Ugyanez volt a kísérlet eredménye akkor is, midőn az orvos kivette a páciens kezéből a poharat s tőle bizonyos távolságra szurkálta a médiumnak a vízre vetített idegeit. Ezt a próbát megtették azután egyidejűleg több hipnotizált médiummal is és mindegyiket egyenlően irritálta a víz szurkálása.

A forradalom.

AZ ELSŐ ÁLTALÁNOS SZTRÁJK. Ha tiszteletreméltó Clio istenasszony nem viselkedne valami túlságos előszeretettel a katonatisztek iránt és közönséges polgáemberek hőstetteiről is érdemesnek tartaná megemlékezni, most elővehetné a tábláját és fölírhatná rá aranybetűkkel a pozsonyi munkások nevét. Ha úgy tetszik, nem is egyét, nem is tizét, hanem mind a nyolcezerét. Mert akármelyik fölér egy-egy olyan tábornokkal, aminőt megszámlálhatatlan tucatban találunk a történelemben: örök emlékezetéül dicső-

séges tetteiknek és tanulságul a jövő korok gyermekeinek. De hát asszonynak született szegény Clio és igazán nem vehetjük rossz néven tőle, ha a fényes uniformisba bújt urak deli kardcsörtetése jobban meghatja a szívét, mint a kazánkovácsok piszkos öklei és füsttel, gőzzel átítatott rongyai. Pozsonyban véget ért a napokban az első magyar általános sztrájk. Nyolcezer munkás vett benne részt, annyi tehát, amennyi Magyarországon együtt soha nem sztrájkolt még. Három hónapig tartott a küzdelem, és háború ritkán járt még annyi könnyel és koplalással, mint ez, de a vége győzelem lett. A kazángyár munkásai kezdték és amikor szörnyű erőfeszítéssel a hatóságok minden túlkapásai ellenében is győzelemre vitték a vörös lobogót, követték őket a szabók, asztalosok, kőfaragók, aztán sorba valamennyi szakma, úgy hogy ez volt az első általános sztrájk Magyarországon. És nem jártak házról-házra kenyeret és segítséget kérni, riasztó fölhívásokkal nem ijesztettek senkit, de komor daccal összeverődve megálltak és várták, hogy ki bírja tovább. Ők voltak az erősebbek: több

ideig bírták a kenyeretlenséget, a gyermekek és asszonyok panaszkodó szavát, mint a gyáros urak a dús jövedelmek elmaradását. Segítséget alig kaptak máshonnan, mint egymástól: ha az egyik szakma befejezte a sztrájkot, támogatta azt, amelyik elkezdte és ezen az összetartáson megtörött minden. A nyolcezer férfi büszkén tekinthet végig a harcra, amelyet megvívott, mert ehhez fogható küzdelem nem volt még nálunk!

Írókról — költőkről.

Tolstojról.

Irta: Mereskovszki D. S.

Csodálatosan hangzik Tolstoj szájából az a vallomás, melyet egy fültanu jelentése szerint utóbbi időben gyakran hangoztat: «Senki előtt a világon nincsen mit titkolnom! Hadd tudják mindnyájan, hogy én mit művelek!» Vakmerő szavak! Ki az, aki azt meri mondani: «Én nem szégyellem magamat soha.» Ember az, aki megveti az embereket, vagy tényleg szent? Minden embernek vannak pillanatai, melyek magukba foglalják életének egész jelentőségét és azt kinyilvánítják; ők egyszer s mindenkorra meghatározzák,

hogy ki ő, mi ő és hogy mennyit ér; — pillanatok, melyek az ember egyéniségének úgyszólván keresztmetszetét adják, az ő tudatos és öntudatlan állapotának legeslegmélyéig; pillanatok, amikor a további sors magát elhatározandó, mintegy a kard élén fekszik, és eshetik vagy az egyik, vagy a másik oldalra. Tolstoj életének egy ilyen pillanata volt az, amikor elhatározta, hogy felosztja a vagyonát. De nem csodálatos? Egészen e percig megvannak a legkimerítőbb naplók, vallomásai, gyónásai, melyek engedik, hogy megösmérésének és lelkiismeretének minden mozzanatát kövessük. Most azonban cserben hagynak, abbamaradnak. Ő, aki magáról annyit beszélt, ebben az irányban hirtelen elhallgat és pedig örökre. Persze, nem lenne szükségünk semmiféle vallomásra, ha tettek, nem pedig csak szavak szólnának hozzánk róla. De éppen az ő külső élete, a tettei adnak okot a nagyobb megfontolásra, nem a szavai. Ami a belső életét illeti, erről csak megjegyzések útján tudunk egyet s mást, néhány kevés szóból, melyeket ő mondott és melyeket tanúk felkaptak ugyan, de nem igen értették meg, vagy pedig e tanúk felületes elbeszéléseiből. Megtudunk olyan váratlan és ellentmondó dolgot, hogy a mi meggondolásunk csak nagyobb lesz. «A vagyonához való viszonyáról», — mondja nekünk

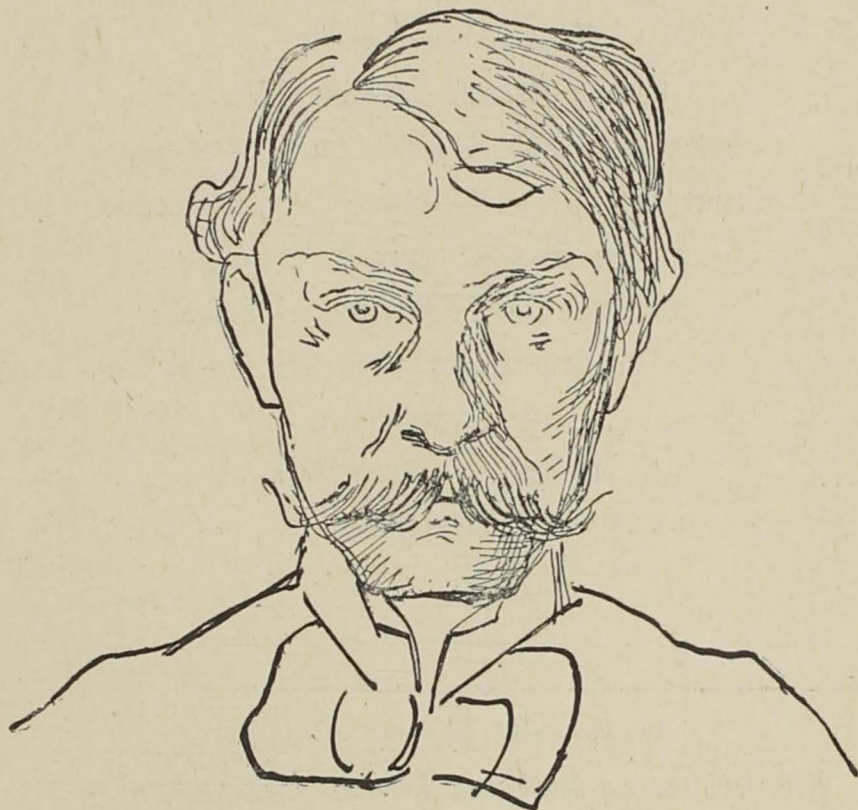
Behrs, az író feleségének a bátyja, — «Leo Nikolajevics azt mondotta nekem, hogy meg akar tőle szabadulni, mint valami bajtól, mely az ő meggyőződéseiben terhére van; de eleinte helytelenül járt el, amennyiben ő a bajt másokra akarta hárítani, azaz a vagyonát feltétlenül fel akarta osztani. Így egy másik bajt idézett elő, tudniillik a feleségének erélyes ellenkezését és elégedetlenségét. Ezen ellenkezés következtében a feleségének azt ajánlotta, hogy a vagyonát az ő nevére iratja, és amikor az az asszony nem fogadta el ezt az ajánlatot, a gyermekeinek ajánlotta fel, épp oly hiába, a vagyonát.» «Egy napon» — ezt egy másik tanú meséli: Szergeijenko — «a gróf az utcán egy ismerőssel találkozott és beszélgetni kezdett vele. Kitudódott, hogy az úgy él agglegény módjára, ott eszik, ahol épp az eszébe jut, és Moszkvában mindig, mint valamely lakatlan szigeten, visszavonul a magányba.» Amikor Leo Nikolajevics erről a találkozásról mesélt, mosolyogva hozzáfűzte: «Oly annyira megirigyeltem, hogy szégyelem is elmondani. Képzeljétek csak el, egy ember úgy élhet, ahogy neki tetszik, anélkül, hogy bárkinek is a terhére esnék. Ez mégis csak — szerencse!» Mi ez? Tréfa? Miért a mosoly? És miféle keserűség rejlik mögötte? De egy még furább, látzólag még súlyosabb vallomás: «Barátot keresek magamnak a

férfiak között; nincs olyan asszony, aki nékem pótolni tudná a barátot. Miért is hazudjuk azt a feleségeinknek, hogy ők a mi legjobb barátaink? Ez mégis csak hazugság!» Ezt is mosolyogva mondta? Ez is csak tréfa? A legboldogabb családapa, az ótestamentombéli patriárkák, Ábrahám, Izsák és Jákobnak modern hasonmása, aki harminchét esztendőn keresztül a feleségével a legbensőbb lelki életet élte, az élete vége felé hirtelen megirigyeli egy agglegény életét, mintha a tulajdon családi élete titkos rabszolgaság lett volna, és egy szinte idegen embernek elmondja, hogy a feleségét nem tartja méltónak a barát nevére. Ez a tanú, aki éppen az imént dicsőítette Tolstoj családi boldogságát, azon a helyen megjegyzi könnyű szívvel és félre nem érthetően, tisztán: «Igaz hogy az ő (Leo Nikolajevics és Sophia Andreijevna) világnézeteik eltérnek egymástól». De hiszen a világnézete néki a legszentebb. És ha ebben eltérnek egymástól, miben egyeznek akkor? Lehet ezt tréfával elütni? Még feltünőbb, a mit Behrs mond az «ujjászületett» Tolstoj érzelmeiről neje iránt! «Most Leo Nikolajevics a nejével szemben követelőbb lett; szemrehányásokkal illeti, elégedetlen és vádolja azzal, hogy őt megakadályozza a vagyon felosztásában, hogy a gyermekeket a régebbi szellemben neveli. Az asszony meg úgy

érzi, hogy neki van igaza és bánkódik a férje viselkedése fölött. Akaratlanul félelmet és irtózatot érez a tannal (Tolstoj tanával) szemben, retteg a következményeitől. Közöttük meghonosodik a kölcsönös ellentmondás egy hangja, melyből kölcsönös szemrehányások csengenek. A vagyont idegen embereknek odaajándékozni és a tulajdon gyermekeit koldúsokká tenni, amikor senki más ezt nem teszi, ezt ő nemcsak lehetetlennek tartotta, hanem anyai kötelességét akarta teljesíteni, amikor ennek ellene szegült. Amikor nékem erről szólott, hozzátette könnyes szemekkel: «Nehéz most a dologom; mindent magamnak kell tennem, míg előbb csak segítő-társam voltam. A vagyon kezelése, a gyermekek nevelése, mind az én vállamon nyugszik. Még vádolnak, amiért ezt teszem és nem megyek koldulni! Nem mennék talán vele, ha nem lennének kicsiny gyermekeim? De ő megfeledkezett mindenről a tanáért!» Végül az utolsó, hihetetlen vallomás: «Hogy a gyermekeknek a vagyont biztosítsa, Leo Nikolajevics felesége kész volt a törvényt felhívni, hogy a vagyont gyámmal kezeltesse.» Egy, a Sophia Andreijevna grófnétól kért gyámja Tolstojnak! Hiszen ez tragédia, a legnagyobb Tolstoj életében. Ez a kard éle, melyen az emberi sors az elhatározás előtt ide-oda billen. És mi ezt odavetődött megfigyelőktől tud-

juk, naplesi kíváncsiaktól. Es ez a legborzasztóbb, némán és hangtalanul megy végbe életének legrejtettebb zúgában. Egy szót sem hallunk tőle, aki egész életén keresztül mindig csak gyónt és még most is azt állítja, hogy az emberek előtt nincsen mit rejtegetnie. És ő hogyan került ki ebből a tragédiából? Vagy talán megismerte, hogy tévedt az erőinek nagyságában, hogy az, amit ő olyan egyszerűnek, meg könnyűnek

gondolt, a valóságban végtelesen nehéz és bonyolult és hogy a «birtok babonája» nem «vékony pókháló», hanem az életben hordandó láncok közül a legsúlyosabb, melynek utolsó szeme a tulajdon én-nek szívében, húsában és vérében van megerősítve, úgy, hogy a szívből csak hússal és vérrel együtt lehet kitépni? Megértette ő a Megváltó nagy és borzasztó szavát: «Az ember ellenségei a felebarátai»?

Margó

MARGÓ EDE, SZOBRÁSZ.

A művész vázlata a «Jövendő» számára.

JÖVENDŐ

1903. JUNIUS 21.

Tisza István kalváriája.

Dr. Wolfner Pál: A német választások eredménye.

Bródy Sándor: A császárkisasszony.

Ujházy Ede: Régi nagy színészekről.

Braun Sándor: Egy kereskedő naplója.

P. Á.: Beszélgetés egy öldöklésről.

Új költők.

François de Nion: Kéjutazás.

Egy dinasztia vége.

Ibsen Henrik: Aase halála.

Szász Zoltán: A Don Juan lélektana.

Gárdonyi Géza: Gyermekkori emlékeim.

Erdős Renée: Egy leány élete.

Tolstoj Leo: Háború és béke.

Természettudomány.

A forradalom.

Írókról — költőkről.

Hirdetések.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

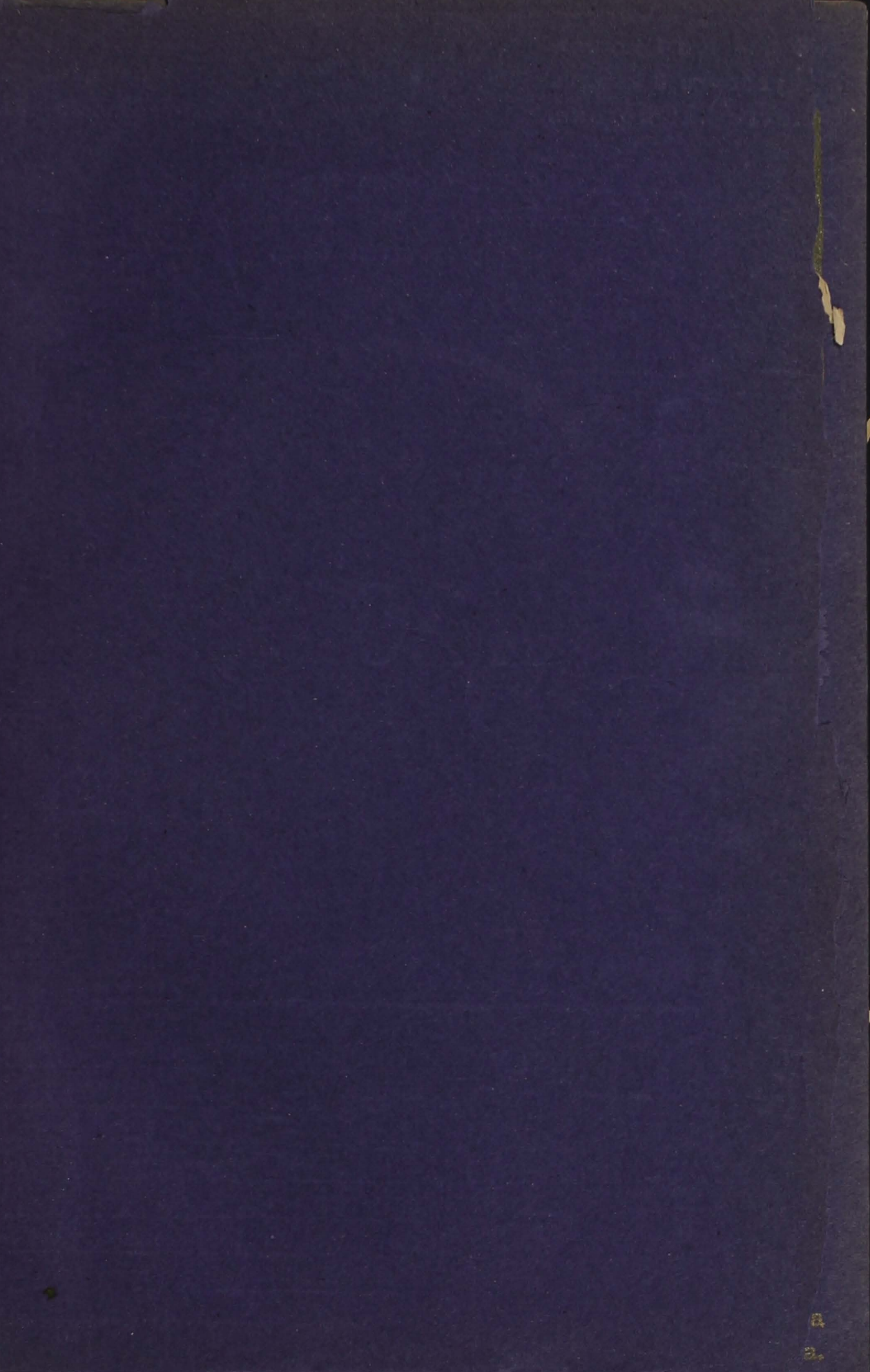
A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.

A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

Bródy Sándor «Ezüst kecske» című regénye a legszebb ajándékmű. Ára fűzve 24 korona. Megrendelhető havi 2 koronás részletfizetésre is a «Pallas» irodalmi és nyomdai részvénytársaságnál, Budapesten, V., Honvéd-utca 10.

Az «Ezüst kecské»-t képekkel díszítették: Baditz Ottó, Csók István, Faragó József, Fényes Adolf, Feszty Árpád, Glatz Oszkár, Grünwald Béla, Hegedüs László, Ipoly Sándor, Karlovszky Bertalan, Lotz Károly, Márk Lajos, Mednyánszky László, Mannheimer Gusztáv, Olgyay Ferenc, Pállya Celesztin, Réti István, Thorma János, Tornyai János, Vaszary János.

Szt.-Margitszigeti gyógyfürdő Budapesten. Nyári és téli gyógyhely. 43·3° C. kénes hévforrás, Thermal-, iszap-, villamos fény-, mesterséges szénsavas-, forrólég-, mindennemű gyógy- és edző (Kneipp)-fürdők. Svéd gyógytornaterem. Napfürdő. 150 hold árnyékos park. Csúsz, köszvény, ischias, ízületi bántalmak, emésztő-, szervi-bajok, szívbetegség, vesebántalmak, vérszegénység, ideggyengeség ellen. Szt.-Margitszigeti üdítővíz: első rangú szénsavval telített ásványvíz, mint asztalivíz legjobban ajánlva.

ny hónapra 1 korona.
egyredegyre 3 korona.
Élve hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 55—51.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 30 fillér.

Ár. **20** fillér.

PALLAS

IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST,

V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
BAJÁT HÁZ.

Harmánczkét géppel (kétszínnyomatú
variálós körforgógéppel, gyorsrajtk-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technikára minden eszközevel felszerelt
modern nyomda. — Saját betűöntőde,
galvanoöntés, könyrkötészet. Képpy-
lövési hivatal. Párhuzamosítvány.

Első év, 20. szám.

1903

Budapest, június 28.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

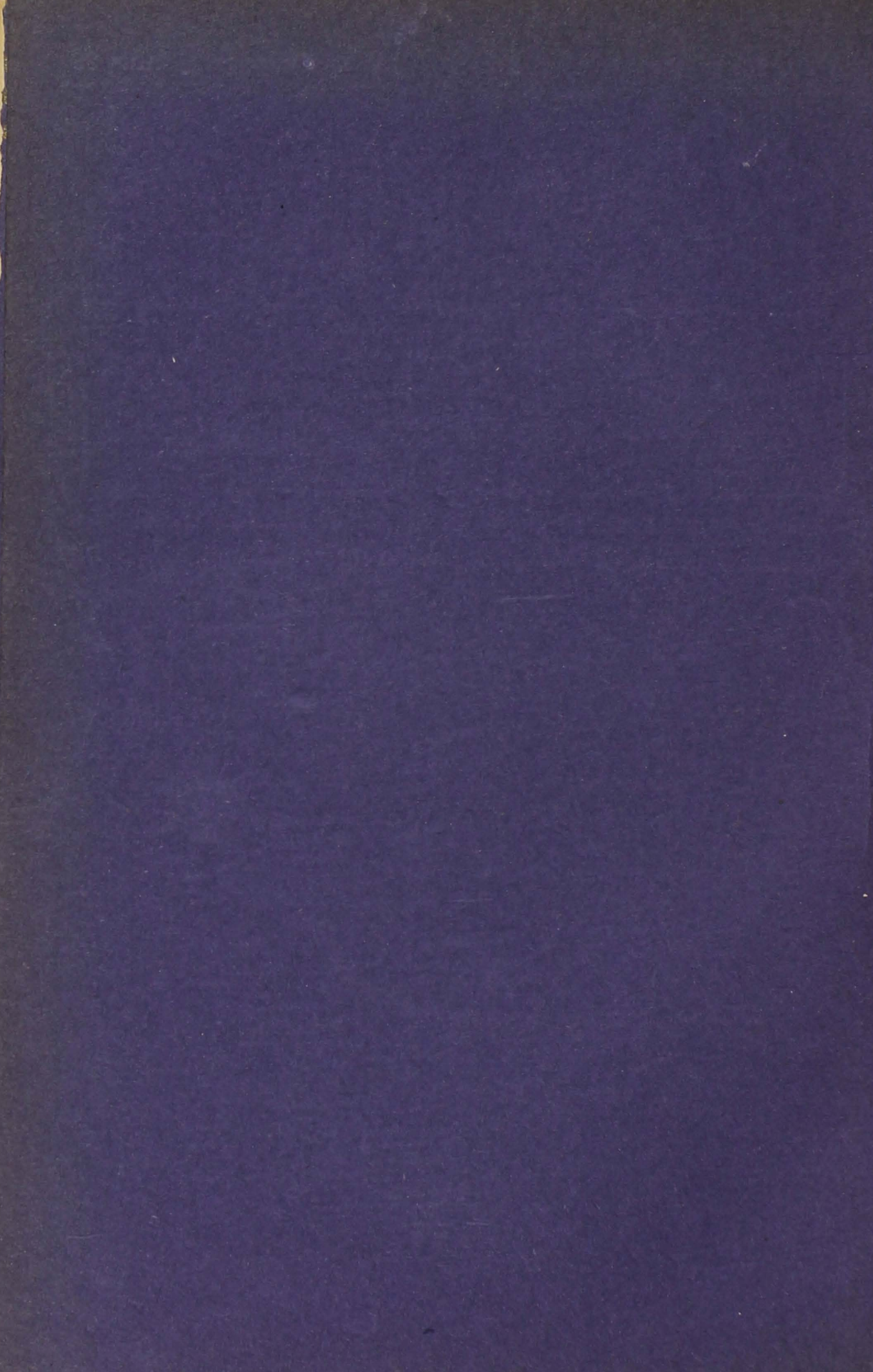
Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

Ára **20** fillér.

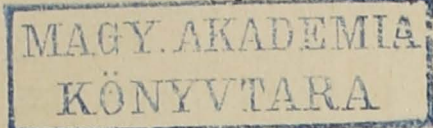
Kiadóhivatal
Honvéd-u. 10.

Egy hónapra
Egy korona.

Jöveendő

irodalmi és politikai ujság

Khuen gróf megjelenik.

Az egyszerű, de becsületes Münnich és a praktikus, de költői Enyedi Lukács állott a többség klubjának ajtajában, amikor Khuen gróf, már mint az új ministerelnök, megjelent. Ez a nap alighanem nevezetes lesz, tehát ide írom a pontos dátumot: június huszonöt, csütörtök este, a bécsi vonat megérkezése után három negyedóra. A többség csendes éljenzést hallatott, soha ilyen csodálatos éljenzést! Csendes volt, mégis indiskrét, mintha a gyomor elfojtott korgása volna, a leggyorsabb villanásu szem sem képes fölfedezni, ki tette. Az új ministerelnök széles és vékony száját udvarias mosolyra húzta, gondolhatta magában: fogadtak itt engem rosszabbul is! És örvendett tovább a becsületes Münnichnek és a praktikus Enyedinek, de nem tett egy lépést sem befelé a klubba, szép egyszerűséggel megmaradt a bejárónál és megmaradt a mosolygó maszkjánál, amelyet úgylátszik hogy állandóan visel, ámbár ezúttal némi oka van arra, hogy a legdiadalmasabban nevető emberi lárvát vegye föl: ime, hiába nem akarták, mégis csak úr lett ezek fölött, birtokba vette, összerelte őket és mint zivataros időben a karámba szorult juhok, oly szelidek, elfojtott bégetésük hallatszik csak, nagy szorongásukban egyik a másik nyakára nehezedik, forró lélekzik. Kínjában . . . de talán ne folytatnám a hasonlatot?

Az új miniszterelnökhöz új alakok közelednek, vegyest jelentékenyek és jelentéktelenek, akik befelé vonják a nagyterembe, a padló ama pontjára, ahol néhány nappal előbb még az előd csodálatosan kedves, nagyszerűen temperamentumos

és istenien elbizakodott beszéde hallatszott. Ez az új ember merőben más fajta, ez — és ez bizonyosnak látszik — fáradt, ellángolt temperamentum, ez nem bízik még magában sem és nem akarja a maga lényével betölteni a világot, hanem bevárja, amíg a világ elejbe járul, hogy magát adná neki és hogy ő elvegye amit belőle megkíván, helyesebben szükségesnek tart. Ez nem költő, mint amilyen volt Széll, a financier és túl van a nagy és a kicsiny dolgokon, nincsenek előtte rejtelmek, nincsenek a szemében új viszonyok, új helyek és meglátjuk, emberszeretetet sincs benne, hanem nagy józan-ságának közepette egyetlen egy nagy passzió, a politikai játék, — a legszebb játék — iránt.

A kissé önkényes pszikologizálás közben szétnézek a nagy, de éppen nem lomha tömegben, nincs-e itt két ember, akire szükségem van. Az egyik: Mikszáth Kálmán, akit minden élők között a legnagyobb emberismerőnek tudok, aki az emberi fejet úgy kezeli, mint a bolgár kertész a káposztát. De Mikszáth ezúttal nem akart az új miniszterelnökről mást mondani, csak jót.

— Ő a kufferes ember, aki most a király pakktáskáját haza viszi a vasutról... Ezt kell megírni róla. Khuen gróf a kufferes ember. De nehogy azt higgye, hogy ez anekdota. Utazott egy kis diák meg egy öreg úr együtt a vasuton, egy kupéban, megérkeznek Zágrábra, vagy Pécsre, melyik városba már nem tudom, elég az hozzá, a vasútnál nem volt hordár, aki az öreg úr kofferjét haza vitte volna. Kocsi se. Látta ezt a diák és ajánlkozott, hogy ő hazaviszi. Meg is cselekedte, bár úri diák volt: Khuen gróf, a miniszterelnök; az öreg ember pedig Héder-váry-Viczay — dúsgazdag és gyermektelen, akinek annyira megtetszett a fiú, hogy egy-két napig el nem eresztette, majd meghívta, töltené nála a vakációt. Aztán, végül neki adta a nevét és a vagyonát is.

Vannak államférfiak, akikkel folyton igen romantikus dolgok történnek és akiknek a legváratlanabb szerencse úgy az ölükbe hull, mint némely közönséges embernek a vállára, a fejére a téglá...

A másik ember, akire szükségem van, egy jó orvos, aki öt lépésről tudjon konzultálni és megmondja nekem: milyen organismus az új kormányelnök. Mert hiába minden szerencse és minden okosság, egy magyar miniszterelnöknek olyan egészségesnek kell lennie, mint egy primadonnának. Milyen a gyomra? A foga? Milyen vastagságú kötelekből áll az idegrendszere? Igaz-e, hogy már volt Brixenben és vett langyos félfürdőket hideg leöntéssel? És miért? Orvos nincs itt jelen és kénytelen vagyok magam belekontárkodni a mesterségébe. A Khuen gróf lábai fölöttébb jók, már pedig a láb a gerincnek is, az agynak is a mutatómérője. Nem valami gladiatori módon, de erősen áll, pedig ezek a mai napok ugyancsak kifáraszthatták. Amikor, — már tíz óra felé — Kubinyi Tiborccal beszél, kissé váltogatja a súlypontot, de ez ökonomiából történik. Az új lábszáron a legkisebb rezgést sem lehet észrevenni és ahogy a kezeivel gesztikulál, az is biztos. Erős gerince van, az kétségtelen. A homlokát azonban egyszer-egyszer megérinti és ez arra vall, hogy egy kissé hypochonder. De ez jó, legalább vigyáz magára, az ilyen képzelődők rendszerint soká élnek. A szeme nem lehet valami különösen jó, nagyon világos a színe és úgy látszik kiméli, amikor ránéz valakire, összehúzza a szemhéjait. Egészen véve, hiába szenvedélyem, semmiféle halálos betegséget nem tudok rajta észrevenni. A középnél valamivel kisebb, csupa hús és in, semmi hártya és azt hiszem, nagyon csalódnak azok, akik azt hiszik, hogy három-négy hónap múlva valami véletlen baleset fog vele történni.

Azonban elég is volt talán az új miniszterelnök földi megjelenéséről, ámbátor nincs valami érdekesebb, mint egy kényelmes helyről és elfogulatlan szempontból vizsgálgatni egy új alakot, aki cselekedetek előtt áll és akire előre láthatólag fontos szerep várakozik.

— Mit gondol, — kérdém az új miniszterelnök egy régibb személyes ismerősét — képes a gróf egy kisebb-rangú hazaárulásra?

— A legkisebbre sem.

— Hogyan, hát excellenciádnak is oly naivnak méltóztatik lenni, hogy elképzeli: Bécs ingyen alázkodott meg Berettyó-Ujfalú előtt. Beszéljünk egyszerűen: az ellenzék visszavétette a koronával a katonai javaslatot. Vajjon hajlandó-e a korona ehhez hasonló helyzetbe jutni a jövőben is? Elképzelhetőnek tartja-e, hogy ezért ne büntessék meg a magyar parlamentarizmust? Ha Khuen gróf vállalkozott arra, hogy egy katonai javaslatot visszavonjon vagy felfüggeszsen, egyszersmind vállalkoznia kellett arra is, hogy olyan munkát végezzen a jövőben, amely hasonló alkalmatlanságtól, szégyentől és kikezdéstől megóvja — mondjuk megóvja a monarchiát. Milyen munka lesz az, amelyet végezni fog? Pár nap előtt, amikor még csak bán volt, említette, hogy a hárszabályokban sok van, ami elévült, van valami, ami idejét múlta... És hogy a klotúrnek ellensége mindaddig, amíg szüksége nincs rá. Ez az igazi államférfiui nyilatkozat! De hozzányúlni a hárszabályokhoz, ma vagy holnap, nem kisebbrendű hazaárulás-e? Zágrábban azt mondják a grófról, hogy aulikus. Excellenciád azt mondja, ez nem igaz, de viszont elismeri, hogy abszolúte nem hiú és nem ad arra, amit az emberek beszélnek róla. Közpályán, fontos pozícióban, félni kell azoktól a férfaktól, akik nem hiúk. Még a rosszakaratú államférfiút is a jóba kergeti az, ha hiúságból keresi a jó véleményt. És én nem tudok megszabadulni attól az érzéstől, hogy aki ily konciliánsan jött ide, az itt kegyetlen rendet csinál. Ez közel a Balkánhoz politizált és a magas — még elrejtett — hegyszakadékokból nézi a viszonyokat és embereket, nem pedig a magyar közjog lankájából. Ez tudja, hogy ma a politikában csak két erős motor van, az egyik: a pénz, a másik: a pénz. A személyi vonatkozás, az szintén fontos, de albertbe van adva a pénznek... Aztán: húsz évig Horvátországban kormányzott ellenséget. Megszokta, hogy ellenséget kormányoz. Nem úgy jön-e ide, arcán a mosolygós maszkkal, szívében a komoly eltökéltséggel? Nézze, itt a többség klubjában, ahol ő otthon van, nem ezt érzik-e instinktive? Ösztönszerűen félnek tőle. A hatalomba ezek

bújni szoktak, most meg bújnak előle. Mennek szobára egymással és ott, még csak összeesküdni se mernek!

És mégis van valami, amiért azt hiszem, hogy Khuen gróf nem képes a legkisebb rendű és legjóhiszeműbb hazaárulásra sem. A felesége: Teleki leány, amaz erős magyar és protestáns Telekiek közül való . . . Felnőtt, szép, erős és okos gyermekei vannak tőle.

A klub leste-nézte új urát és mellesleg tetszelgett magának abban, hogy sentimentalis, mert Fejérváry elmegy. Hosszú sóhajok és apró kifakadások estek emiatt. Voltak azonban olyanok is, akik őszintén búslakodtak: mért hogy nem megy el az egész kabinet. Széllt sokan azért nem bánták, hogy elmegy, mert — úgy vélték — a kabinetje is elmegy vele. És íme, nincs egy polgári embernek való tárcácska sem, a liberális liberálisok foga koppan, hiába oly szabadelvűiek. Ám ezért nem illik búskomorságba esni, tehát lógatják a fejüket Fejérváry miatt, mert az kénytelen elmenni.

Ah, urak, ha önök tudnák, hogy ez csakugyan milyen szomorú! Elfordítom a fejem a fölkelő naptól, hogy arra nézzek, amerre egy másik — izgatottan — lenyugszik. Az új miniszterelnök után egy félóra múlva jelenik meg a klubban az «elmúlt» miniszter. Idegesen jön be és néma megdöbbenéssel fogadják. Egy darabig állva tart cerclét, aztán néhány jóemberével bevonul egy sarokba. Beszél, beszél, hogy mit, kihallgathatnám, de nem illik. Nézem messziről és látom, hogy nem az ellenzék győzelme, a Khuen gróf konciliáns volta itt a hiba, hanem az, hogy a katonának nincs harcos kedve többé. Beleutált a háborúba, elunta és megutálta az embereket, akiket úgy szeretett és akikhez oly kedves tudott lenni. Kiben szív van és a nagyszabású földi jelenségek iránt érzék: arra kell hogy rászálljon egy őszinte és vigasztalan melancholia. Fejérváry, aki annyira jelen volt mindég, elől és felül szünettelen — most egyszerre alul és le kerül. De nehogy azt higyjétek horgas orrú turulok, ti nemzeti politikusok, hogy ti cselekedtétek ezt vele: ő maga, magában fáradt el és van benne annyi izlés, hogy amikor hallja

a politikai homok-órájának lejártát, egy resignált, de keserű káromkodással kommandírozza be magát a nyugalomba.

De mondják meg, az esküdt ellenségei mondják meg, nem volna-e megnyugtató e régi svarcgelb katonát látni az új, a nemzeti színű polgár-államférfiú mellett?!

Tíz óra van, a klub elment vacsorálni, csak az új miniszterelnök van még jelen, és néhány ó-szabadelvű, hogy a gróf az ő képükkel aludjék el, ha már a Timonéval ébred. Ni-ni, még a szerény föllépésű, de fölöttebb szemes Dániel Ernő is itt van, lehet, hogy nem mer hazamenni egy miniszteri tárca nélkül és vár még egy kicsinyég, hátha a kabinet-alakító: Láng-ot meggondolja?... De úgylátszik minden végképp rendben van.

Azaz: most pedig kezdődjék az elszánt, a ravasz, az élet-halálra való háború! Egy megfagyasztott bölcsesség, egy minden hájjal megkenekedett élettapasztalat, valaki, aki el van szánva, hogy nagy dolgokat cselekedjék, — főképpen a maga mulattatására — :Khuen-Héderváry gróf áll a középén.

Ha nem megy a rovásodra szépséges magyar nemzetem: gusztus lesz nézni, hogy ez az «átmeneti» államférfiú hány esztendeig és hogyan fogja lefőzni és lefülelni az ellenségeit és a jóbarátait!

Bródy Sándor.

A katonaság csődje.

Irta : X. X.

Ugy tetszik, hogy a militarizmus kifejlődésének mai formájában eljutott ahhoz az állomáshoz, melyen túl valami fordulatnak kell bekövetkeznie. Benne és körülötte heves ellenáramlatok kavarnak; az elégedetlenség kifelé és befelé egyaránt nagy és a követelések, melyeket egyfelől a nemzetek, mint a katonaság fentartói, másfelől a kormányok, mint a hadsereg erőinek bizományosai támasztanak, oly gyökeresen ellentétesek, hogy az összeütközés elkerülhetetlennek tetszik. Két szélsőség áll szemben egymással. A népek, melyek leroppannak a katonaság eltartásának terhe alatt, a leszerelést áhítozzák; a kormányok, melyeknek versenyezniök kell a hatalmi biztosítékok erősítésében, a hadsereg növelésére törekednek. Egyfelől tehát redukálás a fegyvertelenségre, másfelől fegyverkezés a végtelenig. Az ellentétes törekvések e válságában érdekes bepillantani a helyzet részleteibe és reá világítani, hogy — a küzdő felektől szinte észrevétlenül — mily megoldást tartogat és készít elő a fejlődés menete.

A militarizmus körfogata ma kiterjedtebb, mint bármikor volt; de cserében, lazább az összefüggése, mint azelőtt. A mekkorát nőtt a katonaság állomány tekintetében, ugyanannyit csökkent a belső energia mennyiségében. És ez a mai rendszer mellett elválaszthatatlanul kapcsolódik egymáshoz, mint ahogy az okot szükségképen követi az okozat. Ami az erejét teszi, abból fakad a gyöngesége is és ami nagyságának a feltétele, az hozza magával gyarlóságait. Számbelileg a hadsereg ma nagyobb, mint bármikor volt, minőségileg jobban fel van szerelve, mint ahogy volt a letűnt időkben; de ez a szaporodás bizonyos vonatkozásokban gyengülést jelent és a felszerelés tökéletessége nagy árt követel a nemzeti épség hátrányára.

Mindenekelőtt: a katonaság számbeli szaporodásával együtt jár a hadsereg értékesítésének korlátozása. A katonaság — nyilvánvaló — nem önmagáért, hanem valami másért van; az a rendeltetése, hogy eszköz legyen; az államéletben az a szerepe, hogy bizonyos célok megvalósítására felhasználtassék. Mint ahogy az emberi organizmusban az izmok az agyból kiinduló impulzusok végrehajtói, úgy az állami szervezetben a

katonaság feladata nem a kezdeményezés, hanem a vezetők parancsai szerint való cselekvés. Ime azonban a militarizmus mai rendszere mellett erre kevesebb a biztosíték, mint amiként volt a zsoldos hadseregek korában. Ma, az általános védkötelezettség, a néphadseregek idejében a katonaságnak a politikától való eltiltása alig több üres szónál. A tilalom ellen való vétségeket ideig-óráig megtorolhatják; de az esetek szaporodását meg nem gátolhatják, annál kevésbbé, mert a dolgok irányzata oly irányban halad, hogy ez a vétség általánossá legyen. És ez természetes is. Ma, mikor többé-kevésbbé mindenki katona, valójában senki sem egészen az és a katonaság meg a polgári társadalom között oly szorosán szövődnek a szálak, hogy a különbség inkább csak formai külsőség, semmint a természetben gyökeredző lényegiség. A katonaság ilyenformán mindjobban kisiklik parancsnokainak hatalma alól, még pedig nemcsak úgy, amiként a legutóbbi szerbiai események mutatják, amelyek egyébként ebben a tekintetben nem sokat jelentenek, mert — mint a praetoriánusok forradalmi is — a katonaság keretén belül játszódtak le; de úgy is, hogy antimilitarista céloknak lép szolgálatába. Az új-kor története ebben a részben is 1789-ben kezdődik, azon a napon, mikor XVI. Lajos katonái mellükre engedték tűzni Camille Desmoulin's kokárdáit és hogy merre tart a fejlődés, arra néhány éve Belgium szolgált tanulságos példával, mikor a szocialista zavargások idején a katonák vonakodtak a zendülők ellen használni fegyvereiket. Ami akkor Brüsszel utcáin történt, megisméltöndhetik — még pedig mind több és több valószínűséggel — bárhol és úgy fordulhat, hogy a katonaság, melyet az államrend védelmére tartanak fegyverben, a felforgatók mellé pártol.

Jóval többet foglalkoztak azonban innen is, túl is a militarizmus másik és szembeszökőbb hátrányával: az óriási teherrel, amivel a katonaság eltartása jár és azzal a veszteséggel, amit a fegyveres állomány formájában lekötött munkaerő elvesztése von maga után. Bizonyos: ha így folytatódik, eljutunk oda, hogy a katonaságnak nem lesz mit védelmeznie, mert aminek őrizetére volna rendelve, azt fölemészti eltartásának a költsége. Az állami bevételek legnagyobb része mindenütt a hadügyminisztereknek jut és a népesség adó-hozzájárulása általában már ma is oly nagy, hogy túlmegegy a nemzeti vagyon hozadékán és a nemzeti tőke növekvő megcsönkítéséből telik ki.

Mindez a leszerelés mellett szólna; de vajjon megvalósulhat-e ez az álom? Ahogy az egyes emberből nem lehet kiirtani az étvágyat, úgy a nemzetek éhsége is örökkévaló és ahogy az elmulaszthatatlan, úgy a védelem és támadás szervezete is mind-

végig megmarad. Tévedés azt hinni, hogy a kultura fejlődése a háború megszüntetésére irányul; a kultura ebben a részben ha élénkebbé teszi is az emberi lélek resonnantíáját a háborúval szemben, valójában csak az emberélet kimélésére nevel; de maga a háború, a javak elragadozása, az éhesek, a telhetetlenek és a még kapzsiabbak harca elfojthatatlan.

A kérdés immár az, hogy ezzel együtt kiirthatatlan-e a militarizmus is? Vagy talán van mégis kibontakozás, mely az emberi ösztönök változhatatlansága mellett is lehetővé teszi, hogy az emberiség megszabaduljon a mai militarizmus kettős átkától: a fegyverben való lét általános kötelezettségétől és a hadügyi kiadások rengeteg súlyától? Nos, úgy tetszik, hogy van, sőt mintha már meg is kezdődött volna, annyira, hogy a jelen fonalából már külön lehet választani a szálakat, melyek a jövő szövetébe futnak össze.

Ami a megoldást előkészíti, ugyanaz, ami a jelen helyzetet előidézte. Ami eddig a működő principium volt, az munkálja az elkövetkezendőket is, és a törvény, melynek érvényes voltát mutatja a multak története és amelynek hatása kikutatható és megállapítható a mai alakulásban: továbbhatásának folyamán meg fogja hozni a válság megoldását is. Ez a törvény pedig a differenciálódás szabálya. Rokon és hasonértelmű a munkafelosztás elvével, de többet fejez ki nála és magasabb rendű formulája a történőknek. Azt mondja, hogy a fejlődés folyamán az eredetileg egynemű dolgok és egységes intézmények mindjobban különeműekre bomlanak, a bennök meglevő elemek mindannyija külön válik, mint ahogy az egyéni fejlődésben a kezdeti sejtből a növekedés mértékében kidifferenciálódnak a különböző szervek és mint ahogy a fajok életében a kezdeti génusból kiválnak az egymástól elütő alfajok.

A differenciálódás e folyama a militarizmus fejlődésében kettős. Egyfelől — amennyiben a háború tárgyát illeti — anyagbeli, másfelől — amennyiben a hadviselés mikéntjére vonatkozik — formai.

A háborúnak — ugyebár — annak a részéről, aki indítja, a hódítás, — annak a részéről, aki ellen irányul, a védekezés a föladata? Ez így volt elejétől fogva és így marad mindvégig. Az alapjelentés ez állandó voltának keretén belől azonban az idők folyamán jelentékeny változás ment végbe a lényeges dolgok kidifferenciálódásának irányában, míg nem ma eljutottunk oda, hogy a háború jelentése a támadókra nézve a haszon kikényszerítése; a megtámadottakra nézve pedig az ellenfél ártalmatlanná tétele. E belátás kifejlődésének arányában vál-

toztak a háború anyagbeli körülményei. Amíg vallási szempontok és a nemzeti hiúság ösztönei elegyedtek a gazdasági érdekek harcába, addig a háború maga is szélesebben rombolt, mint amekkora körfogatot a cél kijelölt. A hódítás egyszerűsége öldöklés volt, a védelem a bosszút szomjazta. A feladat tiszta belátásának növekedésével azonban mindjobban csökkenésre jutottak a háborúval kapcsolatos borzalmak. A megszállt tartományok falvainak és városainak elpusztítása helyet adott a meghódított területek gazdasági kihasználásának és a tömeges megszárlás után következett a különböző formákban való megadóztatás rendszere. Még egy lépés és ott tartunk, hogy a haszon megszerzéséhez a területek eltulajdonítása nem szükséges. Ma már az államok terület-növelése jóformán csak az exotikus világ részekben való gyarmat-körülfutás útján történik és hogy itt nem mindig okvetlen szükséges az okkupálás, arra a legutóbbi időkben Németország és Oroszország adtak példát, egy-egy vasútvonallal biztosítva maguknak minden formai fenntarthatóság nélkül amaz Kis-Ázsia, emez Mandzsúria kihasználását. A háború formája itt a hadviselés eszméjének szinte teljes kidifferenciálódásáig szublimálódott.

A háború dologbeli fejlődésének e folyamatával párhuzamosan haladt a militarizmus formai differenciálódása. A katonaság feladata az ország javainak megvédése és más országok javainak a megszerzése. Ez a feladat azonban a fejlődés kezdetein más feladatokkal bonyolódott. A katona csak esetről-esetre volt katona, egyébként a polgár dolgait teljesítette, míg nem a differenciálódás annyira jutott, hogy a védelem és a támadás kötelességét elkülönített szervezetre ruházták át. A fejlődés további folyamán az a szervezet a maga keretén belül is mindjobban differenciálódott a teljesítendő feladatok különválasztásának irányában. Kifejlődtek a különböző fegyvernemek, a különböző célok szolgálatára rendelt csapatfajták, a technikai és a tulajdonképpen harcoló osztályok és kidifferenciálódott a hadsereg mai szervezete soknemű elágazódásával és apróra tagolt elemeinek összetevődésével.

A háború tárgyának kidifferenciálódása elejét veszi a pusztító népharcoknak, a hadsereg szervezetének kidifferenciálódása pedig meg fogja hozni a militarizmus terhének csökkenését. Mert mi itt a legközelebbi lépés? Az, hogy az embereknek juttatott feladatok teljesítését átveszi a gép. A háború a célok kifejlődése és a tervek kidolgozása után izom-munka, a fejlődésnek pedig az a végső állomása, ahol az izom helyett a gép végzi a munkát. Ez a maga kijelölt munkájának az elvégzésében tökéletesebb, kitartóbb, kevésbé ingadozó, mint

az ember és tértfoglalásának, meg munkamennyiségének az aránya is nagyobb, mintha emberi erőt kellene felhasználni. A hadviselésben a hadi gépeké a jövő, amint hogy a fejlődés természetes menetének ez a legjobban megfelelő.

És hogy így lesz, azt nemcsak jósolni lehet, de láthatjuk már ma is. A fegyvernemek között felhasználhatóság és felhasználás tekintetében mindjobban azok a csapatok nyomulnak előre, amelyek géppel dolgoznak: a gyalogság és a tüzérség. Eddig ugyan úgy volt, hogy a hadigépek szaporításával szaporítani kellett a gépek kezelésére rendelt embereket is; de kétségtelen, hogy el fog jönni az idő, mikor a gépek számának szaporodása a melléjük való embermennyiség csökkenését hozza magával. A gépnek mindenütt az a tendenciája, hogy pótolja és kiszorítsa az embert és e redukáló művelet szabálya alól nem lehet kivétel a katonaság sem. Ma még minden puskához kell egy ember, minden ágyúhoz vagy egy tucat; de a szerkezetek tökéletesítésének arányában mind több és több emberi erő szabadul fel a militarizmus alól és amíg egyrészt a katonáskodás technikai mesterséggé alakul át, mely hivatása lesz azoknak a csökkent számú embereknek, akik erre a pályára adják magukat, másrészt a militarizmus költségei is csekélyebbre válnak, mert a géperő — munkavégzésének és előállításának arányában — mindenütt és természet szerint olcsóbb, mint az embererő.

Es idáig érve összetalálkozunk Renan-nal, aki filozófiai álmadozásaiban arról beszél, hogy eljön az idő, mikor a tudósok oly gépeket fognak konstruálni, amelyek romba dönthetnék a világot és amelyek kezelését csak a bölcsek ismervén, a félelem révén feltétlenül uralkodhatnak az embereken. A jövő e látomásának első része, ami a gépekre vonatkozik, beleillik a főtebbiek gondolatmenetébe, mely a fejlődés menetének az átírása; még az is lehet, hogy a hadigépekben oly szörnyű hatalom lesz készenlétben, hogy a versenyző felek félelme mindvégig függőben fogja tartani a háborúval való fenyegetés valóra váltását; de hogy ebből a bölcsek világoralma következék, az már kevésbé valószínű. A hatalom soha sem volt a bölcsek osztályrésze és akik a multból tanulnak, nem várják ezt a jövőtől sem. Megállunk tehát a föllengző remények kapúja előtt, beérve a belátással, hogy ha nem is megy minden a legjobb rendben ezen a világon, de a militarizmus csapása az erőszakos átalakulások szüksége nélkül is az elmulás felé fejlődik.

Bebel-nél.

A német szocializmusban, úgy általánosságban, mindig több volt a tudomány, mint a fanatizmus. Marx és Engels, akik a hatalmas gazdasági és politikai rendszert megalkották, nem politikai agitátorok, hanem rideg, kissé talán túlrideg dogmatikusok voltak. Dogmatizmus és dialektika ennek a folyvást haladó, győzelmes mozgalomnak az alapja, amelynek legutolsó eredményeit multkor méltattuk. És amikor ma az egész világ érdeklődésétől kísérve a német szocializmus új, Bernstein által képviselt iránya megütközik a régi, orthodox marxizmussal — ismét nem a politikusok, hanem a nemzetgazdászok harcolnak egymás ellen. A «Zusammenbruch» és a «Verelendung» elméletek nem az agitáció, hanem a dogma kérdései. És ha végigtekintünk a férfiak hosszú során, akik a német szocializmust vezették és vezetik, alig-alig találunk közöttük olyant, aki megfelelné a népvezérek szokott, csillogó képének.

Egy volt — az igaz. Akinek a képe a Marxéval együtt minden német szervezett munkás lakását díszíti. De mennyire különbözik ez a kép a Marxétól. Fiatal, ragyogó, diadalmasan hódító férfiút ábrázol — aki fiatalon, ragyogás, diadalmas hódítás között szállt a sírba. O igen, Lassalle tudott lelkesíteni, tudott izgatni, tudott fanatizálni. És a német munkásság szívéhez az ő már-már legendákba menő alakja sokkal közelebb állt, mint a szigorú, tudományos Marx, akit alig értenek meg.

És a német szocializmus mai vezérei között ismét csak egy van, akiben a halott Lassalle szelleme újra él, aki nemcsak az észhez, hanem a szívhez is tud szólni. És ez az egy: Bebel Ágost.

Amikor az öreg Bebelné meghívott vacsorára, nagyon megörültem. Bebelékkal már gyakran találkoztam, de hogy egy egész estét náluk tölthessek, roppant kecsegtető kilátás volt. Azért nem törődtem az illemszabályokkal és elsőnek jelentem meg.

Az Eisenacher-Strasseben egy újonnan épült bérházban volt Bebel lakása. (Nem tudom, hogy ma is ott van-e.) A harmadik emeleten lakott, ami nem áll egészen összhangban a «Staatsbürger-Zeitung» phantasztikus leírásával a munkások filléreiből épített palotáról. A lakás négy szobából állott, egy egyablakos dolgozószoba, egy kis ebédlő, egy kis szalon és

egy hálószoza. Mind a négy szoba összesen nem nagyobb, mint a rendes pesti lakásokban két szoba. A berendezés rop-pant egyszerű. A dolgozószobában egy íróasztal teljesen el van borítva íratokkal, könyvekkel és füzetekkel. A könyvtár nagyon szegényes. A szocializmusra vonatkozó munkák, többnyire csak német nyelven. Közöttük néhány regény. A falakon arcképek. Az arcképek között feltűnik egy fekete gyászkeretes kép, amely fölé palmaág van tűzve. A halott Liebknecht képe.

Bebel maga szikár természetű, idegesen mozgékony és rendesen csodálatosan élénk. Az arcát nagyon érdekesnek találják, valami kővé vált meggyőződés ül rajta és a mélytűzű, kék szemekben törhetetlen hit lobog. Bebel egyéniségének ez a törhetetlen hit az alapja. A szociáldemokracia-fejlődésben a hitnek korszaka már régen elmúlt. A fanatizmus háttérbe szorult az analizálás, a tudományos teoriák és praktikus módszerek előtt. De Bebel a régi maradt. Az ő eleme nem a fejtegetés, hanem a harc. És az öreg Bebel ma még ugyanazzal a hittel, ugyanazzal a tűzzel harcol tovább, mint harminc esztendővel ezelőtt. A pártja bálványozza. Bernsteint vagy Kautskyt híveik föltétlenül elismerik, Auer szellemében sokan gyönyörködnek, Heine, Stadthagen, Schippel vagy Calver képzettségét sokan csodálják. De szeretni — csak Bebelt szeretik mindnyájan. És Bebel ma a párt, talán a német politikai élet egyedüli nagy szónoka. Sokan tudnak a német parlamentben okosan, értelmesen, meggyőzően beszélni — de szónok közöttük csak az egy Bebel. Ami a német természetből rendesen hiányzik, a tűz, a temperamentum — az van ő benne. Amikor a német vámtarifát beterjesztették, a munkásosztály elrémülve jajdult fel. Bebel ekkor betegágyon feküdt. De nem engedte magát visszatartani. Betegen, bágyadtan már másnap este kisietett Berlin «Nord»-jába, ahol a párt tiltakozó gyűlést hívott össze. Sápadtan, kimerülve kezdett beszélni. De mialatt beszélt, arca kipírult, hangja csengőbb lett és féktelen haraggal támadt a vámtarifa pártolóira.

«És ezt a jó katolikus centrum akarja megszavaztatni», — tört ki végül, — «ugyanaz a centrum, amely naponta imádkoztatja hívőit: «a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk, Uram». Ej, ha az a Jézus ma feltámadna, korbácscsal verné ki őket mind a templomaiból». Ilyen beszédhez nincsenek szokva a németek és ezért bámulják még a konzervatívok is Bebel szónoki tehetségét. A szónoklás művészete nem tévesztheti el hatását ott, ahol oly kevés az igazi szónok.

Rajtam kívül még három vendég volt az este. Schweichel Róbert, egy nyolcvanhat esztendőös aggastyán, aki Liebknecht-

nek bizalmas barátja és harcaiban társa volt és egy orosz házaspár, amely csak a minap érkezett meg Berlinbe. Hogy a maga jószántából-e vagy sem, bizony nem tudom. A nevük ov-val végződött és sok mássalhangzó volt benne.

A vacsorát pont nyolckor szolgálták fel. Valami hal volt először, azután meleg sonka burgonyapiréval, kompot és sajt. Hozzá könnyű fehér bor.

A társalgás majdnem kizárólag a vámtarifa körül forgott. A szociáldemokraták még akkor erősen bíztak az obstrukció sikerében és Bebel természetesen a legjobban bízott. Megkérdeztem tőle, hogy mit szól a szabadelvű néppárt viselkedéséhez. Richter pártja tudnillik már eleve hangoztatta, hogy az obstrukciót elítéli.

Bebel komolyan tűzbe jött, amikor a szabadelvű pártról beszélt. «Igazi szabadelvű eljárás», — mondotta. — «De mi különben a szabadelvű uraktól nem vagyunk máshoz szokva. Minap is Magdeburgban a pótválasztáson a szabadelvűek inkább a konzervatív jelöltre szavaztak, mint a mienkre. Meg is bukunk. De azt viszont megkövetelik tőlünk, hogy ha ők kerülnek pótválasztásra konzervatívvel vagy centrumpártival, mi feltétlenül mellettük legyünk. No, de nekünk is meg fog jönni az eszünk». — A minap lefolyt német választásokból a szabadelvűek meggyőződhetek arról, hogy ez a jóslat bevált.

Az orosz tudományos, marxista tételekről kezdett beszélni. Főleg a társadalmi összeomlás elméletét bírálta. Ezzel az elmélettel Bebelnek már sok baja volt. A maga tüzes bizalmával ugyanis már vagy hét ízben fix terminusra megjósolta a társadalmi összeomlást. Az illető időpontok eljöttek, — de a «Kladderadatsch», ahogy Bebel nevezi, nem jött el. Bebel bosszúsan ütött az asztalra.

«Az urak nem tudnak hinni. Olyanok, mint a bibliai asszony, aki elpocsékolta az olaját és mikor azután a vőlegény végül mégis eljött, az olaj már kifogyott. Velem ez nem történhetik meg. Nekem mindig van olajam».

Az orosz kissé zavarba jött és hirtelen elkezdett hazai viszonyairól beszélni. Mialatt az orosz viszonyokról beszélgettünk, Bebelnek egyszerre csak az eszébe jutott valami.

«Egyszer közel voltam ahhoz, hogy nagyon alaposan megismerkedjem velük».

«Hogyan?»

«Vagy húsz évvel azelőtt a német-orosz határon tartózkodtam a rokonaimnál. Utlevelem ugyan nem volt, de mégis szerettem volna egyszer a szent Oroszország területére lépni és azért megkértem rokonaimat, hogy kocsizzunk át a szom-

széd kis orosz mezővárosba. Meg is állapítottunk egy délutánt. De valami közbejött és másnapra halasztottuk a kirándulást. Estére pedig megjött Sándor cár meggyilkoltatásának a híre. Az orosz határt persze azonnal elzárták és ha mi odaát vagyunk, menthetetlenül elfognak. Útlevelem nem volt és az orosz rendőrség igen jól tudta, hogy ki vagyok. Hát alighanem elkerültem volna Szibériába. Mert azt már bajosan hiszem, hogy Bismarck nemzetközi bonyodalmakat idézett volna fel azért, hogy engem visszakapjon».

Nevetett. Azután hozzátette: «A «Kreutzzeitung» különben nemsokára közölte, hogy a cár meggyilkolásának napján én az orosz határon voltam. És olvasóinak tetszésére bírta, hogy milyen következtetéseket vonnak le ezen «feltűnő tényből».

Bebelné is közbeszólt most. Kis, gömbölyű, jóságos aszszony. A politikával nem törődik. Maga mondta nekem:

«Nekem az a hivatásom, hogy az én Ágostom életét kellemessé tegyem. És ez nekem elég.»

Most azonban neki is eszébe jutott valami.

«És emlékezel, hogy ki kellett költöznünk a vendéglőből, mert a vendéglős nem tűrt meg bennünket?»

Bebel bólintott.

«Igaz. Kelet-Poroszország akkor még teljesen el volt zárva eszméink számára. De azóta haladtunk. És tovább fogunk haladni.»

Kedves egészségükre kivántuk a vacsorát. Egy darabig még néztük a fényképeket. Az öreg Schweichel Liebkechtről beszélt. Liebkecht Károlyt, Vilmos legidősebb fiát, akkor választották be a városi képviselőbe. Most Potsdamban pótválasztásra kerül. Bebel megjegyezte:

«Az öreg azért erősen hirdette, hogy ő badeni. Különben szigorú internacionálista volt, de a badeni nagyhercegről mindig úgy beszélt: «Unser Grossherzog».

Megkérdeztem végül, hogy mit remél a legközelebbi választásoktól. Vállat vont.

— Nem tudom. Lehet, hogy húsz mandátumot nyerünk, és lehet az is, hogy tizet veszítünk. De ez közömbös. Ami mozgalmunk nem egy választástól függ. Én már öreg ember vagyok, és talán nem fogom a győzelmet megérni. De a győzelem el fog következni. El fog következni — mert el kell következnie.

Az idő már későre járt. Búcsúztunk és mentünk. Az utcán az orosz halkán megjegyezte:

«Ebben az emberben annyi a fanatizmus — hogy akár orosz is lehetne».

Dr. Wolfner Pál.

ELFELEDETT KÖLTŐK.

Darmay Viktor:

Abránd.

Meghalni! ah mily méla ábránd
Lepett meg titkosan . . .
Legyen szép, csöndes május alkony
Mint a minő ma van.
Susogjon a lomb álmodozva,
Szelíden a dalok,
Szálljon búcsúfény ablakomra
A mikor meghalok!

Lássam e tájt, e délibábos
Rónát, mely végtelen;
Keringő fecskék víg csoportját
A tiszta légbe' fenn.
A kék erdőt, ott messze, a mely
Már szürkül és borong,
S lágyan homályba tűnni mindent —
A mikor meghalok!

Érezzem a lég üde áriját,
Mely illattal vegyül,
Az emlék tündércsókját, melytől
A szív megrészegül.
Es álmodjam még vissza egyszer,
Mi réges rég halott:
Százszor megsiratott szerelmem . . .
A mikor meghalok!

Öleljem szívemhez egészen
A nagy természetet . . .
S óh! hagyjátok e percnek üdvét
Nekem, ti emberek.
Ne jöjjön senki és ne lásson,
Csak ti, szép csillagok;
Ti nézzetek hunyó szemembe
A mikor meghalok!

SZÖVETKEZETEK. Gazdasági életünket a szövetkezés eszméje uralja. Amióta Owen kiadta a bűvös jelszót, hogy a munkáskérdés, helyesebben a szegénység problémája csakis a kölcsönös együttműködés alapján oldható meg, azóta a szövetkezeti eszme nemcsak tért hódított, de valójában a gazdasági vállalat minden egyéb formájának visszaszorításával, uralkodóvá vált.

Az egyes pálcát eltörni gyerekjáték, de nincs oly ember, aki ezer pálcát csomóba kötve ketté törne. Voilà: ez a szövetkezet; biztosítja a kis embernek a nagy tőke előnyeit. A szegények fillérjei millióba összerakva egyenlő erősek a Rothschild vagyónával.

Szegény Owen, ha ma feltámadna és ide jönne szép hazánkba, de másképp látná a szövetkezeteket, mint ahogy ő azokat sejtette, képzelte. Látná őket a politika, a felekezeti gyűlölködés szolgálatában, hivatva, hogy egy egész társadalmi osztályt tönkretegyenek. Látná ugyanezeket a politikus szövetkezeteket a nép megrontójaként szerepelni, nem egy ősi birtok elkótyavetyélése okaként. És Owen szíve elszomorodnék.

De jönne csak a bús angol székesfővárosunkba! Amit itt látna, az már nem szomorúsággal töltené el, az az utálat és düh érzését váltaná ki kebléből, és az öreg tudós visszaszíná mindazt, amit cooperation-ról, mutuitásról írt.

Ha én hozzáj jönne a derék angol, hogy mutassam meg neki a budapesti szövetkezeteket, mindenekelőtt kisiparosnak öltöztetném, kinek augusztusban 200 korona hitelre van szüksége. Szereznek neki két-három-négy zsiránst, és így felszerelve elvinném az első magyar általános hitelnújtó fillérbankszövetkezet helyiségébe. Az iroda a második emeleten van. Ha belépsz, zöldposztóval bevont ajtók fogadnak, úgy hogy nem tudod, előkelő bankban vagy-e, vagy titkos kártyabarlangban. Bevezetnek a titkár vagy igazgató úrhoz, aki meghallgatja kérésedet. Kétszáz koronára van szükséged? Helyes. Fizetned kell, ha t. i. megkapod a kölcsönt, a következő csekélyiségeket:

Január 1-től aug. 1-ig hátralékos heti befizetések	62.—	kor.
Késedelmi kamatok	4.20	«
Beiratási díj	10.—	«
Könyvecske ára	1.—	«
Információ díja	8.—	«
Váltókölcsön díja	10.—	«
A kölcsön kamatja 8%-kal	8.—	«

Összesen 101.20 kor.

Ha tehát 200 koronát akarsz kézhez kapni, végy kölcsön 301 korona 20 fillért, fizess kamatot is utána. Január 1-ig már visszafizettél 104 koronát abból a 301 koronából, melyből csak 200-at kaptál, — sebj, te 8% kamatot és váltóleszámítolási díjat az egész összeg után fizetsz. Három év alatt, amennyi a heti 2 korona befizetéssel kölcsönöd visszafizetéséhez kell, fizetsz tehát

101.20 koronát	
kamatokban	72.— «
váltóleszámítolásokban	20.— «
késedelmi kamatokban	10.— «

Összesen 203.20 koronát.

Ezt fizeted a 200 kor. tőkén kívül, ami 35%-ot jelent. Voltaképp még több, mert a tőkéből hetenként törlesztesz, úgy hogy az utolsó negyedben, mikor vagy 25—30 koronával tartozol csak, még mindig 18—20 korona kamatot és díjat fizetsz, vagyis becsületes 75 százalékot.

Nem vagyok matematikus, de 50%-ra bátran tehetni azt a kamatot, amelyet a budapesti hitelszövetkezetek szednek. Igaz, hogy heti befizetéseidet nem tekintik tőketörlesztésnek, hanem takarékbetétnek, amely után a harmadik év végén 5%-ot kapsz, de még így is 45%-ot fizettél egy kölcsön után, melyhez jó kezeseid voltak, melyről váltót adtál és amely termelési célokra kellett, ahol a pénz neked legfeljebb 8—9%-ot hozhatott.

Ha ez nem uzsora, akkor a manchesteri iskolának van igazsága, amely uzsorát nem ismer. Ó, koporsó-vételek boldog korszaka, hol vagy, mikor 1000 frt ára koporsót vettem az ügynöktől, adtam róla váltót, a koporsót rögtön eladtam ugyanazon ügynöknek 600—700 frtéért. Ez az ügynök jámbor atyafi volt a modern szövetkezetekhez képest.

Börtön-ablakból.

Az égbolt, bús falak között,
Oly csendes, tiszta;
Egy fa, a bús falak között,
Hevét felissza.

En istenem, én istenem,
Mily szép az élet.
Egy hang, mely ismerős nekem
Fülembé tévedt.

Harangszó a kéklő egen
Lágyan vonúl át.
Egy madár a zöld ághegyen
Elzengi búját.

— Mondd, mily emlékekre felel
Most zokogásod?
— Mondd, mire fecsérted el
Az ifjúságod?

Paul Verlain.

Gyermekkori emlékeim.

Irta: Gárdonyi Géza.

Apám gyermekkori emlékeinek elbeszéléseiből az ő családjáról az a képem alakult, hogy az apa túlságosan komoly és szigorú ember volt, az anya meg vallásos, és gyöngéd.

Az apa a gyermekeket minden csekélységért szigorúan büntette. Vak engedelmességet kívánt, s hirtelen-haragú ember volt. Ezt a lobbanékonyt az összes gyermekek. Bennem, unokában is jelentkezett ez a puskapor-természet, de én tán három esetet kivéve, mindig tudtam uralkodni az indulataimon.

A legidősebb fiú, apám bátyja, valami különös természetű, magába zárkózott gyermek volt. Ez asztalosságot tanult. Talán tizenöt éves lehetett, mikor egy ebéd alkalmával az asztalnál azzal szórakozott, hogy egy kanál nyelének a hajlékonyságát próbálta. Az apa rászólt, hogy hagyja abba ezt a játékot. Valószínű, hogy a fiú nyersnek találta a megszólítást, mert az arca dacos kifejezést öltött: megnyomta a kanalat és az elpattant. Az apa erre kikergette a házból.

A fiú elment szótlánul. És nem tért vissza többé soha. Évtizedek múlva találkozott vele az apám öcscse, Ferenc, egy bukaresti kávéházban. A kitagadott fiú elegánsan volt öltözködve; az újjain aranygyűrűk, a zsebében aranyóra. Ültegy sarokasztalnál egymagában, ugyanazzal a hideg arccal, mint amilyen-nel gyermekkorában szokott ülni a családi asztalnál. A testvérek megismerték egymást, de csak a tekintetük állt meg egy pillanatra egymáson. Aztán elmentek egymás mellett szótlánul.

Apám tizenhat éves korában szabadult fel. Remeket kellett csinálnia, valami lakatfélélt. Akkor aztán ünnepi ebéd volt a háznál.

Másnap megindult Bécsbe, gyalog. Motyója a hátán. Útközben, Bécshez közel, egy sokkal idősebb vándorlóval

találkozott. Apám már fáradt volt, s amaz ajánlkozott, hogy segít neki a motyóját vinni. Egy darabig mellette vitte, aztán mikor látta, hogy apám járása elnehezedik, egyszerre futásnak eredt. Apámnál egy jó bunkós somfabot volt. Utána vágta, s úgy találta lábikrán, hogy a tolvaj felfordult.

Akkor aztán elagyabugyálta.

Bécsben nappal dolgozott, este iskolába járt. Először is kalligráfiát és technikai rajzot tanult. Később beiratkozott benevolus auditornak a gépészmérnöki iskolába.

Nagy árkusokra rajzolt finom tusrajzai sokáig megvoltak nagy göngyölegekben. Aztán én, mikor már gimnázista voltam, elvagdostam a papirosért, amelynek a hátulja tiszta volt.

Egy nagy sárgakötésű könyv hevert apám ládjában. Az valami német mérnöki lap volt. Abban tartogatta apám a levélpapirosát. Egyszer megmutatta nekem, hogy a neve három helyen bele van nyomtatva. Három találmányának szabadalma állt ott. Egyik találmánya a magától élesedő eke volt. Másik találmánya az acélzománcozásnak egy új neme. A harmadik találmányára nem emlékszem.

Apám halála után nagy időre véletlenül tudtam meg, hogy az az ekevas hogyan volt megszerkesztve.

Hát egy vékony acéllemezt foglalt ő két vaslemez közé. Szántás közben a vas mindig arányosan kopott, a lemez meg mindig kiállt. Ezt a találmányát angolok vették meg s állítólag ma is használják.

A másik találmánya ez volt: bizonyos eljárás által olyan tündöklő színes zománcot tudott adni az acélnek, aminőt azelőtt nem produkáltak. Apám ezt nem adta el, hanem gyárat rendezett be s ilyen zománcozott női acélfésűket készített.

A nők gyorsan divatba kapták s egynéhány hétig dőlt az apám zsebébe a pénz.

Akkor valami hírlapban egy orvosféle figyelmeztette a nőket, hogy az acélfésűt ne hordják, mert elpusztul a hajuk.

A gyárat megette a lidérc.

Mikor az 1848-iki szabadságmozgalom támadt, apám pénzzé tette minden vagyonát, s lejött Pestre a bécsi légióval.

Itt ők külön sereget akartak csinálni. Valami rettenetes egyenruhát eszeltek ki. A csákójukon halálfej volt a dísz s alatta ez a fölírás: Nem kérünk pardont, de nem is adunk!

Hanem, hogy a seregben vegyesen voltak diákok és iparosok, lajstromot irtak róluk. A lakatosokat mind beosztották Lahner keze alá, hogy fegyvert csináljanak.

Apám felajánlotta a vagyonát egy fegyvergyár felállítására. Csak azt kötötte ki, hogy a háború után visszaadják neki, ami az övé, vagyis fentartotta a tulajdonjogát, de a gyár a kormány rendelkezése alatt állott, az anyagszállítót, a munkásokat a hadi pénztárból fizették, s a kész fegyvereket a táborba szállították.

Apámat mindjárt az ajánlata megtételekor hadnagygyá neveztek ki, s reá bízták a gyárnak vezetését. Később aztán nem tudom micsoda rangot kapott.

Apám Petőfivel is ismeretségben volt. Sajnos, hogy csak egy elbeszélésére emlékezem.

Azt mondja, hogy egyszer, mikor a váci-utcán ment, Petőfiékkal találkozott, s Petőfi megállította őt.

— Druzám! — kiáltotta, — bemutatom neked az én kis feleségemet!

E szavakra határozottan emlékszem, mert apám megjegyezte, hogy Petőfinek őt kellett volna bemutatnia a bécsi szokások szerint.

— De — azt mondja, — Petőfiék nem törődtek a szokásokkal. Az asszony is valami különös ruhába volt öltözködve, aminőt más nők nem viseltek. De azért az öltözet csinos volt, s maga az asszony csupa ragyogó élet.

Az ismeretségük bizonyára csak afféle tábori ismeretség volt. Apám gyönyörű paripán járt, és drága szép magyar ruhában. Lovát és remekmívű ó damaszkusi kardját sok előkelő tiszt kérte nagy pénzért, de ő meg nem vált egyikőtől se.

Akkor volt apám huszonöt éves.

Folytatjuk.

A megjött ember.

Irta: Kazár Emil.

Az országúton inséges munkát végeznek. Máskor is megcsinálják ugyan, hogy a falubeliek apraja-nagyja olcsó napszámért hajnal hasadtától késő szürkületig zúzza apróra a nagy köveket. De a sanyarúságban most még olcsóbb a napszám és köszönje meg, akinek jut; minél kevesebbért, annál többnek. Hát örüljenek. Öreg ember, ép-erős gazda, asszony és gyermek ott kopácsol a hosszú, vékony nyelvű kalapácsokkal a forró napon. A mező ugyan most is terem, mint régebben. De kinek terem? A föld helyett itt a kő. Szép a vasúttól, hogy ezt is olyan messziről hozza erre a televényes földre. Még valamikor kősóban láttak csak akkora darabot, meg innen-onnan került káposztás kőben. Itt a verebet és kutyát is görönggyel górálják. Jól járt, aki, ha már nem arathat, követ kopácsolhat.

Két apró gyerek jön az úton a falu felől, két fiucska. Csúsztatják a lábokat a porban, hogy játszanak. Pizkosak a portól, az izzadságtól. A nap elvette a hajok színét, az orcájokat téglavörösre égette. Pöndölyös gyerek az egyik, a másik rongyos. Ez a nagyobbik egy kis kosarat visz a karján, amilyenben ételt visznek a mezőre, nagyon könnyű kosarat.

A Girbe Balázs hét esztendő fia elkiáltja magát: «Né! Bócsáék két gyereke!» — «Azok biz azok, — mondja maga Girbe, — hozzák a kosarat.» — «Ugyan ki győzné mán az ő kosarukat, — adja fel a szót Girbe Balázs né. — Nincs miből.» Girbe rászissent az asszonyra: «Hagyd el na! Amerikába ment az apjok. Majd küldi onnét a pénzt. Nézd jó szemmel a gyerekeit.»

A Girbe-fiú a játszópajtásai elé fut és odaadja nekik az almáját. A kis Szabó Tecza egy darab kenyeret szed elő. A kőtörő emberek egy pillanatra abbahagyják a dolgukat, a két gyerek felé fordulnak s beszélnek róluk.

— Ezeket ugyan elhagyta az apjok, mint madár a tollát.

— De ha majd egyszer hírt ad magáról Amerikából!

— Kellene is már, hisz sírhanttá változott a házok.

A két gyerek megállt, mert négy vagy öt játszótársa is van itt. Azok körülvették. Girbe Balázs a kosárról föl-emeli a keshedt, vastag vásznat. Dirib-darab kenyér, két tojás, avas szalonna van alatta.

— Lám, kis szógáim, ma eleget összeszedtetek. Nesztek még egy hagyma. Hát most hová mentek?

— Az édeshez, — feleli a nagyobbik, aki a kosarat viszi és a feleletében az édesanyját érti.

— Mit csinál az anyátok?

— Rostás gazda krumpliját kapálja, arra ni! — és a fiú tovább mutat. — Az ebédet visszük neki.

— Hát ti mit ettetek, kis szógám?

— Sóskát, meg epret.

— Még se jött levél az apátoktól, Gyurica? Tudod olyan négyszögletű papiros, amit a postásfiú hoz.

— Nem jött bizony.

A szegény emberek a magok lapos tarisznyájából még beletesznek valamit a kosárba. Mindenik gyereknek még egy-egy retket adnak a kezébe, aztán tisztelik az édes anyámasszonyt. A két gyerek megy tovább a forróságban, gázolja, rúgja a port. Egy kicsit utánuk néznek még a két porontynak, legtovább Gírbe Balázs. Azt mondja végtére:

— Meglássák kendtek, Bócsa Péter még pénzt küld haza.

Bócsa Péterné is ezt várja szívszakadva. Hiszen azért ment az ura Amerikába, hogy már itthon nem élhetett és pénzt keres. Meg is érkezett szerencsésen — ott a levél róla Bócsánénál. Mutogatja bizonyosságú, hogy az ura jó helyen van. Most már jönni kell másik levélnek is. Akkor jobbra fordul minden.

A faluban tisztogatásra, kapálásra, tollfosztásra hívják az asszonyt. A gyerekeknek odaadják a rongyokat.

— Ne hálálkodjék Bócsáné, majd visszaadja egyszer.

Így tengődik az elhagyott asszony a két gyerekkel. De se levél, se pénz nem jön. Hátha meghalt Bócsa Péter! Sajnálják az elhagyottakat. Gyurica már kezdi megérteni, hogy ami falatot nekik odavetnek, az keserves falat.

— Micsoda apámuram? — kérdezi az anyját.

— Amerikába ment, pénz keresni.

— Mért nem vitt el minket is?

— Messzire van az, Gyurica, nem bírnád te odáig.

— Mikor küldi a pénzt?

Mert a gyerektől is mindig ezt kérdezik napról-napra.

A pénz helyett egyszer csak megjött maga Bócsa Péter, egy ágról szakadt ember, akit zsandárok kísérték végig a falun. Alig ismert rá valaki. Összevisszanótte a képét a szakál. Jött-ment csavargók járnak csak olyan ruhában. A jegyző beszélte el, hogyan került haza. Még csak vissza bírt hajózni valahova, akkor koldulásba fogott. Vagy négy országon keresztül kézről-kézre adták a zsandárok.

Szegény Bócsa Péter!

Mentek tüstént a rongyos házához, be se fértek, úgy megtöltötték az udvart, pítvart. Tányérban, keszkenőben, szakajtóban vittek holmit, még forgácsot, meg tüzelő galyat is. Az utálatos plundra helyett az urasági jáger küldött nadrágot. Valóságos búcsújárás támadt a Bócsáék környékén.

Girbe Balázs, mikor jó késő este megjött a kötörésből, s hallotta Bócsa megérkezését, mindjárt elindult hozzá, de Bócsa Pétert nem találta otthon, mert elvitték a korcsmába mulatni. Girbe hát csak úgy a ház előtt beszélgetett el.

— Na már, atyámfiái, aki Amerikából jött, pénzzel jött. Én mondom azt, én! És majd meglátják kendtek, hogy így is van.

Az első napon mindjárt annyi tojást, friss sütetű kenyeret, tyúkot vittek Bócsáékhoz, hogy az asszony alig bírta hová tenni. Hálálkodtak, hogy a szegény ember visszakerült. Egy kis poharazásra ide is, oda is elhivogatták a messziről érkezett embert, csakhogy halljanak valamit Amerikáról. Vasárnap egy bicikliző társaság karikázott be a faluba, ott mulattak estig és mikor jól megértették a helybeli nevezetes eseményt, tizennégy koronát adakoztak össze Bócsáéknak és még cigarettával is teletömték a visszatért hazafi zsebét.

Az esemény hírére eljött a szomszéd városból a «Felséges Vidékünk» című lap szerkesztője, kihallgatta Bócsa Pétert és viaszos vászonba kötött noteszt adott át neki, hogy a nevezetes férfiú abba jegyezgesse föl visszaemlékezéseit és élményeit. A közleményekre előre is fölhívta a nagyrabecsült olvasók figyelmét «Az övéihez visszajött» cím alatt. Ez a cikk különben lelkesítőn hangzott és a «Felséges Vidékünk» minden olvasóját — még eme környéken túl is — nemes adakozásra hívta föl, mert emberbaráti kötelesség a honszeretet megerősítése. Bócsa Péter megrendült keblében. Az emberbaráti kötelességet annyian teljesítették, hogy Bócsa Péter tehenet és egy kis malacot vehetett.

— Ahá! — mondta Girbe uram, mikor a düledező kerítésen át meglátta a tehenet, — az amerikai pénz öklelőzik már. A malac is jó szerencsét jelent.

A pap is szóba állt Bócsával, akit megtért báránynak nevezett. A szolgabíró, mikor dolga akadt a faluban, magához hívatta a megjött embert, s bort hozatott neki, úgy beszélgetett vele. A nagyságos asszony, aki a falu szélén, nagy kert közt lakik a hosszú cserepes házban, Bócsánéra bízta a gyomlálást; kosztot adott neki, s megengedte, hogy a kertből mindig hazavihet egy kosárral valamit, egy zsák krumplit pedig minden második szombaton.

A megjött embernek a jegyző adott kalapot; Gólya uram mándlit, a pap meg csizmát. Ha idegen jön és látni akarja az amerikaiit, ne valljon szégyent vele a falu, ne legyen senkinek afféle «gyere loncsos». A gyerekeknek hasonlóképen jutott rájuk való. Na aztán meg egy pohár bor... Édes Bócsa uram... Gyűjön kend. Beszéljen Amerikáról. Mert hát a béka víztől, az ember bortól szól. Bócsáné nak már taritoppos fejkötője is akadt, úgy ment a templomba.

Azt mondja Gólya gazda templom után:

— Ambruzs harangozónak be kell rukkolni katonának. Menjünk a paphoz, tegye helyébe Bócsát. — Na bizony! — veti ellen Girbe, — szépen megtiszteljük Bócsát. Világlátott embernek csak a harang kötele jusson? Itt lesz a bíróválasztás. Én Bócsa mellett vagyok. Hát kend szomszéd, hát kend Ballagó? Az alvégen az amerikai mellé állunk.

Ümmögtek, hápogtak egy kicsit, aztán beszélgettek tovább most is, meg napjában is, hátha világlátott embert választának bírónak.

A mostani bírónak úgyis csomója támadt. Négy tehene járt ki legelni és csak hármat vallott be. Ez megbizserélt egynehány gazdát. Inkább hát Bócsa, mint újra ő kelme.

A zsandár káplár, aki toloncban hozta haza Bócsát, nagyot rántott a puskája szíján, amikor hallotta, hogy miről beszélnek a faluban.

— Hát gondolják kendtek, hogy ez a folt ráillik a ruhájokra?

— Egy esztendeig volt Amerikában. Világlátott ember. Rosszat nem tudunk rá. Soknak tetszik. Mi választunk. — Így felelgettek.

A szolgabíró nevetett a nagy újságra. Komolyan se vette.

Éppen ekkor a «Felséges Vidékünk»-ben csakugyan megjelentek Bócsa uram úti tapasztalatai. A szerkesztő hozzátette, hogy részben szóbeli előadás után történtek a följegyzések, de így is ritka becsűek, tanulságosak, mert a közvetlenség őszinteségét mindenkinek szívéből kell érezni az egyszerű ember szavaiból és nem lehet elvitatni az élénk megfigyelő szellemet és nem lehet kétségbe vonni, hogy ezen istenáldotta elme és érzés becsületére válik «Felséges Vidékünk» ama kies helyének, ahol «az övéihez — visszajött» világlátott férfiú nagy tiszteletben él, tapasztalatai addig szunnyadt intelligenciáját mind egyre jobban kidomborítják. Stb. Azt lehet mondani — egy szép és találó hasonlaltal élve, — hogy községe életében tengely a mi pártfogoltunk,

oly tengely, mely körül nem holmi ötödik kerék forog, ami okvetlenül bebiznyosodik majd, amikor arról lesz szó, hogy eldőljön, vajjon viszonzlátott szeretett falvának sorsa-kerekét nem-e ennek az oceánjáró és az újvilág életét is megtapogatott kezei igazgassák-e. Büszke a «Felsővidékünk», hogy rögtön fölismerte a derék, igaz férfiút és büszke lehet olvasóinak falánksza, mely rokonszenves támogatásban részesítette. Nem méltatlanul, óh nem! Olvassák gazdag tapasztalatait! Stb.

Az újságnak eme számát nagy csomóban vitték a felsővidék ama kies pontjára, szétosztották. Minden házban olvasták. Rostás Mihály, akit bírónak emlegettek, kétszer, háromszor is elolvasta.

— Érteni értem! — elmélkedett Rostás, a tarkóját vakargatva. — Az a tollrágó újságcsináló azt mondta nekem, vegyek az újságából minden vasárnap negyvenet, amíg meglesz a bíróválasztás. Mire volna az jó? Most meg itt van ni! Hanem szemébe nézek én az amerikaiak.

Két hónapig zsongott már a falu. Bócsa uramat szekereztették, dínom-dánomokba vitték. Kenyeret ha sütöttek, lángost, cipót hoztak hozzá; libának zúzóját, aprólékját. Nótája is volt, a cigányok azt húzták az alvégen. A felvégen agyonverték volna őket érte. A zsandárok állandóan a faluban tanyáztak. A szolgabírónak fenyegetően megmondták, hogy baj lesz, ha Bócsa ellen tenne valamit. Meg kell becsülni a világszerte ismert embert, habár szegény is.

A választást halogatták. Csak annál jobban forrt a falu.

Rostás okos, meg gazdag ember is volt. Ki akart békülni az ellenségével.

— Azt mondják Amerikában: vagy valami, vagy semmi! Különbösen tisztelem Rostás uramat, — válaszolt kevélyen a világlátott ember és nem alkudott meg.

Akkor úgy is hátat fordítottak volna neki hívei. Ha bukik, azontúl is vele lesznek, nem hagyják.

A sok zenebona után csakugyan bíró lett Bócsa Péter. A főszolgabíró a választás után így szólt hozzá:

— Kezében van a bírói pálcá. Akkor járt kend jól, mikor nem hozott vissza magával egyebet, csak azt a botot, amit magával vitt. A tölgyfaerdők megritkulnának, ha minden amerikaiak pálcát juttatnánk belőle, de én szívesen megritkítanám, habár nem is bírói pálcának. Értette Bócsa Péter bíró úram? (Nagy tetszés, éljenzés.)

A falu így becsülte meg világlátott emberét. Mert mi az idegen embert olyan nagyon szeretjük, még ha közülünk való is.

A Don Juan lélektana.

Irta: Szász Zoltán.

II.

Legfeljebb egyben tér el a kéjenc-irodalom az élettől s ez az izgató esetek oly mértékű sűrítése és szapora egymás mellé állítása, amilyen a legagilisabb és legszerencsésebb kéjencek életében sem fordult elő. Ez azonban nem baj, sőt magának a gyönyör-embernek megismeréséhez nagyon jó. Szó sincs persze arról, hogy ezt az ugyis túlságosan ismert irodalmat most ismertessem. Csak azt jegyzem meg, hogy ezek a könyvek egyáltalában nem állíthatók egy sorba azzal a magyar antiquariumi szemét-irodalommal s népszerű orvosi könyv-özönnel, amely nálunk az ifjúság szerelmi hajnalkorának szellemi meghittje. Egy szem fukszintől pirosra festett, lényegében azonban csupa víz-lőre emez: a kéjencek titkos könyvtára nehezen, sűrűn folyó fekete-vörös asszú, a melybe még Napkelet és Napnyugat összes fűszerét is belefacsarta a szerkesztő kéz. Ezek a rendesen igénytelen külsejű, kalandos hangzású álnevek alatt s legvalószínűtlenebb származási helyekkel ellátott könyvecskék nagyobbára csak kéz alatt keringenek, vagy a nagyobb városokban, egy-két könyárúsnál titkos árúként kaphatók. Dante-ja, Shakespeare-je, Goethe-je ennek a titkos világ-irodalomnak Marquis de Sade. Az ő könyvei eddig el nem ért csúcsai ennek a fürtelem-irodalomnak. Ami hihetetlen elfajulásról csak megemlékszik a nemi elmekórtan tudománya s az összes nemzetek büntető-törvénykönyve az élő, eleven vágy és cselekvésként benne keringőzik ebben az óriási boszorkánytáncban. Normális, egészséges ember számára elképzelhetetlen mindez, ami itt vérvörös életként piheg s épp ezért ebben a légkörben csak egy erre született, vagy ehhez alkalmazkodott lelki szervezet képes tartózkodni.

Ennek a léleknek alapjellembonása a műveltség által vezetett barbárság. Az állat-ösztönnek benne a szellem mintegy udvarmesterévé szegődik s az ingerek legsajátságosabbjait vezeti föl számára. Mint a tigris, mely egész nyáját pusztít el, bár éhségét egy-két báránnyal is csillapíthatná, úgy a kéjenc se elégszik meg természetes szerelmi vágyának egyszerű kielégítésével, hanem gázolnia kell a szétmarcangolt

testi és erkölcsi értékekben. A test-marcangolás vágya nagyon ismeretes s a derék Sade mester után sadizmusnak nevezik: a hasfelmetsző Jaques-tól egészen a túlszenvedélyes vőlegény-csókokig gazdag választékban ismeretes ennek a szerelmi túlzásnak temérdek válfaja. Sőt azt lehet mondani, hogy a férfi-szerelem általában sadista, ellentétben a nőivel, mely masochista. A férfi-csóokban, férfi-ölelésben mindig van egy kis marcangolás, egy csöpp ragadozó-düh, míg viszont a női kéj nem is igazi kéj, ha az ütéshez, harapáshoz nagyon hasonló érintkezések tűrése nem édesíti meg. Ennek a tűrésnek, ennek a passzivitásnak az epedése a legfelsőbb fokában az igazi masochizmus, mely pompásan hozzá illik a sadizmushoz: ami a sadistának örömet okoz mint cselekvés, gyönyört szerez a masochistának, mint szenvedés.

Nem a testi marcangolás, nem a materiális dúvad-cselekvés azonban az igazi kéjenc-működés. Főleg nem a szabadonjáró s teljesen korrektnek ismert Don Juanok időtöltése, mivel annyira mégis fejlődött a kultúra, hogy az olyan urakat, akiknek karjaiból holtan vagy csonkán kerülnek ki a nők, legtöbbször valami zárt helyre internálja. Erkölcsi értékek pusztítása, ez ennek a tigris-léleknek jellemző sóvárgása. Azt jelenti ez, hogy az igazi kéjenc nem annyira a test meghódítására, mint inkább a szűziesség, hitvesi hűség, anyai ösztön széttiprására áhítozik. A leány lelki ártatlansága és nem bonctani szűzessége vonja, s mikor a házasságtörő nő bekopog ajtaján, nem arra gondol, hogy egy szép test fog karjaiba borulni, hanem a férjére, a házasságra, az erkölcsi kötésre, melyen most az ő sátánsága győzött. Egy már hervadó nő, akin még rajta van a gyermekszoba-szag, mikor nagy lelki küzdelmek után az ostromló kéjenc karjaiba omlik, többet ér mint a legdicsőbb, legfiatalabb kokott minden testi pompájával és mesterségi ügyességeivel.

S itt nyilatkozik meg ennek az igazi kéjencnek a társadalom-ellenessége. Mert, íme, nem egy érzékileg élni szerető, nem tisztán egy cocotte-mecenás ő, hanem ragadozó, aki a társadalom által statuált értékek megsemmisítésében leli örömét. S ezért különbözik a szabad szerelem korszakában majd kialakulandó lelki nő-hódítóktól. Ezekben a mai don-juani házasságtörésekben és leány-megejtésekben nem két nagykorú s egymással szemben őszinte lélek egyesül társadalmi formákat rombolva szét, hanem egy erkölcsellenes, számító eszű gazember magához bűvészkedi a kiskorú, tudatlan nőt. Igaz, hogy épp ezért a kéjencnek cinkosa az egész társadalom, a ma uralkodó női erkölcs, mely egy oly női nevelést tart fenn, amiből

ilyen áldozati bárányságra hivatott nők kerülnek ki, ez azonban nem változtat azon, hogy az a lélek, melyben ily vágyak láppanganak, társadalomellenes.

Különben, amiként a donna Elvirákat a női nevelés, úgy tenyésztési részben a Don Juanokat a mi mai férfi erkölcsünk. Ez a nemi élet terén bizonyos szultán-gondolkodásmódban nyilatkozik meg, mely szerint a szűzies leány és tisztességes asszonyértékesebb, mint az ártatlanság vagy hitvesi hűség nélkül ékeskedő nők. A pasa szemében csökken a hárem nőjének szépsége, ha erről egy idegen is meggyőződhetett. Ismerjük mind azt a talán Jókainál előforduló, vagy legalább is az ő romantikájába bele illő esetet, mikor egy ilyen mohamedán nagyúr, miután keresztény barátja kérésére megmutatta neki legszebb odaliszkjét, törével rögtön halálra is szúrta. Ez azt jelenti, hogy az ilyen kéjenc-szempontra számára az a nő, akit idegen látott, vagy pláne élvezett, elérték-telenedik. Azok a dühös pillantások, melylyel különösen fiatal férjek a feleségeiket erősen megnéző embertársaikat illetik, bizonyítják, hogy ez a gondolkodásmód enyhébb formájában még mindig és nálunk is él. Mintha a legszemetlenebb nézéstől is, lekopnék valami abból a megcsodált szépségből! Végül az a nehézség, amivel modern élet- és dráma-beli férjek feleségeik ballépését megbocsátják, ha egyáltalában nem a mi kulturánk egyik leggazabb jelszavát, az «öld meg»-et választják irányelvül, szintén idevágó bizonyíték.

Mert ugyan: egy múltó jelentőségű ölekezés valóban olyan nagy értékcsökkenést jelent egy nőre nézve? Egy magasabbrendű morál szempontjából, mely a nőnek erkölcsi súlypontját is a lélekben, az elmében látja, s így teste állapotát és kalandjait, ha nem is semmisnek, de másod-sorban jövőnek tartja, bizonyára nem. A mai férfi- és férj-gondolkodásmód szempontjából azonban igen. Ez azonban csak azt mutatja, hogy ha minden férfi születés és testi terheltség folytán nem is kéjenc, nevelése, gondolkodásmódja folytán, tehát enyhébb formában az. Különben a szerelem még egy dzsöngl, melyben a fenevad-ösztönök s ragadozó hajlamok nyüzsögnek. Az a sok együgyűség és zavarosság, amit ennek az érzés-világnak kiszámíthatatlanságáról, rejtélyességéről, csodátságáról költők és nem-költők összeírtak, egy szemnyi igazságot rejt magán: azt, hogy a szerelem ma még külön-álló, sajátos dolog. Tévedés azonban ezt a különállóságot erkölcsfölöttiségnek, magasztosságnak, transcendentális emelkedettségnek hirdetni: ellenkezőleg, erkölcs-alattiság és állatiság ez. Épp ezért nem maga a nemi-ösztön ugyan,

mely örök, hanem szerelemnek nevezett átszellemesítése egy kihálásra hivatott érzés, amelynek veszélyétől a faj csúcsán álló legkiválóbbak, a lángelmék már mentek is. A nagy tömeg persze megnyögi ennek a vak és kegyetlen istennek az uralmát. S a meddig ez a zsarnokság tart, a kéjenc is meg fogja találni a maga rablási területét.

A LIBERALISMUS. Az államoknak épp' oly szükségesek a szabadságok, mint az egyénnek, még pedig éppen azért, mivel az egyén nem nélkülözheti azokat. Az államnak szüksége van olyan polgárokra, akik kifejtik teljes tevékenységüket és minden erejüket s ezt csak oly államban tehetik, ahol szabadság virul.

Csak az olyan polgár hasznos, aki azt nyújtja az államnak, amire az államnak szüksége van, akár pénzben, akár szolgáltatokban s a ki ezen kívül szélesesen, erőteljesen, hatalmasan fejlődhetnek, saját természete és törvénye szerint; aki kutató, feltaláló, felfedező, aki iparra, kereskedelemre, földművelésre, oktatásra veti magát, úgy, ahogy érti; tudományos, filozófiai, erkölcsi, vallási kutatásra, úgy, ahogy érti; aki csatlakozik valamely nagy szellemi vagy anyagi munkához, vállalatához, mely lehet esetleg hamis, esetleg jó és igaz; aki egész terjedelmében kifejti erejét, ameddig csak bírja s ahova csak elérhet.

Az ilyen polgár az állam élő és élénk sejtje. Mit se féljete hát; tevékenységéből, tevékenysége eredményeiből mindig jut valami — még pedig sok — az államnak. Legyen csak egy államban néhány millió ilyen polgár, az lesz a világ legtündöklőbb, legbefolyásosabb, egy szóval leggazdagabb állama.

Ez a tevékenység pedig csak szabad államban jöhet mozgásba, e tevékenységet csak szabad államban lehet gyakorolni, ha a polgár az összes szabadságokkal, az ember minden jogaival rendelkezik.

Lássuk már most, hogy a nálunk ezidőszerint domináló pártok közül melyik igyekszik összeegyeztetni a szabad állam és a szabad polgár jogait és kötelességeit?

A socialisták pártja az egyetlen, mely minden következményében és alkalmazásában elfogadja a forradalomnak azt a

két eszméjét, mely belőle mind maig fenmaradt: az egyenlőséget s a nemzeti souverenitást. A socialisták akarják a valódi egyenlőséget, a bírt javak egyenlőségét, akár egyénileg, akár pedig — mondjuk még inkább — collective s ebben a józan ész vezérli őket; olyan kormányt akarnak, mely energikusan és örökösen fentartsa ezt a valódi egyenlőséget, mely egyenlően ossza szét mindenek javát, vagyonát s a mindenkitől egyenlően végzett munka produktumait. A szabadságnak egy paránya sincs az ő felfogásukban, az ő programjukban. Az ő kormányuk lenne a legzsarnokibb az összes eddig ismert despotikus uralmak közt. Csak a paraguay-i jezsuiták kormányzása adhat megközelítő fogalmat arról, milyen lenne az övék.

A radikális köztársaságok liberalisok lesznek akkor majd, ha a socialisták jutnak uralomra; de most, mivel az ő kezükben van a hatalom, természetesen absolutistikusak. Fölfogásuk a társadalomról ez: az állam minden. Az államé minden jog. A gyakorlatban az állam ez: a szavazó polgárok fele — plus egy. Ez a fél plus egy tehet azt, amit akar. Az egyénnek nincs semmi joga; a legjelentékenyebb kisebbségnek — sőt a szavazók felének egy hijján — nincs semmi joga.

Ennélfogva a korlátozása, szorongatása, elnyomása és eltörlése minden oly gyülekezetnek, mely nem az állam, a mely így állam lenne az államban — érdeke az államnak, következésképen törvényes.

A szabadságnak egy paránya sincs az ő fölfogásukban, az ő programjukban, sőt egyenesen kiérzik belőle a minden szabadság iránt táplált iszonyodás és rémület. A bírt javak egyenlőségét nem tekintve, ez a program épp' olyan kényuralmat hirdet, mint a socialistáké.

A haladó köztársasági pártnak vannak liberális velleitásai, elsőben is azért, mert nincs a kormányon, másodsorban azért, mert tényleg érez némi gyengédséget, némi gondot, nyugtalanságot vagy lelkiismeretfurdalást a szabadság s az emberi jogok tekintetében. Ez nagyon tisztességes párt. De sajnos, ez a párt maga a megtestesült lágyság, a megtestesült félenkség, a megtestesült kislelkűség, szóval a nullitas, maga a semmiség.

A haladó pártnak minden becsületes liberális készségét gúzsba köti a félelem, hogy klerikális izűnek tartják. Mivel mérsékelt, mindig attól fél, hogy azt mondják: «Ti csak azért vagytok mérsékeltok, mert alapjában véve klerikálisok vagytok, hogy a

mérséklet ürügye alatt kimélhessétek az egyházat. Ti álruhába bújt klerikálisok vagytok.»

Ez az okoskodás egy csapásra ledönti a haladók egész liberalizmusát. Nincs egyetlen haladóparti sem, aki liberalis marad, ha csak sejti is, hogy klerikalizmussal gyanúsítják. Nos hát, soha, de soha nem szünnék meg őket evvel gyanúsítani.

A nationalisták pártja ma az egyetlen liberális párt Franciaországban. Követeli az egyéni szabadságot, a szólás- és sajtószabadságot, a gyülekezési és tanszabadságot, a közigazgatástól való függetlenséget. Van-e ennél nagyobb liberalizmus? Csak-hogy ez a párt kizárólag — alig pár ember kivételével — bonapartistákból, royalistákból és klerikálisokból áll. Személyzete ugyanaz, mely megcsinálta 1873 május 24-ét és 1877 május 16-át. Lehetetlen, hogy e nagyon tiszteletreméltó polgárokat ne gyanúsítsák avval, hogy csak azért liberalisok, mert kisebbségben vannak és hogy csak addig liberalisok, amíg minden kisebbség az, t. i. míg a dolgok új rendje be nem következik.

Beszéljünk brutálisan: ha ez a párt győzne, újra kezdenék május 24-ét és május 16-át; egy második Cumont lenne a közoktatásügyi és Fourton a belügyminiszterük. Keveset lehet építeni oly férfiak liberalizmusára, kiknek egy része a második császárság, másik része a Syllabus kormányának elveit vallja.

Én liberalis vagyok. És ez minden. Ha a szabadságot a köztársaságiak, a radikálisok, a jakobinusok, a szocialisták, a protestánsok, a zsidók személyében sértik meg: balpárti; ha a royalisták, a bonapartisták, a katolikusok, a klerikálisok személyében — akkor jobbpárti.

Émile Faguet.

A császárkisasszony.

Irta: Bródy Sándor.

II.

— Es ő hagyta magát?

— Egy kicsinyt.

— És a mama tudja, hogy ön itt van nálam?

— Félig. A császárné el van foglalva, épp az utazást kísérő urakkal tárgyal.

— És ön nem megy oda?

Kiúzta mint egy kutyát, de császárnői finomsággal; ehhez máris értett. Aztán, mint bármely polgári leány, ha a szíve nagyon fáj, ruhástól rádobta magát az ágyra és a selyempárnája csücskét tömte szájába, hogy hangosan föl ne ordítson. Még csak az az undorító tudat kellett, hogy a jövőbeli urának szerencséje volt nőekkel és nemcsak reá várt, nemcsak érte élt. A büszke, elbizakodott és ebben a tárgyban még tudatlan lányt megalázta és irtózáttal töltötte el a gondolat. Búzt érzett, úgy hogy még az orrocskáját is befogta, majd csengetett, otkolont kért és annak, aki elhozta, kijelentette, hogy beteg.

A mamája azonban még mindig nem jött meg, hogy kikapassa és megnyugtassa. A kövér házi orvos, Svieten bácsi jött, aki tegezte őket — ők is tegezték — és változatos ízű cukorkával volt a zsebe tele mindig. Főképp azzal gyógyította a császári gyermekeket. Most is azzal kezdte, hogy a beteget cukorral megetesse, de a császárkisasszony elfordult:

— Beteg vagyok Van Svieten, nem hiszem, hogy a jövő héten mehetek Versaillesbe. Talán már soha sem is mehetek. Adj nekem, öreg, orvosságot, olyant amitől meghalok.

Nem akarta mutatni sem a nyelvecskáját, sem a hátát, hogy nincs-e rajta valami kiütés. Azt azonban nem ellenezhette, hogy az öreg orvos nagy fejét oda ne szorítsa mellecskéjéhez, hogy szívét meghallgatná. Azt sem akadályozhatta meg, hogy azután össze ne csókolhassa kis kezét:

— Meddig akarsz halálos beteg lenni, feküdni? — kérdé halkan.

— Sokáig, nagyon sokáig!

A következő pillanatban azonban föl kellett ugrania, a császárné, maga Mária Terézia jött, némán, rá sem nézve. A szelid császárné félelmesebb volt ilyenkor, mint a parókátlan vad magyar harcosok. Megállt a szobában és szólt:

— Affektálunk?

— Nem jól vagyok, anyám, ha megengeded.

— Jól vagyunk, vagy rosszul vagyunk, az akarattól függ. Maga még elég fiatal, legyőzheti a testét. Aki az én leányom, annak akarnia kell. Szedje össze magát, nem a jövő héten, holnap reggel fog indulni. Becsülje meg a szerencsáját.

— Igen anyám, meg fogom becsülni.

— És ha azt akarja, hogy búcsuzóra megcsókoljam, úgy viselje magát, mint az én leányom.

— Amint ön akarja.

— A dolgai rendben vannak. Az egész udvar el fogja kísélni egy jó darabig. Meglátom, hogy én is el fogom-e? Hajnalban föl fogom költeni. Estebédre jobb lesz, ha nem eszik semmit, jobban alszik. Jó éjszakát!

A császárné — kimenet — még a saját felséges ajkával fujta el a girandol gyertyáit. A leány egyedül maradt a sötétben, nyitott szemmel. Nem mert le nem vetkőzni, habár segítségére nem jött senki. De meg volt neki hagyva, hogy levetkőzzék, imádkozzék.

Az utolsó éjjel kedves leánykori ágyában! Összegubbaszkodott, mint egy kis cselédleány a kuckóban. Egyszerre csak egy forró ajkat érzett a száján, — az anyja volt. Nesztelenül, hogy még föl ne keltse, bejött hozzá és odafeküdt mellé a szűk ágyba. Erősen össze kellett ölekezniök, hogy elférjenek. Egymáshoz tapadtak, az egymás forró lélekzetét szívták, az egymás könyét érezték arcaikon. Az anya édes, hizelgő szókat súgott a leánya fülébe:

— Egyetlenegyem. Téged szeretlek a világon legjobban. Te olyan vagy, mint én. A te kezed ez, vagy az én kezem? Hizelgő kis macskám. Maga azt teheti az emberekkel, amit akar. Ha csak kedves akar lenni, az egész világot a lába előtt láthatja. Nekem sok bajom volt, sok mindent nem tehettem. Maga mind kipótolhatja... A nő engedelmességgel tartozik az urának, de oda vezérelheti, ahová akarja. Ahová a kötelesség parancsolja. Mert első a kötelesség.

— A kötelesség...

Ezen a közönséges szón elábrándozott a leány, egyszerűsmind kérdezve is: mi az? A császárné nem magyarázta, asszonyos dolgokra tért át: intette, hogy jól öltözködjék, majd fog neki még küldeni új battiszt corsetteket:

— Nett-nek kell lenni mindig, hogy az ura mindig így lássa és másra ne is gondolhasson. Meg kell becsülni a szerencsét, hogy a világ első királynéja lehessen. Mindig az első. Egyéb úgy sincs.

Nem fejezte ki magát elég világosan, a leánya nem értette. Igyekezett, hogy megmagyarázza:

— Tónika, higgye meg nekem, a világon nincs egyéb semmi biztos, mint a hatalom!

Ez is olyan szó volt, amit a császárkisasszony sokszor hallott, de nem értett kellőképpen. Utána mondotta mégis:

— Igen, a hatalom. Hatalmas leszek!

Aztán mégis csak elaludtak. Későcskén ébredtek, úgy hogy az öltözködésre alig volt egy órájuk. Az udvar már nyeregben, kocsin, az aranyozott — négy fehérlovas — udvari kocsi már várt. Cséh és magyar főurak a vadászaikkal, a hajduikkal, rendes katonatisztek teljes felszerelésben, a francia küldöttek temérdek cselédséggel, papok a szolgálóikkal, már mind ott állottak a belső udvarban. Alig maradt idő arra, hogy a menyasszony legközelebbi hozzátartozóit, szobájának egyes bútordarabjait megcsókolja. Nem is menet volt ez, hanem díszes rohanás. Mintha száguldtak, szöktek volna, maguk sem tudták miért.

Anya és leánya ültek az üveges, mély landauerben. Szépek voltak, vidámak voltak és lesték egymás arcán az árnyékot, hogy elhessegensék.

— Sírnom kellene, hogy elvesztelek és boldog vagyok! — mondá a császárné.

— Fáj, hogy itthagylak, de örülök, hogy kötelességet teljesíthetek!

Egymáshoz méltó, erős mindakettő, de valamelyikéjük szeme szöglete csak egy kicsit nedvesedjék meg: sírva borulnak egymás nyakába. De előttük, mellettük küldöttség, kíséret, utánuk a menet. És amikor jóval messze Bécs határán anya és leánya végképp elbúcsuzott egymástól: mosolyogva csókolóztak.

És ment a császárkisasszony férjéhez. Nevetgélve, élcelődve és játszva a kísérettel. El-elszórakozott a furcsa új vidékeken. Gyerek volt még és a jövődőtől való gyötrő félelem fölengedett szívében és lelke fölött, — amelyet a benső sírás árja elöntött — ki-kivirradt. Csak amikor új országa határához ért, akkor úgy érezte, hogy megérkezett valamihez, amiről még nem volt képzete, csak sejtése. A bukást, a szenvedést, a megaláztatást érezte. Csak egy-egy percre, mert a kis francia városban új küldöttség várta. Előkelő hölgyek, részben a dauphin rokonai, akiknek az volt a kötelességük, hogy minden bécsi ruhadarabot leszedjenek róla és francia ruhába öltöztessék át tetőtől talpig. Még harisnyakötőt és harisnyát is hoztak.

De milyen ruhák voltak ezek! Soha ilyen szépet. Megnézte magát bennük és soha magát ilyen szépnek nem látta. A versaillesi fodrászt is elhozták magukkal a hölgyek és az megfésülte, harminchat hüvelyknyi magasra fölemelte a frizuráját.

Milyen csipke-kézelőt hoztak. Milyen ingecskét; ebben passzió lenni. És hogy keztyü ilyen finom lehet, azt nem is gondolta!

Megenyhült. És amikor újra bent ült a landauer belsejében, — hogy pusztulásának helyére igyekeznék, — így szólt magában:

— Azt hiszem, szeretni fogom. Akarom. Szent kötelességem!

A MAGÁNY. Útközben egyszer egy humoristával ismerkedtem meg. Szobájában a Rondanini Medusájának egy öntött másolata állott, és ő meg akart győzni arról, hogy az elnevezés, melylyel ez a szép mű a katalógusokban szerepel, téves; ő meg van győződve arról, hogy a szobrász, aki alkotta, ezzel Mnemosynét, a Muzsák anyját, az emlékezés istennőjét, akarta ábrázolni. A beszélgetés folyamán, mely ebből a megjegyzésből kiépült, új barátom néhány meglepő vallomást tett.

— Nem látja ön, — mondotta, — hogy a tudósnak a tudományosság milyen büntetés? Mindegyike azoknak a tanároknak, akikkel ön S.-ben találkozott, mint a Hood versének bakója, lefejezné még az utolsóelőtti embert is, ámbár ő ilyképen az utolsó ember lenne.

Még néhány erős megjegyzést fűzött e tárgyhoz, de nyilvánvaló őszintesége lebilincselte a figyelmemet és a következő hetekben jobban összeismerkedtünk. Jó szellemű ember volt, szeretetreméltó és nem voltak bűnös hajlamai; de volt egy fogyatékosága: nem tudott a nép nyelvén beszélni. Mintha az akarata megbénult volna, amikor olyan emberekkel került össze, akikkel szemben hétköznapi beszéd lett volna helyén; az ilyenekkel bizonytalanul beszélgetett és eltért a tárgytól, mint egy csapodár leányka. Hogy hibájának tudatában volt, ez még csak rontotta a dolgát. Megirigyelte a korcsmában a fuvarost meg a tutajost beszédjük férfias erejéért. Megáhította Mirabeau don terrible de la familiarité-jét, mert azt hitte, hogy a királyoknak attól a férfitől kell legjobban félniök, aki rokonszenvre bukkan a legmélyebb mélységekben. Ő, — mondotta — nem tudna olyan csendes magányra bukkanni, ahol levelet tudna írni a barátjának. Elhagyta a várost; a prérík vadonjába rejtőzött. Az elhagyott folyó nem volt eléggé elhagyott; nap és hold tovaűzték őt. Ha házat vett, mindenekelőtt körülültette fákkal. Nem tudott elég gondosan elrejtőzni. Itt egy sövényt nevelt, amoda egy

tölgyfa-csoportot ültetett — fákat és megint csak fákat, főleg örökzöldet plántált; mert ez meg tudja őrizni a titkot egy egész esztendőn keresztül. Nem lehetett neki kellemesebben bókolni, mint mikor az ember úgy tett, mintha őt a házban, vagy az utcán, ha találkoztak, észre se vette volna. Miközben szenvedett, mert az egyik helyen észreveték, vigasztalta őt az a kellemes tudat, hogy számtalan hely van, ahol ő nincsen, ahol tehát őt nem lehet meglátni. Szabójától nem kívánt egyebet, csak azt, hogy olyan ruhát csináljon neki, egyszerűt színben és szabásban, mely még csak egy pillanatra sem vonja magára a figyelmet. Bécsbe utazott, Szmirnába, Londonba. A viseletek e változatoságában, a farsangban, a ruhák e kaleidoszkopjában, réműletére, nem tudott az utcán soha olyan emberrel találkozni, akinek a kabátja csak hozzávetőleg is hasonlított volna az övéhez. A Gyges király gyűrűjeért odaadta volna a lelkét. Kétségbeesett afölött, hogy őt olyan nagyon észre lehet venni, és ez eltompította benne a halálfélelmet. — Azt hiszi, — mondotta ő, — hogy én olyan nagyon félek attól, hogy lelőnek? én, aki csak arra várok, hogy lehántsam magamról testem ruháját, hogy legmesszibb csillagok közé surranjak és körém meg a többi emberi lélek köré a naprendszer és a csillagpályák állóit vigyem, ott korszakokon át a magányban éljek, és, ha ezt lehet, még emlékezni is elfelejtsek? — Társaságban ügyefogyottságáról a kétségbeesésig fokozott öntudattal bírt, és elszaladt mértföldnyi távolságokra, hogy arcának izomrándulásait, az akaratlan kar- és vállmozdulatokat lecsendesítse. — Isten talán megbocsát vétkeket, — mondotta, — de ügyefogyottságra sem az égben, sem a földön nincsen bocsánat. — Newtonnak nem annyira a hold-elméletét csodálta, mint Colliushoz írt levelét, melyben megtiltotta neki, hogy e probléma megfejtését a Philosophical Transactions-ben nevével közölje: «Ez talán azt eredményezné, hogy ismerőseim körét bővítse, és főleg ezt akarom kerülni.»

Ez a beszélgetés később hasonló esetek megfigyelésére bírt, és fölfedeztem, hogy az ilyenek nem is nagyon ritkák.

Emmerson.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

20.

— A mamától félek. Ámbár mit tehet nekem? A papa! Neki nincs erélye ahhoz, hogy végezzen velem. Szeretnék mégis elébük lépni és így szólni: öljetek meg. Ez is bolondság. Egész színpadias dolog. Szégyen rám, amiért így kétségbeesem és ilyeneket gondolok. Engem nem csábítottak el. Hála istennek, tudatosan cselekedtem. Mért nem lehettem a felesége? De hát igazán nem lehettem. Ha meggondolom, egész korrekt ember vagyok. A családomnak tartozom azzal, hogy ne tegyem nevetségessé egy ostoba házassággal. De ez a dolog egészen a magam ügye. Itt már csak rólam van szó. Magammal csak rendelkezhetem. Ép úgy, mintha az ember egy napon megunja az életét. Nem kénytelen tovább élni, ha nem akar. Értem, ha a halála nem hoz romlást másokra. Nos, én bizonyos tekintetben meghaltam. De mi köze ehhez valakinek? Kinek rossz az, hogy én nem élek többé a régi rózsaszínű hazugságok közt. Mert nekünk, lányoknak, hazugság minden lehelletünk. Nem vagyunk jók, sem ártatlanok, mert vágyaink és álmaink vannak, amik tizenöt éves korunktól kezdve, százszor megrabolnak bennünket a nyugalunktól. A sejtésünk rosszabb a tudásnál, mert többet ígér, mint emez. Szóval — mit prédikálok. Ez bizony így van, ha rosszul van is. Egy ember, csak egy ember vethetné joggal a szememre. Ha férjhez mennék valaha. Ha olyan elvetemült volnék, hogy elhatároznám magam egy más házasságra. De erre semmi sem kényszeríthet engem. Semmi, semmi. Lássa, hogy szeretném megnyugtatni magam? Hetek óta folyton azt magyarázom magamnak, hogy jogom volt ahhoz, amit tettem és mégis, egyre jobban nyom a tudata. Mi ez? Mondja, érti ezt? Csak akkor vagyok nyugodt, ha ő velem van és rám néz és csókolja a kezem, a ruhám. Akkor nem furdal a lelkiismeret. Jó is volna vele lenni mindég, a végtelenségig. Átfogni a nyakát, hozzá bújni, elrejtőzni egy jó, titkos helyre: a sírba.

— Vera, kérem, Vera!

— Ne, csak ne vigasztaljon. Csak bizza rám. Majd végzek én ezzel a dologgal. Igazán nevetségesen gyöngének látszom. Pedig akkor... Szegény fiú! Mondjak valami furcsát? Képzeld, ellökött magától, el akart futni, ez a modern József. Nem is hittem volna, hogy ilyen becsületes emberek is vannak. Talán csak az ő fajtájában akad. Én nem értem, mi volt az. Úgy kellett sirnom, mint egy kis gyermeknek, aki verést kapott. Akkor megsajnálta...

Furcsa volt ahogy elmondta Vera ezeket a dolgokat. Szakadozott, összefüggéstelen, egyik tárgyról a másikra ugráló mondatai majdnem gyermekesen hangzottak.

Meghatva és szomorúan álltam előtte. Megfogta a kezem.

— Úgy-e, megvet egy kicsit? — kérdezte fojtott hangon, majdnem sirva.

— Én, Vera? Én?

Valami titkos ösztön azt súgta, hogy most beszélnem kell. Őszinte, nagy vallomást tennem arról, ami történt. Le kell dobnom homlokomról a hazudott glóriát, ha már az övé sincs meg. Azt hittem, ezzel megvigasztalom. Egészen közel simultam hozzá. A hideg homlokára tettem a kezem. Fölnézett. Valami sajtáságos csillogást láttam a szemeiben.

— Akar valamit mondani? — kérdezte mohón.

— Igen, akarok...

Különös dolog volt.

A homályos szoba szögletében, a nagy csöndben, egymást szorosan átölelve, sirtünk mindketten soká, soká...

TIZENNEGYEDIK ESTE.

December végén, jól emlékezem...

Csunya ködös napok jöttek. Nem lehetett dolgozni.

Egy reggel a tükörbe néztem és a meglepetéstől visszafordultam, hogy lássam, ki áll a hátam mögött. De nem. Én magam voltam a valóságban, én magam. Huszonkét éves koromban, a fekete hajammal, a nagy szemeimmel, izmos, acélos alakommal, a titkos asszonyiség varázsával az ajkaim körül. Megálltam, néztem magam és azt gondoltam, hogy soha tökéletesebb asszonyi szépséget nem hordozott a föld. És ez igaz is volt akkor, aznap — és még egy kis ideig azután. Közel hajoltam a tükörképemhez, gyönyörködtem benne, rámosolyogtam, kacérkodtam vele, megsimogattam. Én, meg az a mosolygó, életteljes leány, akkor úgy nevetünk egymást, mintha nem is tartoztunk volna együvé. Sőt, mintha egyikünk férfi lett volna. Leültem egy alacsony

székre és önkénytelenül tanulmányoztam bő posztó ruhám esését, redőinek egybefolyását, megsimulását a térdeken és ezeket gondoltam:

— Látnia kell így. Ma, most. Akarom, hogy lászon.

Felugrottam. Idegesen jártam végig a szobán. Beszáladtam a műterembe, miközben egyre ezeket mondtam:

— Ma el kell jönnie. Akarom, hogy eljöjjön.

Az ablakokhoz álltam. Kinéztem. A zuzmarás bokrok mereven álltak, fagyos hidegen bámultak keresztül a rácson, az útra.

— Akarom! Akarom! Akarom!

Dél felé valaki virágot küldött. Nagy kosár gyöngyvirágot és tulipánt, három cserép cyklamen is volt közte. A cserepeket felállítottam a műteremben, egy félig kész kép körül, amin akkoriban dolgoztam. Ez is hozzá szólt. Az volt a címe: Várakozás.

Nyitott ablaknál, alkonyszerű világosság alatt, a falhoz tapadva, egy fehér ruhás alak. Kinéz az útra kissé előrenyújtott nyakkal, de szoborszerű mozdulatlanságban. Az arcból alig látszik valami, elfödi a homály, csak a fejtartás mutat rettentő izgalmat, epedést, vágyakozást. Az alak, amennyire lehetett, hasonlított hozzám, mint majdnem minden asszonyalakom. Mert csodálatosképpen, örökké magamat adtam mindenben, amit festettem. Alig tudtam másforma kezeket és orrot rajzolni, mint amilyen az enyém volt. De azt hiszem, sokan vannak így. Nemcsak festők, írók is. A színészekről nem szólva, akik, hogy úgy mondjam, majdnem kizárólag az Én-nel dolgoznak.

Arra gondoltam, mit szólna, ha látná a képet? Kitalálná-e, hogy az a fehér ruhás leány őt várja? És mióta már! Valóban akkor hihetetlenül nagy időnek tetszett az, amit nélküle, de rá gondolván töltöttem.

Teremtőm, majdnem hat esztendő.

Mindazáltal nem számítottam azokat az éveket, míg távol volt tőlem. De két év óta itthon van. Két év! Rettenetes idő annak, aki vár! E két év alatt hogy soha véletlenül úgy nem találkoztunk, hogy meg kellett volna állnunk egymással szemben. Miért? A véletlen akarta ezt? De hát mit akar a véletlen velünk, kettőnkkel? Ez nem igazság!

Töprengéseim közben lehetetlen volt észrevétlen el-surrannom egy pont fölött.

Kemenes.

Titkos düh szállt meg ilyenkor, ami csakhamar lecsillapult. Arra gondoltam, hogy tulajdonképpen ez az ember nem oka semminek. Jó volt, előzékeny, engedelmes, szolgálat-

kész. Kissé utáltam, de nem túlságosan. Akkor már rég nem láttam. Nem is irtunk egymásnak. Szépen, csendesen elmúlt rám nézve, mintha nem is lett volna.

Ez talán rosszaság volt, de nem nyugtalanította a lelkiismeretemet.

Ejh, kicsiség az egész. Egy kis megálló a nagy úton. Az ember beletikkad a hosszú, nehéz, örömtelen vándorlásba. Egy kis virágos, árnyas helyen megáll kipihenni magát. Egy kicsit gyönyörködik a szeme, a lelke. De aztán felugrik és folytatja az útját. Így gondolkoztam.

De most, hogy végre elértem az út végére, a kijelölt célhoz? Vagyok valami, ismernek, ünneplés és hódolat övezi a nevem. És a férfi, akit vártam, akit akartam, aki az én számomra lett, itt van, nem messze. Lát engem, beszél rólam, nagyra tart, titkon tán szeret is már egy kicsit! Most hát mivégre ez az ide-oda oldalgás? Mért nem vagyunk együtt? Mért nem jön? Vagy mért nem megyek én hozzá? Én? Ez nem lehet. Az asszonyi büszkeség is valami. A kis nőstény fensőbbisége, aki kívánja, hogy megkönyé-keztessék. Ez azonban egy ostoba és frivol természeti szabály. Mi ketten más emberek vagyunk. Nekünk kettőnknek jogunk van fordítani egyet a fennálló renden. De mégis, elmenni hozzá. Mint akárki. Mint egy semmi asszony! Kinálkozni! Utólag! Nem szabad! Nem lehet. Ha ő ellenben csak egy kicsit erre tartana, hogy léphetnék felé én is! Ha úgy elindulnánk, egyszerre két ellenkező irányból, egy cél felé, hogy a kijelölt ponton találkozhatnánk! Így könnyebb volna. De hát ő meg sem mozdul. És én sem mozdulok. De igen. Igen. Fogok valamit tenni. Nekem kell. Érzem, hogy nekem kell.

De mit?

Megint csak megakadtam.

De hirtelen támadt egy ötletem. Fölöttébb egyszerű. Csodálkoztam, hogy régebben eszembe nem jutott.

Irni neki.

Irni egy szép komoly levelet. Nem komédiázni. Egyszerűen kérni őt, hogy jöjjön el. Ez a legjobb. Elhívni. Egyszerű, meleg szavakkal idehívni.

Meg fogom tenni. És mentől előbb. Talán még ma. Egészen bizonyosan ma.

Most, rögtön.

Lázzal, hévvel, rettenetes felindulásban ültem az asztalhoz, hogy megírjam a levelem. Ilyenformán szólt:

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

20.

Pierre keveset beszélt, az új arcokat vizsgálta és sokat evett. Kezdve a teknősbékalevesen egész a vadpecsenyéig, Pierre nem hagyott érintetlenül semmi enni vagy inni valót, mely utóbbit asztalkendőbe burkolt palackokban kínáltak körül sűgő hangon kérdeve: «melyikből tetszik, a madeire dry-ből, a magyar vagy rajnai borból?» A kezeügyébe eső monogrammos kristály poharat maga elé vette és megelégedetten kezdett iddogálni, egyre barátságosabb arccal nézve szét a vendégeken. Natasa olyan pillantásokat vetett Boriszra, mint ahogy csak egy tizenhároméves kislány nézhet arra a fiúra, akivel csókolózott és akibe szerelmes. Ugyanezt a pillantást kapta néha Pierre is, ki szintén szemközt ült vele, és ez, maga se tudta miért, majdnem elnevette magát ennek a furcsa, eleven lánykának szemjátékain.

Nikoláj távol ült Szónyától, Karagin kisasszony mellett s avval a bizonyos nagyvilági mosolygással társalgott vele. Szónya is mosolygott, bár rettenetesen kínoztta a féltékenység: hol sápadt, hol elpirult és minden erejét megfeszítette, hogy hallja, miről beszélgetnek amazok. A nevelőnő nyugtalanul tekintgetett szét, mintha a gondjaira bizott gyermekeket kellene megoltalmaznia támadások ellen. A német nevelő azon fáradozott, hogy megtartsa eszében a fogások, csemegék és borok sorrendjét, amit aztán híven megírhasson haza Németországba, és nagyon bántotta, hogy az asztalnok nem állapodott meg nála az asztalkendőbe göngyölt palackkal. Bosszusan ráncolta össze homlokát, mutatni szerette volna, hogy nem is nagyon kívánja a bort és csak az fáj neki, hogy az emberek meg nem bírják érteni, mért kell neki a bor: nem iszákosságból, hanem mint szakértőnek, csakis tanulmányozás céljából.

XVI.

Az urak felén mindig jobban élénkült a társalgás. Az ezredes ujságolta, hogy a hadizenetet már közhírré tették Pétervárott és hogy egy példányát, amit külön futárral küldtek a főparancsnoknak, ő maga is látta.

— Minek is kever minket harcba evvel a Bonaparte-val? — szólt Sinsin. — Ausztriát már letiporta. Féltő, hogy most majd miránk kerül a sor.

Az ezredes magas, kövér, vérmes német volt, de nagyon loyális és kötelességtudó orosz hazafi. Sinsin szavai nagyon megsértették.

— Hát azért kedves uram, mert a császár tudja, mit tesz. A kiáltványban megmondta, hogy nem nézheti közönyösen a veszélyt, ami Oroszországot fenyegeti és hogy a birodalom épsége, a szövetség szentsége, és — folytatta tovább a hű katona pontosságával szó szerint idézve a kiáltvány szövegét —: «és az uralkodónak az a kívánsága, az az egyedüli célja, hogy Európának szilárd alapokon békét biztosítson, arra indította, hogy hadseregének egy részét az ország határán kívül e célja eléréséhez igénybe veszi».

— Ismeri ezt a közmondást: «ki-ki a maga háza előtt seperjen?» — szólt Sinsin, gúnyosan húnyorítva. — Ez nagyon illik miránk. Volt egy Szuvorofunk, azt összezúzták. Hol kapunk most egy új Szuvorofot? Mit gondol?

— Azért kell küzdenünk utolsó csepp vérünkig — válaszolt az ezredes, az asztalra ütve — és meghalnunk a császárunkért. És különben is lehet itt okoskodni, amennyit tetszik. Mi, öreg huszárok így gondolkozunk. És hogy gondolkoztok ti, fiatal huszárok? — fordult Nikolájhoz, aki rögtön elfordult szomszédnőjétől, mihelyt meghallotta, hogy háborúról van szó és testével-lelkével a beszélgetők szavain csüggött.

— Teljesen önnel értek egyet; — válaszolt a fiatalember, egészen nekitüzesedve, miközben idegesen forgatta a tányért és babrált a poharakkal, — meg vagyok győződve arról, hogy az oroszoknak vagy győznie, vagy halnia kell.

— Ah! milyen szép és nemes, amit mondott, — sóhajtá Julie grófkisasszony. Szónya minden izében remegett és fülén túl nyakáig elpirult, míg Nikoláj beszélt. Pierre is figyelt az ezredes szavaira és beleegyezően bólintgatott.

— Talpig huszár ez a fiatalember, — kiáltott fel az ezredes és ismét az asztalra csapott.

— Micsoda vásár az ott? — dördült meg az asztal egyik végéről Mária Dmitrijevna hangja. — Mit ütögeted azt az asztalt? Mi hozott úgy tűzbe? Úgylátszik, azt hiszed, hogy a franciák már előtted vannak.

— Én csak az igazat mondtam meg, — válaszolt az öreg huszár mosolyogva.

— Mindig csak a háború! — szólt át a gróf. — A fiamat is viszik, Mária Dmitrijevna, őt is viszik.

— Nekem négy fiam van katonáéknál és meg se mukkanok. Minden Isten akarata szerint történik: a kályha mögött is meg lehet halni, meg a háborúban is irgalmazhat az Úr, — kiáltá oda Mária Dmitrijevna.

— Bizony, bizony.

A társalgás erre megint kettévált, a férfiak és nők között.

— Meglátod, hogy nem fogod megkérdezni, — szólt Natasához a kis öcsikéje — nem fogod.

— De majd meglátod, hogy fogom.

Arca egyszerre kigyúlt s vakmerő, de vidám határozottságot fejezett ki. Kissé felemelkedett, a szemben ülő Pierre-t egy pillantásával felhívta, hogy hallgasson ő is oda és anyjához fordult.

— Mama! — kiáltott át gyermekes hangján az asztalon.

— Nos, mi kell? — kérde a grófné türelmetlenül és ujjával feddően intett a kis lány felé, mert látta, hogy pajkosságból zavarja.

A vendégek elhallgattak.

— Mama, mi lesz desszertnek?

A grófné szigorúvá akarta ráncolni homlokát, de nem bírta. Mária Dmitrijevna megfenyegette vastag ujjával Natasát.

— Kozák!

— Várj, majd adok én neked! — szólt a grófné.

— Mama, mondja már, milyen desszert lesz? — kiáltá a kis lány most már vásottan és makacsul, mert tudta, hogy nem lesz semmi baja miatta.

Szónya és a vastag kis Petja félrebújtak nevetni.

— No, ugy-e, hogy megkérdeztem? — súgta Natasa a kis fiúnak és Pierre-nek.

— Fagylalt lesz, amiből, te nem fogsz kapni, — szólt Mária Dmitrijevna. Natasa most már jól látta, hogy nincs mitől félnie, hát Mária Dmitrijevnaától sem ijedt meg.

— Mária Dmitrijevna! Milyen fagylalt? Én nem szeretem a krém-fagylaltot.

— Sárgarépa-fagylalt.

— Nem; mondja meg igazán, miféle? Tudni akarom. — A grófné és Mária Dmitrijevna elnevelték magukat; a vendégek is. Nem Mária Dmitrijevna mókázásán, hanem a kis lány vakmerőségén, aki még a félelmetes asszonynyal is szembe mert szállni.

Natasa csak akkor nyugodott meg, mikor biztosították, hogy ananász-fagylaltot fognak kapni. Csemege előtt pezsgőt bontottak. A zene megint megszólalt, az öreg gróf összecsókolódzott feleségével és a gyermekekkel. A szolgák megint sűrögtek-forogtak, a székeket lármával tologatták és a vendégek ugyanabban a sorrendben, ahogyan jöttek, de vidámabb, pirosabb arccal, a szalonba és a dohányszoba vonultak.

XVII.

A kártyakompániák összeállottak a boszton-asztalok körül s az egész vendégsereg szétoszlott a két szalonban és a könyvtárszobában.

A gróf, aki nehezen mondott le szokott délutáni álmáról, kiterjesztette a kártyákat legyezőalakban és mindenre nevetett. Az ifjúság a grófné ösztönzésére a zongora köré gyült.

Julie a többiek unszolására elővette a hárfát és miután eljátszott rajta egy áriát változatokkal, megkérte Natasát és Nikolájt, hogy énekeljenek valamit.

— Mit énekeljünk? — kérde Natasa, aki büszke volt arra, hogy már őt is felszólítják valamire, mint egy jelöltet.

— A «Forrás»-t, — válaszolt Nikoláj.

— Jó; hát add ide. Borisz jöjjön. Hol van Szónya? — kérde hirtelen, midőn észrevette, hogy kis pajtása nincs a szobában; és kiment utána, hogy megkeresse.

Se Szónya szobájában, se a gyermekszobában nem találta. Mindjárt sejtette, hogy kinn lesz a folyosón a «nagy láda»-nál. Ez a folyosóbeli «nagy láda» volt a Rosztov-család gyermektagjainak bújó és ábrándozó helye. Csakugyan ott ült Szonya könnyű rózsaszínű ruhájában, arcát elfödte ujjacskáival, vállai rángatóztak a zokogástól. Natasa élénk, ragyogó arca hirtelen elváltozott erre a látványra. Mereven ránézett Szonyára, majd megrándult egész felső testében, és ajkai vonaglani kezdtek.

— Szónya! mi van veled? ... Mi a bajod? ... Ú-ú-ú! ... — és félrehúzva a száját, elkezdett keservesen pityeregni, mint valami kis gyerek. Maga se tudta, miért; csak mert társát sírni látta. Szonya fel akarta emelni a fejét, hogy válaszoljon, de nem bírta, és még jobban kezébe temetkezett. Kis barátnője melléje ült és átka-rolta őt, mire ez összeszedte erejét s végre beszélhetett, könnyeit szárítgatva.

Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A világítás fejlődése.

Hogyan találta föl az ember a tüzet, a fő világító eszközt? — ezt nem lehet megállapítani. Talán a véletlen segített neki, egy földre csapó villám képében, mely lángba borított egy fát s így az első fáklyát mintegy kezébe adta az embernek. Kétségtelen az, hogy az ember már őskorában ismerte és tisztelte a tüzet: az ősnépeknél gyakran található tűzimádás ennek a bizonyosága. Regék szálltak nemzedékről nemzedékre, melyekben a tűz hol a jóságos Istenség adománya-ként, hol az emberiség javára az Istentől kapott égi szikraként szerepel. Az isteni eredet azonban minden változatban megvan.

Kezdetben a tűz inkább hőfejlesztő eszköz volt s csak később ismerte föl az emberiség a tűznek mint világító eszköznek fejleszthető voltát. A legősibb és legegyszerűbb világító eszköz az égő fahasáb, mely javított formájában mint égő szurokfáklya, vagy szurokkal áztatott nád egyes vad népeknél még ma is használatos. A műveltségnek már jóval magasabb fokát képviseli az a lámpa-forma, melyet az ókori múzeumokból és képekről ismerünk. Ez a világító eszköz, melyről a biblia is szól, egy egyszerű szerkezetű, de gyakran művészi

kidolgozású tálszerű edény volt, melynek egyik végén nyílás volt a kanóc, vagy bél számára. Míg a lámpa emez antik formája századokon át változatlan maradt, kifejlődött mellette egy másik igen fontos világító eszköz: a gyertya. Megelőzői, előhírnökei ennek a nádbélpálcák, melyeket már a régi Rómában temetések nál fáklyákként használtak. Az igazi, mai értelemben vett gyertyát azonban csak a keresztény-üldözések korában kezdték használni s talán épp ezért van valami mélyebb kegyelet-szülte oka annak, hogy a katolikus vallás ma is még előszeretettel alkalmazza templomaiban a gyertyavilágítást. Az egész középkoron és új-koron át a gyertya uralkodott, és pedig először kizárólag a viasz-gyertya s csak később vele együtt a szegényebb háztartásokban ma is még használatos faggyú-gyertya. Természetesen a viasz-gyertya sok változáson ment keresztül, míg mai tökéletes formáját elnyerte. A gyertya készítéshez használt faggyú és állati zsiradékok földolgozásának kifejlődése volt ehhez szükséges: különösen a folyékony alkatrészek kiválasztása s a stearin és palmitin-sav előállítása által jutottunk olyan anyaghoz, melynél a világító lángban végbemenő gázélegés a legelő-

nyösebb. S mikor aztán még Cambacère az egyszerűgyertyából helyett a sodrottat kezdte alkalmazni, mely maradék nélkül elég s így az úgynevezett «koppantót» fölöslegessé teszi, de Milly pedig újabb javításokat eszközölt, elérte a gyertya fejlettségének mai fokát.

A gyertya azonban még se volt teljesen kielégítő s egyeduralomra hivatott világító eszköz, vissza kellett tehát térni a régi lámpához. Ezt is javíthatni kezdték. Az antik lámpának szabályozhatatlan belét egy külön szabályozó készülékbe, az úgynevezett «égő»-be helyezték, amely kezdetben lapos, később kerek volt s így a lángot egyre nagyobb felületűvé tette, az elégségi folyamatot megkönnyítette, s ezzel a lámpa fényfejlesztő erejét fokozta. Argand Amade nevű francia természetudós pedig behozta az üveg-cilinder alkalmazását, mely a libegő, kormos lángot egyenletesen égővé, nyugodtá és tisztává tette. Végül pedig a világító-anyag is tökéletesbül: a régi, zsiros olajok helyett ugyanis rájöttek az illó olajok s első sorban a petroleum alkalmazhatóságára, miáltal a házi lámpa elnyerte azt a fejlettségi fokot, melyen a modern háztartásban még ma is szerepel.

E két világító eszköz, a gyertya és lámpa egyike sem volt azonban alkalmas arra, hogy utcákat, szabad tereket, országutakat világítsanak vele. Pedig a városok fejlődése, a

föllendült, megélénkült személy- és árúforgalom e tekintetben mindinkább növelte a szükségét. Szerencsére az erre való világító anyag meg is volt már századok óta, csak hogy parlagon hevert. Ez az új, jobban mondva régi eszköz ugyanis nem volt egyéb, mint a ma használatos világító gáz, a légszesz.

A légszesz története érdekes példája annak, hogy egyes dolgokat az emberiség már akkor feltalál, amikor még értékesítésükre nem elég érett. Így hevert fölhasználatlanul az a gáz is, mely a kőszén száraz desztillálása útján nyerhető. Már ősidők óta ismert az emberiség egyes földből kiáramló és meggyújtható gázokat, például a bakui «szent tüzeket», az északolaszországi, angolországi «égő kutakat». 1659-ben pedig Shirley tanár rájött arra, hogy ezekben az «égő kutak»-ban a szárazon desztillált kőszénből fejlődő gázok égnek s ezt az egész folyamatot mesterségesen megcsinálta. Ugyanakkor Becher vegyész és nemzetgazda is tett ilyen kísérletet, sőt az így fejleszthető gáz gyártására szabadalmat is kért. S mégis száz évnek kellett eltelnie, míg a világító gáz értékét elismerték s a belőle nyerhető óriás hasznot az emberiség élvezni kezdte.

Ennek az értékesítésnek megkezdője Anglia volt. Egy egyszerűsköt mechanikus, Murdoch Vilmos alkalmazta először a légszeszt világító eszköz gyanánt egy birminghami gyárban. In-

nen lassankint elterjedt az angol ipar-vállalatokban, míg végre a közönség félénkségét legyőzve, 1814-ben London gázvilágítást kapott. Jó ideig használták már a légszeszt egész Angliában, míg végre a kontinens is megbarátkozott vele. S itt is egy angol társaság, a még ma is fennálló «Imperial-Continental - Gas - Association» (Császári kontinentális légszesztársaság) honosította meg s lát el világítással még ma is sok nagyvárost.

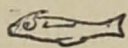
Egész a tizenkilencedik század végéig a légszeszt egyedül uralkodó közvilágítási eszköz volt. Ekkor azonban megjelent hatalmas és immár győzedelmesnek mondható vetélytársa: a villamos világítás. A manapság dívó villamos lámpáknak két típusa van, az ívlámpák és izzólámpák. A régibb az ívlámpa. Már a tizenkilencedik század elején megfigyelte Humphry Davy, a híres angol vegyész, hogy ha két egymástól megfelelő távolságban álló széndarab között villamos áramot szerelünk át, a két csúcs közt fényoszlop keletkezik. Ha a két csúcs nagyon közel van egymáshoz, akkor az áram akadálytalanul ömlik át s csak egy gyenge csillogás jelzi az érintkezési pontot, ha azonban oly távolságban állanak egymástól, hogy az áram nem képes a zavartalan átömlésre s nem elég erős ahhoz, hogy szikra formájában átugorjék, keletkezik ez

a jellemző fény-ív, mely az ívlámpák világító magja.

Az ívlámpának azonban nagy baja, hogy éles, hideg fényébántja a szemet s erős árnyékot vet. Szükség volt tehát egy oly villamos világítási eszközre, mely kellemesebb, gyöngédebb fényt szór s ezt Edison, a nagy amerikai föltaláló az izzólámpákban meg is találta. Már Grone ajánlotta ugyan a negyvenes években, hogy üvegcsőbe zárt platina drót-spirálisokon vezessék át az elektromos áramot, ajánlata azonban nem ért el praktikus sikert. Edison-nak kellett jönnie, hogy ez a gondolat javított formájában megvalósuljon. Ő ugyanis egy megszenesített állati vagy növényi rostot erősített meg a platina drótok végén s ezen át vezette az elektromos áramot. A szénrost átmérőjének csekélysége fokozta az áram feszültségét s így emelte a világító-képességet is. S mivel az ilyen izzó-lámpák gyártása igen könnyű és olcsó, nemsokára ezek a könnyen kezelhető üvegkörték a háztartásban is egyre jobban elterjedtek. Most már azt lehet mondani, hogy a köz- és magán-világítás terén a villamosságé a jövő. Igaz, hogy legújabbán az acetilén-világítás és az u. n. Auer-égők a gáznak megint híveket szereztek, ez azonban csak múló jelenség, mely a villamosság végleges és teljes győzelmét aligha fogja megakadályozni.

A forradalom.

VÁNDOR HALAK. A rajnai vizeknek is megvannak éppen úgy az ő poétikus vándor-lakói, mint a mi ereszeinknek. A Rajna legnagyobb és leghíresebb hal-fajtája, a lazac az, amely a jeges időszak elől a tengerbe menekül és tavaszkor ismét visszatér régi lakóhelyére. A lazac megfigyelői igen érdekes adatokat közölnek ezekről a különös halakról: a lazac, amely $1-1\frac{1}{2}$ láb hosszúra is megnő néha és súlya 7—12 font között váltakozik, tehát a legtekintélyesebb hala a Rajnának, a tél beálltával tömegesen hagyja el tartózkodása helyét és úszik a tenger felé. Útközben nem kóborol; nem tartózkodik azokban a tavakban, amiken át útja viszi. A tengerben 8—10 hétig, tehát csak a legszigorúbb tél tartama alatt, időzik. Ekkor aztán 40—50-es kúpalakú csoportokban visszatér a legnagyobbak vezérlése alatt. Tehát éppen olyan módon, mint a hattyú, vagy a vadkacsa. A lazac hú marad régi tartózkodó helyéhez, akár csak a fecske. Nem téveszti össze a Rajna mellékfolyóit sem. Roppant sebesen úszik; óránként megtesz 10 mértföldet is. Ha az idő enyhe, a víz felszínéhez közel marad; csak nagy melegben és veszély esetén siet a folyam fenekére. Minthogy a legkedveltebb halak közé tartozik, nagyon halászszák és az érdekes faj mindinkább ritkul. Ehhez még egy veszedelmes betegség is járul, a csak nemrég felfedezett lazacvész, ami az emberekre nézve is végzetes lehet, ha a megbetegedett halból esznek.

A KERESKEDELEM PROLETÁRJAI. A kereskedelem organizmusából a tőke uralma kiváltotta azokat, akik az üzleti élet gépies sivárságában, a jövő reménye nélkül tengődnek; egy új szervet alkotott, mely a szervezkedésben keresi erejét s erkölcsi tartalmát. A szervező zseni valami összefoglaló, egyúttal különválasztó s az osztálytömeget kifejező, reprezentáló elnevezést keresett: így született a kereskedelmi alkalmazott. Ez ma egy külön tábor: a kereskedelem proletáriátusa. Még forrong, még most tanul, nem nőtt meg ereje, nem tűntek el félszegségei, de jövőjét biztosítják azok a vágyak, azok a jogok, amelyeket a megélhetés s a művelődés igényei, a szervezkedés céljával előírtak. De ma igazi proletárok ők. Jelenük nincs, mert fölemészti őket a napi 14—16 órás munka. Jövőjük sincs, mert ha kifáradtak, elöregedtek: kidobják őket az üzletből, melynek testüket, lelküket odaadták. A felébredt kereskedelmi alkalmazottak követelése között van az esti záróra rendezése, a munkaidő csökkentése, a felmondási idő rendezése, mert a kereskedelmi törvény mai intézkedése mellett akkor dobja ki a főnök alkalmazottját, amikor akarja. A vasárnapi munkaszünetért folytatott küzdelmük most, e

héten, diadalt aratott. Nem tudni, a politikai helyzet véletlenségéből, vagy az állam szociális állásfoglalásából-e? — de megvan s az alkalmazottak méltán örvendeznek. Küzdenek azonban a jövőért is: a kereskedelmi alkalmazottak nyugdíj-biztosításáért, aggkor, illetve rokkantság esetére s ez a legfontosabb, de legnehezebben megoldható követelések, mert az állam intézkedésén kívül hatalmas alapot kell hozzá teremteni. De majd jobban összefogóznak s kitódulnak a boltok homályos zugából a napfényre a szürke, eddig csak ügyes, fürge udvariassággal hajlongó alakok s követelni fogják minden emberi jogaikat. S ha majd egyszer megakad az üzlet szövevényes gépezete, ha a busás napi haszon elmaradásán megütődve visszahőkölnek az üzletek rabszolgatartói, akkor kezdődik majd csak az ő igazi ébredésük . . .

UZBASICH ÚR A MUNKASZÜNERT. Ha Láng Lajos azt hinné, hogy a hivatalos urak közt ő a legmelegebb szívű barátja a vasárnapi munkaszünetnek, felvilágosíthatjuk, hogy nagyon téved. Van ugyanis valaki, aki a vasárnapi munkaszünet intézményét még jobban ki akarja terjeszteni, mint ő: igaz ugyan, hogy nem a magántisztviselők, vagy a munkások, hanem a — szolgabírák érdekében. Ebből

valószínűleg mindenki sejti, hogy a fent nevezett Uzbasich úrról lehet csak szó, mert ennek már a nevében is benne van, hogy főszolgabíró. Tényleg így van. Uzbasich úr, aki Csene járásban igyekszik nagy buzgalommal átkossá tenni a kormányzó hatalmat, a napokban a következő fényes fogalmazványt bocsátotta ki:

Csene járás főszolgabírájától.

Loch József és társai bejelentése, hogy népgyűlést óhajtának tartani Újváron, a Schitzféle vendéglőben.

Vég határozat. Loch József és társai újvárosi lakosoknak bejelentését tudomásul nem veszem és a megtartani szándékolt népgyűlés megtartását nem engedélyezem.

Indokolás. A népgyűlés megtartása iránti bejelentés azért nem volt tudomásul vehető, mert vasárnap munkaszünet van és a folytonosan vasárnap tartandó népgyűlések tartása következtében az illető tisztviselőktől ezen egy nap is megvonatnék.

Uzbasich s. k., főszolgabíró.

Az írás, amelyen rövid, olyan szívreható és igazán könyekre indítja az embert, hogy végre mégis megjött az a lángeszű férfiú, aki belátta, hogy a szegény szolgabíráknak és rendőrkapitányoknak legalább vasárnap pihenniök kell. Végre is, hat nap után legalább a hetedikén megilleti őket a nyugalom.

A színjáték.

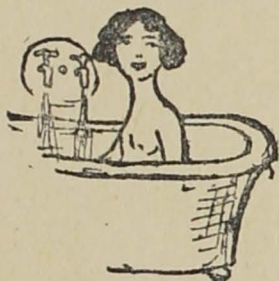

Vojtina a színházi évről.

Édes ecsém, végre jót hozok!
A szezon ím hogy leáldozott
És Thália mérleget csinál
(E szép szokás vajmi régi már),
Plusz és mínusz ködén túl ragyog
A diadal, amit aratott.
Thália a helyzet ura lett itt
S legyürte az immorális brettlit.

Inséges mult után dús jelen, —
Oh minő szent, édes győzelem!
A brettlinek hantján sirkereszt,
Míg Thália pocakot ereszt.
A kordéból Wertheim-kassza lett,
Rongy-palástja drága toalett,
S nem barangol többé, nem bizony,
Legfőlebb ha — gummirádlison!
Egyet libbent kacki szoknya-fodra —
És a brettli így jutott a dobra.

A «kék-vók»-ért lelkesül a hon!
Legyen «kék-vók» hát a színpadon!
«Kék-vók» kéne? Lesz majd kelletin túl,
Magától megy, ha egyszer megindul.
Koturnusban nem serény a láb?
Rugjuk hát le, azt az angyalát!
Nincsen erkölcs, mely oly csábító,
Mint egy feslett, rózsaszín trikó.
Szóval legyen «Loute», ha már kövér,
Tárt kecsékkel semmi föl nem ér.
Sekszipirt talán el nem éred észszel,
Ezt eléred, ha nem észszel, — kézzel!

JÖVENDŐ

1903. JUNIUS 28.

B. S.: Khuen gróf megjelenik.

X. X.: A katonaság csődje.

Dr. Wolfner Pál: Bebelnél.

Elfelejtett költők.

Szövetkezetek.

Paul Verlain: Börtön-ablakból.

Gárdonyi Géza: Gyermekkori emlékeim.

Kazár Emil: A megjött ember.

Szász Zoltán: A Don Juan lélektana.

Émile Faguet: A liberalismus.

Bródy Sándor: A császárkisasszony.

Emmerson: A magány.

Erdős Renée: Egy leány élete.

Tolstoj Leó: Háború és béke.

Természettudomány.

A forradalom.

A színjáték.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

A szöveg- és borítékpapíros az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.
Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 85—81.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS
IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST,
V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminczkét géppel (kétezinyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtók-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Saját betűöntőde,
galvanoplastika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráru gyár.

Első év. 21. szám.

1903

Budapest, július 5.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

Ára **20** fillér.

Kiadóhivatal
Honvéd-u. 10

Egy hónapra
Egy korona.

Jövedő

irodalmi és politikai ujság

MAGY. AKADEMLA
KÖNYVTARA

Az új miniszterelnök természetrajza.

Khuen-Héderváry Károly mit jelent Magyarországra nézve: ez ma mindennél fontosabb kérdés. Hogy az ellenzék lezsiviózza, Polonyi kijelenti róla, hogy három hétnél tovább élni nem engedi, azért mert Papp és Lengyel — zoltánok — a parlament védelme alatt úgy beszélnek vele, mint egy komfortáblis kocsissal: mindez nem komoly tünet és a Khuen gróf karrierjéhez még csak nem is adalék. Még az sem fontos, hogy amíg — igen nehéz viszonyok között — az új miniszterelnök programbeszédjét mondja, ez alatt a hölgyek kitünő barátja: a pénzügyminiszter a karzatot gukkerozza. És azért mert a többség elpudeálja magát, mert új vezére nem jó szónok, helyesebben nem szapora szavú és nem éles nyelvű férfiú: sem az új vezérnek, sem az országnak kára nem lesz. (Ezek a fürge nyelvű, fölöttébb liberális urak, hogy lesajnálják a külföldi nagy parlamentek miniszterelnökeit, akik programbeszédjüket szóról-szóra leolvassák, mert azok nem szóművészek, hanem cselekvő férfiak.)

Nekünk inkább tetszik, hogy az ország új kormányzója: nem mutatkozott színesnek, cifrának, élesnek és nem konsternálódott az ellenzék hirtelen fordulatán, hogy enyhén fejezzük ki magunkat. Ennek az új embernek okos és bolond lárma, ellenséges és barátságos beszéd: a bal fülén bemegey, a jobbon pedig ki. Az elméjét nem érinti, az

elhatározását nem impregnálja. De milyen ez az elme és mik az elhatározásai? Mire képes? Ezt vizsgáljuk égő kíváncsisággal, mert az a véleményünk, hogy ezzel a képességgel döntő befolyást fog gyakorolni e nemzet sorsára. És ezért, addig is, amíg tényeit látnók, vizsgáljuk életének ante-aktáit, minek mutatkozott ott, ahol élete javát leélte, milyennek látták azok, akik közel állottak hozzá, leginkább mint ellenfelek?

Ebből a célból leküldtük egy munkatársunkat — egy megfigyelő és pszichológus író, aki a politikával nem törődik — hogy Zágrábban keresné föl azokat, akik Khuen grófot megokolással gyűlölik vagy szeretik és adatokkal szolgálhatnak teljes természetrajzához. Tudjuk, hogy dokumentumok erejével nem bírnak ez adatok és vélemények: de kitűnő tájékoztatók azok számára, akik az emberi ítéletekből azok ismert gyarlóságait leszámítják.

Mindig érdekes ember az, akit egész környezete izzón és kitartóan gyűlöl s ő nyugodtan él évtizedeken át ebben az átokkal terhes légkörben. Különösen, ha ez a környezet egy egész nép, mely tőle segélyezést és fejlesztő jóakaratot várhatna s a saját véleménye szerint leginkább jogtiprást és fagyos szívtelenséget nyert. Gróf Khuen-Héderváry, az új magyar miniszterelnök, egy ilyen érdekesség: húsz évig működött lent a Dráván túl s most, hogy a Szent István koronájának kisebbik királysága után a nagyobbikat, a főt, kapja keze alá, a horvát nép lelke megkönnyebbülésének sóhajával búcsúzik tőle. Az általános emberi szolidaritás szempontjából ez a tény elegendő volna ahhoz, hogy szorongó szívvel fogadjuk a mi új miniszterelnökünket. Ez az általános emberi szolidaritás azonban olykor nem olyan egyszerűen, oly tiszta csupa-szeretet politikájával valósítható meg, ahogy a Krisztus-szívűek gondolják, nem lehetetlen tehát, hogy ez a gyűlölet-körülövezte alak csak egy magasabb, ezoterikus emberbarát volt s hogy talán ez az ezoterizmusa a magyarság mindenekfölé való helyezése volt. Ha így volna, a mi politikai köreinkben nem keltené ellenszenvet horvátországi múltjának megismerése. Fájdalom azonban, ez a gondolat, mely regimejének legalább Magyarországon rehabilitációja lehetne, nem sok alappal bír. Mindabból, amit a horvátság Zágrábban lakó politikai elitejé-

vel való érintkezésből leírhatunk, nem az világlik ki, hogy a Khuen-Héderváry tagadhatatlanul szövevényes egyéniségének nyitja: a magyar állameszme kérlelhetetlen szolgálata, hanem inkább egy oly eszmekör és politikai hagyomány iránt való szerelem, melyet mi itt ezzel az egy szóval jelölünk: Bécs. S úgy tetszik, ez a szerelme nem boldogtalan. A királynak valóban persona gratissimája s így arról, hogy ő a nemzet és király közt mintegy a számtani középárányost képviselje, szó se lehet, mivel az ő politikájának és Ferenc Józsefének viszonyát az egyenlőségi jel fejezi ki. Csakhogy míg a király egy felelősségnélküli, tiszteletreméltó, taktikázás által be nem szennyezett konzervativizmust képvisel, Khuen-Héderváry abszolút hűségét Bécs iránt valószínűleg a politikai fortélyoskodások halmazával fogja leplezni. Ez persze már jóslás-féle állítás, de a horvát ismerők által szolgáltatott lélektani portréból levont jóslás.

Még a barátjai is, kiknek véleménye alább közlött, Zágrábban rendezett ankétünkben szerepel, róla mint az opportunus cselekvés nagymesteréről beszélnek. Egyéniségének természetrajza tehát végelemzésben következő: Khuen-Héderváry Bécsét tartja annak az archimedesi pontnak, melyből a monarchia keretén belől mindent, tehát a magyar alkotmányt is, sarkaiból ki lehet emelni. Amíg horvát bán volt, akkor is csak látszólag volt Budapest és a magyar állameszme fő támpontja: erőátvitel szerepelt akkor cselekvésében s a magyarságot csak azért szolgálta, mert Bécs ezt helyeselte. Arról, hogy olyan magyar hazafiság vezetné őt, mely egy nemzeti állam kiépítését s az Ausztriától való békés szétválást akár csak távoli eszményül is elfogadná, múltja alapján ítélve, alig lehet szó. A nemzeti eszme, melylyel pedig nem egy miniszterelnök elődje, ha nyílt szerelmi viszonyt nem is, de gyakran kacsintgató pillantás-váltást folytatott, benne aligha fog souteneurre találni.

Mindez azonban csak továbbfűzése és összegezése azoknak a véleményeknek, melyeket a zágrábi politikai pártok vezérférfiaitól összegyűjtöttünk. Természetes, hogy mind saját pártállásától befolyásolva nyilatkozott. Mivel azonban az összes pártok képviselőit megszólaltatjuk, az összbemnyomás valószínűleg megközelíti a tárgyiasságot.

Jusson először szóhoz a magyar-barát unionisták egyik legszélsőbb s ez idő szerint izolált tagja s a bán nagy ellensége, ki azonban nagy tekintélyvel bír s mivel erős Bánffy-párti, talán a közel jövőben jelentős cselekvőszerepet fog játszani:

Dr. Czernkovich Nikola.

Húsz év óta ismerem gróf Khuen-Héderváryt — szólt tudósítónkhoz — s kormányzásának első tíz évében üdvös politikai barátság fűzött hozzá. Ennek az első tíz évnek a politikája erősen Tisza Kálmán befolyása alatt állott, s helyes és sikerdús is volt; Tisza visszalépése után azonban stagnálni kezdett. Ennek a stagnálásnak oka a bán akkori környezetében keresendő. Különös befolyást gyakorolt reá Stankovics Daniló, aki minden szorosabb kapcsolatot Magyarországgal perhorreskált, még inkább azonban a mostani horvát miniszter: Tomasics, aminek az lett az eredménye, hogy a magyar állameszme megszilárdulását Horvátországban egyre kevésbé vették komolyan. Ez indított arra engem, aki mindig arra törekedtem, hogy a magyarság bizalommal viseltessék a horvátság iránt, hogy gróf Khuen-Hédervárytól elszakadjak.

Az első külső indító-oka ennek egy törvényjavaslat volt, melyben a bán egy magyar-horvát állampolgárságot teremtett meg. Épp ezért határozottan nevetséges számomra az, hogy gróf Khuen-Héderváry a magyar országgyűlésben az egységes magyar állameszme propagálójaként lép fel, bár horvátországi hivatalos működése alatt engem épp emez álláspontom miatt a legbrutálisabb módon üldözött. Midőn én 1895 november 18-án a horvát tartománygyűlésben kilépésemet a gróf Khuen-Héderváry pártjából indokoltam s a grófnak inkorrekt álláspontját az állampolgársággal szemben szemére vetettem s hangsúlyoztam, hogy a Szent István korona országaiban csak egy és pedig magyar állampolgárság lehetséges, akkor felállott Tomasics és árulónak nevezett engem. Ez az ember a horvát bán alter egoja volt s azt a viszonyt Magyarország miniszterelnökével szemben is el fogja foglalni. Épp ezért a függetlenségi párt álláspontját Tomasicscsal szemben jogosnak tartom, mivel ezek az urak ebben az emberben ösztönszerűleg a magyarság ellenségét ismerik fel.

Gróf Khuen-Héderváry az erőszak embere. Emellett nem nagyon őszinte s barátja a meglepetéseknek. Kihaszználja az embereket, ahogy csak lehet, hogy aztán a legközelebbi alkalomkor dezavualja őket. Utóbbi időben politikája Horvátországban nem vallott szint. Népszerűvé akart ez által válni, de ez nem sikerült neki, mivel a nép benne felismerte azt az embert, aki a magyarság megkedveltetésén dolgozott, anélkül, hogy Horvátországot emelte volna. Az én véleményem szerint

Khuen most is Tomasics tanácsaira fog hallgatni s nincs kizárva, hogy egy nap Magyarországot az országgyűlés feloszlásával fogja meglepni. Ezután pedig a választásokat brutális erőszakkal fogja vezetni s így igyekezni fog magának többséget biztosítani. Csak abban kételkedem, hogy ez neki sikerülni fog, mivel a magyarok mégis csak — nem horvátok. Hogy merni fogja-e Magyarországon ugyanazon eszközöket alkalmazni, mint Horvátországban, abban némileg kételkedem. Bár hiszem ugyan, hogy tudja a magyar nemzetről, hogy ez valószínűleg nem fogja mindazt eltűrni, amit a horvátok eltűrtek. Az akarat és szándék eme eszközök alkalmazásához nem fog azonban hiányozni belőle. Meg vagyok győződve arról, hogy ő nem fogja az összekúszálódott magyar viszonyokat kibonyolítani, mivel nem csak ideges, de teljesen kihasználta s megrokkant ember, végül pedig hiányoznak belőle teljesen ama képességek, melyek egy magyar miniszterelnöknek szükségesek. Alig hiszem, hogy oly politikát fog követni, mely a magyar állam fejlődésének kedvezni fog, ellenkezőleg inkább azt, hogy olyat, mely a bécsi udvari köröknek inyére van.

Magyar-barát szintén s az utóbbi időben a bán udvarától távol állott.

Dr. Iso Kršnjavi,

volt közoktatásügyi osztályfőnök, a zágrábi egyetemen jelenleg a művelődés-történet tanára. Igazi kultur-ember, aki magyar-barátságát azzal dokumentálta, hogy a fennhatósága alatt levő s általa megteremtett horvátországi reálgimnáziumokban a magyar nyelvet a franciával egyenrangú tárgygyá tette, oly módon, hogy azok, akik a magyart választották a francia helyett, kötelesek voltak mindvégig ezt a nyelvet tanulni. Érdekes, hogy a legutóbbi zágrábi királylátogatás alkalmával támadt zászlóafférok alkalmával a tartománygyűlésben oly magyar-barát beszédet tartott, hogy ezt Khuen-Héderváry sokallta s ép ezért kegyeit tőle megvonta. Hogy azonban a bosszúállás nem kenyere, mutatja érdekes nyilatkozata: «Az én véleményem gróf Khuen-Héderváryról nem objektív, mert szeretem őt. Igaz ugyan, hogy boldogtalan ez a szerelem, mivel nem lel viszonzást, de ön tudja, hogy a boldogtalan szerelem gyakran erősebb, mint a boldog. Nagyon és őszintén fáj nekem, hogy nem tudtam kinyerni a gróf úr szeretetét, mivel szellemes, világos fejű, sokat olvasott ember, finom műismerő s végül egy kitűnő poli-

tikus, aki az adott viszonyokkal számolni tud. Ezek a viszonyok nálunk kicsinyek s ennél fogva ő a mértéket kezdetben Budapesten kissé eltévesztette. Az esett meg vele, ami vidéki tenoristákkal történik, ha nagy operákban lépnek fel — nem tudta magát rögtön a házba beleénekelni.

Oly politikusokkal, akik a nap szükségleteinek kell hogy megfeleljenek, gyakran megesik, hogy az ember-megvetés betegségébe esnek, ha nem rendelkeznek a bölcsészi műveltség szolid alapjaival. A főnemességből származó politikusokat pedig különösen fenyegeti ennek a betegségnek a veszedelme. Nagyra becsülöm gróf Khuen-Héderváryban azt, hogy ő ennek a betegségnek csak igen kis mértékben lett áldozata. Ebből a szempontból a hálátlansági bacillus is igen veszedelmes, gróf Khuen-Héderváry azonban ez ellen is immunisnak bizonyult. Persze viszont ő csak akkor fogja az emberek hálátlanságát teljes mértékben megismerni, ha majd hatalomtalan lesz. Sőt teljes mértékben még akkor se, mert hisz ő mindvégig gróf és milliomos marad. Úgy látszik, csak nekünk plebejusoknak van fenntartva az, hogy ezt a kelyhet fenéig ürítsük.

Azt tartom különben, hogy gróf Khuen-Héderváry a legfeketébb hálátlanságot Magyarországon aratja. Önök nem is sejtik, mily értékes és rendkívüli szolgálatakat ő Magyarországnak tett. Volt alkalmam érzületét alaposan megismerni, midőn közel állottam hozzá s mondhatom, hogy van ő oly jó magyar, mint bárki más Magyarországon, csak hogy ő Magyarország üdvét nem abban látja, hogy egy nemzeti-ségi zavaroktól gyötrött önálló Balkán-állammá süllyedjen. Neki szent az Ausztriával való közösség abban a formában, ahogy ezt Deák formulázta s ebben látja Magyarország üdvét. Ebben a kérdésben nincs gróf Khuen-Hédervárynak hátsó gondolata, s nincs semmiféle hajlandósága ezt a közösséget akár lazítani, akár szorosabbá tenni. Azt hiszem, ez a körülmény egyedül és teljesen kielégítő módon igazolja a király iránta táplált nagy bizalmát. Magyarország összes mérsékelt elemei tehát jól teszik, ha épp ebből az okból teljes bizalmukat adományozzák gróf Khuen-Hédervárynak. Persze azok után amit megfigyelhetek, okom van kételkedni, hogy vannak-e Magyarországon egyáltalában ilyen mérsékelt elemek?

Dr. Frank,

az államjogi ellenzékiesség, az u. n. tiszta jogpárt vezére s kiváló pénzügy-technikai kapacitás, azt hiszi, hogy miként az át-

ültetett növények az új talajban gyakran virágjukat, gyümölcsüket, sőt egész formájukat megváltoztatják, gróf Khuen-Héderváry is a magyar viszonyokhoz fog akklimatizálódni. Nem lesz valószínűleg intranszigenens, hanem tranzigáló politikát fog csinálni, amit már első lépése, a pártokkal való tárgyalás bizonyít. Horvátországban nem állott az ellenzékkel, mint olyanokkal sohse szóba. Hogy erőszakosságokra és törvénytíprásra nagyon is képes, azt Horvátországban bebizonyította. Itt megcsinálta az 1885. évi viharos tartománygyűlések alkalmával, hogy a házi rendet akként változtatta meg, hogy az a képviselő, aki a tartománygyűlés ellen tiszteletlenül viselkedett, egy bizonyos időre, húsz vagy negyven napra egyszerűen kizárattott. Ugyancsak kormányzása kezdetén megtette azt, hogy a horvát hivatalos levéltárt éjnek idején, titokban Budapestre szállíttatta. Teljesen Tisza Kálmán tanítványa volt s épp ezért Tisza-huszárnak is nevezték. Húsz éves kormányzása Horvátországra nézve gyászos korszak. Neki sikerült megértetni a horvátokkal, hogy a Szent István koronája, mely az igazságot, törvénytiszteletet jelképezi, áldó erkölcsi fényét a Dráván túlra nem veti. Úgy működött Khuen-Héderváry egész az utolsó napokig, hogy a horvát hazafiak csodálkozva gondolták el, hogy tűrheti el a magyar nemzet, mely Anglia után a legszabadabb szellemű politikai intézményekkel rendelkező nemzetnek tartja magát, sőt még Anglia elé is helyezi magát, a jogfosztás, az igazságtalanság oly orgiáit, a mit Khuen-Héderváry rendezett. Hogy tűrheti a függetlenségi párt, mely a szabadság eszméjének híve akar lenni, hogy egy népet ily hallatlanul gyötörjenek. Mondja el mindezt odahaza — szólt tudósítónkhoz — s mondja el azt is, hogy a mi országunkban a börtönök most is tele vannak, hogy Varasdon magánházakat kellett szerezni a túlsok rab elhelyezhetése miatt, aminek az lett az eredménye, hogy az alkalmatlan épületekben elhelyezett foglyok közt betegségek törtek ki. Mondja el, hogy azok a szegény parasztok, a kiket a legutóbbi zavargások alkalmával letartóztattak, nem félrevezetett, felbujtogatott emberek voltak, a kik a hatóság előtt bátorságvesztetten nyávoztak, hanem tettök jelentőségének és folyományának tudatában büszkén vallották magukat horvátoknak s a horvát igazság hiveinek. Igen, figyelmeztesse a magyar társadalmat és politikusokat, hogy a horvát is egy ezer esztendőös önálló politikai nemzet, melyet ezektől a jogaitól megfosztani nem lehet, amint hogy ma egy nemzetet igazságaitól, kulturájától, nyelvétől lehetetlen megfosztani.

Rendkívül érdekesen nyilatkozott

Dr. Mazzura Sime,

az ú. n. Obzor-párt elnöke, az Obzor című lapvállalat igazgatója, a horvát ellenzék feje és taktikusa s egyike a legtekintélyesebb szláv újságíróknak. Legutóbb is a pilseni szláv hírlapíró-kongresszusnak elnöke volt. Pártja a kiegyezés alapján áll, nem közjogi ellenzék tehát, de azért, mint alábbi sorai bizonyítják, a bánnak kérlelhetetlen ellensége.

«Kezdetben mi a bánt magyarnak tekintettük. Mindent megtett akkor, hogy a magyar állameszme megerősödjön nálunk, ami [azonban] nem sikerült neki. Mikor elfoglalta 1883-ban a korona kegyelme s a magyar kormány bizalma folytán a báni széket, kijelentette, hogy a törvényhez s a tizenhatéves gyakorlathoz fog alkalmazkodni. Mit jelent ez a hivatkozás az 1867 óta fennállott gyakorlatra? Azt, hogy a kiegyezési törvény összes megszegéseit fenn fogja tartani. Kezdetben nem volt pártja, de mindjárt az első választás után támadt. Leírhatatlan, hogy mit követelt el ez az ember a választások rendezése alkalmával. Először is eszközévé tette a teljes bürokráciát, amely vakon reászavazott. De ezzel nem elégedett meg. Belevitte a választási korrupciót a judikaturába is, amennyiben oda tudott hatni, hogy a bírói ítéletekben az ellenzékiek megérezzék, hogy ellenzéknek lenni bűn. Az, hogy becsukták az ellenzéki választókat közvetlen a választás előtt s magukat az ellenzéki képviselőket is, gyakori eset volt. Az «Obzor» több munkatársa most is ül, úgy hogy a lapot a legnagyobb gonddal és kínos óvatossággal kellett egész távozásáig szerkeszteni, nehogy a báni zsarnokság még újabb áldozatokat követeljen. Tudni kell, hogy Horvátországban még ma is érvényben van a Bach-korszakbeli rendőri szabályzat és büntetőtörvénykönyv. Ezekkel aztán könnyű volt a választásoknál az ellenzékét majdnem lehetlenné tenni. Végül pedig bent a tartománygyűlésben azáltal koronázta meg ellenzék-típró rendszerét, hogy Mirko Hrvat elnökkel együtt egy oly ügyrendet teremtett, mely különösen a redukált ellenzékkel majdnem lehetlenné tette az obstrukciót.

Ennek a tartománygyűlésnek a szellemét jellemzi gróf Khuen-Héderváry egy mondata, amelyben engem így aposztrofált: «Dr. Mazzura, aki ez idő szerint Klanyatz kerületet képviseli...» Úgy volt ez mondván és hangsúlyozva, hogy mindenki kiérezte belőle azt a fenyegetést, hogy ha ő, a bán, nem akarja, a képviselői dicsőség nem sokáig fog tar-

tani. Mindez eléggé érthetővé teszi, hogy Khuen-Héderváry méltán érezhette magát Horvátország királyának.

Autokrata volt. Könyörtelen volt a végletig, s nagyon értett ahhoz, hogyan kell a tetteit igazolni. S mindezt éppen nem túlzott magyarbarátságból tette, mivel semmiféle hazaszeretetre ő nem képes. Egész horvátországi kormányzása alatt nem nyilatkozott abban az irányban, hogy horvátnak vagy magyarnak vallja magát, pedig az ellenzék provokálta erre a feleletet. Az igazságot nem szerette s legjobban jellemzi az ő politikáját a Macchiavelli Principejének V. fejezete, melyben az egykor szabad városok és rendek leigázásának módjairól van szó. Kérdés lehet, hogy gondolkodó választás után választotta politikai világnézetül a macchiavellizmust, vagy hogy erre született, hogy azonban macchiavellista, az bizonyos.»

Végül újra egy enyhébb hangú kiválóságot,

Dr. Schwartz Lajos

ügyvédet s a bán volt bizalmasát szólaltatjuk meg.

Szerinte gróf Khuen-Héderváry egész horvátországi politikájának alapmagyarázatát a horvát nép és sajátosan horvát paraszt politikai éretlensége adja meg. Nehány évtizeddel ezelőtt még létezett a határőrvidék, a hol a káplár volt a nép nevelője. Meg kell már most gondolni, hogy ha az ilyen katonai fegyelem alatt mesterséges kiskorúságban tartott nép egyszerre politikai jogokhoz jut, ezeket a jogokat nem fogja teljes érettséggel gyakorolni. A bánnak mindig tudatában is volt az, hogy nem egy olyan népet kormányoz, mint a svájci vagy az angol, mely a szabadságra teljesen érett, hanem egy éretlen, hátramaradt és műveletlen népet. Ez magyarázza meg sok látszólagos erőszakosságát. Hogy liberális, eléggé igazolja az a tény, hogy maga szólított fel engem, hogy zsidó létemre, épp azért, mert zsidó vagyok, lépjek fel képviselőnek. Liberalizmusa tehát kétségtelen s mivel Magyarország politikailag sokkal érettebb ország, mint előbbi működési tere, nagyon valószínű, hogy nagy feladatának, mely most reá vár, szerencsésen és közelismeréstől kísérve is eleget fog tenni.

Őszinteségek — asszonyokról.

Írta: Anatole France.

A kereszténység sokat tett a szerelem érdekében, amikor bűnné avatta. Kizárja a nőt a szentségből. Fél tőle. Megmutatja, milyen veszedelmes. Evangéliumában elmondja: «A nő karjai hasonlóak a vadász hálójához, *la quens venatorum*». Figyelmeztet minket, hogy ne helyezzük reményünket belé: «Ne támaszkodjatok a nádra, melyet a szél lenget és ne bízzatok benne, mert minden hús olyan mint a fű és dicsősége elhervad, mint a mező virága». Fél ravaszságától, mely az emberi nem vesztére tör: «Minden gonoszság kicsiny a nő gonoszságához képest. *Brevis omnis malitia super malitiam mulieris*». De éppen ezen félelme által hatalmassá és rettegetté teszi a nőt.

Hogy megérthessük ezen állítás egész értelmét, gyakorolnunk kell a mysteriumokat. Gyermekkorunkat vallásos légkörben kell töltenünk. Visszavonult életet kell folytatnunk, meg kell figyelni az istentisztelet gyakorlatait. Tizenkétéves korunkban olvasnunk kell azon épületes könyveket, melyek a naiv lelkek előtt feltárják a természetfölötti világot. Ismernünk kell a szent Borgia Ferenc történetét, ki Izabella királynő nyitott koporsóját nézi, vagy a vermonti apátnő megnyilatkozását leányai előtt. Ezen apátnő a szentség illatában halt meg és az apácák, kik részt vettek angyali munkájában, azt hívták, hogy az égben van, hívták őt imájukban. De egy napon megjelent előttük, sápadtan: ruháját lángnyelvek nyaldosták körül! «Imádkozzatok érettem», szólott. «Mikor még éltem, egy alkalommal kezeimet imára kulcsoltam s arra gondoltam, mily szépek e kezek. Ma e bűnös gondolatomért kárhozom a pokolban. Ismerjétek meg leányaim az Isten kegyelmes jóságát és imádkozzatok érettem». Ezen apró gyermekded theologiai könyvekben ezer ehez hasonló történet van, melyek nagy értéket tulajdonítanak a szűz tisztaságnak, nehogy ugyanakkor fölötte becsesnek tarsuk a gyönyöröket.

Az egyház Aspasiát, Laist és Cleopatrát szépségük miatt démonoknak teszi meg, kik a pokolba kárhoznak. Mily dicsőség! Még a szent nő sem érzéketlen ez iránt. A legszerényebb és legszigorúbb nő is, ki egy férfi nyugalmát sem akarja megfosztani, szívesen bontaná meg az összes férfiakét. Büszkesége csak nő azon óvó intézkedésekkel, melyeket az egyház alkal-

maz ellene. Amidőn Szent Antal így kiált feléje: «Távozz tőlem, állat!» e rettegés hízeleg neki. Ujjongva örvendez annak, hogy veszedelmesebb, mint aminőnek hitte magát.

De ne bizakodjatok el, testvéreim; nem tüntetek fel e világon mindig oly tökéleteseknek és felfegyverzetteknek. Régente alázatosak voltatok. Óseitek a mämmut korban és a nagy medvék korában nem rendelkeztek a balangok vadászai fölött, mint a hogy ti rendelkeztek most fölöttünk. Akkor hasznosak voltatok, szükségesek; de nem legyőzhetlenek. Hogy igazat mondjak, ez ősi korszakokban, sőt még azután sokáig, hiányzott a báj belőletek. Akkor hasonlók voltatok a férfiakhoz és a férfiak hasonlítottak az állathoz. Hogy azzá a félelmetes gyönyörre váltatok, a kik ma vagytok, hogy közvetlen és egyedüli okai lettetek áldozatoknak és vétkeknek, két dolognak köszönhetitek: a civilizációnak, mely a fátyolt, és a vallásnak, mely a kételyt juttatta számotokra. Azóta titok és bűn vagytok. Álmodnak rólatok és elkárhoznak érettetek. Felébresztitek a vágyat és a félelmet; a szerelem örülete tért a világba. Csalhatatlan ösztön vonz titeket az ájtatosságához. Bizony jól teszitek, ha szeretitek a kereszténységet. Megtízszerezte a hatalmatokat. Ismeritek szent Jeremiást? Rómában és Ázsiában oly félelemmel töltöttétek el, hogy elmenekült egy irtózatossá pusztaságba. Ott száraz gyökerekkel táplálkozott és a nap égette testét, annyira, hogy már nem volt csak fekete bőre és csontvázig kiaszott teste, de még ott is találkozott veletek. Magánya telve volt a ti képetekkel, mely még szebb volt, mint ti magatok. Mert nagyon bebizonyosodott igazsága a remetéknél, hogy az álom rólatok csábítóbb, mint a valóság. Jeremiás hasonló irtózáttal utasította vissza emléketeket is. De hasztalan adta át magát böjtnek és imának; képekkel töltöttétek be életét, a melyből titeket ő kiűzött. Ime a nő hatalma egy szent fölött. Kétségbe vonom, hogy van-e ép olyan nagy hatalmatok egy Moulin Rouge-beli vendég fölött. Vigyázzatok, nehogy hatalmatok elszálljon és valamit elveszítsetek belőle az által, hogy nem vagytok többé bűnösök.

Őszintén, nem hiszem hogy a racionalizmus jó volna számotokra. A ti helyetekben nem igen szeretném az indiszkkrét élettan-tudósokat, kik nagyon alaposan magyaráznak benneteket, kik azt mondják rólatok, hogy betegek vagytok akkor, mikor mi azt hisszük, hogy inspirálva vagytok és a kik finom szerelmeitekről és szenvedéseitekről azt mondják, hogy nem egyebek, mint a reflex mozgás túltengései. Nem ily hangerővel beszélnek rólatok az arany legendákban; ott fehér galamb, a tisztaság lilioma, a szerelem rózsája a ti nevetek. Ez kelle-

mesebb, mintha hysterikusnak, kataleptikusnak, őrjöngőnek neveznek, mint a hogy azt napjainkban teszik a tudomány dicsőségének korszakában.

Tehát ha a ti helyetekben lennék, irtóznám minden emancipálótól, ki egyenlővé akar titeket tenni a férfival. Felemel benneteket, hogy lesüljedjete. Szép dolog is az, amikor a nő ügyvéd vagy gyógyszerész. Vigyázatok: már ti is igyekeztek lerombolni titokzatosságtokat és bájaitokat. Még nincs minden veszve; még megverekesznek, — még tönkre mennek, — még öngyilkosok lesznek érettetek; de már a villamos kocsikban ülő ifjúság nem adja át helyét, ha állni vagytok kénytelenek. A ti kultuszotok halni indul a régi kultuszokkal.

Levelek.

I.

Mindég hideg van. Mióta magát
Elküldtem innen: örökösen fázom.
Tünődöm: a vérem fagyott-e meg,
Hogy az ölelést, csókot nem kívánom?

Vagy megfagyott köröttem a világ
Egy rossz démon átkos lehelletétől?
Vagy vissza kellene hívnom magát
Régi szerelmem, a száműzetésből?

II.

Ha megtelnék megint a szobám
Égő vörös rózsákkal!
Ha nézhetnék megint valakit
A régi forró vágygyal!

Ha visszaszállna újra reám
Az alkonyatok láza
S a gyönyörű fényes éjszakák
Nagy mámoros varázsa!

Lennék megint a régi leány,
Ki szerelmes magába,
S minden vörös rózsát beletűz
A fekete hajába . . .

Erdős Renée.

Péterke.

Irta: Molnár Ferenc.

PÉTERKE, öt éves.

JANOS, hat éves.

Alkonyodó téli nap. Péterke az ágyában fekszik, a tüdővérszek pirosságával az arcán. Az apja és az anyja épp az imént ment ki a szobából az orvossal, aki hosszasan vizsgálta meg Péterkét. Ez nagyon kifárasztotta s most bágyadtan nyugszik a vánkosán s a mennyezet tapétáját nézi. A másik szobából halk beszéd hallatszik be. Folyton az orvos beszél. Így telik el öt perc. Aztán halkán kinyílik a másik ajtó s János be-dugja rajta a fejét.

János: Péterke!

Péterke: Te vagy az, János? Gyere be.

János (az ágyhoz megy. Halkan): Te, Péterke, tudod mit mondott az orvos? Az orvos azt mondta, hogy meg fogsz halni.

Péterke: Isten bizony?

János: Becsület istenemre mondom. Azt mondta, hogy meg fogsz halni. Te, Péterke, add nekem azt a gömbölyű rézt, amit ki lehet srófolni.

Péterke: Azt nem adhatom. A szájharmonikát neked adom.

János: Miért nem adhatod? Ha meghalsz, úgysis mind-egy neked.

Péterke: Mégse adhatom, mert az kell. (Egy kis gondolkodás után): En nem is fogok meghalni.

János (aki a gömbölyű «rézt» akarja): De ha mondom. Éppen most mondta az orvos és a mamád sírt.

Péterke: A mamám sírt?

János: Persze, hogy sírt. A papád is sírt, csak az orvos nem sírt. Add nekem a rézt. Ugyis találad.

Péterke: Azért mert találtam, éppenúgy az enyé-m.
(Nyugodtan): Mi az: meghalni, János?

János: En csak úgy gondolom, hogy mi az. (Büszkén): Nekem a mult évben meghalt a nagypapám.

Péterke: Mondd el.

János: De az más, mert a nagypapám már nagyon öreg volt. Nem tudott járni, úgy tolták egy széken, amin kerék volt, le lehetett srófolni mind a két kereket.

Péterke: És lába is volt a székeknek?

János: Lába is volt, meg kereke is volt. Ha a kereket lesrófolták, a lábán állt.

Kis szünet.

Péterke: Drága lehet egy ilyen szék.

János: Aztán ágyba feküdt a nagypapám és minden nap tanárok jöttek hozzá. De csak a mama sírt.

Péterke: A papád nem?

János: Nem. (Okosan): Csak a mamámnak volt az apja.

Péterke: És aztán?

János: És aztán éjjel, amikor mi aludtunk, meghalt. A temetőkocsiba négy ló volt fogva. De előbb beletették a koporsóba és gyertyákat gyujtottak. Hat gyertya volt, olyan hosszú, amelyet még sohase láttam és mégse volt elég világos. Nem tudom, mért nem gyujtották meg a gázot.

Péterke: Nálatok gáz van? Nálunk villamos.

János: És hordárok hoztak koszorúkat. Minden koszorúnál sírt a mama. A papa pénzt adott a hordárnak mindig.

Péterke: Mennyit adott neki?

János: Nem tudom, huszat talán, vagy harmincat. Az én papámnak több pénze van, mint a te papádnak.

Péterke (a körmét a felső fogsora alá illeszti és pattant vele egyet): Ezt.

János: Nagyszerű, mennyi pénze van a te papádnak? Az én apám kereskedelmi utazó, annak mindig utazni kell, azt hiszed, ingyen lehet menni a vasúton? A te papád ügyvéd, az mindig otthon marad.

Kis szünet.

Péterke: Es aztán mit csináltak a nagypapáddal?

János: Beletették a kocsiba.

Péterke: Te sírtál?

János: Én nem. A mama sírt és mindig azt mondta: «Nézd, János, itt viszik a nagypapát, a drága jó nagypapuskát, kiviszik a temetőbe.» De a papa nem hagyta beszélni, elhúzta. A kapu alatt csupa koldusok álltak és a papa nekem is adott pénzt, hogy adjam nekik.

Péterke: Nekik adtad?

János: Igen. Azt hiszed, meg szabad tartani?

Péterke: Egy se maradt?

János: Nem maradt egy se. Aztán beleültünk egy kocsiba és egész délután mentünk. A temető nagyon messze van innen, egész a vasútnál.

Péterke: Be is mentél?

János: Igen. A lovaknak a fején nagy toll volt. Bele volt szúrva a fejükbe.

Péterke (felül az ágyban): Az nem lehet, attól megdöglene.

János: Mit beszélsz, te még sohase láttál temetést. Olyan toll volt, mint a huszároknak, de fekete és nagyobb. Egyenesen állt fölfelé.

Péterke: Az nem lehet, hogy bele volt szúrva.

János: De. Mindig mozgatták a fejüket, mert fájt nekik. Nem volt egészen beleszúrva, csak egy kicsit, hogy éppen megálljon.

Péterke: És ott mit csináltak a nagypapáddal?

János: Én a lovakat néztem, a kocsisnak fekete katonaruhája volt.

Péterke (érdeklődve): Volt ustora?

János: Persze, hogy volt. Ilyen hosszú volt, mint innen a szekrényig. De nem ütötte vele a lovakat. És csak azt láttam, hogy a koporsót leeresztették a sírba. Azt nehéz ásni, egészen mély. Aztán rátették a földet.

Péterke: És aztán?

János: Aztán nagyon esett az eső és nekem be kellett ülnöm a kocsiba. Többet nem láttam.

Péterke: Hisz akkor vizes lett a nagypapád...

János: Nem lehetett vizes, mert benne volt a koporsóban.

Péterke: Miből van a koporsó?

János: Rézből. Add nekem a gömbölyű rézt.

Péterke: Most jusz se adom. Ha nem kérted volna, odaadtam volna.

János: Hát nem kérem.

Péterke: Most még jusz se adom. Hagyjál békében avval a rézzel, mondtam, hogy az kell. A nagypapád is elajándékozta a holmiját, amikor meghalt?

János: Nem. De amikor visszajöttünk a temetőből, Tódor bácsi zsebredugta az aranyóráját, hogy legyen valami emlékül tőle. A gyűrűjét egy úr vitte el, ezek Kolozsvárról gyöttek a temetésre.

Péterke: És aztán mi volt?

János: Aztán semmi se volt már. Kinyitották az ablakot, aztán ként égettek a szobában, ahol a nagypapa feküdt. Ennek olyan erős szaga van, hogy meg lehet fulladni tőle.

Péterke: Es aztán?

János: Hát azt hiszed, hogy az mindig tart? Aztán semmi se volt.

Péterke: És a nagypapád?

János: A nagypapám kint maradt. Ott lesz negyven évig. Az sok. Aki az új temetőben van, az negyven évig van halva.

Péterke: Miért?

János: Én nem tudom, a papám mondta, hogy az új temetőbe kell vinni, ott negyven évig ott hagyják a szegényt.

Péterke: És a régiben?

János: Ott hamarabb föltámad. De a papa azt mondta, hogy ott nagyon drága.

Péterke: Az én papám meg tudja azt fizetni. Nekünk a bankban van a pénzünk.

János: Most elmegyek, mert jön a házitanítóm.

Megáll a szoba közepén és nem meri kérni a gömbölyű rézt. Vár egy ideig és a szoba sarkaiba nézeget, ahol a játékok hevernek. Péterke komoly arccal ül az ágyában, most már egészen kipirult. A szeme nagyon ragyog. A körmét kezdi rágni, erősen gondolkozik valamin.

Péterke (hosszas csend után): Te, János, én nem hiszem, hogy a lovaknak a fejibe van szúrva az a toll...

Régi nagy színészekről.

Elbeszéli: Ujházy Ede.

XIII. Jókainé

(Laborfalvi Róza).

Szent áhítattal fogok tollat, mikor e nevet leírom, hódoló kegyelettel kívánok adózni színművészetünk e kiváló alakjának.

A magyar szépség creatiója, sasorr, a legszebb metszésű, sötét pillájú szempár, melyből szelidség és királynői parancsolás párosultan sugárzott; tiszta, eszes homlok és kegyet osztó száj, melynek nyiltával szívet rezdítő, csodás varázsú harmonia hangzott. Ha beszélt a színpadon, azt hitte az ember, hogy a bayreuthi «Festspiel» Gral templomának harangjátékát hallja; csengett, bongott, zúgott, búgott, úgy sírt, mint a Fátyol Károly gondonkája.

«Minden bánatnak van oltogató könnye, csak enyimnek nincsen!»

Aki ezt hallotta, soha nem felejtí el; benne maradt a fülében örökre, ott zeng mint a fonográf hangja.

Alakja fenséges volt, nemes tartás, keresetlen, póz nélküli, olyan igazi magyar nemzetes asszony!

Ha a magyar szobrászat az ő fénykorában az lett volna, ami ma, mind hozzá zarándokoltak volna, hogy lemintázhassák. Talán az «Erzsébet-szobor» sikerére is nagy befolyást gyakorolt volna.

De akkor még nem volt magyar szobrász.

Laborfalvi Róza élő szobor volt.

Magasztos szellemével ő inspirálta Jókait. A költőkirály babéros fejére a nemzet által hódolattal nyújtott koronát ő szellemével segítette feltenni, diadalra víve fényes

tehetségével azon remekműveket, melyek még ma is szín-irodalmunk ékkövei.

A tragikus alakok voltak nevéhez fűzve és mégis a «Rang és szerelem» majorosnéja tette legnépszerűbbé. Milyen alkotás volt az: szerető anya, büszke polgárnő, okosság, szigor, könny, mosoly, bájos leereszkedés. Tökéletes volt. Nagyon szerette ezt a szerepet, kár, hogy egy festő meg nem örökítette.

Vendégszerepelni ritkán ment; legjobban szeretett Debrecenbe járni, hol Bánky uramnak volt rendesen a vendége. Egy ízben beteg lett a nehéz kosztól, mert Bánky uram hentes lévén, csupa disznót főzött, a csemege is tepertő volt. Jókainé kérte, hogy orvosi rendeletre egy kis becsináltat készíttessen. «Meglesz, galambom!» Másnap aztán meg volt a becsinált — malac-aprólékból. «E mán halálos betegnek való!» — Jókainé beszélgetés közben nem vette észre, hogy mit eszik és másnapra meggyógyult.

Korán visszavonult a színpadtól, intendánsi szeszély miatt. Paulay a 70-es évek elején meghívta néhány vendégszerepre, hogy újra templommá avassa a Nemzeti Színházat.

«Volumnia», «Messinai nő», «Zrinyi Anna», «Dalma», «Prezlawa», «Lady Macbeth» voltak szerepei, melyekben újra búcsút vett azon színpadtól, melyen oly soká uralkodott mint színész-királynő.

Azután otthon uralkodott. Egész udvara volt öreg színésznőkből. Ujfalusiné, Haviné, Alajosné s mások ülték körül s beszéltek elmúlt régi szép időkről. Jókai hallgatta és leírta regényben, szépségesen . . .

Ő meghalt, de halhatatlanná teszik művészi alkotásai, melyekről bár csak emlékezésből, de minden magyar tud. Az ő arcképének minden színházban meg kellene lenni, mert Jókainé volt az első magyar tragika.

ÚJ KÖLTŐK.

Martos Ferenc:

Szépasszony öve.

I.

Detrekői várba'
Lakodalom, vígadalom járja.
Detre vitéz érc-ölében
Aranyhajú feleség —
Detre vitéz búsmogorvább
Mégse volt soha még.

— Jó Pető apródom,
De nagyon is keserűn bankódom!
Lakodalom, vígadalom,
Dáridózás hiába —
Szent keresztér' pogány ellen
Menni kell csatába.

Detrekői várba'
Muzsikaszó, heje-huja járja.
Döng a palló, kupa koppan,
Dáridóznak hangosan —
Holnap reggel úgyis minden
Odavan, odavan . . .

Váruddvar kertjébe'
Pető apród lánykát fog ölébe.
Nem zavarja őket senki,
Csak egy síró csalogány,
Tán dalától — mindakettő
Halovány, halovány . . .

II.

Szép asszonya mellől
Detre vitéz kel föl,
Harisnyában a lába —
Óvatosan lépdél,
Turkál a kezével
Tulipános ládába',
Szép rubintos övvel,
Ékes arany mívvel,
Megyén vissza ágyába.

— Szívbeli madárkám,
Ne haragudj' énrám,
Szerelmesek bolondok!
Skófiummal varrott,
Klárissokkal rakott,
Gyönggyel hímzett ajándék:
Zárját ha bezárom,
Enyim maradsz, párom,
Akármerre bolyongok!

— Ringó termetemre,
Patyolat bőrömre
Kemény szíjjat illeszték,
Habtestemen által,
Rubintöves pánttal,
Rabbilincset övezek —
Mehetsz hét határra,
Rút övedbe zárva
Hozzád csalfa nem leszek!

. . . Bólong a homályba'
Vén diófa árnya,
Pető apród üldögél,
Ölében egy kis lány,
Ajka csügg az ajkán,
Mint ágon a falevél.
— Pitymallik már, ébredj!
Még egy csók . . . és még egy,
Hogy sohase feledjél!

III.

Turk országban, Kis-Ázsián keresztül
Fogy a félhold kemény magyar fegyvertül.
Szaracénok össze-vissza rohannak,
Aprítani vagyon mit a magyarnak.

Zöldelő hegy kerek pusztá porában,
Jeruzsálem tündöklök az aljában.
Gyönyörűség pillantani reája . . .
Vérben ázik Detre vitéz szablyája.

Lángban áll a mecset, pusztul a pogány,
Döng a hátán hétszillagos buzogány.
Zúg a szél a Kálvárián . . . de o n n a t
Szűzmáriás magyar zászlót lobogtat.

Hazafelé robognak a leventék.
— Jó apródom, csak már otthon lehetnék!
Detrekői eltart még egy óráig . . .
Sóhajt Pető: — Belehalok odáig!

Detrekői vár ablaka kinyitva,
De madár nincs az aranyos kalitba'.
Gerlemadár kirepült a fészkebül,
Csak egy . . . övet hagyott hátra emlékül.

De a várnak kapualján valaki
Pető felé puha karját nyújtja ki.
Hozzárepül, mint galambhoz a párja
És ráborul széles, erős vállára.

Detre vitéz fúj keserű dühében
És ráfordul apródjára sötéten:
— Ha övestül cserbe hagyták uradat,
Mit tettél te, hogy a párod hű maradt?

Pető apród lánykát fog az ölébe',
Beletekint búzavirág szemébe
S úgy feleli szép csöndesen, sokára:
— Csókot nyomtam picit piros szájára.

Az ideál.

Irta: Matilde Serao.

Laura egy asztalka mellett ül, fejét lehajtva komolyan foglalkozik keztyűje számos gombjaival; a székek karfáján egy arannyal hímzett köpeny hever; egy nagy atlasz legyező, melynek egyik fele piros, a másik fekete és sárga, ott fekszik félig nyitva az asztalon. Laura fekete brokát ruhában van, lehetetlen uszálylyal; a derék három szegletes kivágásán nagy csomó piros és sárga virág díszlik, barna hajába egy ág piros és sárga virág van tűzve, úgy hogy a füle mellett a nyakára hull alá. Cézár minden zaj nélkül lép be, egy percig nézi, kissé gondolkodik, hogy mit is mondjon és végre így szól:

— Jó estét, signora!

Laura nem mozdul helyéből, csak hátranéz, mosolyog, húzza keztyűjét és kérdi:

— Ön az, Sanseverino?

— A kérdés különös.

— Elégedjek meg ezzel. Megkimélem egy másiktól, mely impertinens is lehetett volna.

— Grófnő, ön ma este valóságos

— Csoda, nemde?

— Igen, a jóság csodája. A dolog új. Megkimél engem egy impertinenciától. Engem megkimél! Talán valami borzasztó szerencsétlenség fenyeget?

— Ki tudja?

— Akkor inkább az impertinenciát választom, grófnő. Már képzelem is. Azt akarta tőlem kérdezni: «Vajjon mit keres itt?»

— Sanseverino, ön túlsokat jósol, az veszedelmes tudomány.

— Csak reám nézve. Ide jövök, hogy

— Hogy lásson engem, mert szerelmes belém. Ismerem a választát.

Sanseverino elsápadt, de azért igyekezett fesztelennek látszani. Idegesen simogatta finom bajuszát.

— Igen! — feleli aztán.

— En ezt nem mondtam volna meg. Nehezen hihető el ugyan, de még magával szemben is tudok okos ember lenni.

— Az egészen az én érdemem, Sanseverino.

A fiatal ember szemeit kis köd borította el, de a büszkeség mégis ironikus mosolyt csalt arcára.

— Ha van valami jó bennem és valami boldogság életemben, azt önnek köszönhetem, grófnő! — feleli és mélyen meghajtja magát.

— Nagyszerű! Ez aztán a kecses bók, ilyeneket szoktak mondani azok is, kiket nemsokára a színházban fogok hallani.

— Igaz, hisz a színházba megy! — mondja a férfi, mintha szórakozottságából egyszerre magához tért volna. — Miért megy oda?

— Hogy unatkozzam a sok ember között.

— Tehát velem is unatkozik. Ajánlatom önző, nem tagadom! De sokszorosítani fogom magam, hogy úgy unatkozzék, mintha színházban lenne. Ha akarja, kinyitom a zongorát, eljátszom a legkomolyabb, legzengzetesebb melódiákat Lohengrinből, mit ma a San Carlo színházban hallana. Beszélgetek csipkéről, szerelmi kalandokról, kis utazásokról, szalagokról, mint Eveline barátnője. Örültem fogok udvarolni, mint György, Artur, Adolf és Guido. És szünet alatt úgy teszek, mintha meglátogatnám páholyában, és elmondom, amit ott mondanék.

— Nekem legjobban tetszenék az, amit nem mondana el.

— Ez igazán szomorú dolog!

Egy percig csend állott be. Rendkívüli eset történt, Laura grófnő elgondolkozott. De felrázta magát:

— És a földszint? Hiányzani fog a földszint. Ki adja majd a földszintet? — kérdi.

— Mit mond rólunk a földszint?

— Oh, nagyon közönséges dolgokat, Sanseverino. Azt, hogy ön engem szeret és én önt nem szeretem.

— Most következnek az okok, szép grófnő.

— Nem következnek, mert nincsenek. Lehet okkal szeretni és ok nélkül nem szeretni? A szerelem és a közöny hasonlítanak egymáshoz.

— Szörnyű gondolat! — feleli a férfi nyugodtan.

— Későn érkezem a színházba! — mormogja a grófnő türelmetlenül.

— Hisz még alig van kilenc óra. Polgáriasan korai még az idő. Aki kétszer grófnő és háromszor marquesa, mint ön, nem mehet ebben az órában a színházba. Én nem merném oda kísérni.

— Öröme telne benne, ha elkísérhetne? — kérdezi és hiúság tükröződik szemeiből.

— Féktelen örömöm! Jóllehet tudom, hogy szánalommal telt megjegyzéseket fogok a földszinten előidézni. Látja, biztos vagyok benne — és a hangja reszketett a dühtől — hogy engem ott sajnálnak.

Laura nem felelt semmit. Rövid szünet után kérdezi:

— Volt a Della Mana bálján?

— Ott voltam!

— Hiába várt rám? — folytatja és kecsesen játszik legyezőjével.

— Hiába!

— Oda üzentem, hogy beteg vagyok. Hiszi? Nem volt igaz. A ruhám, mely épp akkor érkezett Párisból, a rútinak remekműve volt.

— Az, amit most visel, iszonyú!

— Gondolja? Pedig szeretnie kellene ezeket a virágokat, mert a szenvedély színeit viselik. Nem azt prédikálja-e mindenfelé, hogy: «Szerelem, szerelem; szenvedély, szenvedély»?

— De nem olyan csinált virágokat, mint az öné grófnő, nem oly hamis színű szallagokat, nem olyan hamis türkizekkel ellátott legyezőt, mely mind oly tettetett, mint ön maga grófnő.

— Ah! — mondja élénken felháborodva.

— Bocsánat. Vétkeztem! . . . Kissé zavart a fejem. Itt oly penetráns illat van, hogy az idegeimre hat.

— Jól van! Nagyon jól van! — bólintott fejével az asszony, könnyedén legyezgetve magát.

— Hibáztam, megsértettem. Ön nem hamis, ön nagyon igazlelkű. Nekem semmit sem ígért és semmit sem kellett betartania. Első perctől fogva, mikor láttam, véleményt alkottam önről s ez változatlan maradt. Gratulálok, önnek karaktere van. A közöny karaktere, vagy mondjuk az érzéktelenségé, melyhez bizonyos mértékben a hiúság is járul. Szép karakter; bámulom önt!

— Gondolja, hogy Realps Terézia felesége lesz Marionak? — kérdi Laura és úgy tett, mintha ásitását igyekeznék elnyomni.

— Ez a házasság, úgy látszik, csak úgy mulattatja, mint az én badarságaim. Jobb lenne, ha színházba menne.

— Köszönöm, nekem az mindegy. Ha akarja, itt maradok éjfélig. Ez is mulattat engem.

— Mondja Laura, mit kellene tenni, hogy ön sírva fakadjon?

— Azt hiszem, a nevemen szólított! — jegyzi meg lassan és fagyosan, szép szürke szemeit reá szegezve.

— Azt kérdeztem, mit kellene tenni, hogy sírjon, Mormile grófnő?

— Nem tudom . . . nem tudom . . . de bizonyosan van valami. Majd megtalálom.

— És megmondja nekem?

— Talán. Szeretné a könyeimet látni?

— Ön nem látnám! — feleli Sanseverino, fejét lehajtva.

— Eh! — mondja vállat vonva. Felkel és felveszi köpenyét.

Karofogva lemennek a lépcsőn, nem beszélnek semmit, nem néznek egymásra. A koci ajtajánál Sanseverino köszön és mélyen leemeli kalapját. Laura mosolyog.

— Eljön később a színházba?

— Mit csináljak ott?

— Amit a többiek.

— Nem, megyek a klubba.

— Szórakoztatja az?

— Korántsem. Minden hiábavaló, minden. Jó éjt, Mormile grófnő.

— Jó éjt, Sanseverino herceg.

Szép szeptemberi délután van, mindenütt a legnagyobb csend. Az egész környék hallgat, csak néha messziről az országuétról hallatszik kocsizörgés. A villa földszintjén az előszoba deszkáin egy pár szolgál alszik, egy szobalány guggol az ablak előtt, egy kukta a konyhában csendesen fényesíti az ezüstöt. A grófnő a vidéken nem

szereti a lármát. O maga ott ül kedvenc szalónjában, mely egy kicsit szalón, egy kicsit veranda és egy kicsit lugas, ahol a függönyök mérsékelik a beható fényt, hol az esti szellő kellemesen suttog, szökőkút frissíti fel a levegőt, ahol virágok örvendeztetik a szemet. A grófnő csipkével bevont fehér kasmirban van, mellét és haját fehér rózsák díszítik s angol hintaszékben ringatja magát.

— Mondani akartam önnek, Sanseverino! — folytatja elragadó, lágy hangján, — hogy itt maradok Capodimontében október végéig.

— Oly sokáig? Hisz nem szereti a vidéki életet, sohasem is szerette.

— Gondolja? Igazán, nem tudom, szeretem-e most? De a puszta nagy nyugalma vonz és legyőz. A város most borzasztó lehet, a nap égeti, a por emészti, tele van polgárokkal és lármával. Milyen meleg lehet ott! Este, ha a terraszon vagyok, mintha látnám Nápolyt, hogy füstölög, akár valami nagy gőzmozdony. Hát kedves Sorrento-ja milyen?

— Gyönyörű és elegáns. Ott van az egész társaság és mindenki azt kérdezi, hogy a grófnő miért hiányzik?

— Ön is kérdezi?

— Jól tudja, hogy én már nem merek semmit sem kérdezni. Csak a barátai teszik. Különféléket tételeznek fel, magyarázgatnak

— Mit mondanak?

— Azt én sohasem fogom ismételni.

— De igen, csak ismételje!

— Parancsszóra?

— Parancsszóra.

— Azt mondják, hogy szeretője van.

— Elhiszi, hogy szeretőm van? — és merőn néz a szeméi közé.

A herceg úgy érezte, mintha borzongás futná át egész testét és komolyan mondja:

— Nem hiszem.

— És miért nem?

Sanseverino hallgat. Laura letép egy rózsát a virágkosárból, mely mellette áll és odadobja neki. Ő röptiben megkapja, hosszasan szagolja, a grófnő figyelemmel kíséri. Megcsókolta-e a virágot, vagy csak az illatát szívta-e be?

— Mondja csak, Sanseverino, Sorrentóban sokat gondolt Nápolyra?

— Hogy érti ezt?

— Capodimontera!

— Capodimontera?

— Akarom mondani, reám! — végzi kissé elpirulva, szomorú hangon.

Ő csodálkozva néz reá. De az asszony nem hagy neki időt a válaszra:

— olvastam tegnapelőtt egy titokzatos szót egy titokzatos könyvben. A szó ez: «Ideál.» Ne mosolyogjon, ismertem, de nem

tudtam, mit jelent. Valami tovarőbbbenő felhő az ideál, nemde? És a zene, mely a lelkünkben van? És a kép, melyet a képzelet alkot? És valami imádott fantazma? És mind ez, úgy-e bár?

— Mindez, és még más, signora.

— Oh, barátom, önnek bizonyosan van ideálja, amit szeret. Mondja meg nekem, mi az?

— Nem mondhatom meg önnek.

— Ejnye, talán nem szeret engem? — kiáltja fénylő szemekkel.

— Igen, de nem mondhatom meg, mi az ideálom.

— Jó, ne mondja meg, én úgy is tudom. Kitaláltam: a szívem próféta lett. Az ön ideálja: asszony és az az asszony szereti magát. Vigasztalódjék és köszönje meg az Urnak. Az ideálja él: én szeretem önt, Cézár!

— Ne tréfáljon, Laura.

— Nem tréfálok, szeretem önt.

— Talán téved?

— Nem tévedek, szeretem önt.

Sanseverino mind sápadtabb lesz, ajkai remegni kezdenek.

— Az egekre kérem, ne hazudjék. Maradjon szép, gonosz csábító; de közönyös, de távol, de elérhetetlen! Ha akarja, hogy imádjam, mondja, hogy nem szeret engem.

— Nem értem önt, ön bolond, Cézár; én tudom, hogy szeretem.

— Isten önnel, Laura!

— Csak nem megy el, remélem!

— Elmegyek, Isten önnel!

— Cézár, Cézár!

Kifutott a balkonra, a nap égető melege szinte fáj neki. Áthajolt a rácson és kiabált:

— Annyi idő óta. Cézár! Az első, az első perctől fogva! . . .

— Annál rosszabb! — felel a férfi fejét lehajtva. És eltűnik az út messzeségében.

A CSILLAGOK FELÉ. Honnan jönnek ők, a dicsőség és jóllét ígéretföldje felé tolongó leányok serege? Honnan kerül elő ez a sok szépség, töméntelen vágy, ez a sok akarat és kevés tehetség? Honnan kerül elő a festett világ női emberisége? Fájdalom, ez a kérdés nem izgatott még egy statisztikust se s épp ezért a felelet reá nem lehet oly pontos és alapos, amilyent pedig megérdemelne. Csak a személyes megfigyelés, az egyéni tapasztalat szolgáltat tehát nekem ez érdekes emberanyag rekrutálódásának megítéléséhez anyagot. Évek óta vonúl el előttem a virágtestű és pillangólelkű leányok özöne a dicsőség felé: nézem őket, ismerem őket, látom rajtuk származásuk bélyegét s neveltségük és szellemi fejlettségük jegyeit, azt hiszem tehát, ez a rendszeres származási táblázatok nélkül megszülető véleményem nem tér el nagyon az igazságtól.

Egy ellentétesség ennek a színpad felé való nőáramlásnak a fő-

jellemvonása. A hírnév, a gazdagság és csodálat ormai felé törők legnagyobbbrészt legalulról, a társadalom legsötétebb és legszegényebb rétegeiből kerülnek elő. Külvárosi szenesboltok mélyén, házmesteri fülkék árnyán, nagy négyemeletes ház-ketreczek legfelső lakásaiban nyílnak ki azok a virágok, melyek minden nyáron a színésziskolák és a színészegyesület kertészeinek kezei közé kerülnek. A szegény atyai pofok és éhség közt felcseperedett leányzó jövője láthatárának a színház az egyetlen fényes pont. Köröskörül a szegény, neveletlen proletár-lány életének a szomorúbbnál szomorúbb esélyei: agyondolgozni magát havi harminc forintért, férjhez menni egy esetlen iparoshoz, aki ép oly dúrva és utálatos, mint az apja, vagy beállni rögtön a szerelem iparosának. Ily távlatok nyílnak számára: nem csoda tehát, ha először oly piacra igyekszik juttatni a szépségét, ahol esetleg fényes egzisztenciát kamatoztathat. S ép sorsának eme reménytelensége teszi tompává a proletár-leányt a színésznőség ama kellemetlen járulékaik iránt, mely a társadalmi létra magasabb fokán álló nőt megtétováztatja, még mielőtt az a gondolat is megerősödne az agyában, hogy erre a pályára lép. Hogy sok eleme a színésznőségnek rokon a kokott foglalkozásával, hogy az egész színésznői foglalkozás egy lejtő, mely szépen, észrevétlenül tényleg átmegy a kokottságba, mindez az egy szál szoknyában világgá induló leányt nem zavarja. Hisz ő úgy is rajta áll ezen a lejtőn, hisz az elbukás az elbukottak mindennapi életének megszokott tünete. A proletár-leány nem kényes a tisztességére, mivel érzi, hogy ez nagyon olcsó portéka s ha megőrzi is, nem jut vele messzire. Csoda-e tehát, hogy az alsó néprétegekből sűrű csomókban sarjad a színésznő-palánta?

Igaz, polgári szüzeket is fogyaszt a színészet nagy minotaurusza, de ezeknek a száma a legműveltségmentesebb osztályok származékaihoz képest csekély. Ott, ahol a vagyon és az uriassággal járó előítélet már megszorodott, erős az ellenszenv a színpadi pálya iránt. A női erkölcs nagy hazugságai jutnak itt szóhoz s a szüzeséggel, szeméremmel, hitvesi tisztességgel nehezen összeférőnek hirdetik a festett világ erkölceit. Egy oly női világfelfogás tenyészik itt a leánynevelés gondozó szárnyai alatt, mely a testi érintetlenséget, az anatómiai szüzséget s a nemi élet tökéletes ignorálásának tettéseit minden korrekt leány számára kötelezővé teszi. Természetes, hogy egy ily eszmény mellett a felsőbb rétegek leányainak nehéz oly foglalkozást üzni, mely a testi felszabadultságot, a szellemi elszűzietlenedést s a nemi élet izgalmainak tanulmányozását kívánja meg. Lehetnek és vannak is, a kik ezt a két végletet egyesíteni tudják, sőt mint néhány legujabb színpadi hírnevesség, olyanok is, kiknek az érintetlen leányságra öltött kokottmodora a rendes, becsületos, frivolitásnál erősebb közönség-izgató fegyvernek bizonyult. Számszerint azonban ezek a régebb kulturált osztályokból származó színésznők messze a nép leányai mögött maradnak.

Pedig ez nagy kár. A színészetre és a tőle távol maradó társadalmi osztályok számára is. Mert a színésznőség ma még mindig

a legjobb pálya, a melyre az akár testileg, akár szellemileg kiváló nő mehet. Igaz, hogy nem valami nemes foglalkozás s ha a nő egykor valóban teljesen emancipálódott lesz, akkor nem fogjuk neki ezt a foglalkozást ajánlani, amiképen a kissé értékes férfinak már nem való a színészség, ma azonban még mindig a legtűrhetőbb sorsa van a házasságon-kivül élő nő-typusok közt a színésznőnek. Az a szabadszelleműség és talán szabadszerelműség is, amire ez a foglalkozás, ha nem is kényszerít, de mindenesetre csábít, egyáltalában nem baj: mert hisz a ma uralkodó nőerények éppen nem örök és nemes igazságok, hanem a női elnyomottság szomorú termékei s így az alóluk való felszabadultság nagykorú lélekre nézve csak boldogság lehet. Végül pedig, mint minden egzisztenciátadó pályának, a színésznőnek az az előnye van a feleség-sorssal szemben, hogy több szabadságot nyújt s így valaki még azt is megteheti, hogy rajta haladva is a legtisztább polgári erkölcsöket őrizze meg.

Sokkal nagyobb kár a színészet művészi színvonalára nézve az intelligensebb néprétegek távolmaradása. Így, ahogy most ennek a foglalkozásnak — különösen a nője — rekrutálódik, alig lehet másról, mint szép testek létért való küzdelméről s a legszebbek kiválásáról szó. Legfeljebb a lelki nemtelenség számít még más alrendű tényezőként, oly értelemben ugyanis, hogy aki kevésbé válogató, mint a másik, az többre viszi. Ez az oka annak, hogy félig-meddig művészi alakításra képes színésznőt alig lehet találni s hogy a Norákat és Deniseket jól öltözködött és sablonosan előkelő mozdulatú szakácsnők, mosogató-leányok, vagy legjobb esetben ügyes kokottok játsszák. Attól a teljesen barbár nőanyagtól, amit a külváros a színiiskolákba önt, nem is lehet mást várni, mivel ezek a szegény lányok még abban az esetben is, ha van valami lappangó tehetségük, teljesen képtelenek magasabb fejlődési fokok érzelmvilágát átérezni.

Tanulással pedig a nő ezt ritkán képes pótolni. A nő esze is nagyobbára ösztön-működés, ezt pedig csak az átöröklés útján, a harmadik-negyedik művelt generáció nyerheti meg. Self made noman alig van: legkevésbé pedig a színészet terén. Mivel pedig a dráma s különösen a modern dráma mindig magasabbrendű fejlődési fokok nőit fogja a színpadra vinni; nagyon is szükség van oly nőkre, akiknek véreben él már a kultúra. Ezért szeretnők, hogy a polgári, sőt lehetőleg a nem degenerált nemesség női is színészetre adnák magukat. Kapnánk így nőket, akiknek ösztön-élete közelebb volna azokhoz a modern nőalakokhoz, akik a mai színpadon méltó megtestesítőket keresnek s nagyon ritkán találnak. Amit az uriasság a nőben tenyészt: elegancia, finomság, mozgásbeli báj s könnyed szellemesség, nem valami dicsó javak, de csupa olyan tulajdonság, ami a színésznőnek szükséges. Miért engedi hát a felsőbb százezer ezt a foglalkozást — melynek nem egy úzóje előtt maga is porban fekszik — át azoknak a rétegeknek, ahonnan csak dús testek, de kis stílű nőlelkek özöne indul világgá.

A jövődő katholicismusa.

Nagy epokhák végén visszatekint az ember a mult változatos eseménysorára, vizsgáló szemmel nézi a jelent és tétova pillanással mered tekintete a jövő ködébe. Tudja, mi volt, látja, mi van, de a mi lesz, azt avatatlan szemmel kifürkészni kevesen tudják, biztosan előremondani csak prófétáknak adatott és azt is, próféta nézett-e a jövőbe avagy csalódó ember, csak a mult mondja meg igazán. De van az események rendjében ép úgy, mint a természeti tünemények során valami rendszeresség, az emelkedés és esés visszatérő folyama, fejlődés, haladás, kialakulás. A holt anyag természetrajzát a megfigyelő szorgalom adja meg, de a történelem megfigyelése, a multon épült következtetések láncolata, a matematikai számítás eredménye gyöngé, hamar szertefoszló szál csupán, olyan mint a pók szövedéke, ott, ahol az anyag rendjébe belenyúl az a csodás, mindent mozgató, anyagot, rostot, sejtet és vért megelevenítő erő, a teremtő Isten lelkének fuvalma: az élet. Ahol élet nincs, ott merev, nyugodt, örökké változatlan rend uralkodik; az életben is van rend, de nem merev, hanem meleg, hajlékony, mint maga az élet; az élet rendje nem változatlan, hanem fejlődésre képes, alakulni vágyó, haladásra irányuló, mint maga az élet ezernyi változású formájában, egyre más, egyre megújhódó megnyilvánulásaiban. Ahol még kevés az élet, ott még több az anyagszülte állandóság, ahol több az élet, nagyobb az alakulások különbözése, több módja van a lét megnyilvánulásának. A kőben nincs élet, azért merevek s örökösén egyek a jegőcei, a növényben van már élet és van az anyag természetétől külön álló fejlődés, de erős benne az anyagi lét is, azért nincs meg benne az az individuális természet, amely a magasabb rendű életnek, az állatinak sajátja. Az emberben az élet principiuma nem ösztönök össztényezője, élete nem az anyag foszforeszenciája, hanem legközelebb áll az élet legtisztább alakjához, a tiszta élethez, a szellemi tethez, Istenhez, akinek lehelése: a lélek.

A vallás Istennek, a tiszta életnek és Isten leheletének, a léleknek viszonya. Isten maga az élet, a lélek a legtisztább megnyilvánulása az életnek az anyag körében, a vallás az élet viszonya az élet forrásához, az ősélethez. A vallás legbensőbb lénye tehát ismét élet, mert csak élet lehet közvetítő a lét s az őslét között.

Ego sum vita — mondotta Krisztus. Életet adott, életet hirdetett és ezt hirdetni, ezt közvetíteni, ezt adni van hívatva a misztikus Krisztus, az egyház, a katholicismus.

Az élet fölötte áll az anyagnak, amely annak ereje nélkül sivár és puszta, de másrészt nincs földi élet, amely ne volna az anyaghoz kötve. A tiszta, anyagfölötti élet: a földfeletti, természetfölötti, az isteni lét. Embernek ilyen élet nem adatott. Az ember függ a matériától és minden gondolata materiális képzetekhez van kötve. Az ember vallása azért részben anyagias is; ha isteneknek

istenekhez való viszonyából keletkeznék, akkor volna a vallás tiszta élet, tiszta lélek, csupa szellem.

Az élet a maga megnyilatkozásaiban sokféle s mégis egy, mindig élet. Az anyag merev és enmagában holt tömeg.

A vallás, a mennyiben anyagi, merev, formákhoz kötött, formákba vesző. A középkor embere kezdetben nyers, durva, nomádhajlamú, csaták zaján éledő lelke szerette a megfoghatót, a nyers erőben nyilvánulót. Eszményeit a harcér sátraiban szülemlett képzetek alkották, hatalmat csak kardjában érzett, elfeledte a rómaiak puhult műveltségét nyugaton, visszariadt a kelet formalismusától, erőlennek látta Isten országát földi hatalom nélkül, a két kard képében rögzítette meg földi és földöntúli viszonyát.

Egy Isten, egy pápa, egy császár: ez a középkor vezéreszméje. Konkrét fogalmakat szeretett ez a kor: konkrét volt a tudománya, még az abstrakcióban sem túrta a görög szellem mitoszi megszemélyesítéseit, de hajlott a felé a felfogás felé, a mely az általános fogalmaknak is reális létet tulajdonított, bölcsészete nominalisztikus lett; konkrét volt a vallása, a katholicismus tipikus formái eme kor szüleményei. VII. Gergely erősíti meg végleg az egyház hatalmi állását, amely földi birtokon alapszik s amelynek legbámulatosabb kifejlődése III. Inceze korára esik. A pápa király is, földi hatalom segíti őt a lelkiekben s a császár földi hatalmát Róma áldása erősíti meg. Két kardot adott Isten az embereknek, nem hogy egymáson ejtsenek csorbát, hanem hogy megvédjék a szent birodalom anyagi és szellemi érdekeit. Istentől minden hatalom, Ő a legfőbb hűbérura a földnek, a pápa és a császár képviselik Istent itt a földön, lelkiekben az egyik, testiekben a másik. De a középkor szelleme a konkrét eszmék felé hajlásában nem értette meg a tisztán lelki hatalmat, kardot csak harcok kezében, vasból villogót tudott képzelni s azért inkább fölruházta a szellemi hatalom viselőjét földi fényvel, pompával, mely egyre jobban elfojtotta a szellemit: a tiszta életet az anyag holt tömege nyomta el. A két kard összezapott kemény tusára, nap és hold küzdöttek meg egymással azért, melyikük fényesebb, melyikük ragyogóbb. Földi hatalom volt közöttük a viszálykodás almája, a szellemiekkel keveset törődtek. Megvoltak a dogmák, konkrét alakot öltött a tan szertartásban és tanításban s ez a kor szellemének elég vala. A skolasztikus theologia tagadhatlan éleseszűséggel bonczolta ugyan a dogmák tételeit, de maga is észrevétlenül hozzájárult, hogy a hit eszméit konkrét szentenciákba zárja s mindinkább levonja a szellemi lét köréből a szillogizmusok zárkájába az eszmét, a gondolatot. A tudósok is a kor gyermekei voltak, a kik mindent a tapinthatóságig be akartak bizonyítani, örültek minden új szillogizmusnak, ha elleneik ellen használhatták föl, akikkel egy szó igaz értelme, vagy Aquinoi szent Tamás egy-egy mondása miatt vívtanak ádáz téntaharcokat.

Rövidlítésre vallana ezt a kort elítélni. Mindenesetre szüksége volt annak az időnek hatalmas pápákra, akik a világi uralmat féken tarthatták, szüksége volt pápa koronázta császárra, aki Isten nevében parancsolt, a vallási eszmék tisztázására

szükségesek voltak azok a viták is, amelyek ma aprólékosságuk miatt mosolyra indítanak. Sohasem szabad egy rég letűnt kort, a jelen eszmemenetét véve mértékül, elítélni, amint a gyermek ezer kérdését férfieszszel ostobáknak nevezni, az ifjuság vérmes cselekvését az agg kihült szive szerint megítélni balgaság. Amint a gyermek agyában lassan gyűlnek össze ama fogalmak és képzetek, melyekből a férfi gondolatai származnak, amint a fiatalság hebehurgyaságán okulva emelkedik az öregség a tapasztalatok bölcseségére; úgy alakul ki az anyagiasságba mélyedt vallás ölen az eszmék ama tisztultsága, amely mindinkább szellemibbé válva, egyre jobban megközelíti Isten eszményét, a legtisztább szellemi létezőt, akihez az ember anyagba süllyedt, anyagtól elforduló lelkét viszonyítani van hivatva.

A mult század második felén a XVI. század mozgalmaiból s a francia forradalom véres eseményeiből szülemlett eszméktől ittassodva az emberi ész az anyagot ünnepelte istenének. Ma megcsömörlött az emberiség az anyagelvüségétől és soha sem volt idő az újkorban Luther napjai óta, amely annyira érdeklődött volna az eszmei élet, a vallás iránt, mint ez a mai. Eszmét, lelket, életet akar a kor s ezeket keresve, a katholicismusban még ott találja a középkor alkotta intézményeket, de csak merevült alakot lát bennük, nem azért, mintha kihalt volna belőlük az élet csirája, hanem azért, mert nincs meg bennük többé az az érzék, amelylyel a középkori ember egyszerű, dísztelen szentenciákban megérezte a szellemet, ha tán nem is fogta fel mindig helyesen.

Bizonyos csalódással nézi a modern ember a Krisztus egyházát. Ezt tudva hangzik fel a kiáltás az egyház őszinte barátjainak, egy Ehrhardtnak, egy Schellnek ajkáról: reform, megújulás után. Es velük kiált sok-sok száz és ezer, olyanok is, akik nem értik az egyház szellemét, olyanok is, akiknek nincs érzékük a krisztusiak iránt. Az egyház pedig nem hallja mit mond a jó barát és mit hangoztat az újítás után áhítózó tömeg s nem látja még eléggé tisztán, hová indul a reformbarátok törekvése, de tudatában van magas hivatásának, tudja, hogy Krisztus tanát kell megértetnie az emberekkel, ami nagy, szent és fontos hivatás, nem olyan, amely máról-holnapra megoldható és azért tartózkodó az egyház az újítókkal szemben, vár és figyel.

Vannak, akik félremagyarazzák ezt a tartózkodást. Azt mondják, meghalt az egyház, kiveszett belőle a krisztusi szellem s ami megmaradt, csak rom, nagy sirköve a multak eszményeinek.

Csalódik, aki így gondolkodik. Az egyház multja bizonyítja, hogy tud az egyház reformálni, van benne erő, amely átalakítja a korszellemnek megfelelő módon. Hildebrand, Assisi Ferenc, Loyola Ignác s az egyház nagy alakjainak egész sora azon dolgozott, hogy időszerűvé tegyék a katholicismust. Reformerek voltak, akik sikerrel végezték a felújítást az egyházban.

Ma azonban nagyobb stilü reformról van szó az eddigieknél. Az emberiség nagyot haladt kulturális fejlődésében, átélte a materia istenítésének korszakát s ebből, mint utolsó krizisből a szellemiség

szükségességének tudatos érzetével lépett ki. Szellemiességet követel az egyháztól, azt akarja, hogy a katolicismus kivetközzék a formaiasságból és legyen csupa szellem, csupa lélek, csupa élet. Vitális katolicismus kell a mai kornak, életet adó, életet prédikáló hit, nem csupán ájtatossági gyakorlatokban, egyoldalú aszkézisben kimerülő vallásrendszer. Ez a jövődó katolicismusa.

Lesz-e ilyen katolicismus? Nem a pusztában kiáltónak hangja lesz-e az, amely a reformot követeli? Élő-e még ma is az a hit, amelyet a katolikus egyház őriz dogmaiban?

A feleletet e kérdésekre megadja XIII. Leó pápaságának az imént betelt huszonöt esztendeje. Pecci Joakhim megválasztásakor szomorkodva néztek a jövőbe azok, akik a hit igazságaival együtt annak formáit is dogmatikus tényeknek tekintették. A pápakirály uralmának végső csillámlása is kialudt már, Róma, a pápák örök városa, idegent uralt. A modern kor nemzeti eszméjének összeütközéséből a pápa világi uralmának tradicionális eszméjével, az előbbi győztesen került ki és sokan voltak, akik már a pápai hatalom megtörtén siránkoztak. Nem vették észre, hogy csupán esetlegességről volt szó, nem gondolták meg, hogy a pápaság, a katolicismus igazi hatalma nem földi hatalom, nem anyagi erő.

Krisztus országa nem e földről való, az Isten országa a szíven van. Nem földi hatalomért, hanem a lelket Istenhez emelő élet melegeért imádkozunk, amikor mondjuk «jöjjön el a Te országod!»

XIII. Leó megértette ezen szavakat, alatta megindult a reform, a pápaság megszűnt földi hatalomnak lenni, de megizmosodott szellemi nagyságában és az anyag fölé emelkedő, tisztán szellemi jelentőséggel bíró pápaság oly fölényben áll ma, e rövid huszonöt év után előttünk, a minőnek nem látta azt egy kor sem ezelőtt.

Megvan a kezdet a katolicismus azon kialakulása felé, amelyben a vallás tisztult alakban tűnik majd fel a kor gyermekei előtt, akik többé nem konkrét fogalmak alkotásában, nem külső hatalmi viszonyok alakításában, hanem a bensőség egyszerűségében találják eszményüket. A bensőben van a szív, a szíven a vér, mely a testet élteni. A benső ember a lélek, a szellem embere, aki képes lesz a katolicismusból annak belső, igaz, lényegszerű tartalmát, a Krisztusba vetett hit, remény és szeretet teljességét befogadni, akinek hite élet, reménye Isten, minden életnek forrása, szeretete minden lelkében élőt, minden szellemet átölelő leszen.

Az átalakulás megindult már, de további fejlődésében nem rohamos, hanem folytonos és fokozatos lesz, a minő az anyagi létből az élet tisztult kialakulásába törő átmenet. A vallás templomát nem egy napkeltesugarai világítják meg első épülésében, hogy a lenyugvó nap sugarai már az égre nyuló tornyok keresztjét aranyozzák be, hanem olyan dóm az, amelyhez emberöltők verejtékes munkája hordja a köveket, melyekből lassan felépülve egykor készen hirdeti a szív és ész harmonikus törekvésének örök alapon nyugvó műremeke, az eszme, a lélek, a szellem diadalát a merev, a fejlődésre képtelen, pusztá, holt anyag felett. Ez a jövődó katolicismusa.

Ecclesiasticus.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Egy gazdag üvegkereskedő zsidó szerette volna a lányát elvételni apámmal. A leány kikeresztelkedett volna szívesen. Egy kehelyszerű díszpohár, mely most is megvan nekem, ennek az üvegesnek az ajándéka. Akkor adta apámnak, mikor a tisztségben előléptették.

Apámnak készpénzvagyonából jelentékeny summája volt még. Ezt, mihelyt a Kossuth-pénz megjelent, mind átváltotta.

A háború vége felé a kereskedő figyelmeztette, hogy ami készpénze van, váltsa vissza osztrák pénzre.

Apám hazafias büszkeséggel utasította vissza ezt a tanácsot.

Harmadnapra a Kossuth-bank összeomlott.

Egy kis csomag papirosa maradt apámnak. Hogy ezt most a dátumok végett átnéztem, találtam közötté néhány iratot, amely erre a fegyvergyárra vonatkozik.

Ezek szerint a fegyvergyárat Pesten, a Váci-úton, a Singer-féle házban állították fel. Innen valószínűleg a parlamentnek Debrecenbe való áttételekor a gyár Nagyváradra hurcolkodott.

Apám az iratban azt mondja:

«Nagyváradra mentem mintegy hatvan segédemmel, saját költségemen, sőt embereimet is egy ezüst huszas napi-díjjal tartottam, hogy hazámnak ismét szolgálhassak.»

Erről a szállításról, minthogy sok bajjal járt, anyámnak beszélte egyszer, hogy a gyár készleteit és szerszámaikat katonák rakták ládába és a katonai hatóság felbecsülte harminchétezer forintra az értékét. A szállítás szekereken, katonai fedezettel történt.

A gyár munkavezetője egy Kaszaniczky nevű ember volt, de a gyár, mint apám tulajdona, apám vezetése alatt állott. Az irat azt mondja tovább:

«Nagyváradon a Fehérló fogadót jelölte ki az akkori kormány gyári helyiségemül, aholis az aradi bevonulásig szorgalommal működünk. Aradon a nagy Sóház, vagyis Harmincad átellenében levő Popovics-ház lett gyári helyiségemül kijelölve, a Czernovitz-féle ház mellett. Ott pár heti működés után parancsot kaptam, hogy minden gyári eszközömet és készletemet szállítsam a várba, biztosítás végett. Által is adtam a később oly szerencsétlen véget ért Damjanics tábornok úrnak, aki akkor betegen feküdt.»

Tehát Damjanics a betegágyon is fogadott el jelentéseket és intézett el még ügyeket.

Apám különben Damjanicsot és a később vértanuvá lett tábornokokat még Budapestről ismerte, ahol apámnak fényes úri szállása volt s vacsorákat is adott. Legmelegebb viszonyban azonban Lahnerrel állott, akinek házánál gyakorta megfordult hol hivatalosan, hol ebéden, hol vacsorán.

Az irat, amelyet apám hírlapi cikknek készített Duschek halála alkalmából, elmondja, hogy a szállítás után sem ő, sem a munkások nem jutottak többé pénzhez. Lahner kiutalványozott 1600 forintot, de eredménytelenül.

«Akkor már — írja apám — az országos pénztár Világoson volt. Világoson jelentkeztem, de az volt a válasz: Nincs pénz. Erre Kossuth-hoz mentem, ki is jól ismert és mindig igen jól fogadott. Mondja, hogy forduljak Duschekhoz. Az is jól ismert. Nem egy, vagy két estét töltöttünk együtt Nagyváradon. Arra kértem Duschekot, hogy legalább a munkásaimat fizesse ki, kiknél nálom volt a heti nyugta, mert a magyar bankjegyet nem fogadták el, nem volt már kelendő.

— Engem Kossuth utasított a minister úrhoz.

— Hasztalan: nincs pénz, — volt a felelet.

Ekkor ismét Kossuth-hoz mentem, s kértem, utasítsa vagy 5000 forintom beváltását.

Erre Kossuth szokott nyájasságával így felelt:

— Menjen barátom Duschekhoz, és mondja neki, hogy én mondtam: váltsa be.

Mentem. Duschek vállat vont:

— Ha Kossuthnak annyi pénze van, váltsa be. Nekem nincs.

Pár napi tengődés után több ezren néztük könnyes szemekkel a milliók terhe alatt nyikorgó kocsikat az ellenség táborába vonulni.

Visszatérve Aradra pénztelen, akkor adták át a várat minden ingóságommal együtt, mintegy negyvezer forintra menő értéket. Így lettem földönfutóvá hazafiságoméért.»

Az irat folytatása hiányzik. Később elmondom, miért.

Most csak kiegészítem emlékeimből, hogy apám volt az utolsó, aki az aradi várat elhagyta. A hidat már fölfelévonták, mikor ő vágató paripán végigrobogott rajta, s ölnyi magasból ugratott le. Ha félpercet késik, bizonyára az ő neve s ott van ma a magyar martirologia aradi lapjain.

Egy oláh paraszt fát rakott le a szekeréről az udvaron.

Apám beszólította a szobájába és odaadta neki minden pénzét a szekéréért és a ruhájáért.

A következő percben összekapkodta az összes iratait, levelezését, számadásait és be a kályhába! — tüzet gyújtott alájok.

Éppen ki akart lépni, mikor fegyveres osztrák katonák csörögtek be az udvarba. Apám már oláh ruhában leült a küszöbre.

A katonák felhatoltak a lépcsőn és egyenesen az ő lakásának tartottak.

— Hol van a fegyvergyáros? — kérdezte a tiszt.

— Nyestyu, — felelte apám a lehető legbutább arccal. Azzal fölkel s ráült a szekérére. Elmenekült.

Bujdosásának története maga kitenne egy könyvet, ha emlékezném reá. De csak néhány részletet tudok.

Először Budának tartott, hogy átadja Lahnernének azt a levelet, amelyet a már akkor fogságban ülő generális rábizott.

A községek már akkor meg voltak szállva a menekülteket fogdosó osztrák katonákkal. Apám mindig a kifele jövő parasztoktól kérdezte meg, hogy bemehet-e a községbe, s hogy kihez szálljon? A kérdezettnek persze megmondta, hogy menekült.

És soha el nem árulta senki.

Egy helyen csibéket vett a református paptól ketreces-től. A másik községben eladta.

Egy helyen olyan emberhez szállott, aki már néhány menekültet elárult. Későn tudta meg, hogy kelepében van, de kivágta magát:

— Urambátyám, — mondotta, — én menekülő vagyok. Hallottam, hogy ez a ház egy becsületes magyar hazafi háza. Ha ismét összeszedjük az erőnket, bizonyoságot teszek Kossuthnál a kegyelmed házáról, hogy ez a ház nem gaz árulóé, hanem becsületes hazafié.

Az ember nagyot nézett, s nemcsak kitünően ellátta apámat, hanem reggel egy zsák zabot is tétetett a kocsira.

Másutt egy molnár adott neki szállást, s kísérte át reggel a falut őrző osztrák katonaságon, mintha saját kocsija volna, amely a szántóföldre megyen.

Végre elérkezett Budára.

Egyenesen Lahnernéhoz ment. Az ajtót a szobaleány nyitotta ki, s kérdezte: mit akar?

— Kérdezze meg a nagyságos asszonytól, elfogadja-e egy aradi fuvaros látogatását?

A szobaleány bement. Apám hallotta a jelentését:

— Valami oláh fuvaros van itt. Azt mondja, hogy Aradról jön.

— Bocsássa be, — hallatszott az asszony hangja.

Apám belép. Lahnerné összecsapja a kezét:

— Szent Isten! Czigler úr!

Azonnal megismerte, pedig a haja is le volt nyírva.

Azt azután a történelemből tudom, hogy Lahnerné leutazott Aradra, s távolról nézte a férjének a felakasztását.

Folytatjuk.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

21.

«Uram, szeretett Mester! Én az Ön titkos tanítványa, hűséges követője vagyok, noha ön engem nem ismer. De ha valaha egy képet látta, éreznie kellett, hogy engem az Önhöz való rajongás vitt közelebb a művészethez. Nagyon csodálom és szeretem Önt és nagy hálával tartozom Önnek, akaratán kívül. Szeretném ezt Önnek élőszóval elmondani, ha érdemesnek tartana arra, hogy fölkeressen engem. Azt is megvallom ezúttal, hogy régóta készülök Önhöz és hogy mégsem mentem, annak pusztán bátortalanságom az oka. Ne nevessen ki ezért. Ön olyan nagy, én meg olyan kicsiny vagyok. Tartottam attól, hogy nagyon is jelentéktelennek talál. Az utóbbi időben azonban hallottam, hogy dicsér engem; néhány meleg véleményét barátaim hirül hozták. Ez fölbátorított és ezért írok. Nagyon fájna, ha nem jönne el. Ám ez esetben én mennék Önhöz, ha nincs ellene kifogása. Jön-e hát? Vagy menjek én? Amint kívánja.»

— Tudja-e, hogy az effajta leveleket huszszor át szokták olvasni, mielőtt elküldik? Nos én egyszer sem mertem átolvasni. Sietve zártam le. Ráírtam a címet és elküldtem a szobalánynyal.

Mikor az előszoba-ajtót a leány becsukta maga után, elkezdtem remegni.

Az ablakhoz álltam és néztem utána, amint keresztül ment az udvaron. Mikor a kapuhoz ért, gondoltam: még van idő rákiáltani és visszahívni.

Már-már megtettem.

És mégse.

A leány elment. Magam maradtam.

Gondoltam: most mi lesz? Otthon találja-e az irás? Mit válaszol? Hátha nem válaszol. De hisz ez lehetetlen! Válaszolnia kell. Tán nem jöhet. Azt fogja irni, hogy én menjek hozzá! Vagy azt se. Semmit. Válasz nélkül hagyja a levelet és nem jön és nem hív. Rettenetes volna. Meg-

alázó, kétségbeejtő. Úgy rohantam le és föl a szobában, mint egy őrült. Épp számíthatni kezdtem, mikorra érhet oda a leány, mennyi időbe telik, míg a levelet átolvassa, választ ír rá — talán kocsiba ül és rögtön jön — mikor odakünn hangos, szinte erőszakos csilingeléssel szólal meg a csengő.

Cseléd híján magam megyek ki az előszobába, ahol már sötét volt.

Kissé idegesen. Ki jöhet most?

Fölnyitom az ajtót s a másik pillanatban meredten állok, mint egy darab kő.

Somorjai volt.

Ő maga, hosszú prémes kabátjában, melynek gallérja fel volt hajtva.

Megállt a küszöbön.

— Jó estét — mondja — bejöhetek én ide? Nem zavarom?

— Vártam — feleltem neki az izgatottságtól elfuló hangon.

Vidáman mosolygott.

— Ne mondja! Várt, igazán? Akkor százszor örülök, hogy eljöttem.

Levetette a kabátját. Megfogta a kezem és vitt befelé, úgy, mintha tiz év óta mindennap nálam lett volna.

— De jó itt — mondta, miután körülnézett. — Éppen ilyennek képzeltem a helyet, ahol maga van. Mert én már csaknem ismerem. De már talán be kellene mutatkoznom. Vagy nem? Óh, tudom hogy ismer.

— Milyen különös, hogy ma jött — éppen ma!

— Miért? — kérdezte. — Talán álmodott rólam. Lányok szoktak így megálmodni egyes dolgokat.

— Nem álmodtam. Azaz, hogy igen. De már sokkal régebben. Ma ellenben irtam Önnek. Alig félórája, hogy elment a cselédem a levéllel.

Nevetett vidáman, hangosan.

— Ez kedves. Igazán bájos. A rokonlelkek találkozása. Ez így van. Én meg talán éreztem, hogy ma kíván látni. Eljöttem. Örül?

— Örülök.

— Pedig ne örüljön. Nem magához jöttem. Maga egy szép, gyönyörűséges kékruhás leány. De én nem magát keresem. Hanem a piktort, aki képeket csinál és aki talán én vagyok. Erősen hiszem, hogy én, mert különben nem érdekelne annyira. Tudja-e, hogy maga engem egyszerűen ellopott. Félre ne értsen: azt mondom, hogy a magáévá tett. A párisi képét láttam, megálltam előtte és ezt gondoltam:

— Mi ez? Itt valaki játékot űz velem! Ezt a képet csak én csinálhattam. Én és senki más. — Tudja, sok utánzóm van. De ez nem volt utánzat. Az eredeti volt. Mintha az utolsó ecsetvonásokat egy órával előbb tettem volna rajta. Gondoltam: ez nem járja. Engem immár úgy szét-szednek, hogy nem marad belőlem magamnak semmi. Kicsit dühös voltam, kicsit büszke is látatlanba arra, aki így eltalált engem. Gondoltam: ez valami. Meg kell tudnom, ki ez a merész ellenfél. Elmondták hogy maga. Leány, húsz éves. No ebből lesz valami. Hol bátortalan volt — mert az volt sok helyütt — ott nem értettem eddig. Hiba, gondoltam, de egészen különös hiba. Vajjon miben gyökerezik? Nem találtam ki. Most már tudom. És nézve így bíráltam. Leány. Húsz éves. Itt leány. Ott húsz éves. Egyébként a dolog értékes, gyönyörű és mi több: egyéni. Lássá, itt az egyéninél már megint a magam hiúsága szólalt föl. Mert hiszen ami benne egyéni, az én vagyok! Vagy nem? Ezt megtudni jöttem el ide. Kíváncsi voltam: igazán annyira egyek vagyunk-e? Sőt attól is félek, hogy maga több lesz valaha nálam. Ha férfi volna, még beletörődnék. De csak nő. Ezt szégyenleném.

Nevettünk.

— Ha kíváncsi volt rám — kérdeztem tőle — mért nem jött előbb? Én már rég várom. Amióta itthon van: mindég.

— Hja, ez más dolog. Nem jöhettem. Nem lehetett. Talán ma sem kellett volna. Félek én magától.

— Tőlem fél?

— Bizony magától. Mióta itthon vagyok, mindig magát duruzsolják a fülembé az emberek. Bántottak magával. Küldtek magához. Mondtam nekik: mit akartok? Hagyjatok nekem békét a lányotokkal, a piktortokkal. El van az nélkülem is. Kellek is én neki. De így van, ilyen kicsi országban, ha valaki bizonyos ideig számot tesz: mást se hall az ember, mint az illető nevét. Akárhova mentem, egy negyedóra múlva már magáról kellett hallanom. Asszonyok, színeskedők, kedvesek: szidták az érzékiségét. Férfiak fontoskodva mondták el, amit magáról tudtak. Hogy fiatal, szép, magányosan él. Úgy hogy most valósággal mindent tudok magáról. Ismerem azokat, akikkel barátkozik, sőt azt is tudom, hogy egy kis művészszerelmmel szerelmes belém. No, csak úgy, képeken keresztül. Nem azokon a képeken keresztül, amiket eddig festettünk ketten, hanem amiket ezután fog festeni maga. Mert maga fog. Hajh, gyönyörű látomásaim

vannak a jövőjéről. Ha elmondanám! De nem mondom el. Talán nem is hinne bennük még, mert csoda, hogy milyen szerény. Egy bizonyos, hogy nagy dolgok előtt áll. És talán jó magának, hogy most itt vagyok. Talán nem. Még nem tudom: milyen okos? Okos-e egyáltalán? De hogy nekem nem jó volt idejönni, ezt már tudom. Szerencsére el voltam készülve mindenre. Úgy jöttem ide, hogy tudtam, mi vár rám. Mégis vonakodtam soká. Az ember, amíg védheti a becses bőrét, védje. De nem lehetett tovább. És most itt vagyok.

— Különös dolgokat mond. Nem értem.

— Oh, dehogyan nem, — mondta ő. — Csak ne tetesse magát. Én megvagyok magának, mert akarta. Programmszerűleg kivívott magának. Először ábrándokkal, álmokkal, később egy hihetetlen parányi kis eszközzel, az ecsetjével, aminek parancsolni tudott. Eközben kivirult, szépséges asszonynyá ért, most már minden hajaszálával rendelkezik velem. A szeme, az ajka, a keze, a homloka mind külön azt mondja: szeress, szeress, szeress. Hát jól van. Én nem bánom. Tudom, hogy ez magának kell. Legyen. Még szép, hogy idáig várt. Csak ma küldött értem. Két éve, mikor idejöttem, tehette volna. Vagy még előbb. Akkor izenhetett volna rám, mikor a forró láz odakötött a félig kész alkotásomhoz, hogy dobjam le kezemből az ecsetet, hagyjak ott mindent, üljek vasútra, jöjjen oda, ahol maga van, boruljak a lábaihoz és szeressem. Jöttem volna. Még jobb, magához illőbb lett volna eljönni hozzám és az asszonytól, ki ölelt, erőszakkal vinni el, szintén a kiváltsága jogán. Jöttem volna és igazat adtam volna magának, aki igazságtalan. Mindjárt az minden nő, aki akkora művész, mint maga. Nem néz se jobbra, se balra. Nem töpreng, nem kérdez. Amit megkíván, ami neki kell, kinyújtja utána az erős acélos kezét. Viszi. Jól teszi. Az ilyet szeretem. Csakhogy maga ebben is különbözik a többitől. Mert teszi anélkül, hogy tudná. Az önzése, vakmerősége nincs híjával bizonyos leányos bájnak, öntudatlanságnak, szeméremnek. Ha mondanám, mit tesz most e percben: el se hinné. Csodálkoznék. Azt mondaná, bolond vagyok. Pedig mégis azt teszi, ami a legborzasztóbb. Kikészít magának egy férfit, a maga hasznára. Annyi, mintha azt mondanám, hogy issza a véretem. Mert issza. Az ajka már itt van az ajkamon és szívja az életemet. De azért úgy ül itt, félénken, riadtan, mint egy fogoly galamb. És a megriadása is egészen őszinte. Hej, lány, maga furcsa lány!

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

21.

— Nikolenka a jövő héten megy . . . itt ezt a papírt . . . én nem is sírnék — folytatá, miközben a kezébe szorongatott papírt mutatta, amelyre Nikoláj felírta a költeményét — de te el se bírod képzelni . . . senki se tudja . . . milyen szíve van.

És újra elkezdett sírni azért, hogy milyen jó szíve van Nikolenkának.

— Neked jó . . . nem vagyok, irigy . . . szeretlek téged is, meg Boriszt is — szólta, ismét erőhöz jutván. — Ő kedves . . . és nálatok nincs semmi akadály. De Nikoláj nekem unokatestvérem . . . itt a metropolitának kell engedélyt adni . . . és ha a mama (a grófnét ő is anyjának tekintette és nevezte) azt fogja mondani, hogy elrontom Nikoláj karrierjét, hogy nincs szívem és hálátlan vagyok, pedig . . . Isten a tanum — erre keresztet vetett — úgy szeretlek mindnyájatokat, csak a Verát . . . Pedig mit tettem neki?

Nem bírta folytatni; ismét elrejtette arcát. Natasa vigasztalni próbálta, de látszott rajta, hogy barátnőjének szomorúságát a teljes nagyságában és fontosságában felfogja.

— Szónya! — szólta egyszerre, mintha felfedezte volna keserűségének az igazi okát, — biztosan mondott neked Vera az ebéd után valamit. Úgy-e?

— Igen. Volt még ezen kívül több versem. Nikolájtól, amiket leírt, és ezeket Vera megtalálta az asztalomon, és azt mondta, hogy megmond mindent a mamának és mondta, hogy hálátlan vagyok, meg a mama úgy se fogja megengedni, hogy elvegyen feleségül, hanem Julie-t fogja elvenni. Hisz te is láttad, hogy Nikoláj egész nap Julievel volt együtt.

És megint sírt, még keservesebben, mint azelőtt. Natasa erőszakkal fölemelte a kétségbeesett kislány elrejtett fejét és könnyes szemmel, de mosolyogva, vigasztalni kezdte.

— Szónya, ne higgy neki, édesem, ne higgy. Emlékszel, mit beszéltünk a multkor mind a hárman Nikolenkával a nagy szalon-

ban, vacsora után? Mindent megbeszéltünk akkor, hogyan lesz. Már nem emlékszem biztosan, hogyan beszéltük meg a dolgot, de magad is emlékezhetsz, hogy minden rendben volt, és minden lehetséges is lesz. Látod, Sinsin bácsi testvére is elvette az unokatestvérét és mi csak másodunokatestvérek vagyunk. Borisz is mondta, hogy nagyon könnyen lehet. És ő olyan okos és jó fiú... No, ne sirj édes, drága lelkem. — Nevetett és megcsókolta. — Vera rossz teremtés, majd megveri az Isten. Minden jó lesz; ő nem fog a mamának szólni. Majd Nikoláj maga fog beszélni vele és ő Julie-re nem is gondol.

Gyengéden megcsókolta fejét Szónyának, aki felegyenesedett. Újra élénk lett, szeme ragyogott; megint felébredt benne a kis cica, amely kész simulni, dorombolni és enyelegni.

— Azt hiszed? Igazán! — kérdé, összegyűrt ruháját és haját igazítva.

— Igaz, Isten bizony! — válaszolt Natasa, kis barátnőjének egyik lecsüggő hajfürtjét a fonat alá igazítva; és mindketten nevettek. — Gyerünk, énekeljük el a «Forrás»-t.

— Menjünk.

— Hallod-e, milyen furcsa ember az a kövér Pierre, aki velem szemben ült! — szólt egyszerre Natasa, és megállt. — Ma olyan jó kedvem van! — Erre elkezdett futni, befelé.

Szónya letisztította ruháját, keblére rejtette a verset és könnyű léptekkel, kipirult arccal követte Natasát a nagy szalonba. A vendégek kérésére elénekelték a «Forrás»-kvartettet, majd Nikoláj adott elő egy magándalt. De alig fejezhette be, már táncolni kívánt a türelmetlen ifjúság és dobogott lábával a zenészeknek.

Pierre a szalonban ült, ahol őt, mint világlátott embert, Sinsin egy szörnyen unalmas politizáláshoz fogta le. Amint a zene megszólalt, bejött Natasa, mosolyogva és pirulva járult Pierre elé:

— A mama megbízott, hogy hívjam a tánchoz.

— Félek, hogy elrontom a figurákat; — szabadkozott Pierre, de ha vállalkozik arra, hogy tanítóm lesz... — s odanyújtotta húsos kezét a kis leánynak.

Amíg a párok összeverődtek és a zenészek hangszereiket hangolták, Pierre félreült kis hölgyével. Natasa roppant büszke és boldog volt, hogy egy felnőttel táncolhatott, aki hozzá még külföldről jött. Úgy ült, hogy mindenki láthassa és úgy viselkedett, mint egy komoly, meglett hölgy. Kezében legyező volt, amit egyik asszony-vendég

bízott őrizetére. Nagy-fontoskodva és egészen nagyvilági pózokkal (isten tudja, hol és mikor tanulhatta) beszélt lovagjával, miközben hol a legyezőt mozgatta, hol pedig átkacsintott mögüle a fiatal-emberre.

— Ni csak! Ni csak! — kiáltott fel az öreg grófnő, amint arra haladt. Natasa elpirult és zavartan nevetett.

— Hát mi van abban, mama? Mit kell ezen csodálkozni?

A harmadik écosseise alatt a szalonban összegyűlt díszvendégek és a kártyajátékosok is beleuntak a sok ülésbe és a nyerők zsebregyűrvén pénzeiket, felkerekedtek a táncterem felé. Elsőnek Mária Dmitrijevna lépett be a gróf karján. Az öreg úr feszesen kihúzta magát, fiatalos, hamiskás mosoly ült ki ragyogó arcára és amint rákezdték az écosseise utolsó figurájára, húsos tenyerébe csapott, hogy a zene elhallgasson és odakiáltott a primásnak:

— Simon! A «Danila Kupor»-t, tudod? — Ez a tánc az anglaise-nek egyik figurája és az öreg grófnak kedvelt ifjúkori tánca volt.

— Nézzék a papát! — kiáltott Natasa az egész termen végig (egészen megfélekedezett arról, hogy egy felnőt t e l táncol) és fürtös fejecskéjét félrehajtva, harsányan felkacagott.

Mindenki őszinte vidámsággal és óriási derűtséggel nézte az öreg urat, ahogy vastag karjával átfogta a nálánál jóval magasabb Mária Dmitrijevna-t és jólelkű mosolygással várta a tánc kezdetét. Amint felhangzott a «Danila Kupor» friss, táncrahívó dallama, egyszerre megteltek az ajtók köröskörül a háznép kíváncsi tömegével.

— Nini, a mi urunk! A vén sas! — kiáltott fel a dajka.

A gróf jól táncolt, de párja nem bírt és nem is akart sohase táncolni. Teste és egyenesen kifeszített karja merev maradt; csak komoly, de szépvonású arca táncolt: azt a ritmust, amit a gróf az ő gömbölyű testével fejezett ki, Mária Dmitrijevna mindinkább mosolygó arca és orrának fintorítása jelezte. Mind a kettő egyszerre közép-pontjává lett az egész társaság figyelmének és érdeklődésének: a gróf, gömbölyű, pocakos testétől nem várt fürgeségével és hatalmas táncosnője, vállának, karjának félszeg mozgatásával. A tánc egyre élénkebb lett. Natasa mindenkinek, aki mellett csak elhaladt, megrántotta a kabátja ujját, vagy ruhája csücskét, hogy figyelmesse tegye az ő táncos papuskájára. A kis szünetek alatt az öreg úr kissé kiszuszogta magát s aztán odakiáltott a zenészeknek, hogy gyorsabban húzzák. Mind gyorsabban járta a táncot, megforgatta a párját, hol lábujjhegyen, hol a sarkán perdülve, végre egy utolsó

forduló után helyére vezette Mária Dmitrijevna-t és mosolygástól ragyogó arccal meghajolt előtte. Mindketten fújtak a fáradtságtól és izzadságukat törülgették batiszt-zsebkendőjükkel.

— Látja, ma chère, így táncoltak az én koromban.

— Igen, igen. A «Danila Kupor!» — sóhajtott fel mélyen Mária Dmitrijevna s felgyúrte ruhája ujját.

XVIII.

Amig Rosztovék szalonjában éppen a hatodik *anglaise*-t húzták a fáradtságtól már hamisan játszó zenészek és az álmos szolgák a vacsorát készítették elő, Bezuhov grófot betegágyában a hatodik gutaütés érte. Az orvosok kijelentették, hogy a felgyógyulás ki van zárva; a beteget meggyóntatták, előkészítették az utolsó kenetre. Az egész háznép talpon volt, izgatott várakozásban. Künn a kapu előtt tolongtak a temetkezési vállalkozók és lestek a dús megrendelésre s mindig szétrebbentek, valahányszor egy-egy hintó állott meg a palotánál. A moszkvai főparancsnok, aki eddig titkárát küldöztette, hogy a gróf hogylétéről tudakozódják, most személyesen jött el, hogy meglátogassa a híres Katalin-korabeli mágnást.

A pompás fogadóterem zsúfolva volt. Mindnyájan tisztelettel felálltak a parancsnok távoztakor, aki félórát időzött a betegnél s könnyedén bölintott a tömeges üdvözlésekre, igyekezve minél előbb szabad levegőre jutni a sok orvos, rokon és látogató nyomasztó köréből. Bazil herceg, aki az itt töltött néhány nap alatt lesóványodott és meghalványodott, kikisértte a főparancsnokot s valamit susogott közben. Visszajövet beült a szalonba, egészen egymagában, egy karosszékbe, magasan egymásra rakta a lábait, rákönyökölt a karfára és kezébe rejtette az arcát. Egy kis ideig ebben a helyzetben maradt, majd felkelt és szokatlanul heves lépésekkel, izgatottan maga körül tekintgetve, végigment a hosszú folyosón a ház hátsó felébe, ahol a legidősebb hercegnő lakosztálya volt.

A gyengén megvilágított nagyteremben összegyűltek halk susogással társalogtak egymással, s elhallgattak hirtelen, valahányszor kinyílt a betegszobába vezető ajtó és kérdő tekintettel meredtek a belépőkre.

— A lét határa meg van szabva, — szólt egy pap a mellette ülő hölgyhöz — és azt nem lehet átlépni.

— Nem késtek már el az utolsó kenettel? — kérde az asszony.

— Bizony nehéz dolog lesz — válaszolta a pap végig simítva kopasz tarkóját.

Folytatjuk.

Szépművészetek.

A MEGVÉNHEDT MŰVÉSZET. (Londoni levél.)

Megnyílt a két hatalmas műintézet kapuja, mint minden évben, ezúttal is majdnem egyszerre, hogy a különböző művészeti irányok a közönség ellenőrzése mellett vívják meg csatájukat. A Royal Academy-ben az angol klasszikusok, a National Society of fine Arts-ban az idegen — főleg francia — modernek adtak egymásnak találkozót, de az idén egyik sem valami különös szerencsével. Már angol szempontból tudniillik. Mert a mi viszonyainkhoz mérve óriási látványosság mind a kettő, hiszen olyan nevek ragyognak a legtöbb kép alatt, amelyeket mi csak egyszer egy évtizedben hallunk emlegetni idehaza, egy-egy különösen sikerült internacionális tárlaton. Az angolok azonban úgy vélik, hogy a Burlington House jelenlegi kiállítása nem tartalmaz sok olyan festményt, mi igazán nagyok nevezhető. Becsületes fáradozás és komoly, bár némileg lelkesedés nélküli törekvés bizonyítéka nyilvánul mindenütt. A résztvevők egész serege küldött olyan művet, melyeken csak az látszik, hogy művészetük technikai oldalában kiválóan erősek. Azonban semmi lelkesedés, semmi extravagancia, ami felrázná a tárlatot a maga unalmas, monoton pedantériájából. Ha a piktorok tovább is ezen a szűk ösvényen fognak haladni, anélkül, hogy tehetségüket mind tágabb és tágabb körben óhajtanák érvényesíteni, gyakorlottságuk fáradság és kimerültség forrása lesz. Ha megszokják a friss eszmék nélküli tevékenységet, úgy egy végzetes könnyúséget sajátítanak majd el a köznapi dolgok legyőzésére és ez a könnyűtökéletesség megöli a nagy, szenzációs alkotások utáni vágyat. Mindennek dacára, minthogy a kollekció magában foglalja a mai iskola tendenciáit, hiábavaló azon töprengeni, miként lenne más körülmények között. Amit nyújt, el kell fogadni összes hibáival, hiányaival. Sőt örvendeni kell a művészi kivánalmaknak mindenképpen megfelelő nagy anyagnak, mi a tárlaton összegyűlt, meg annak, hogy sehol nyoma sincs a zavaró áramlatoknak, melyek most az egész művészeti világot felkavarják. Olyan festmények, melyek alatt egy Poynter, Murray, East, Herkomer, Shannon, Watson, Osborne, Sargent, Swan, Peacock neve ékeskedik, dícséretére válnak a Royal Academy kiállításának. Sőt a szoborterem is sok kivételes munkát tartalmaz, így például Mackennal, Toft, Reynolds, Stephens és Herkomer gyönyörű csoportokkal szerepelnek.

A National Society kiállításán is az az első impresszió, hogy a Society dicsőséges napjai már letűntek s hogy egy csendes egyhangú érába lépett, a melyben hiába keresünk valami új, eredeti tehetséget. De minthogy a korábbi kiállításokon gyakoriak voltak ezek a revelációk, megbocsájtható a jelenlegi lanyha hangulat, melynél semmi különösen új, vagy különösen eredeti nem ötlük az ember szemébe. Nincs közöttük olyan alkotás, amely forrongást idézne elő, mint azelőtt nem egy. Bizony az évek nyoma meglátszik úgy a művészeti evolúciókon, mint a közönség művelődésén, amely ma már megérti és örömmel üdvözi a tegnapi ifjúságot. Ma már senki sem vitatja el azt a néhány igazán artisztikus és különös tehetséget, mely ebben a társaságban lett először ismertté. És ha ma kissé megüledettnek látszik is a Society, azt az érdemét senki sem vitathatja el, hogy ő volt az, aki tárt karokkal fogadta azokat a fiatal festőket, kiket a régi Salon zsürije teljesen mellőzött.

A tárlat legszebb darabjai különben jórészt portrait-ekből kerülnek ki; így arcképet írtak: Faivre, Lucien Simon, von Glehn, Lavery, Dagnan-Bouveret, Rosset-Granger, Picard, Monkaigle, Thévénot, Aman-Jean, Madame Leroy d'Etiolles, Caro-Delvaile és Desvallières, az utolsó egészen Moreau-stilusban. És ne feledjük el Besnard ragyogó kvalitású képeit, melyeken mindig új és új, váratlan szín- és tónus-változatokat fedezhetünk fel. Az egész kiállításon nincs művész, aki tökéletesebben valósítaná meg a nagy francia koloristák tradícióit.

A személyes tendenciák változatosabban mutatkoznak a tájképekben. Itt minden irány és minden modor látható a neo-impresszionizmustól visszafelé a legklasszikusabb konvenciókig és nehéz lenne eldönteni, melyik közülök a francia iskola igazi karaktere. De fel kell jegyeznünk Menard-t, ki Claude Lorraine nemes művészetére emlékeztet és Raffaelli-t, az ő sajátságos olaj-pasztell festési módszerével. Billotte, Gillot, Lebourg, Monod, Lhermitte, Anquetin, Anglada, a spanyol Santiago Rusinol, Thaulow, Claus, Courtens, Willaert, Lobre, Gay, Saglio, Prinnet, Guignet, Morrisel, Prouvé, La Touche, Roll — szóval a még mindig modern-nek nevezett művészet legjobbjai — ugyan az idén is itt vannak, de éppen ők bizonyítják legfényesebben, hogy immár a «modern» művészet is megvéhéd — de a helyöket még mindig nem foglalták el mások.

London, június.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A FÉNYNYEL VALÓ GYÓGYÍTÁS. Levegő és világosság, az élet eme legáltalánosabb kísérői, az újabb időben nagy szerephez jutottak az orvoslás mesterségében. A tuberculosis ellen való küzdelemben — úgy találták — friss levegő az ember leghatalmasabb segítője és ez az átlátás egymásután alapíttatja meg a tüdővész ellen való szanatóriumokat. Ahol a tuberculosis csak a test felszínét, a bőrt támadja meg, mint a lupus nevű betegségben, ott a fényben rejlik a gyógyító erő és amióta ezt tudják, egymásután rendszeresítik a kórházakban a fénynyel való gyógyítás céljaira szolgáló kamarákat. Az eljárás felfedezője és a fény-gyógyászat megalapítója az islandi születésű dr. Niels Finsen, aki a kopenhágai egyetemnek volt a növendéke és akinek testi gyöngesége nem engedte, hogy amit az egyetemen tanult, azt mint gyakorló orvos értékesítse.

Maradt tehát az egyetemen, hogy valamely elméleti szakmára szánja magát. Physiológiával és bonctannal foglalkozott és e tanulmányok között egy alkalommal megfigyelte, hogy a földi giliszták, melyeket egy félig vörös, félig kék üveggel letakart dobozban kaptak, elmásztak a kék üveg alól és a vörös üveg árnyékában húzódtak meg. Egy kaméleon, melyet ugyanilyen dobozban tartott, a kék üveg alatt megfeketedett. E két megfigyelés alapján azt a tényt állapí-

totta meg, hogy a kék fény kártékony hatást fejt ki, míg a vörös fény ártalmatlan. Kevéssel utóbb a véletlen Finsen kezébe játszott egy értekezést, amely 1832-ben jelent meg New-Orleánsban és amelyben fel volt említve, hogy egy himlőjárvány alkalmával néhány katona, aki ez idő alatt egy sötét szobában volt őrizet alatt, szintén himlőbe esett ugyan, de a betegség lefolyása náluk igen enyhe volt és nem járt gennyedéssel. A tényt mi sem magyarázta, de Finsen, összevetve a dolgot a maga megfigyeléseivel, nyomban tisztában volt, hogy a betegség enyhe lefolyása bizonyos fénysugarak kizárásának volt köszönhető mely sugarak fájdalmasan izgatják az érzékeny és gyuladásban levő bőrt. Ez elég volt, hogy Finsen, aki addig egyébként még egy himlőbeteget sem látott, azzal lepje meg a tudományos világot, hogy vörös fényt ajánlott a himlő ellen, kijelentve, hogy a himlőt okozott hegek elkerülhetők, ha a betegeket oly helyiségben tartják, amelyből a vörös fényen kívül minden más fénysugár ki van zárva.

A továbbiakban Finsen abból indult ki, hogy a napfény, ez már közismeretes, képes elpusztítani bizonyos bakteriumokat. És ez a hatás növekszik a fény koncentrációjával. Gyűjtőlencséken keresztül vezetett napfény két-három másodperc alatt megölt oly bakterium-tenyészeteket, melyeket kö-

zönséges napfény csak másfél óra alatt volt képes elpusztítani. Finsen úgy találta, hogy a villamos fény még nagyobb mennyiségű ilyen ölü-sugarat foglal magában, mint a napfény és kísérleteiben nyolc ampère-nyi erősségnek megfelelő villamos fényt alkalmazott. Az eredmény az volt, hogy ezzel a fényvel a szervezetre nézve minden fájdalmas behatás nélkül elpusztíthatta a lupus bakteriumait.

A dán kormány felismerte és megbecsülte Finsen fölfedezésének jelentőségét és egy külön intézetet rendezett be számára Kopenhágában, az elsőt, amelynek azóta a világ úgyszólván minden nagyobb városában van mása. Ami az eljárást illeti, arról az intézet egy látogatója a következőket írja: Hét lámpa áll egy teremben, belőlük vörös ernyőn keresztülszűrve árad a fény és alattuk enyhe pihenőhely kínálkozik, egy-egy nevetgélő, beszélgető csoport tanyája. Minden lámpa alatt nyolcan vannak: négy beteg és négy ápolónő. A betegek kényelmesen fekszenek, fejük vánkossal van megtámasztva, míg az ápolónők kezében valami távcső forma készülék, melylyel a koncentrált, de kellőképen lehűtött sugarakat a beteg testrészeire irányítják. Ugyanekkor egy vízzel telt üveghengert is alkalmaznak az illető testrészeire, aminek kettős a haszna: egyrészt a nyomás révén kiszorítja a vért a szövetekből, másrészt még jobban hűti a fénysugár hőerejét. A kezelés minden betegnél naponta másfél óráig tart és minden fájdalom nélkül való.

Finsen e gyógymódját eleinte

csak az u. n. bőrfarkas (lupus) ellen alkalmazta, de hovatovább kiterjesztette a felületes rák, az orbánc és más bőrbajok gyógyítására is. E mellett az intézet villamos fény- és napfürdőekkel gyógyító különböző ideges bántalmakat. Erre a célra ismét egy nagy terem szolgál, melyben a paciensek meztelenre vetkőzve naponta bizonyos megállapított ideig sétálnak fel és alá, kiteve egy hatalmas villamos fény mennyiség behatásának. Ez az eljárás ma már szintén követésre talált a legtöbb országban.

Maga Finsen azonban a sorstól kegyetlenül megvert ember. Oly gyöngye, hogy naponta csak egy-két órát tölthet fenn, enni alig ehetik valamit is és folytonos fájdalmak gyöttrik. Egy látogatójának egy alkalommal elmondta, hogy mi volt életének legnagyobb kísértése? Mikor reájött a lupus gyógyításának módjára, egy egész éjszakán át vívódott magával, vajjon fölfedezését magán gyakorlatának hasznára fordítsa-e — mert Finsen szegény ember — vagy köztulajdonává tegye az emberiségnek? Az utóbbit választotta és ma is egyedüli jövedelme az a 6000 korona, amit a dán kormány fizet neki a Finsen-intézet igazgatásáért.

KÉPEK TÁVIRATOZÁSA. Érdekes újsággal gyarapítja a technikai haladást egy müncheni fizikus: dr. Korn. Oly készüléket konstruált, mely lehetővé teszi, hogy rajzokat, képeket, vagy másnemű ábrázolásokat pontról-pontra és vonásról vonásra tetszés szerinti távolságra meg lehessen távira-

tozni. A távolba való fényképezés (telephotographia) a seleniumnak a villamossággal való sajátosságos magaviseletén fordul meg. A seleniumnak ugyanis az a tulajdonsága, hogyha sötétben van, nem vezeti a villamos áramot, de ha fény éri, addig, míg a megvilágítás tart, egyszeriben áramvezetővé változik, még pedig annál nagyobb mértékben, minél erősebb a megvilágítás. Ezen alapul Korn doktor találmánya, amelyhez, mint kiegészítőt, felhasználja azt az ismeretes jelenséget, hogy a légüres üvegcsövek, ha villamos áramot vezetnek rajtuk keresztül, erős fényt árasztanak.

A telephotographiai eljárás most már az, hogy a feladó állomáson egy tű pontról pontra végig megy egy képen, még pedig oly szerkezetnek a kormányja alatt, hogy valahányszor a letáviratozandó rajz egy pontját érinti, ugyanakkor villamos áram fut végig egy légüres üvegcsövön, fény esik a seleniumlapra, mely erre a pillanatra áramvezetővé válik és a leadó állomáson mozgásba hoz egy tűt, mely az elébe helyezett lapra lejegyzí a feladó állomáson érintett pontot. És ez így folytatódik, mígnem a feladó állomáson a tű végigsétál az egész képen és mikorra az utolsó pontra jutott, a leadó állomáson is kész a kép másolata. Az eljárás ugyan még sok javításra szorul a kezelés könnyebbsége és egyszerűsítése irányában, valamint az idő is még meglehetősen hosszú, amit a másolat előállításán kíván; de mint első kezdet fel van szerelve mindazokkal az előnyökkel, melyek

alapos reményt adnak a tökéletesítés hamaros bekövetkezésére.

ZENGŐ HOMOK. A nubiai homoksivatagban százával halmozódnak fel a nagy buckák, amelyek néha 60 méternyi magasságot is elérnek. A vándor lábai alatt e dombok felületének lisztfinomságú homokja könnyen enged, és úgy érzi az utas, mintha vízben gázolna. Csodás tulajdonsága ennek a homoknak, hogy a lépésektől felkavartatva valami zöngés hangot hallat, ami hasonlít a dynamo-gép zúgásához. Ezt a hangot akkor is hallja az utas, ha hirtelen megáll a felvert porfellegben, tehát nem a lépések csikorgása idézi elő a talaj hangját. Hasonló hangot hallat néha a nubiai futóhomok is. Hogy ez a hang honnan származik, arra nézve legvalószínűbb az a feltevés, hogy a felzavart homok részecskéinek gyors egymásutánban való összeütközése és a forró levegő vibrációja kelti a hanghatást. Ha a homok nedves, a hang is elmarad, mert a részecskéket a víz erősen összetartja, úgy hogy nem ütődhetnek egymáshoz. A föld zenéje különben nem újság. A mondából eléggé ismeretesek a híres egyiptomi Memnon-szobrok, amelyek napkeltekor állítólag panaszos, síránkozó hangot hallattak. Ezt az ábrándos mesének hitt adatot szintén lehet igazolni egyszerű természettani törvény alapján. A szobor gránit anyaga u. i. a hűvös éjjelre napkeltekor bekövetkezett hirtelen hőfokváltozás hatása alatt repedezni kezdett, és ezt kísérte az a bizonyos zenei hang.

A forradalom.

A szocializmus napi politikája.

A szociáldemokrata-párt ezidei országos nagygyűlésén — több fontos, elvi jelentőségű kérdéssel együtt — annak is el kellett dőlnie, vajjon a párt a szabadkereskedelmi, vagy védvamos politikát támogassa-e? A nagygyűlésen megjelent pártvezérek pro és contra előszóval mondták el érveiket, míg Szabados Sándor, a párt egyik képzett és agilis tagja, akit szocialista «izgatások» miatt már pár éve kitiltottak a főváros területéről, röpiratban fejtette ki álláspontját. A fiatal agitátor, aki a tudomány fegyvereivel küzd ebben a munkájában is, a védvám mellett foglal állást, de okfejtése közben kitér arra a régen égető kérdésre is: vajjon a szociáldemokrata-párt megmaradjon-e szigorúan az elvi álláspont hangoztatásának korlátain belül, vagy pedig vegyen-e részt a napi politikában is? Ez a kérdés tán sohasem volt időszerűbb, mint ma, mikor éppen a németországi választások is fényesen igazolják, hogy a párt beleavatkozása a napi politikába igenis nemcsak szükséges, de jelentős

és hasznos eredményeket is szülhet. Szabados Sándornak erős polemikus éllel megírt munkájából itt adjuk az erre vonatkozó fejezetet:

Az élettől való félelem a gyöngé emberek jellemző sajáttsága, a napi politikától való félelem még a gyöngé politikusoké, mert egyéb-e a politika, mint a folytonosan változó és fejlődő gazdasági életnek visszfénye. A termelés körülményeinek megváltoztatását mindenkoron nyomon követi a politikai nézetek új formája, mint ahogy szoros, elválaszthatlan összefüggésben áll példának okáért a palotának látható része a szemünktől eltakart alapépítményekkel. Gazdasági élet, politikai élet, az alapépítmény viszonya ez a föl-építményhez; közismert igazságok ezek, összefüggésük méretben kétségtelen, jellegben, színben könnyen igazolható.

Szándékosan használtam példaadásképen a palota felépítményének az alapépítményhez való viszonyát. Könnyebben érthető s világosabban áttekinthető lett volna a szerves világ köréből való példa. Kétségtelen, hogy nem támad ellenvetés, ha szoros szervi kapcsolatot igazolunk a szerteágazó gyökér s a zöldelő lomb-

korona között. Bizonyos, hogy a spárgapalántából nem támad hatalmas tölgy s a legtermékenyebb bánáti televényből sem hajt ki a datolyapálma. A természet leküzdhetlen akadályai állják itt útját az esetleg támadó emberi akaratnak. Teljesen másképp áll a dolog, ha valamely építkezés esetlegeségeit vizsgáljuk. Mi sem állja annak útját, hogy ugyanazon a talajon akár zsuppfödeles viskó, akár pazarfényű palota emelkedhessék. Azaz, hogy mégis útját állják a termelés körülményei, a gazdasági állapotok, de hisz épp ez az, amit be akartunk igazolni.

A természeti körülmények megváltoztatásának munkája kívül áll az emberi képesség hatalmkörén. Nyugodjunk meg abban, hogy egyelőre nem lesz nálunk datolyaszüretelés. A társadalmi szerkezet azonban nem örökké való, a gazdasági alap nem megváltoztathatlan, s ha egyébként nem hiányoznak a gazdasági előfeltételek, nincs okunk, de nem is szabad fatalisztikusan megnyugodnunk abban, hogy viskó épüljön oda, ahol palota emelkedhetik. Az, hogy a jövő majd megingathatlan bizonyossággal építi föl a mi palotánkat, megnyugtató, vigasztaló, de ha ebből az a következtetés fakad, hogy a jelenben pedig feküdjünk le szépségesen s várjuk a sült galambot, mely megingathatlan bizonyossággal röpül majd felénk, akkor ebből a jövőre

irányzott szemmel megszerkesztett politikából, ami a legteljesebb tehetetlenség politikája, nem kérek.

«Elhagyjuk az elvi állásfoglalás talaját, ha részt veszünk a napi politika naponkénti intézésében» — mondják a doktrinérek. Ne üzzünk tehát napi politikát, mert elhagyjuk az elvi állásfoglalás talaját. Okvetlenül elhagyjuk? Nem találhatjuk meg a napi politikában azt a fonalat, amely azt elválaszthatatlanul egybekapcsolja elvi álláspontunkkal s nem követünk-e el elméleti és gyakorlati ostobaságot, ha nem keressük, vagy nem találjuk meg a kapcsolatot, hogy cselekvéseinkben irányítson? Vagy ha megtaláljuk, akkor se éljünk vele? Már miért is ne? «Mert nem vagyunk kormányképesek s a mai társadalomban nem is akarunk azzá lenni» hangzik a felelet. Szép, szép, a dolog ilyenétképp immár nagyon egyszerű. Egyáltalán semmiből sem vesszük ki a részünket. A munkásság öntudatát szocializáljuk, az agyukat revolucionáljuk, a többi már magától jön.

«Ez a : mindent vagy semmit! álláspontja», mondja Fendrich német tartománygyűlési képviselő. «Ez az immár oly gyakorta sikertelenül tett kísérlet, hogy az adott körülményekkel számot nem vető elvekhez való konok ragaszkodással a gyakorlat reális akadályait semmibe se vegyük.» «Tehát ismét szerencsésen el-

értünk ahhoz a stádiumhoz, ahol az a legfőbb eszmény, hogy semmiben se legyen részünk . . . mert minden gyakorlati közremunkálkodással — így következtetnek — mintegy elismerjük a mai osztályállam létjogosultságát s ilyenképp bepiszkítjuk elvi tekintetben oly tisztára mosott ujjainkat.»

Ez az «elvi» álláspont kényelmes azoknak, akik a taktikai hibákat, elvi kifogástalan voltukról kiállított bizonyítvánnyal takargatják be. Ez az álláspont az a díszes palást, amibe szívesen takaróznak mindazok, akik félnek, hogy mezitelenségükkel tehetetlenségük is napfényre kerül. Ez a tagadás szelleme, amely tehetetlensége tudatában fél az alkotásoktól, vagy az alkotó munkában való részvételtől.

Szerencsére ez az «elvi» álláspont csak elvben él. A gyakorlat, amely az élet elemi erejével töri át az «elvi» gátakat, a munkásmozgalmat kezdetleges tagadó álláspontjáról mindenütt belevitte a politikai tevékenység területére. A föltétlenül intranszigenz dogma még az úgynevezett tudomány területén él már csak, kétségtelenül tiszavirágéletet. És él majd egész addig, amíg «maga a tudomány is nem válik szabaddá s nem ismeri föl, hogy neki nem az a célja, hogy a pártcélokat kijelölje, hanem hogy azokat szolgálja.»

MAGYARORSZÁG SZEGÉNY EMBERE. Ebben a nagy, boldog hazában van egy szegény ember. A mi jótékony-ság, könyörület csak él és buzog itt az emberekben, azt mind erre a szegény emberre pazarolják. A gazdag, hatalmas, jóléttől és megelégedéstől boldog Magyarországnak ez a szegény embere Károlyi Sándor gróf. Minthogy pedig ebben a hazában a jótékony-ság és fölsegités leghathatósabb módja a parcellázás, hát Hódmezővásárhely városának tanácsa elhatározta, hogy parcellázatni fogja Károlyi Sándor gróf birtokát és e jótékony-ság árát majd a dúsgazdag, minden földi javakban bővelkedő napszamos és földmives munkás-haddal fogja kifizettetni. No de hát, sírjátok érzékeny szívek, a mai világ szörnyen könyörtelen. A szegény, nyomorgó Károlyi Sándor grófot a dúsgazdag napszamosok nem akarják segíteni, hanem összegyűltek és kimondták, hogy a Károlyi-birtok felosztását nem kívánják, sőt határozottan tiltakoznak ellene, hogy követelik a város területén levő uradalmi birtokok megváltását és ezeknek a vagyontalan munkások számára való bérbeadását, amely bérleti viszonyból a nagybirtokosok kizárandók. — Hódmezővásárhely könyörületes tanácsának persze most fáj a szíve.

Írókról — könyvekről.

MAGYAR KÖNYV JANET-RÓL.

A filozófia fejlődésében nem jutott úttörő szerep nekünk magyaroknak. Lehet, hogy a kultúránk nem vénült hozzá, lehet, hogy vérmérsékletünk nem hajtott rá. De lanyhák voltunk az ismertetés munkájában is. Ujjainkon számlálhatnók el azon könyveket, amelyek a könnyű podgyászú százezreket a filozófia kanyargós útjain vezetik. Örömmel fogadjuk tehát Juhász Lászlónak Janet Pálról írt vaskos monografiáját, amely most jelent meg a Franklin-társulat kiadásában «Janet spiritualismusa» címmel. «A kétkedés nem mindig az ész szüksége, nagyon gyakran a lélek gyöngesége az», — ezt mondja Janet és joggal, mert ő nem kétkedik, hanem hisz. Hisz a lélekben, az örök életben, a független szabad akaratban és ennek folytán az örök morálban. Aki tanai szerint él, boldog kort fog megérni unokái

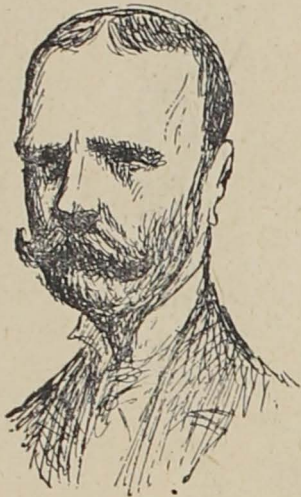
körében. Csupa áhítat, lendület és meglegedettség a filozófiája, mindenestre oly tulajdonságok, amelyek vonzóvá teszik Schopenhauer és Nietzsche után. Előadási modora könnyed, szellemes, belletrisztikus. Ő maga mondja, hogy: «A filozófia absztrakt litteratura, a litteratura pedig élő, érzéki, lelkes filozófia.» A materializmusnak elszánt ellensége, aki a «Revue de deux Mondes»-ban hosszan polemizál Buchnerrel. «A dolgoknak mélyebb a gyökerük, mint a mi gondolatunk. Az egység nem a végtelen mennyiségű atom, mint a materialisták gondolják, hanem a láthatatlan, mindenütt jelenvaló, örök titkú Isten». — Juhász László nagy szeretettel és világosan írta meg róla monografiáját. Ez maga is élvezetes olvasmány, mellettt, hogy bőséges adataival Janet Pál eléggé tüzetes megismerésére vezet.

A kiadóhivatal közlése.

Július elsejével új előfizetést nyitottunk a «Jövendő»-re. Az előfizetési ár: egy óra egy korona, negyedévre 3 korona. A két folytatásos munkát, Tolstoj és Erdős Renée regényét az új előfizetők külön levonatban ingyen kapják meg. Legcél-szerűbb azonban a «Jövendő» megindulásának napjától, március elsejétől kezdődőleg előfizetni. — Előfizetőinket, kik a «Jövendő» előfizetési díjával még hátralékban vannak, tisztelettel kérjük, hogy azt címünkre mielőbb beküldeni szíveskedjenek, nehogy a lap szétküldésében fennakadás történjék.

A miniszterelnök arca.

Írta és rajzolta: Nagy Endre.

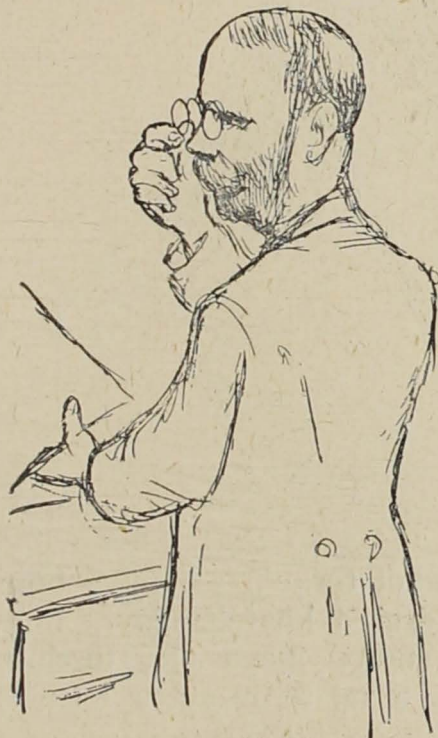
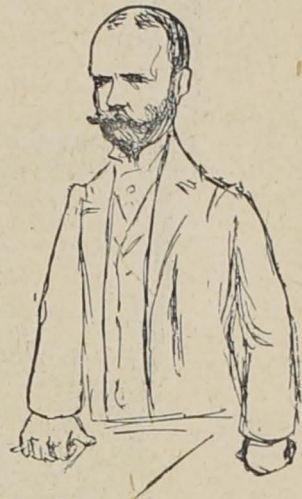

Lassanként mindenkit leszed a lábáról a bán szép szóval, igérettel, de az élclaprajzolókat ugyan ki nem engeszteli. Mert hogy kormányelnök jó barátságban éljen az élclaprajzolókkal, ahhoz nem szép szó, nem ígéret, hanem jellegzetes arc kell.

És az élclaprajzolónak egészen más igényei vannak ábrázat dolgában, mint például egy lángszívű honleánynak.

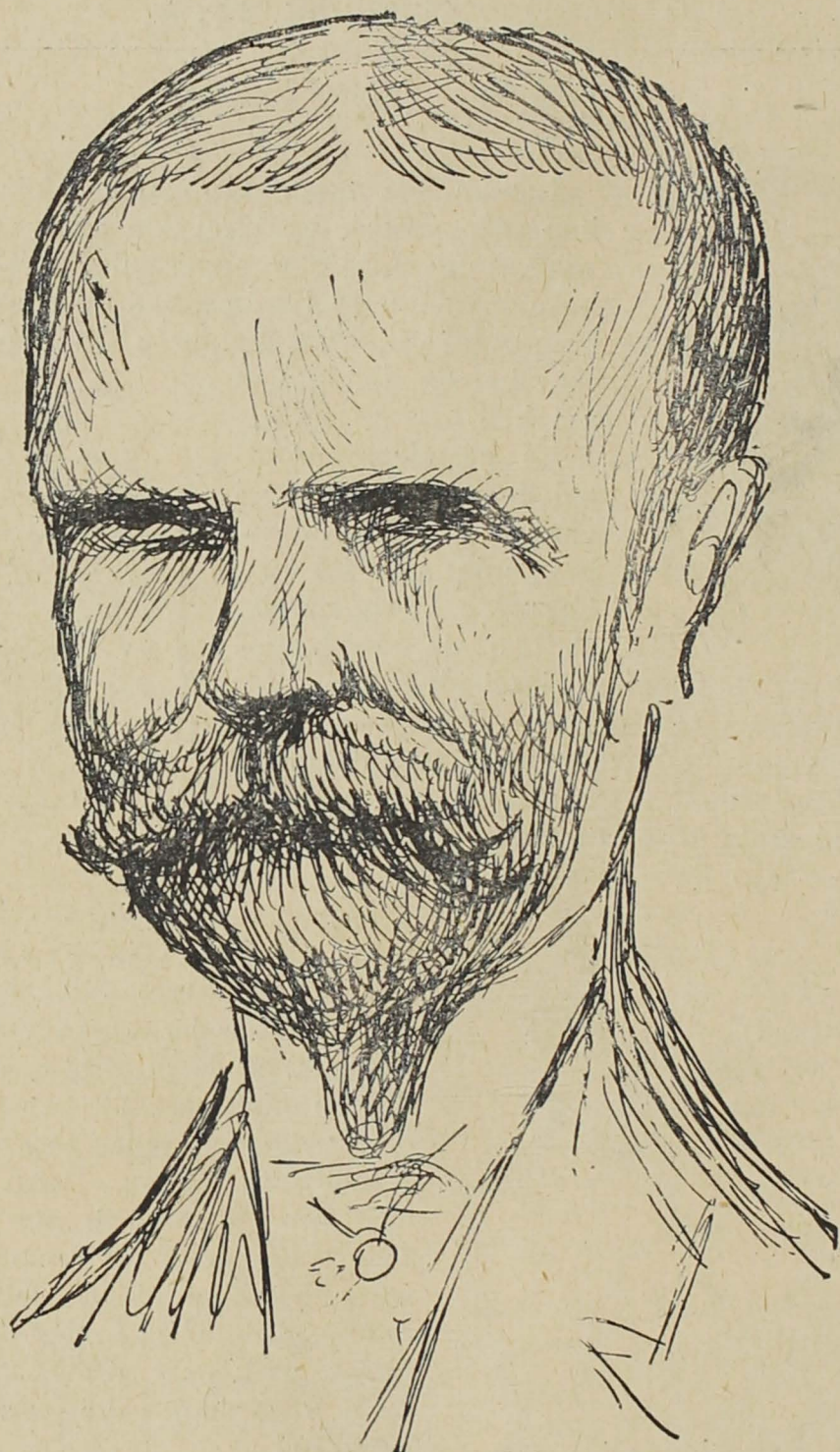
A formás, szabályos arcok nem kellene neki, ellenben ha valakit fejbübjára ejtett valaha a dajkája és dupla koponyája nőtt, avagy pedig más ilyenfajta formátlansággal verte meg a sors, akkor a rajzoló szakértő elismeréssel mondja:

— «Jó feje» van neki!

Nohát a bánnak egyáltalán nincs «jó feje». Már bocsánatot kérek, de akinek ilyen formás arca van, az játssza el Derblay Fülöpöt a Nemzetiben és ne legyen miniszterelnök! Csak két dolog van, ami jellegzetes rajta: a szája és szeme. Felső ajka ereszesen előre ugrik, ami gyermekes kifejezést ad arcának; a szeme ellenben mélyen fekvő és fölfelé néző, mint a nagy kényuraké, akik üres óráikban szerezik a talpukat vakargatni mulatságból.

Csupa egészség, derű és elegáns összhang az egész ember és mégis valami félelmetes volt, amikor először állta nyugalmasan, szinte közömbösen a vihart

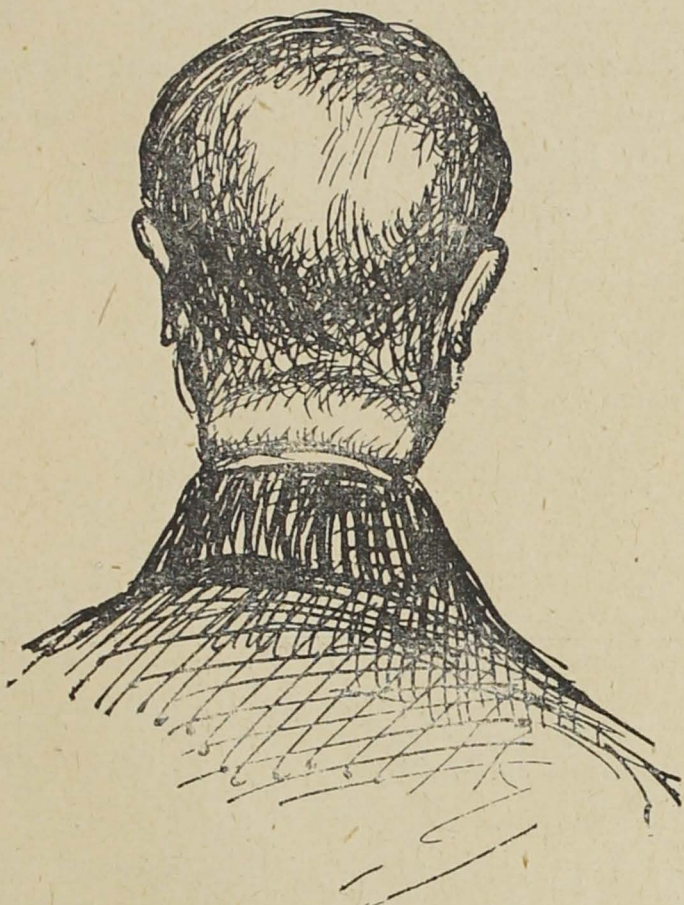

a Házban. A tigrisek minden erejüket torkukba gyűjtve bömböltek körülötte (meg kellett győzni a közvéleményt, hogy nem bárányok), ő pedig hidegen nézett maga elé, türelmesen várván a vihar végét. Neki ez a zaj természetes jelenség

volt, mint az alföldi utasnak a záporosó; az ember nyakába keríti a köpenyegét és vár. Úgysem tart sokáig.

Néha elmosolyodott és az ember hátán végig borzongott a hideg e mosolygás láttára. Így mosolyogni csak Bánffy Deső tudott: ennyi vérfagyasztó jókedvvel és fölényes nembánomsággal. Olyan mosolygás ez, hogy csak az ajkszögletek kicsike rándulása kell hozzá és despota fenyegetés válik belőle.

Annyi bizonyos, hogy a rajzolóknak sok bajuk lesz vele. Némely oldalról nézvést olyan, mint a megsoványodott Hieronim Károly (a kaszinópárt oldaláról például ilyennek látják), ellenben némely oldalról szakasztott olyan, mint Perczel Dezső (Rosenberg Gyula akár hitet tenne rá, hogy olyan), sőt Ugron Gábor esküszik, hogy vonásról vonásra Bánffy. Csak egy oldalról jellegzetes, máshoz nem hasonló: hátulról.

Erős nyaka kidudorodik az alacsony inggallérból és fejébúbján egy szív-formájú tisztást irtott az idő. (Különös tréfái vannak néha az időnek!) Kicsi, meglapuló fülei fölött kiszélesedik a koponyája; ha Lavater híve volnék, tán jósolni is tudnék ebből a két dudorodásból. Node néhány hónap múlva majd megtudjuk, hogy mi van mögötte . . .

JÖVENDŐ

1903. JULIUS 5.

Az új miniszterelnök természetrajza.
 Anatole France: Őszinteségek — asszonyokról.
 Erdős Renée: Levelek.
 Molnár Ferenc: Péterke.
 Ujházy Ede: Régi nagy színészekről.
 Új költők.
 Matilde Serao: Az ideál.
 Sz. Z.: A csillagok felé.
 Ecclesiasticus: A jövőndő katholicismusa.
 Gárdonyi Géza: Gyermekkori emlékeim.
 Erdős Renée: Egy leány élete.
 Tolstoj Leó: Háború és béke.
 Szépművészetek.
 Természettudomány.
 A forradalom.
 Írókról — könyvekről.
 A kiadóhivatal közlései.
 Nagy Endre: A miniszterelnök arca.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.

A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

A szöveg- és borítékpapíros az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.

Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapesten.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 35—31.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS

IRODALMI és NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST,

V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminczkét géppel (kétszínnyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtók-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Saját betűöntőde,
galvanoplastika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráru gyár.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

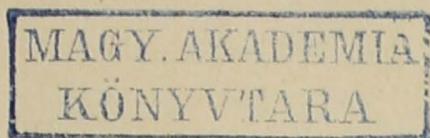
Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

Ára **20** fillér.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Az öreg Pecci.

Az olasz orvosok nagyobbára fogorvosok. Vannak közöttük kivételek is, világgraszoló tudósok, különösen olyanok, akik tudásuk körül világgraszoló lármát csinálnak. Rendkívül tempósak, hihetetlenül fontoskodók, akik a haldokló beteget a náthától féltik és erről hajlandók több, Ciceró nyelvén írt bulletint kiadni. Egyáltalán, szívesen belemennek abba, hogy egy haldoklás mennél nagyobb nyilvánossággal történjék meg, hirtelen támadt eseményekkel, meglepő és ügyes fordulatokkal teli, úgy, hogy a közönség el ne unhassa magát. Láttam ezt a Kossuth haldoklásánál és ugyanezt tapasztalja a világ most, hogy a pápa ő szentsége — ebben a pillanatban inkább a szegény öreg Pecci — bucsúzik a földi élettől. Nézzék csak a haldokló szobájának ajtait, hogy kivágták az orvos-professzorok és hogy hemzsegnek körülötte, csinálják a pszichológiai romantikát és közben fölföfricskázzák a házi orvost, a kiválóan rossz eszű, de talán nem becsstelen Lapponi-t, aki elfelejtette megvizsgáltatni a halálos beteg váladékát, van-e benne bacillus és így nem lehet megtudnunk, hogy ő szentsége betegsége tuberkulotikus alapon, vagy egyáltalán öregségi alapon épült-e? Árva Lapponi! Ez sem lesz az új pápa házi orvosa. A paciensen, egy kilencvennégy éves aggastyánon, a halál

jeleit ismerte föl, néhány órát ígért csak neki és íme, egy hét is elmúlt, a csődöt mondott tudomány kiegyezett a csudával.

Az öreg Pecci ez alatt méltóságteljesen, szívélyesen, de komolyan — mint ahogy élt — morzsolja utolsó napjait. Ha köhögési rohamai vannak: bizonyára elfelejt minden földi álláspontot, ha pedig halálos kórsága egy kis nyugtot enged összeszáradt testének: hófehér arcában égő fekete szemeit égnek emeli, imádkozik, hagyakozik és mosolyogván, túri, hogy temetési szertartását már is kezdjék. Jönnek a bíbornokok, — kezükben égő szövetnek — és jelentik neki hogy meghal, jönnek az utódok, miséznek, énekelnek, veszekszenek, a roppant hőségben az előszobában meghalnak, liberálisok megbocsájtanak, a német császár telegrafice küldi el könnyeit, a szobrász nemzet meglehetősen ridegséggel áll sorfalat a vatikán falai mögött, várják hogy a gipszet ráönt-hessék a szentséges arcra, levehessék a lárvát és a hívő — és jó módú — világon forgalomba hozhassák. Itália oly szegény és kell, hogy megbecsülje, ha egy népszerű pápája meghal. Semmi szentimentalizmus tehát, mit lehet ebből keresni, az a kérdés?!

De itt, Szent István palástja alatt, jó lesz, ha vigyá-zunk az érzéssel. Mit kell nekünk most írunk? Mert hogy mit gondolunk, az mellékes, azt mi magyarul ritkán szoktuk megírni és inkább jelentéktelen ügyekben. Az ujságírás egyik honi atyamestere — nevezzük őt most és ezután is Bognak, ami semmit is, tót-istent is jelent, mert az illető, meglássák, még ilyesmi is lesz — szerencsés és tekintélyes tanítónk ilyenkor így tanít: csak szőrmentén, semmit a közhangulat, a felületes gondolkodás ellen! Úgy kell írni, hogy a közhazugságoknak az kedvezen, úgy, mint egy olvasó írna; egy olvasó, aki félévre és pontosan fizet elő. Már most meg kell vizsgálni, hogy az olvasók zöme, mely

felekezethez tartozik? Ha római szertartás szerint való katolikus, akkor sírni, sírni, sírni kell. (Latinul és tömjénfüst között.) Keresni egy papot, aki reverendáját kívülről levetette, az írjon! Ha ev. ref. az előfizetők többsége: száraz tisztességtudással konstatálni az ügyet. Ha zsidó: így is, úgy is, de inkább a pápaság előnyére, mert az előkelőbb, úgynevezett vezető zsidók szeretik a pápát

Olvasó, aki e felekezetekre bomlott országban némi szimpathiával figyelsz reánk: légy kegyes és elnéző irántunk, akik nem vagyunk képesek egy felekezetet favorizálni és nem azt írjuk, amit kell, hanem amit gondolunk.

Egy ember haldoklik, ime. Gyötrődik és szenved, mert a földtől elválván, véreznünk kell, mivel ezzel vagyunk összenőve, ehhez tartozunk. Sajnáljuk őt, társunkat és testvérünket. Aki pedig szertartás szerint imádkozni tud, imádkozzék érte. «Ám az öreg Pecci számára nincs menekvés!» mondja ő maga. Elhagyja elementumát, a földet és egy ismeretlen idegen tájra költözködik. Itt: jelentékeny helyet foglalt el és a maga szempontjából helyesen, szépen cselekedett és jót akart mindazoknak, akik hozzája tartoztak. Nagy ember volt, de mégis: az Ember ügyét, békéjét, boldogságát, a szenvedésekből való kibontakozást, az ostobaságokból való kikászolódást nem vitte előre. Históriai alapon állott és azon nem mozdult. Mindig csak az okos, magasztosan de biztosan opportunus, — az öreg Pecci volt.

B. S.

A pápaság.

A haldoklás óráiról adott tudósításokban az ujságok följegyezték a pápa néhány oly nyilatkozatát, melyek valami különös és szokatlanul meleg fénycsávot vetítenek a vatikáni éjszaka sötétjébe. «Nincs már menekvés az öreg pápa számára» — így szólt XIII. Leó Mazzoni tanárhoz, aki vigasztalni próbálta és «Ne áltassák magukat. Az öreg Pecci meghal, de a pápa csalhatatlan és örökkévaló» — mondta ismét az orvosoknak, akik az életremény felújításán buzgólkodtak körülötte. Megragadóvá és szinte magikusan világítóvá teszi e szavakat az emberi őszinteség, mely kirezeg belőlük és jelentőssé a személyes tudatnak ez a dokumentálása, melylyel föllebbentik a pápai lélek titkainak kárpitját. Ma, mikor a nyilvánosság oly nagyon kíváncsi a személyes dolgokra, valójában alig hiszünk már ezek igazságában. Az úgynevezett emberi dokumentumok legnagyobb része hamisság. Az ember védekezik és felkészül a behatolás ellen és az ujságokba kerülő utolsó nyilatkozatok theatralis ízűek: gyanakszunk, hogy hatásra készültek és nem hiszünk bennök. Itt azonban nincs helye a kétségnek. A pápa e két sóhajának hamisítatlan voltáról kezeskedik, hogy nem egyeznek a hivatalos kép kiegészítéséhez való nyilatkozatokkal. Nem a pápa, hanem az ember szól belőlük; az aggastyán, akiben Pecci Joachim különválnak tudja magát XIII. Leótól. Ez az elkülönbötetés adja meg e szavaknak az igazság cachet-jét és hogy a személyes érzésnek e megszólamlása csak most, a halálos ágyon történt, az segít XIII. Leó lényének a megfejtéséhez.

Mert hogyan lesz valaki pápa? Összetöpörödött és múmiává száradt, vagy ellenkezőleg: az aggságban elhízott bibornokok csoszognak a vatikán folyosóin; de még érneük kell, hogy papabile-k legyenek. Minden világi dologra öregek már; de a bibornokok kollegiumában még úgy nézik őket, hogy fiatalok. Aki még hetven éves el nem múlt, csak csodaképen jöhet számításba azok előtt, akik a jövő pápaválasztás esélyeit calculálják és vizsgálgatják; minél inkább túl van a nyolcvanon, annál jobban növekednek a kilátások, hogy Péter apostol székébe ülhet. Kor és remény az élet minden előhaldadásában fordított viszonyban állanak egymáshoz, de itt egyenes az arány. Bizonyára része van ebben a számításnak, hogy az öregség egyúttal biztosíték a többinek, hogy nem kell sokáig

várniok, amíg újra más fejre száll a tiara; de egyúttal öntudatlanul is benne munkál a pápaság logikája, hogy Krisztus helytartóját minél kevesebb kötelék fűzze a földi léthez. Első követelmény ehhez, a fizikum leküzdése. Az idő megszünteti a test eredendő megrázkódtatásait és mintegy átspiritualizálja az anyagot, — innen van, hogy a pápai trón az öreg embert kívánja. A testi létből való ez elvonatkozás azonban még nem elég; a pápaság fogalmában benne van, hogy kiegészítést nyerjen a léleknek a személyes élettől való obstructiójával. Ez a különbség a dynastiák rendszere és a pápai trónutódlás között. Minden világi korona viselője többé-kevésbé személyének birtokába veszi a hatalmat; a hármaskorona birtokosa leoldja személyiségét hatalomban. Minden más trón egy-egy fejedelemé; itt a fejedelem a tróné. Másutt a principiumok hajolnak az egyéniség szerint; a pápa egyénisége felolvad az egyház principiumában. Élő obstructió, akiben ami személyi, tisztán csak a vegetatív funktiókra van szorítva.

Ez a pápa fogalma és amennyire megfelelt ennek XIII. Leo uralma, oly annyira megvilágosítják a halál küszöbén mondott szavak, hogy tudatában volt e követelménynek. Noha sok olyan szórakozása volt, ami mintha kiváltképen a személyiség revelációja lett volna: szeretett elmés lenni és nagy odaadással csiszolta a latin verseket, valójában egész hosszú uralkodása alatt gróf Pecci Joachim mindvégig hangtalan maradt XIII. Leo mellett. Testi alkata, vértelen arca, mélyen két nagy szem és a mindig mosolyra vont hosszú keskeny száj kötötte meg a néző tekintetét: csupa negációja az érzékek birodalmába tartozó jelenségnek; szívós élettereje, szellemének mindvégig nyugodt tisztasága mintha szintén a földi természet-törvények cáfolata lett volna és egyházfejedelmi ténykedése is ment volt személyes érzésektől. Fogalomnak volt a megtestesülése és a pápaság fogalma munkált általa. Kilencvenhárom éves korában is csak a halál elérésének idején történt először, hogy a pápai principium átadta a szót a konkrét embernek és az elmúlás előtt való resignációnak e végső megnyilvánulása mindennél érzékelhetőbbé teszi a negyedszázadon át való lét személytelenségét. Az egyéniség visszatérése emlékeztet ez egyéniségnek eddig megtartott kiküszöbölésére.

XIII. Leo tehát mintaszerű pápa volt és ebből kettő következik. Először a dicséret ő reá nézve, másodsor a mértékelés a pápaság kilátásainak tekintetében. Minthogy XIII. Leo-ban oly kitűnően testesült meg mindaz, ami a pápaság lényét teszi: jogos a föltevés, hogy az ő kormányzásának sikeréből vagy sikertelenségéből következtetést lehet vonni a pápaság

győzelmeinek vagy vereségeinek lehetőségére. És úgy tetszik, hogy a jóslás inkább az utóbbiak irányába kénytelen fordulni. A panegyristák ugyan nem győzik felsorolni XIII. Leo sike-reit, uralkodása — mondják — az egyház megszilárdítása, erőinek megújhodása és a pápai hatalomnak minden reményt vagy várakozást felülmúló megnagyobbítása; de e hymnusok lendületes nyelve nem mondható a valóság hű átírásának. A bizonyosság csak az, hogy mikor XIII. Leo-ban a conclave új uralkodót adott a katolikus egyháznak: a pápaság harcban állott Európának majdnem minden hatalmasságával, míg XIII. Leo utódja megszilárdult békét örököl. Akkor katolikus országok is visszavonásban éltek a katolikus egyház fejével, míg most protestáns királyok is barátságot tartanak a vatikán-nal. Vajjon azonban győzelmet jelent-e ez a béke? Inkább beletörődést a pápaság részéről és inkább a fontosság tekintetében való redukálást a barátkozók részéről. A vallásos élet minden bizonynyal megújhodott, de egyszersmind függetlenebbé is lett, semhogy a vatikán elvesztett hatalmának visszaszerzését jelentené és a pápa ma újra diplomáciai tényező, de inkább ajándékainak a reménye révén, semmint erejének jogánál fogva. Ime, az egyház legidősebb leánya: Franciaország csak addig tart szövetséget a vatikánnal, amíg a kormányzat számítása mást nem kíván és ha Vilmos császár oly fiúi érzéseket nyilvánít a pápa iránt, ez a vatikán részéről jöhető kedvezésekért van, nem pedig, mert a pápa hatalmának belátása megalázkodást kíván. Hatalom csak ott van, ahonnan félelmet tudnak támasztani, már pedig ma nem félnek a pápától; legfeljebb hízelkednek neki. Valójában tehát nem hogy növekedett volna XIII. Leo uralma alatt a pápaság hatalma, de inkább csökkent és ha ennek a tökéletes pápának nem sikerült a pápaság föltámasztása, ugyan milyen kilátásai lehetnek erre egy másiknak?

Khuen-Héderváry és a kibontakozás.

Khuen-Héderváry gróf helyzete a kormányra jutása óta rosszabbodott. Aki azonban ebből a bán csillagának gyors lehanyatlására szeretne következtetni, azt egy érdekes történelmi analogiára emlékeztetjük. Ezelőtt negyven esztendővel valaki szakasztott olyan körülmények között jutott a porosz államügyek élére, mint ahogy most Khuen-Héderváry Károly gróf a magyar államügyek élére. Ez a valaki — akiről csak négy évvel később derült ki, hogy csakugyan valaki, — Bismarck-Schönhausen Ottó báró volt. 1863-ban a porosz királyság, — éppen mint a magyar királyság 1903-ban, — ex-lex állapotba jutott. A porosz ex-lexet, — csakúgy mint a magyart, — az okozta, hogy a kormány a képviselőházban nem tudta keresztülvinni a katonai létszámemelést és a hadügyi költségek szaporítását. Mint-hogy pedig a király engedni nem akart, hazahívták Párisból Bismarckot, akinek erőszakos, kemény egyéniségétől az ellenzék megtörését várták. Bismarck nem éppen szívesen hazajött és — éppen mint Khuen — a béke olajágát hozta magával. (Meg van állapítva, hogy egy valóságos olajágat is hozott Avignonból, avégből, hogy azt kedvező pillanatban a liberális ellenzéknek átnyújtsa.)

Ő is azon kezdte, amin Khuen: elfogadta az ellenzék határozati javaslatát, melyet Vienke báró (Bismarck legnagyobb ellensége, akivel hajdan pisztolypárbajt is vívott) nyújtott volt be, s mely a katonai túlköveteléseket tartalmazó budget visszavonását jelentette. És Bismarck se érte el célját ezzel az előzékenységgel, épp úgy, amint Khuen nem érte el, — mi több: nagyon hasonló okokból nem. Mert hát Bismarck is elvei, jogai és szándékai teljes fenntartásával akarta átnyújtani az olajágat, éppen mint Khuen. Sőt miként Khuen is fenyegetésekkel fűszerezve kínálja a békét, azonképpen Bismarck már az első beszédeiben hangoztatta ama híres nevezetes szavait:

«A kor nagy kérdéseit nem beszédek és szavazások, hanem vas és vér döntik el...» továbbá:

«Az alkotmányos élet nem egyéb kompromisszumok sorozatánál és ha e sorozat megszakad, konfliktusok állnak elő, a konfliktusok pedig, mivel az államélet egy pillanatra sem szünetelhet, hatalmi kérdésekké lesznek, s ilyenkor az, akinek a

hatalom a kezében van, saját szándékai szerint fog előre haladni.» (Ez utóbbi kijelentést kondenzálta Schwerin gróf ellenzéki felháborodással abba a Bismarcknak sokszor szemére vetett mondásba: *Macht geht vor Recht*, amelyet pedig ő sohasem mondott, sőt a gyanúsítást is rögtön visszautasította)... végül:

«A budget-nélküli állapot *tabula rasa-t* csinál mely esetben tehát vagy eo ipso a tavalyi költségvetés válik érvényessé, vagy a *horror vacui* elvénél fogva vissza kell térni az alkotmányos budgetjogot megelőző állapotra: az abszolutisztikus uralom teljhatalmú rendelkezési jogára».

És így tovább. Khuen gróf sok éles eszű érvet találhat Bismarcknak a *Konfliktzeit* alatt elmondott beszédeiben a maga nézetei erősítésére. Szerencsére találhat ott sok olyan érvet is, mely kellemetlenül érintené. Szerencsére, mondjuk, mert az analogiát, mely eddig oly szépen talált, tovább folytatni alig mernők. Mert hiszen tudjuk, hogy Bismarck, miután az avignoni olajág a kezében maradt, az alkotmánytalanság útjára lépett, önkényűleg végrehajtotta a katonai reformot és miután majdnem négy esztendeig civakodott az exlexben sínylő parlamenttel, — a történelem neki adott igazat. A történelem legyűrése az alkotmánytalan katonai reformok eredménye; sőt állítólag Bismarck a parlamenti zűrzavart egyenesen felhasználta Ausztria dupeirozására s annak leple alatt csalta bele a riválist a balul végződött mérkőzésbe. (Végeredményben tehát majdnem mi is Bismarck alkotmányszegő exlexes munkájának köszönhetjük alkotmányunk helyreállítását.)

Nehogy azonban egy pillanatig is úgy lássék, mintha a bánt a Bismarck-féle analogia folytatására akarnók biztatni, mindjárt az aggodalmainkat is előadjuk e folytatás sikere tekintetében. Meg kell állapítani, hogy Khuen gróf arra a teljes alkotmánytalanságra, melynek Bismarck későbbi sikereit köszönhette, egyáltalán nem gondolhat. Mert hiszen Bismarck nem volt parlamenti miniszter, hanem a király minisztere, körülbelül olyan állásban, mint amilyen Khuené volt bán korában; ő felelősséggel csak a királynak tartozott s a parlamentben leszavazható nem volt.

Khuen olyasmire, amihez a parlamentben többséget nem talál, nem vállalkozhatik, holott Bismarck évekig vitt véghez olyan kormánycselekedeteket, melyeket a képviselőház ötszörös többséggel leszavazott. Miután ez a mi felelős kormányrendszerünk mellett nem képzelhető, ennél fogva

Khuen gróf abban az esetben, ha végleg leszámolt a normális megoldás lehetőségével, csak olyan erőszakossághoz folyamodhatik, amelyhez magának parlamenti többséget tud csinálni. Ez lehet: a házszabályok erőszakos megváltoztatása, vagy az exlexes házfelosztás, vagy mind a kettő, esetleg megfordított sorrendben is.

Az előbbit mindjárt kirekeszthetjük a kombinációból. A miniszterelnök nem barátja a házszabálymódosításnak, nyilván, mert nem sokat vár tőle. A klotúrral tényleg meg lehetne akadályozni az agyonbeszélést, de nem az obstrukciót. A szólásszabadság megszorítása csak jogcímet adna az ellenzéknek a mai szónoklatoknál is alacsonyabb rangú hadieszközök igénybevételére. Bajt okozna tehát haszon nélkül. És ki hallotta még, hogy a himlőbetegnek levágják a kezét, hogy ne vakaródzzék?

Marad tehát az exlexes házfelosztás, amelynek tagadhatatlanul vannak hívei. Mi ezt a rendszabályt határozott törvénysértésnek, veszedelmes alkotmányszegésnek tartjuk. Nem is ajánlanók a bánnak, hogy ehhez forduljon, de nem azért, mert törvénysértés, nem azért, mert veszedelme az alkotmánynak, hanem azért, mert — nem ér semmit. Tegyük fel a legkedvezőbb esetet: hogy az exlexes választáson csupán tíz—tizenöt megye nem választ, a többi elküldi a képviselőit. Mit tetszik gondolni, vajjon ezek a választások alkotmányszegő kormány ellen, mely a véderőtörvényért és a kiegyezésért vállalkozott alkotmányszegésre, az ellenzék vereségével kecsegtetnek-e? Hiszen ha özönével folynék a a pénz, dobzódnék a hivatalos erőszak, ropogna a manlicher, akkor is örüljenek, ha olyan arányát tudják megtartani az ellenzéknek, mint amilyen a mostani. De tegyük fel megint a legkedvezőbb esetet: hogy az ellenzékét csodamódra sikerül megtizedelni s tegyük még hozzá, hogy a kúriai biráskodás szirtfokát is sikerül megkerülni, vagy leköszörülni — hát akkor hogy állunk? Lehet-e oly összezsugorodott ellenzékét elképzelni (s ez esetben ellenzék alatt a nemzeti-párt egy részét, sőt még a néppártot is érteni kell), mely a véderőtörvényt, a kiegyezést, sőt a költségvetéseket is lehetlenné tenni ne tudná? E szerint a választás után csak ott volnánk, ahol a választás előtt, sőt az ellenzék puskaporraktára dúsan fel volna szerelve, a kormány fegyvertárában pedig többé egyetlen fegyver se volna. A bán tehát úgy járna az exlexes választással, mint ahogy Széll a passzív rezisztenciával járt: blamírozná magát vele, minden legcsekélyebb haszon nélkül. Ezt előre látni elemi politikai

kötelesség. S ha nem csalódunk, a bánban meg is van ez az előre látás.

Azért szeretné az ellenzékét továbbcsalni azon az úton, melyen már elindította s mely az alkotmányos választásokhoz vezet. Ettől vacog épen a foga a győzelmes ellenzéknek és ennek sejtelve az egyetlen indok, ami még a harcias elemet kitartásra bírja. Ha nem így volna, egy pillanatig se kellene habozniok, hogy az újabb, bővített anyagú obstrukciót a nemzeti követelményekért három hónapra felfüggeszszék. Mit vesztenének azzal, ha októberben a véd-erőtörvénynél, vagy a jövő évi költségvetésnél ott kezdhetnék, ahol most elhagyták? Ők azonban épen attól félnek, hogy egyáltalán nem kezdhetik többé. És ebben igazuk van. Mert a bán is arra spekulál, hogy nem kezdhetik többé és ez az ő békeajánlatának a lólába. Ha nem erre spekulálna, minek hozott volna a hadügyi kormány áldozatot a leszerelésért? Hiszen az engedékenységgel abszolúte semmit se nyert, hogyha ősszel előlről kezdődhetik a nemzeti licitáció.

A kormány tehát vár valamit a közbeeső három hónaptól, aminthogy a harcias párt fél ettől a valamitől. S miután ezek szerint e félelme alapos, joga van ahhoz is, hogy önfentartási ösztönének sugallatára ne tegye a nyakát abba a hurokba, amit eléje tartanak. Bizonyosak vagyunk benne, hogy a harcias párt se akarna ma egyebet, minthogy becsülettel és halálveszedelem nélkül megszabaduljon az álláspontjától. Úgy vannak ők immár az obstrukcióval, mint a *Sonn tagsreiter* a paripájával, melytől szívesen szabadulna, de azért szorítja a nyakát, nehogy leessék. S mert az ilyen szorítás a legszívósabb, Khuen gróf aligha számíthat arra, hogy a félelem diktálta obstrukciót lerázza a nyakáról pusztán azzal, hogy az obstruálók előtt a céljait eltitkolja.

Itt csak őszinteség és jóakarát segít. Mert a helyzet az elmondottak szerint ez: a miniszterelnök számára nincs más megoldás, mint a teljes abszolútizmus vagy az obstrukcióval való megalkuvás, — tehát csak az utóbbi. Az obstruálók pedig szívesen megszabadulnak a nyomorúságuktól, csak levegyék a lelkükről azt a tudatot, hogy a bán ősszel csupán úgy tud boldogulni, ha addigra tőlük megszabadult. Mindkét fél ki lévén egymásnak kényre-kezdvre szolgáltatva, a megoldást így képzeljük.

Úgy tetszik nekünk, Khuen grófnak el kell térnie attól az álláspontjától, amely az obstrukciót jogos félelemben tartja.

Olyan békét kell ajánlania, amely az ő kormányzatát lehetővé teszi akkor is, ha az ellenzék ősszel a mostani erejében létezik. Ennek módja az, hogy olyan formális paktum jöjjön létre, mely nem csupán az indemnitási és költségvetés, hanem a véderőtörvény és a kiegyezés sorsát is biztosítja, obstrukciómentessé teszi.

Ily paktum létrehozása nem lehetetlenség. Ha a véderőtörvényt és a kiegyezést erőszak, vagy esetleg nyílt alkotmánytalanság nélkül keresztül akarják vinni, akkor ősszel, még kedvező alkotmányos választások esetén is, kell bizonyos nemzeti engedményekre ráfanyalodni — ezzel körülbelül Bécsben is tisztába jöhettek már. Olyan puhának és engedékenynek, mint a mostani zűrzavaros állapotban, sem ősszel, sem soha nem fogják találni az ellenzékét. A probléma megoldása tehát így alakulna: meg kell kérdezni az ellenzékét, mily föltételek mellett hajlandó magát arra kötelezni, hogy a véderőtörvényt és a kiegyezést egy meghatározott időpontig átengedi. Talán megkaphatják a részges magyar vezényszót! De talán kevesebb is elég lesz. Hiszen, Bismarcknál tartván, őt citálhatjuk: «Nincs olyan békekötés, mely minden kívánságot megvalósítana, minden igényt kielégítene.» Ezt az ellenzék ma, mikor lelkét az exlex és a meg hasonlítás nyomja, inkább hajlandó lesz belátni, mint ősszel. És ne lássák egy ilyen kompromittáltis megoldásban a parlamenti elv veszedelmét, mert — még a kockázatával is Bismarckra hivatkozunk: — «Az igazi parlamentarizmus követelménye, hogy minden alkotmányosan képviselt párttörekvés számszerű és erkölcsi erejének irányában érvényesüljön a kormányzatban.»

Ha ezek az elvek fogják Khuen grófot vezérelni, talán még később is lehet majd folytatni a most kezdődő analogiát; — ha nem, úgy a legtöbb, amit elérhet, az lehet, hogy a mostani veszedelmeket megúszsza s aztán a véderőtörvény és kiegyezés szakadékaiba Curtiusként beleugrik és odavesz.

Fzs.

Az oroszlán-pápa.

Irta: Türr István.

Életem legemlékezetesebb korszakát azok a küzdelmek töltik be, melyeket az olasz egységért, a pápaság világi uralma ellen folytattam. De azért mély megilletődéssel olvasom a római táviratokat, melyek a pápa haláltusájáról szólnak. Mindig nagy tisztelettel adóztam XIII. Leó pápa nagy személyiségének. És most, hogy ez a pápa nagybeteg, az egész művelt emberiség zászlót fog hajtani előtte, el fogja ismerni, hogy ez a nagy aggastyán rendkívüli fényt hozott a pápai tiarára, a világi hatalom elvesztése dacára Szent Péter utódjának a világ sorsára nagyobb befolyást biztosított, mint amilyent a pápaság fénykorában gyakorolt. Attól tartok, hogy a 94 éves pápa még a haláltusában is súlyos csapást fog mérni a liberalismusra. Ne feledjük tehát, hogy aki a Mors Imperator-ral viaskodik, nemes alak, de ellenfél.

A nagy francia forradalom napjaitól egész 1870-ig a liberalismus szüntelenül küzdött, de sub pondere crescit palma, a kormányok nyomása alatt szüntelenül tért hódított a népek lelkében.

1870-ben a pápaság elvesztette a világi hatalmat és épp akkor kezdődött a liberális irányzat hanyatlása.

Nagyon hatalmas volt a papság a középkorban, de a pápaságnak sok küzdelmet kellett vívnia a világi uralkodókkal, akik bizony sokszor alázták meg Szent Péter utódját. Canossába csak egy uralkodó ment, az is csak azért, mert a saját alattvalóira nem támaszkodhatott.

Mikor a lutheránus Poroszország Sadovánál legyőzte a katkolikus Ausztriát, Antonelli bíbornok így kiáltott fel: — Orbis ruit! (Leszakad a világ.)

Nem a világ szakadt le, hanem csak az egyházi állam. Antonelli ezt előre látta; megértette, hogy a pápai trón számára a szuronyok helyett más talapzatot kell teremtenie.

Első gondolata az volt, hogy nemesérc-alapot teremt a pápaságnak. A Rothschild- és Blount-féle kölcsönökből eredő pénzt az angol bankba helyezte el és 1870-ben a Vatikán 12 millió lira évi járadékkal rendelkezett, nem számítva a Péter-filléreket, melyek évenként 6 millió lirára rúgtak.

XIII. Leó pápa tökéletesítette Antonelli finanspolitikáját. Nem akarta a tőkéjét külföldi bankoknál hagyni, hanem Olaszországban helyezte el, hogy itt nagyobb befolyást biztosítson magának. Az «obolus» és a «buco nero» (fekete lyuk) alapját létesítette, melyeket nagy buzgalommal gyarapított. A két alapot modern szellemben kezelte: annak tőkéit bankokban, közúti vasutakban, cukorgyárakban, mezőgazdasági hitelszövetkezetekben helyezte el. De legjobban szeretett telkeket szerezni. Szegény, vagy nem létező emberek nevein a római telekkönyvben igen sok bérház szerepel, melyeknek a pápa a háziura. Az Örökvárost, melyet politikailag elvesztett, a Vatikán nagy részben már visszaszerezte — a telekkönyvben.

Katonasága a pápának nincs 1870 óta. De a «fekete sereg» óriásilag gyarapszik. Több mint ötven év óta járok Rómába, de sohase láttam ott annyi reverendát, mint most. Csak úgy hemzseg a város a fehéte, fehér, piros és más színű reverendáktól. Óriási módon szaporodtak el világszerte a szerzetek és zárdák és ezek mind nagy vagytonokat szereztek, melyeknek a kezelése a Buco Nero bizottságnál van összpontosítva. És az olaszok kezdenek nyugtalanodni; arra gondolnak, hogy náluk is szükség volna egy olyan miniszterelnökre, amilyent Franciaország bír Combes úrban.

De ennél sokkal nyugtalanítóbb az, hogy az Oroszlán-pápa mily mesterileg tudott operálni a diplomáciai sakk-táblán. Ő volt az első, aki le tudta győzni a vér és vas emberét. Nem feszélyezte őt holmi előítélet. Szövetkezett a republikánus és antiklerikális köztársasággal és az orthodox Oroszországgal a hármasszövetség ellen, melynek két tagja katolikus, harmadik tagja pedig a katolikus centrumra támaszkodott.

Bámulatos türelemmel és ügyességgel aknázott ki minden antagonizmust, mely a világban jelentkezett, hogy magának szövetségeseket szerezzen. Franciaországban a monarchikus pártokat, Németországban a partikularistákat, Ausztriában hol a szlávokat, hol a németeket használta fel a céljaira. Velünk magyarokkal nem egyszer hadakozott, amire nézve elég lesz az Agliardi-esetre és a Jeromos-intézetre utalni.

Egyik igen nevezetes akciója volt, hogy a katolikus uralkodókat távol tartotta Rómától, mert kérlelhetetlenül ragaszkodott olyan formaságokhoz, melyekkel ezek az uralkodók megsértették volna az olasz királyt.

A perzsa sah meg is tette, hogy «Rómában járt, de nem látta pápát», mert kereken kijelentette, hogy ő a házigazdáját, az olasz királyt nem sérti meg.

Az angol királylyal szemben a pápa engedékeny volt, elfogadott tőle az idén egy teljesen incognito-látogatást.

De már a német császár a legnagyobb pompa kifejtésével ment a Vatikánba, kedvében akarván járni a pápának, hogy a németiség számára még két bibornoki birétumot eszközöljön ki és nagyobb befolyást biztosítson magának a conclavera.

Különös helyzet az, hogy a pápánál megfordult egy anglikán és egy lutheránus uralkodó, de zárt ajtót talált minden katolikus államfő. A mi királyunk a pápa miatt volt kénytelen az Olaszországgal való szövetséges viszonyt lazítani. Pedig 1870 elején, mikor Ausztria-Magyarország szövetkezni készült Olaszországgal és Franciaországgal, hogy a poroszok diadalszekerét megállítsa, akkor Beust gróf bízta az olaszokat, hogy menjenek Rómába.

Feszült viszonyban volt a pápa nemcsak az apostoli magyar királylyal, de Franciaországgal is, az Egyház legidősebb leányával, Olaszországgal is, melynek hithű katolikus népe az olasz nemzeti eszménnyel éles ellentétbe helyezkedő pápát oly tisztelettel környezi, amilyenben sehol másutt nem részesülne, sőt Spanyolországgal is, az inkvizíció hazájával, melyben napirenden vannak a katolikus papok ellen való szenvedélyes tüntetések.

Annak a mesteri játéknak, melyet XIII. Leo pápa a diplomáciai saktáblán folytatott, fájdalmasan érezzük a hatását az európai közszellem számos nyilvánulásában. Léptenyomon tapasztaljuk, hogy szítják mindenfelé a vallási gyűlöletet, hogy felekezeti szempontok érvényesülnek a politikai pártok csoportosulásában, a kormányzati elvekben. Mint az olajfolt, úgy terjed világszerte a reakció szelleme, szemmel láthatólag haladunk vissza a középkor felé.

A síma kéz, mely a Vatikánból több mint huszonöt éven át nyúlt a világtörténet kerekeibe, vaskarmokkal marcangolta a liberálizmust és súlyos sebeket ejtett rajta.

A nemes alak, mely most a halállal vívódik, tiszteletet gerjesztett világszerte maga iránt. De épp ezért volt veszélyes ellenfél. Most az égbe megy örök nyugalomra. Vajha a Vatikán ezentúl más politikát követne, a földieknek is megadná a vallási békét, amely a politikai béke egyik első előfeltétele.

Páris, július 5.

Egy kereskedő naplója.

Tavaly ilyenkor magammal vittem a naplót Siófokra, amely magyar tengeri fürdőt nem ajánlhatom azoknak, akiknek az orvos, vagy éppen a professzor levegőváltozást preskribál. Mert mondhatom, Siófok egészen pesti légkör. Én kitűnően éreztem magamat homokos partján az elmúlt nyáron. Reggel, délben és a déli áldást követő kártyapártin együttértem mindazokat, akik a szívemnek drágák. A jó fiúk, akiknek sorsa az enyémmel közös, az idén bizony nélkülözni fogják mindig tréfakész kedvemet és talán szabad udvarolnom magamnak a derült feltevessel, hogy jókora darab szellem hull ki a társaságukból a szeszélyem következtében, amely Pesten maradnom kényszerít. Mert nem szegénységből teszem. Sőt, ha hitelem holmi foldozásra szorúlna, tüntetésből is elmennék a magyar óceánra. Ilyes avánzókat nem igen adogatok a hitelezőimnek, akik különben nem igen nézik már jó szemmel szorgoskodásomat az irodalmi mezőkön. Nem méltó foglalkozás az ilyen komoly és érdemleges kereskedőnek: gondolják a nagy elfogultak. Sajnálám, ha, mint valamikor a néhai Antigone, Kreon király híres tilalma idején, vagy hogy hazai történelmünk-ből merítsek, a bő érzésű Pókainé, véres dilemmával állítatnám szembe: hogy válaszszak. Utóbbi időben ugyanis már egész csinosan írok. Ganz nett! Az üzleti leveleim végére is odakanyarodik néha egy feltűnőbb frázis: valami féle virág, egy öblösebb szó és valami kalandos rendetlenség az interpunkcióban. Legutóbb négy sejtelmes pontot tettem egy intő levelem végére. És a válaszban, amelyet rá kaptam, kételkedő célzás volt. Ilyenformán: «Bezüglich der vier Punkte, müssen wir Sie um Aufschluss ersuchen!» Igen, igen, erről le kell szokni. Az ember nem kompromittálhatja magát nyilvánosan: — de a másolókönyvben soha. Szóval: idehaza maradok, habár dolgom nincs is. Semmi dolgom. Csak a politika köt le. Abban is az adott szó kérdése. Istenem, istenem. Ahogy tűnnek és jönnek a napok, újabb és újabb kiválóságokra bukkanok magamban és a kereskedő-osztályban, amelyhez tudvalevőleg tartozom. Teszem, nálunk az adott szó eddig mindig csak egyet jelentett: hogy kegyetlen meg kell tartani. Ezrek, százezrek és milliók, tekintélyek és szolgák, cégek és magánosok sorsa, vagyonok és remények kerülnek egyetlen szó kockájára. És aki a kocka sodrába

jut, maga megfordul, fel is néha: — de a szó ingathatatlan. A politikában nagy vita van most azon, részt vesznek benne a kiválók és a legkiválóbbak: — van-e kötelesség, az adott szó felett való és ami kötés, meg kell-e tartani, vagy csak lehet. Általában, mi üzletesek mindinkább etikai alapokra helyezkedünk — inog is a föld alattunk, — holott az eszmények lovagjai kis vásári jelszavainkat illesztgetik szótáraikba: — mit kapunk, ha adunk, mit adunk, hogy kapjunk, hocca-nesze és más eféle. Sőt már érvényesül a legfőbb gazdasági elv is (Smith, Stuart Mill, Kautz és ah! Földes!), hogy mentül kevesebb fáradsággal, munkával és áldozattal mentül nagyobb eredményt kell elérni. Tehát: egy obstrukcióval több kormányt lenyelni. Nem is vagyok én már kalmár. Hogy megint azzá váljak, felejtennem kell egyetmást. A nagy uraknak ellenben e cél szolgálatában már nincs tanulni valójuk. Meg is kaphatnám már a magyar nemességet díjmentesen. De bizony isten, üzlet úgy sincs. Örökség se lesz. Hát mit hagyjak a gyermekeimre? Mit? Pedig eszes apróságok. Várnak egyet és mást. Én nem csaltam meg életemben senkit: hát épp őket csaljam meg? Feleljen nekem erre valaki. Nem bánom, ha a legelső magyar ember. Egyébként van olyan idő Magyarországon, amikor senki se kereskedő, mindenki agrár, mindenki gazda, sőt szélsőagrár. Ez az az idő, amikor az esőtől sűrűn megöntözött magyar földet verejtékkel áztatjuk. És a rögre, amelyből áldás fakad, hálás tekintetünk tapad. Vasárnaponkint el-elrándultam valamelyik határba és gyönyörűséggel néztem a szellőt, amint enyhén végigszántott a friss vetéseken és érintésétől tejbe futott kalászkok csókolóztak, egymásra hajoltak, szeretkeztek. Óh, a szél nagy alkalmasszerző. És kívánom, bár látná meg mindenki a föld életét, elevenen festő kalászkok e nagy szerelmét és hinné is el, hogy, mert én nagyon is látom, ezt a földet nagyon tudom szeretni. És nagyon azokat is, akik erős férfikarral ez életet éltető kenyérnek letarolják. És azután a termő ereket éles, de nem fájó vassal felszántják. Kés ez is, de a neve más, ajándékba kapni jó, nem szétválasztó, de egyesítő: eke. Megemelem a friss csíkos magot, megrázom, kiérezem belőle a magyar kenyér ízét, illatát, marokba szedem, játszom vele, hirtelen rostát formálok magamból, félívben kifúvom belőle a gaszt: itt a magyar tiszta búza. Hogy az isten tartsa. És engedje, hogy adhassam el jó áron. Ezen fordul egy esztendőre a sorsunk. Aki nem hiszi, hogy minden törődésemnek ez a középpontja, jaj de számár! nagy számár!

B—n.

A tömjén.

Irta: Ambrus Zoltán.

Francia divat szolgáltatja az alkalmat e sorok megírására; de amit elmondani akarok, más alkalommal jutott eszembe. Akkor elhallgattam, hogy senkit se sértsek.

Egy idő óta — már évek óta — májustól fogva, amikor Párisban megnyílik a két Szalon, egészen késő nyárig, szép figyelmességeket szoktak regisztrálni a francia lapok. Láthatatlan kéz minden reggel friss virágbokrétát csempész X. mester legújabb szoborműve elé. Láthatatlan, de nem egészen ismeretlen kéz, a melyről mindenki tudja, hogy tündérujjakban végződik, mindig pihenő, munkát sohasem ismert, urias tündér-ujjakban. Más kéz ugyanezt a hódolatot tanúsítja Y. mester legújabb képével szemben; mindennap egy rózsa illatozik, fonnyad és hervad el a híres alkotás rájáján.

Bizonyára csak asszonyoknak juthatott eszébe: a művészi szép iránti csodálatot ilyen gyöngéden fejezni ki. És ezt a rococo-kedveskedést lehetetlen rosszra magyarázni, mert X. és Y. mesterek már túl vannak azon a koron, amelyben azt hihetnék, hogy ez a finom figyelmesség nem a művészetöket, hanem a személyöket illeti. A művészi szép iránti hódolat e szemérmes jelei tehát mindenkit meghatnak, mindenkinek tet-szenek és senki se kérdi, hogy X. és Y. mesterek megérdemik-e a bámulat e gyöngéd megnyílvánulását?

Hát nem, nem érdemlik meg, alkottak legyen bármit. Semmiféle halandó nem szolgált rá a tömjéneztetésre, csak azért, mert a múzsákkal illetlenkedett. Nincs az a művész, aki-nek joga lehetne zsebre tenni olyan bókokat, melyek közvetve, vagy közvetlenül, elburkoltan vagy nyíltan, szemérmesen vagy arcátlanul ezt fejezik ki: «Ön zseni!» A kartársak ítélete mindig csak gyermekesen tapogatózó: a históriának minden lapja tanúskodik erről. Aki tele marokkal osztogatja a dicsőséget, olyanból ad, ami nem az övé. Ehhez pedig vagy rosszhiszemű-ség, vagy rövidlátás kell. A hiba oly általános, hogy fel se tűnik: a görvélyesek nem akadnak fenn a görvélyen. És ma nem sokan gondolnak rá, hogy a tömjénnek bazilikákban a helye, nem a szalonokban.

In illo tempore nem a művészeket, hanem a föld nagyjait tömjéneztek, ami csak kevéssel volt alantasabb nemű hódolat,

mint a mai bálványozás. Nevetségesebb volt-e? Aligha. Ki nem látja ma nevetségeseknek azokat, akik valaha a ma már ismeretlen nevű, rég elfelejtett írókat és festőket tömjéneztek? Az irodalom és a művészetek történetei nagyon sok hamis istenről tudnak. Baál-okról, akiknek mindnek megvolt a maga rajongó népe. Meg kell adni, a bálványozás régente szemérmesebb volt, s Baál-ok nem találkoztak olyan nagy számmal. Ma annyi a Baál, hogy se szeri se száma; mindenki az. Az a művész, aki valamicskét ki tudott fejezni az egyéniségéből kőben, vásznon, hangjegyekben, tollal: már számot tart egy bazilikára, amelynek meglegyen a maga külön rituále-ja. És az a világ, «ahol unatkoznak», nem sokalja meg a Baál-okat, hanem egyforma őszinteséggel hódol néhány száznak, akik közül néhánynak jóformán csak a nevét ismeri. Amire nem hajthatja egyéb érdek, minthogy bizonyosságot tegyen a műérzéke fejlettségéről. Hogy-hogy esett meg mégis, nagy művészekkel, hogy sokáig senki se vette észre őket?! (A Millet esete stb.) És bizonyos-e, hogy a ma csodált X. és Y. mesterekről a következő nemzedék épp oly melegen fog szólni, mint ahogy több, valaha lenézett, most csodált, újonnan fölfedezett, de már régen meghalt művészekről szól a «szánom-bánom»-ot hebegő műkritika?! Lehet, hogy X. mester alkotásai épp oly nagybecsűek, mint a nagy képfaragók remekei, — lehet, hogy megvan benne az a rejtelmes «nem tudom mi», melynek fénye a zsenit a közönséges talentumoktól megkülönbözteti, — lehet, hogy minden jóval megáldva, csakhogy elkésve jött a világra oly korban, amely a képfaragás művészetét erőnek-erejével halódónak akarja látni, — sőt nem lehetetlen, hogy Y. mester is hatalmas legény. Nincs kizárva, hogy a következő nemzedék hasonlóképpen fog elmélni a maga korában. Az is bizonyos, hogy ezeknek a művészeknek magasabb nemű erőfeszítéseit megbecsülni nem szégyen, — és azok az előttünk ismeretlen műtárgyak miért ne érdemelhetnének meg egy pár virágot?! De azért idők jele, hogy az asszonyi találékonyság a hízelgésnek, a tömjénezésnek egy új, megnyerő, illatosabb módját eszelte ki, még jobban elkényeztetni azt a végkép elrontott, naiv, képzelődő, magát túlságosan fontosnak tekintő, haszontalan gyermeket, akinek a neve: művész.

Sainte-Beuve, gróf Noyon püspöknek akadémiai székfoglalójáról beszélvén, kedvteléssel részletezi a nevetségés magasztalásokat, melyekkel ez az udvarfi (akinél együgyűbb ember sohasem töltött be püspöki széket) XIV. Lajost elhalmozta. Mindamellett, bár mulattatónak találja a hízelgés e dísz-példányát, nem állhatja meg, hogy odavetőleg hozzá ne

tegye: Azért, hogy nem lakájkodunk többé a monarchák körül, mi sem vagyunk jobbak e derék elődöknél. Mert, — nem fölösleges tudni, — mi is igen nevetségesek vagyunk, mikor magasztalunk, csakhogy nem vesszük észre. Igaz, hogy most már nem a királyokat és a hercegeket, hanem a színészeket, az írókat, azaz magunk-magunkat magasztaljuk; egy-egy felkapott színésznőt olyan kifejezésekkel dicsérünk, melyek megpirították volna a nagy Condét; s úgy beszélünk a divatos regényíróról, ahogy Turenne-ről szólni sem volna illendő. Ezt a bogarunkat még meg fogják emlegetni.

Sainte-Beuve óta ez a bogarunk, ha elefánttá nem hizott is, ugyancsak megkövéredett. Az utolsó évtizedek alatt egy sereg udvart láthattunk, melyek mindegyikének megvolt a maga nap-királya, s megszámlálhatatlan vala a Noyon-ja. A zenerajongók például sokra vitték e tekintetben. A nagy Wagner Richard-irodalomban a tömjénezésnek oly szörnyeteg példányaira akadhatunk, amelyektől egy satrapa is elijedt volna. Hogy közelébb maradjunk: ama szeretetre méltó embernek, akit Liszt Ferencnek hívtak s akit közülünk még sokan ismertek, folyton maga körül kellett látnia az egyik legcsunyább emberi betegséget: az önérzetsorvadást, mindenféle undorító fázisában. Mert vannak mulatságos s vannak szánandó tömjénezők. Az agg Hugo Viktornak (aki még a maga-bálványozásban is túltett a mi szegény Hugo Károlyunkon) az utóbbi fajtából volt ritka gyűjteménye. Aki azt mondta róla, hogy a Notre-Dame hét tornya alkotja nevének első (H) betűjét, maga is költő volt. S hogyan építették fel neve többi betűit azok, akik nem voltak költők, csak paraziták! Amint apró, élősdi növények tapadnak egy nagy fához, úgy kerekedett egész kis nyomorult irodalom nagy kiterjedésű munkássága körül.

A mi nagyjaink közt költő nem volt, de művész már akadt, és nemcsak egy, aki hasonlóképpen apró pénzre váltva élvezte ki előre a dicsőséget, a «halhatatlanság»-ot.

Vannak kényes orrok is, amelyek nem tűrhetik a tömjént. Ezeket leginkább bánthatja az a füstölő illatszer, melyekkel az exekutív-művészet jeleseinek szoktak kedveskedni. Pedig épp úgy kijár nekik, akár csak a bruttó-jövedelem kikötött százaléka. Nem is pianista, akinek játéka egy pár hölgyet ideggörcsökbe nem andalított; nem is színész, akinek kocsijából ki nem fogták a lovakat. Ami azért ingerelheti a kényese-

ket, mert nem minden ok nélkül tekintik a művészi előadást a művészetek sorában a legalsóbb rendűnek.

Mindazáltal az ekzekutív művészet jelesei szólván a legtöbb emberhez, az ő udvaraikban van a legtöbb és a legféltelenebb himnusz-zengő. Úgy hogy Coquelin, akiben egy fáraó önérzete tenyészik, méltán bocsáthatott egész proklamációkat «szeretett népéhez»: voltak, akiket nemcsak a dikciója, hanem a stilusa is lelkesített. Duzzogása a Français-val legalább is annyira foglalkoztatta a jó párizsiakat, mint annak idején a jemappesi csata szépapaikat. De ha az ember színész, nem is kell oly jeles Mascarille-nak lennie, mint Coquelin: ha túlhaladt bizonyos középszerűsége, mindig nagyon könnyen ragadhatja híveit a szuperlativusok használatára; a világ már jó ideje elszokott tőle, hogy a színészeket is a közönséges emberek számába vegye. Magunknak is van egypár népszerű csillagunk, aki minduntalan kacérkodik a «tökéletesség»-gel; van egy tucat, ki hasonlíthatatlan s azonkívül még tömérdek «páratlan». Legcsekélyebb sétájok, minden tüszentésük: a nyilvánosságé, akár csak a monarchák apró élményei.

Csak a színésznő kultuszáról lehet szó, és nem a színészeről — mondhatná valaki, hozzátevén, hogy: — ez a hódolat pedig nem a mímelőt, hanem egyszerűen a nőt illeti, azt a nőt, aki fiatal, szép s akit mindenki ismer.

Ez tévedés. Mert mindenekelőtt a színésznő, általánosságban szólva, nem szebb, mint más földi asszonyszemély, sőt a diva többnyire kevésbé szép, mint egyéb Formosák. A festék tönkre teszi teint-jét, — az arc-játék, a szemforgatás kivetkőzteti orcájának vonásait eredeti lágységükből, — a lázas életmód, mely fogékonnyá teszi a komplikáltabb ideg-betegségekre, megviseli egész testalkatát. Nem, amivel úgy leköti a kevésbé fegyelmezett ifjúságot, az nem anyjától örökölt szépsége, hanem az a kápráztató, átkozott gázfény, a színpad sajátos fata morgánája.

Csak színész-kultuszról lehet szó, nem a színésznő kultuszáról. Színész-kultuszról, mely fanatikus, s nem tűri az eretnekséget. A püsszegés sorvasztó lehétől úgy féltik a színészt, akár az eltört vázát. Nagy képpel, a közjólét nevében oltalmazzák sérthetetlenségét, amint védelmezik a nagykövetek nemzetközi jogait, vagy a dohány-monopóliumot. Mintha az, aki odaáll a nyilvánosság elé mindenestül, megkívánhatná, hogy csak egyféle, ama bizonyos tetszetős zenéjü kritikában részesüljön.

Ama dolgok között, melyeket a legkönnyebb megérteni és megbocsátani, egyik legelső: a művész hiúsága. A munka, melyet végez, lényegében még maga előtt is miszteriózus; az örökös láz, melylyel dolgozik, nagyobbaknak tünteti fel előtte erőfeszítéseit és eredményeit, mint a milyenek a valóságban s ez az önáltatás már maga elég arra, hogy forrásává legyen a legszertelenebb képzelődésnek. És minden hiúság között legtermészetesebb a színész hiúsága. Végre is, aki megszokja, hogy esténként néhány száz vagy ezer ember figyel rá, könnyen elhiszi, hogy az, ami belőle kikerül, valami kiválóan megnyerő, ha más által nem, legalább azáltal: hogyan és miképpen mondja.

Még mindig többségben vannak, akik ebből úgy következtetnek, hogy e képzelgéseket tehát respektálni kell, s odáig viszik a türelmességet, hogy a tömjént a művész természetes jutalmának tekintik. De már találkoznak eretneknek, akik közül a legvakmerőbb végre ilyenformán fog megszólalni: «Elég a virágokból, a koszorúkból, lassabban a babérral! Végre is, önök, tisztelt zsenik mindannyian parvenük, — szerencse-lovagok és szerencse-lovarnók, — akik a véletlen egy termékenyítő mosolya nélkül, minden égi szikrájok mellett is, meddő cselekvésre lettek volna kárhóztatva, mint azok a pályatévesztett existenciák, akik lelkükben tán hasonló lánggal az alázatosak osztályából pillantanak fel önökre. És azért: sursum corda, de lejjebb azzal a büszkén emelt fővel!»

Az apostol.

Irta: Kovács Dezső.

Kis vagy Nagy. Valami efféle neve volt s azt állította, hogy vándor-kovács. Éppen úgy lehetett volna azonban vándor-asztalos, vagy vándor-ács; mert nem volt semmiféle szerszáma. De még több joggal lehetett volna vándor-istennyila, akkorákat ütött öklével a kocsmasztalra, amikor belémelegedett a beszédbe. Mert jóformán semmije sem volt, de öklei szépen voltak.

A Pest felől eső városvégen jött be gyalog s az első kocsmánál meg is állt, be is tért.

Vasárnap este felé volt az idő. A kocsmá zsúfolva volt napszámosokkal és mesterlegényekkel, akik már jól elkészült állapotban voltak és magyar, oláh meg rusznyák nótákat vegyest és össze-vissza énekeltek. Sok közülök kemény vitakozásba kapott s a levegő a füstön kívül úgynevezett villamossággal volt teli; egy általános és gyilkos verekedés már egészen lényegtelen körülményektől függött.

A kovács alakja, amint belépett az ajtón, egyszerre magára vonta a figyelmet. A zaj egy kissé mintha csillapult volna. Tagbaszakadt barna legény volt; rongyos kék vászon zubbonyát kigombolta a melegben, azaz kigombolta volna, de gombjai nem voltak. Kilátszott a bozontos melléből egy darab. Félre csapott csibikája a garádicsosra nyírt fejének csak a tetejét borította. Úgy volt felcsapva, olyan energikusan, amint csak egy világlátott rongyos kék vászonsipkát föl lehet csapni egy kemény koponyára.

Széjjelnézett a füstben. Azonnal tájékozódott és aztán a részeg napszámosok mellett elhaladva egyenesen egy nagyobb szegletasztal felé tartott, ahol a mesterlegények ültek.

— Szervusztok, testvérek.

Szemben vele — amint az asztal előtt megállott: túl, a fal mellett — felállott Ádámovics, az «ügyvéd» s meghajtotta magát előtte, aztán átnyujtotta neki a kezét, jó magasra tartva részint az elegancia kedvéért, részint azért, hogy a pálinkás üvegeket föl ne dőtse.

— Szervusz, csibész!

A kovács mosolygott s elfogadta a nevet.

— Leülök ide közétek.

— Hát csak ülj. Ha nem engednők, akkor is leülnél, tudom.

— Persze, hogy leülnék, hiszen el vagyok fáradva.

— Hja, atyafi! Ha mi mind, az emberek, mind leülhetnénk, ha el vagyunk fáradva! Mintha az olyan természetes dolog volna: elfáradni, oszt leülni. De leülsz, mert hogy nagyok az ökleid.

— Hiszen te egész tudós vagy, testvér.

— Ügyvéd volt, magyarázta az egyik a kompániából.

— Hát most mi? — Most mi vagy?

— Most nem vagyok semmi. Most csak ember vagyok. Tudod, félreléptem.

— Oszt kitört a bokád?

— Az, egye meg a

— Elbuktál?

Az ügyvéd, aki eddig egészen kedélyes volt, most hirtelen dühbe borult és leült.

— Bukott a nagyapád! Mi közöd neked hozzám?! Mindig maradtam akkora úr, hogy az efféle ármer rájzenderek — levett kucsmával beszéljenek velem.

— Igen! Vedd le a kucsmádat! Le a kucsmával! kiáltotta valaki az asztalnak a túlsó végéről.

A jövevény arrafelé nézett. Egy nyurga, sovány legény ott lekapta a fejét a vállai közé s hirtelen befogta a száját. Ez volt a közbekiáltó.

A kovács megehette volna, mint egy sós uborkát. — Hanem levette a sapkáját szépen s letette maga elé az asztalra.

— Igazad van, testvér. Ne veszekedjünk, hiszen ma találkozunk először ezen a világon. Mind szegény emberek vagyunk.

— Ördögöd van, hogy ilyen okosan kisütötted. Mert ez igaz ám, látod!

Ezt az «ügyvéd» mondotta, aki most már, hogy a kellő tiszteletet megadta neki, ismét hirtelen kibékült s hajlandó volt a kovácsot barátságával továbbra is megtisztelni.

Ezért vette a pálinkás üvegét és megkinálta vele.

A kovács azonban fogta és a vállán keresztül a háta megé öntötte.

— Nem vagyok én koldus, sem oláh!

— Nem? Hm? Talán bizony úr vagy?

A legény nem válaszolt semmit, hanem a nadrága zsebéből kihúzott egy darab barna kenyeret s az asztalra tette maga elébe.

— Talán a váradi püspök vagy?

— Én vagyok a kenyér, a mindennapi kenyér. És ti vagytok a rongy és a nyomorúság; a mindennapi rongy és a mindennapi nyomorúság!

— Hóh! Hohó!

— Én vagyok a Megváltó.

Egy pillanatnyi csönd után általános röhögés és kiabálás zúgott fel. Egy hang azt kiáltotta:

— Talán a Krisztus vagy?

Ismét az a nyurga sápadt legény.

— Igen, az vagyok!

Felállt a székéről és az öklét az asztalra ejtette, hogy vagy két üveg nyomban felborult és a pálinka kicsurgott belőlük a piszkos asztalra. A tulajdonosok nem tettek szót ezért, kevés volt már a pálinka.

De ejtett szót az ügyvéd:

— No, ha te vagy a Krisztus, hát akkor ne dútsd fel a pálinkát.

Újra általános röhögés.

A kovács átnyúlt az asztal szöglete felett s megmarkolta az ügyvédnek a nyakraalóját, hogy ropogott belé. Aztán oda lendítette a szék mellé.

— Ki vagy te? Hol van a te helyed? Nyomorult gazember vagy! Elzüllöttél oda fent, azok között, akik ezek felett állanak és ezeket nyúzzák; és megrothadtál közöttük. Sikasztottál, loptál, csaltál vagy gyilkoltál. És azok oda fent kidobtak maguk közül, mint a rothadt gyümölcsöt és ide dobtak ezeknek a nyakába, mint ahogy a rothadt gyümölcsöt a folyóba dobják. Ti vagytok a folyóvíz. És befogadjátok ezt a szemetet, a hátatokra veszitek ezt is; mindent, mindent, amit ők akarnak! De ennek meg kell változni.

Ellökte magától az embert és többé nem törődött vele. A tömeghez fordult. A hangja zúgott, mint a harang.

Kigyúlt arcok, lángoló tekintetek vették körül. A föld e búzhödt zugolyban készen volt arra, hogy beléje elvesse a tűznek magvait; ez a nyomortól megszántott föld most kitérte méhét, hogy befogadja, megőrizze és megsokasítsa azokat a jövődők számára.

— Testvéreim! Munkások! Nyugat felől jövök. A nagyvárosokból. A nagyvárosokból jövök hozzátok, ahol már megmozdult a föld. Negyven millió munkás egyesül, hogy lángba borítsa a földet. Elégesse...

A nyurga sápadt legény — az asztal végénél — felkelt, lábujjhegyen körüljárta az ajtókat és elreteszelte.

ÚJ KÖLTŐK.

Vrhlicky:

A bolond.

Ha ott jársz majd Murano meredekjén,
Hol zord sziklák közt zúg a Parano
S felhő-fátylát megtépve a Cimone
Főlégörnyeszi tar fejét: megállj!
És ha szivedben még virúl a részvét
Szelid virága, a könnyharmatos,
A lelket bűvös illattal betöltő,
Szállj ott alá a puszta sziklalejtőn,
Melyet korbácsol a vad bércpatak,
Szilaj fia a záporos tavasznak;
Kúszszál gyökérben, ágban megfogózva
A fösíkig, min a kis temető
Olyan mint nyílt tenyéren egy virág . . .
A fal tövében ott fenyőfa árnyán
Zöld sírt találsz, a dombja rég behorpadt
S találsz egy megdőlt, korhadó keresztet,
S rajt' pár, esőtől megfakult betűt . . .
Ott ülj le, izzadt homlokod' töröld meg
S a szent békének, amely óriási
Csöndes folyamként árad szerte innen:
Tárd föl kínoktól gyötrött szívedet;
Szívd hosszan, mélyen a lélekzetet —
És én a nyárfák, olajfák hűsében,
Mely holtak álmán leng itt álmatag,
Elmondom majd, mért vezetett dalom
A törmelékes, puszta bérci úton
Egész e sírig . . . Aki ebben alszik,
Egy vén bolond: Felice Boni volt . . .
Kis gyermekek bajtársa s korosabbak
Gúnyjának céltáblája . . . Ott a gáton
Úgy ült a nyári s téli napsugárban
Fődetlen, fényes, kopasz koponyával . . .
Mezítláb járt, de tiszta volt ruhája,
Sőt választékos is kacagtatón.
Mindig egy helyben ült s halkan dalolt,
Az isten tudja, mit . . . Koldulni nem járt . . .
Csak hogyha egy-egy falúbéli ember
Ment arra épp, emelte föl fejét
S nézett rá mélán szürke, bús szemével
S szelid mosolygás játszott ajakán.
S minden szívekben, — bár előbb talán
Pár gúnyszó hangzott is, — fölnyílt a részvét
Szelid virága, a könnyharmatos,
A lelket bűvös illattal betöltő . . .

. . . Elégedett volt mindig s a gyerekhad
 Mindig úgy hívta: Ni, a jó bolond!
 Mert egyszer körtét, almát és barackot
 Lopván, hogy köztük jószívűn kioszsza,
 A csőszöktől megszenvedett nagyon . . .
 Ha néhanapján egy fillért kapott
 Fejét csóválva nézte csak a pénzt
 S aztán ruhája bélésébe varrta . . .
 De ha földjéről jövet egy paraszt
 Édes nedűjű dinnyét hordva vállán
 Megállt ott és szelt néki a gyümölcsből,
 Kacagni kezdett gyermekként Felice
 S úgy harapott be a hús karneolba,
 Melyben hógöngyként ültek a magok,
 Hogy végig csordult a kezén a nedv . . .
 Újjongva, hosszan kacagott olyankor.

Mint irigyeltem ezt az öreg embert,
 Ki szüntelen csak a napfényben ült,
 Kit nem nyomott az élet gondja, bújja,
 Sem a sívár ma, sem a szörnyű holnap.
 Ott ült s csak nézett-nézett tiszta szemmel
 A napba, a menny kéklő távolába
 S nézett az árba le és föl a hegyre
 S csodás, már nem is földi fény derengett
 Nagy, bús szemében . . .

. . . Ősz volt, este volt . . .
 Itt zene szólt, ott mozsarak dörögtek,
 Dal járta és tánc . . . Ez volt a szüret
 Legelső napja. — Óh nagy Dionysos!
 Nem láttam, hol a sírod, de tudom:
 Rég föltámadtál s élsz jókedv gyanánt
 Lángolva szemben, lélekben, pohárban . . .
 Nézd! Száz kosár ott — szőlővel tele,
 Merő arany s égyszín, dús, illatos fűrt . . .
 Fénylésük csupa bíbor, üde, hamvas,
 Akár szűz lányok csókolatlan arca.
 S a lajtorjákon mint fogóznak össze
 Leány s legény mint táncban, párosan,
 Telt kosarat nyújt a lány a fiúnak
 S az vissza nyújtja neki üresen.
 És mindez oly gyors munka, hogy az ember
 Csupán sok-sok napbarnította kart lát.

. . . Ugyan honnan jött a vén pifferáló?
 Ki tudná? De mind örülnek neki.
 A szőlőcsőszök birkabőrbe bújnak,
 Melyen még rajt a szarv s mint vad szatirhad
 Ijesztik, hajtják ám a lányokat —
 S zeng végtelennek rémlő vihorászás . . .
 Sípon, dudán víg dal zeng táncütemben
 S ha színig telve már minden kosár
 Szilaj tánc szerzi meg a fáradást . . .

... A malom-gáton, ott ült akkor is
 Felice Boni. — Boldogan mosolygott
 Mintha osztoznék a nagy vigadáson
 S duhaj csapat jött hozzá messziről,
 A fejeken telt szőlőskosarak,
 Leány s legény kar-karban, párosával,
 S a szőlők birkabőrös csőszei.
 «A jó bolond! Ni! Boni! Föl, velünk!
 Ki más lehetne a szüret királya?!»
 Így szólt egy hang s rá az egész csapat.

Csakhogy jó Boni erre meg se mozdult.
 Nyugatnak bámult a felhők után...
 Bámult s mosolygott... «Nesze, Boni, szőlő!
 És jer velünk!» — Így csalták és ölébe
 In szőlőzápor zúdult... Ő csak ült,
 Meg sem mozdult és csak bámult keletnek.

«Nem akar jönni! Nos akkor mi viszzük!»
 S lökdösni kezdték s ráncigálni, húzni...
 Azonban ő nem mozdult, csak mosolygott
 S bámult a rózsaszín felhők után.

«Majd fölgrasztjuk!» — mondta valaki
 S mindjárt öt-hat kar is nyúlt a zsüiphez...
 Villámgyorsan dőlt, zúdult le az ár
 A gáton át, hol szegény Boni ült.

Egy jaj se hangzott... A hullámokon
 Csak egyszer fénylett föl tar koponyája
 Vadúl, kavargón zúgott, forrt az ár...
 S oldalt parthosszat im úgy álltak ott
 Lélekzetfojtva, rémült arculattal
 Miként villámtól sújtva, a hibásak.

És tánc, dal aznap kora véget ért.

És megtalálták... Arca oly nyugodt volt
 Mint a mikor nyugat felé mosolygott...
 És e bolondnak, kít ide temettek,
 Ezt írtam én a keresztjére egykor:
 «Felice Boni nyugszik itt az Urban.
 Szegény lelkéért mondjon egy imát
 Ki erre jár...»

Ezért hozott dalom
 E törmelékes, puszta bérci úton
 Föl e fensíkra, min e temető
 Olyan, mint nyílt tenyéren egy virág...
 Szívedben, vándor, nyíljon föl a részvét
 Szelid virága, a könnyharmatos,
 A lelket bűvös illattal betöltő.

Fordította: Telekes Béla.

Az öntudat fejlődése.

Irta: Ferenczi Sándor dr.

Hol vannak nagyobb titkok, bonyolultabb talányok, mint a lélektanban? Az ember mikor érzi jobban tehetetlenségét, mint amikor a lelki élet rejtélyeihez ér a bonckésével?

Öntudat, fejlődés! Mikor ezeket a fogalmakat elgondolja, úgy érzi az ember, mintha feneketlen örvénybe nézne alá. Felül még csak van egy kis világosság, de azt a mélységet, ahol a megértés, a tudás kezdődik, örökre áthatolhatatlan sötétség fogja takarni.

És semmiről sem állítható nagyobb bizonyossággal, az «ignorabimus», mint az emberi lélekről. Hisz minden tudás megismert tárgyat és megismerő alanyt tételmez fel és így az alany sohasem ismerheti teljesen önmagát.

Így hát a lélektan olyan studium, amelynek határai a végtelenben vannak. De ez nem csüggeszti el a psychologia herosait és munkásait. A heros genialis agyának egy villanásával új nézőpontokat, a régi ismeretek új, váratlan összekapcsolását hozza létre; a tudomány munkása pedig törhetetlen szorgalommal tanulmányozza az idegélet feltételeit, méri az agyműködések gyorsaságát ezredrész másodpercekkel és megállapítja azokat az elemi érzéseket és érzéki benyomásokat, amelyek minden lelki működésnek az építő kövei. Érzés és érzékbenyomás. Ezek a lélek atomjai, végső elemei, amelyeket többé alkatrészekre bontani nem lehet; érzékbenyomásból és érzésből van összetéve az újszülött első halvány gondolatcsillanása épúgy, mint az alkotó lángész sziporkázása. Ime, a mindent nivelláló tudomány a szellemiekre is rágördítette az ő kiegyenlítő hengerét, egyenlővé, egygyé tevén a nagyokat a kicsinyekkel.

Az öntudatot Wundt úgy határozza meg, hogy az nem más, mint ezeknek a lelki alakelemeknek az összetartozása, összefüggése. Más szóval: a lélekben lejátszódó érzési, gondolkodási és akaratműködéseknek magasabb egységgé való összekapcsolódása. Nincs jogunk alatta valami, az egyes érzések, gondolatok és akaratműködések fölött, vagy azokon kívül álló tényezőt értenünk, valami magasabb *ent*-t, amely souverénül gondolkozik érez és akar, függetlenül a lélektani okszerűség és szükségesség kényszerétől. Olyanok az egyes lelki működések, mint egymásba kapaszkodó fogaskerekek, az öntudat pedig maga a bonyolult gépezet. A gép sem más, mint az alkatrészek összege, de azért mégis magasabb egészet és egységet alkot. Am ez a láncolat nem áll meg az individuum határain. Az egymással érintkező és kölcsönhatásban élő egyének között létre jön az osztályöntudat, a nemzeti öntudat, a faji öntudat és mint legmagasabb egység: az emberiség öntudata. Ennek a legfelsőbb öntudatnak gondolkodása a közművelődés, érzése az emberszeretet, emlékezése a történelem. Téved, aki ezekben csak hasonlatot és metaphorát lát.

Fejlődéstan: ez a modern természettudomány jelszava. Jelent ez a jelszó olyan nagy lépést az eszmék világában, amilyen a Newton nehézkedési törvénye volt a fizika terén. Azelőtt a tudós csak megfigyelő, leíró, konstatáló szerepet játszott. Úgyszólván csak tökéletesebb szerkezetű regisztráló gép volt. Nézte és látta az élőlényeket és a rajtuk végbemenő élettani tüneteményeket, le is írta azokat részletesen. De egymagában, kiszakítva az összefüggéseiből, minden új tudományos felfedezés csak az óriási szervezetlen anyagghalmazt szaporította: a megértéshez közelebb nem vezetett. Az elmúlt század ebbe nagy változást hozott. Nagy, világító szellemek jöttek és tudomásunkra hozták, amit azelőtt csak éreztünk: hogy az egész világ egységes és egy, hogy minden létezés csak egy stádiuma a fejlődésnek és hogy a múltban kell keresnünk a jelen forrásait. Így jött létre a természettudományi fejlődéstan, amelynek nagy jelszavai: öröklékenység, egyéni és fajfejlődés, létért való küzdelem, természetes kiválás. Az új eszmék életet öntöttek a természettudomány szervezetlen anyaggyűjteményébe. A muzeumok spirituszba tett férgel, őszállati csontváz töredékei mintegy megelevenedtek, régi poros foliánsok holtnak hitt betűi feltámadtak és a jelen, a múlt, minden helyet követelt magának a világ egységességét jelentő nagy építményében: a monizmusban.

A fejlődéstan elsősorban a természettudományokba hozott forradalmat és szülőanyjává lett egész új tudományágaknak, melyeknek: az összehasonlító bonctan és élettan, meg az embryológia. De a nagy siker utánzásra készítette a szellemi tudományok utánzóit is; csakhamar anyelvészetet, a történelmet, az etikát és æsthetikát szintén fejlődéstani alapra fektették és a természettudományi módszer a humaniorákban is gyümölcsözőnek bizonyult.

Újabban a lélektan is elhagyta a tisztán önmegfigyelésen alapuló subjectiv módszerét és magáévá tette a természettudományi kísérletezés methodusát is. Ennek az irányváltoztatásnak köszönhető, hogy a pszichológia megszűnt olyan teljesen «vague» és phantastikus tudomány lenni, amiről még a sokfiókos rendszeresség barátai, a németek sem tudták, hogy hova sorozzák.

A fejlődéstan azonban még kevés tért hódított a lelki élet tudományában. Még mindig nem jött meg a pszichológia Darwinja és Haeckelje. Még mindig nincs megalkotva a lélek ontogenesis és phylogenesis.

Pedig akár az egyén, akár az emberiség lelki életének, főleg öntudatának az alakulását nézzük, okvetlenül arra a meggyőződésre jutunk, hogy az emberi szellem sem egymagában álló és megállapodott alkotás, hanem betetőzése a szellemi élet fejlődésének általában, amely fejlődés elemei a múltban keresendők. Vagyis a természetben csak egy az öntudat; állati öntudat — emberi öntudat: ezek csak fokozati különbségek.

Az összehasonlító bonctannak és az embryológiának legnagyobb tanja az, hogy az ontogenesis a phylogenesisnek, az egyéni kifejlődés a fajfejlődésnek ismétlődése. A termékenyülés után, amely egy apai és egy anyai sejtnek az egyesülése, nem jön létre azonnal

a szülőkhöz hasonló lény, hanem a szerves lény, mielőtt elérné a fejlődésnek rá nézve lehető legmagasabb fokát: keresztül megy mindazokon a változásokon, amelyeket a faja átélt azóta, hogy alaktalan, egysejtű lényből bonyolult szervezetű lények, pl. emlősök fajává lett.

És ennek így kell lennie. A szerves lénynek, hogy faját képviselhesse, magában, a saját organismusában kell megtestesítenie az egész faj múltját és a rajta végbement összes változásokat. S ha csak egy phasisa a fajfejlődésnek kimarad az egyén testi fejlődéséből: torz-szülött, rendellenes lény fog létre jönni, nem pedig a faj igazi, hibátlan reprezentánsa. Ez a fejlődéstani tétel érvényes a test összes szerveire, köztük az idegrendszerre vonatkozólag is. Fejlődése kezdetén az ember egysejtű lény; a sejtből osztódás útján több, teljesen egyenlő sejt jön létre s csak később jön a mukamegosztás, amikor a különböző sejtesoportok a végzendő munka különféleségeihez képest más és más bonctani és szövettani alakot öltenek. És ennek a fejlődésnek eredménye a homo sapiens.

Azaz nem mindjárt sapiens. A szervezetnek az a része, amelyik az érzést, mozgást, gondolkozást vállalta magára, párhuzamosan fejlődik az egész lény evolúciójával. Eleinte a struktúra nélküli agy és gerincagy, azután egy-egy idegduc, majd idegszálak «különböződnek» el és csak sokkal később, talán a pubertás idején van egészen készen az a határtalanul bonyolult gépezet, amelyet központi idegrendszernek nevezünk.

A természettudósok nem rideg materialisták többé. Közülök azok, akik gondolkoznak is, nem állítják többé cynikusan, hogy «a gondolat az agysejtek váladéka», hanem szerényebb hangon csak psychophysikai párhuzamosságról beszélnek. Ez azt jelenti, hogy minden lelki működésnek megfelel valamelyes folyamat az idegrendszerben; nem praëjudikálják tehát többé az agysejt rezgésének (vagy chemismusának) azonosságát egy gondolattal.

A psyche és physis e párhuzamossága pedig egyenest feltételezi, hogy valamint az agyvelő, úgy a szellemi élet, az érzés, akarat és öntudat is egyéni és faji fejlődés termése. A megtermékenyített petének nincs több öntudata, mint a vízcseppben milliósámszámra úszkáló infusoriáknak. A méhen belüli élet folyamán az embrió ideg-élete éppúgy a legelemibb reflexekre szorítkozik, mint ahogy az sok alsóbbrendű állaté állandóan marad. Az intrauterin öntudatot már fölülmúlja az újszülött gyermek intelligenciája, de azért még meg sem közelíti az okosabb háziállatok értelmiségét. A gyermekkor első hónapjában még majdnem kizárólagosan ösztönszerű és reflektorikus életet folytat az ember és csak később, talán az első életév vége felé, jut a gyermek az öntudat birtokába, amikor érzékbenyomásainak egy részét, mint Én-t, a többitől mint külvilágtól különválasztja. A gyermekkorban nyeri aztán az emberi öntudat azt a képességet, amely az állatokétól leginkább megkülönbözteti: a fogalmak elvonásának képességet és a beszélőképességet.

A 4—5 éves gyermek öntudata azon a fejlődési fokon áll, amelyen a barlanglakó ősemberé állhatott. Ezt ma bizonyítani nem lehet, de emellett szólnak azok a tapasztalatok, amelyeket tudós

utazók egyes vad néptörzseknél szereztek. Mert hisz az ethnographia nem más, mint az időből a térbe vetített történelem.

A későbbi gyermekkorban tökéletesednek a társítás és észre-
 vevés lelki művelődései. De a képzelőtehetség még nagy túlsúlyban
 van az értelem fölött és az élet képzelődéssel és játékkal telik el.
 Ilyen lehetett a népek élete a «népek gyermekkorában»; ekkor is
 a képzeletvilág volt fölényben az értelmes gondolkozás fölött; ebben
 az időben gyökereznek a mythos legszebb virágai és ez a kor volt
 a játékok aranykora.

Az ifjúkor folyamán bekövetkezik a szellemi fejlődés egy elő-
 haladottabb phasisa; a képzelőtehetség nem működik többé olyan
 lázasan, hanem helyet ad az értelem mérlegelő, összehasonlító, meg-
 különböztető, összetevő és elemző tevékenységének, a mely többé
 nem képekkel, hanem fogalmakkal dolgozik.

Tökéletesülése folyamán elérkezett az emberi faj és elérkezik
 a fejlődő emberi lény ahhoz a ponthoz, ahol gondolkodni kezd a lét
 nagy kérdéseiről: elérkezik a philosophiához. És a párhuzamosságot
 a faj- és az egyéni fejlődés között itt sem lehet félreismerni. Gyer-
 mekek és gyermek-népek egész bölcsészete a naiv hit. Az ifjúság
 Sturm- és Drang-periodusában a meggondolatlan idealismus nyilat-
 kozik meg az emberben és az emberiségben egyaránt. Eszményekért
 folyt egykor a nép vére, eszményekért folynak ma is az ifjú könyei.
 Mikor azután a hatalma és alkotóképessége tetőpontjára eljutott a
 faj, és férfikorának deléhez az ember: a materialismus az őt egyedül
 idvezítő tan. A vér is, a köny is kenyérért folyik. — Végül, talán
 csalódások árán, az ember — amint azt az emberiség is tette —
 belátja, hogy a megismerésnek vannak határai, amelyeken túl soha
 sem tekinthet, abba hagy minden merev tagadást és állítást és tuda-
 tában erői gyöngeségének, megtér az önkritikához és az agnosticis-
 mushoz. Ezzé fejlődött máig az emberiség öntudata és ez ma a vég-
 határa minden tudásnak az egyes ember életében is. És ebben a
 fejlődésben nincs, ne is legyen ugrás. Nem hiszek a skepticizmusá-
 ban annak, aki nem volt valaha atomokkal dobálódzó materialista
 és nem egészséges materialismus az, amely egyenesen a gyermek-
 mesék után következik, kihagyva közbül a lovagias ideálok korát.
 Következetesség csak a korlátoltak és restek szemében erény: ami
 él, az örökösen fejlődik és változik, mert az élet változás és a
 nyugalom halál.

Szóval a normális ember átéli a szellemi élet evolutiójának
 mindazokat a mozzanatait, amelyeken a faj keresztülment, miköz-
 ben öntudatlan sejtől érző állattá — és érző, majd gondolkozó
 emberi fajjává fejlődött.

Es ez a tudat ne sujtsa le, ne sértse büszkeségében az embe-
 riséget. Nem szégyen az, a természettel ilyen közeli rokonságban
 lenni. Sőt ez indokolja azt a megmagyarázhatatlannak látszó érdeklő-
 dést, amely elfog bennünket, mikor a természet erőit, mint állati
 életerőt látjuk működni. Ilyenkor az emberi nem korlátai is ledőlnek
 és azokon túl, az egész természeti világgal egynek érzi magát az
 ember, mondván: «Nil naturale mihi alienum puto.»

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Az oláh-ruhában baj nélkül jutott apám Nemeskérig, a falujáig.

Itt az első ember, akivel találkozott, a keresztapja volt. Hogy a pap-e vagy a másik, — arra nem emlékszem. Apám megállította a kocsiját és röviden elmondta, hogy mennyi hányódáson jutott át idáig. Még jóformán le se ült otthon, mikor az osztrák katonaság körülvette a házat.

A keresztapja árulta el.

A faluban nagy mozgalmat keltett az elfogás. A község-házán azonnal jelentkezett néhány vagyonos polgár. Ezek arra kérték a tisztet, hogy hadd töltsen apám legalább az éjszakát otthon, kezeskednek érte a vagyonukkal, hogy nem szökik meg. S otthon hált.

Másnap Sopronba kísérték s két hétig ült fogságban, míg végre haditörvényszék elé került.

Akkorra azonban már ott feküdt a törvényszék asztalán egy német igazoló irat, amely azt bizonyította, hogy apám a szabadságharc idejét Bécsben töltötte, s hogy a fegyvergyáros csak névrokon. Így szabadult meg.

Visszament Bécsbe s különféle gyárakban vezető volt. Aztán, mikor évek múlva elszűnt nálunk az üldözés, hazatért.

Nem tudom, mi ok hozta vissza.

Bécsben három évig udvarolt egy Fanni nevű leánynak. Az azt kívánta tőle, hogy hagyja el a gépek világát és vállaljon akármi kis hivatalt. A leány gazdag volt.

Apám beállhatott volna valami olyan hivatalba, ahol csak írni kellett, mert oly gyönyörű írása volt, hogy ma is bámulom, de az ő lelkét csak a gépek érdekelték: a holt

vas, amelyet az emberi elme élővé változtat, s rabszolgájává tesz. Megharagudott a leányra és nem ment többé hozzá. Valószínű, hogy emiatt jött haza is.

Itthon két gőzmalomnak a megtervezése, berendezése és megindítása volt az első munkája.

Az egyik gőzmalom a szőlős-györöki volt, amely ma is működik.

Itt apámat két vagyonos lány is szerette volna férjül megkapni, de mind a kettő gyűlölte a vasat. Apám egy vagyontalan leányt vett el, aki nem azt nézte, hogy apám mivel foglalkozik.

A házasságkötés sok bajjal esett. A környéken csupa katolikusság van. A györöki pap azt mondta, hogy nem esketi őket össze másképp, csak ha apám kötelezi magát, hogy a házasságból származó gyermekeket katolikusoknak keresztelteti. Apám ezt alkalmi zsarolásnak nevezte, de aztán mégis megadta magát: arra gondolt, hogyha gyermeke lesz és a gyermek nagykorúságot ér, majd kinyílik a szeme, s a gyermek nincs arra kötelezve, hogy a római egyház kebelében meg is maradjon. Így lett ő apámmá, a leány anyámmá és így lettem én római katolikus.

Szegény anyám, mintha csak egy úszó szigetre épített volna házat. Apám nyugtalan természetű ember volt: nem ismert magánál nagyobb urat; ha valaki felső hangon beszélt vele, ugyanígy felelt. Vagy ő mondott fel, vagy neki mondtak fel. Anyám sohse tudhatta, hogy melyik reggel az, amelyiknek nem ott lesz az estéje, ahol éppen voltak.

Apám ebben az időben rendszeren cséplőgépeket kezelte. A gépek akkor kerültek először használatba, s a gépészeket jól fizették. Apám különben ezt mindig csak ideiglenes állapotnak tekintette. Egy nagy találmányon törte a fejét, egy nagy gondolaton, amelybe aztán az egész élete beleveszett.

Ez a találmány a víznek, mint hajtóerőnek, perpetualizálása volt. Kis patakkal akart hajtani tengeri hajót: az elveszett hajtóerőt vissza akarta téríteni a gépbe.

Egy télre Kenesére vonult, a Balaton mellé, és hozzáfogott az eszme megvalósításához.

Összeállított valami malomféle szerkezetet, amelynek váza nem volt nagyobb, mint két egymásra tett szivarskatulya.

A váz vasból volt, a kerekek rézből, a tengelyek és tengelyágyak acélból.

Egy hosszú körlánc övezte a két főkereket, s a lánc olyanféle merítő-kanalakból állott, mint aminő a cséplőgépeken a magfelhordó készülék.

E kanalak visszavitték a vizet a magasba s a leömlő víz súlya ismét hajtott.

Ez a gépezet remeke volt a számításnak és a kézi ügyességnek. A gondolat nagyban megvalósítva átalakította volna a vízi malmokat, kallókat és minden gépet, amely vízi erővel dolgozik.

Min múlt a találmány sikere, nem tudom. A gépet én szedtem szét. A finom kerekeket én játszottam el. A váz és a lánc még Sályban is megvolt. Talán most is ott van a padláson.

Elgondolkozom, hogy mért maradt az én apám abban az alacsony sorsban, ahova a szabadságharc után leszállt?

Azt kell hinnem, hogy eleinte a sok szabad időért, mert hiszen csak nyáron volt elfoglalva, később mindig több és több került a törekvéseiből és reményeiből abba a ládába, amelyre kívülről ez van írva: Majd, belülről meg ez: Soha. Anyám elkényeztette. A jó asztal, jó borocska, jó dohány, meleg hajlék, a gondos asszony örökös dédelgetése lassankint közömbössé tette neki mindazt, ami a családi házon kívül van.

Így maradt aztán iparos, aki vassal dolgozik, de mindennap tiszta, hófehér inget vesz magára; aki beszegődik gépésznek, de olyan a ruhája és magatartása, hogy a vendéglőben a pincér tőle vár rendelkezést és nem az uraságtól; aki szalmaszéken ül, de sonkával issza a teát, s akivel orrhangon beszél az ispán, de csodálkozással a méltóságos asszony.

Folytatjuk.

A tolvaj.

Írta: Octave Mirbeau.

Tegnap éjjel éppen mélyen aludtam, amikor valami erős zörej hirtelen felriasztott. Úgy hallatszott, mintha a szomszéd szobában egy butordarab felborult volna. A kakukos ingaóra éppen négyet huhogott és macskám borzalmas nyávogáshoz kezdett. Felpattantam ágyamból, gyorsan és minden elővigyázat nélkül, egyedül konzervatív meggyőződésemmel megmagyarázható bátorsággal szakítottam fel az ajtót és beléptem a szomszédos szobába. A szobában szinte fénylett a világosság és rögtön szemet szűrt nekem az, hogy egy rendkívül finoman öltözött frakkos úriember, akinek mellén egy érdemrend is díszlett, drága értéktárgyakat tömköd egy sárga tehénbőr utazótáskába. A bőrönd nem volt az enyém, de a drága értéktárgyak annál inkább és az egész dolog éppen ez ok miatt visszásnak és kellemetlennek tetszett, ami ellen felszólalni is szándékoztam. Nem ösmertem ezt az urat, de amaz arcok egyike volt, akik első látásra is ösmerősnek tetszenek, mintha sétákon, színházakban, éjjeli kávéházakban már találkoztunk volna velök; ama kifogástalanul jól ápolt arcok egyike, akikre első találkozáskor azt mondjuk:

— Ezt okvetlenül valamelyik klubból ösmerem.

Elvetném a sulykot, ha azt mondanám, hogy egyáltalán nem voltam meglepődve, amint hajnali négy órakor egy frakkos urat találok nálam, akit biztosan tudom, hogy nem hívtam meg. De meglepetésem nem zavarta meg az ijedtség vagy harag másfajta érzése, amint ez az ilyen éjjeli látogatásoknál olykor-olykor megesik. A klublovag előkelő fellépése és zavartalan kedélye a legkellemesebben lepott meg, mert meg kell vallanom, nem ezt vártam és sokkal inkább tartottam attól, hogy egy közönséges betörővel akad dolgom s hogy vele szemben jószágaim megvédésére durva erőszakhoz kell majd fordulnom. Amihez pedig a legkisebb hajlandóságot sem éreztem magamban, annál is inkább, mert az ilyen durva erőszak kimenetele igen kétséges.

Megjelenésemkor az elegáns, ösmeretlen úr abban hagyta munkáját és jóakarató, de gúnyos mosolylyal szólított meg:

— Bocsásson meg tisztelt uram, hogy ilyen udvariatlanul felköltöttem . . . De ez nem tisztára az én hibám és nem csupán rajtam múlt . . . Az ön bútorai rendkívül érzékenyek és a leggyöngédebb feszítővas érintésétől nagy robajjal széjjelesnek . . .

Most vettem csak észre, hogy az egész szoba fel van forgatva. A szekrények fiókjai nyitva és üresen állottak, a tükörablakok

bemetszve s kis empire-íróasztalkám, amelyben családi ékszereim és értékpapírjaim őriztem, siralmas állapotban kiterítve feküdt a szőnyegen . . . Egy szóval, valóságos rablás! És mialatt mindezt jól szemügyre vettem, tiszta csengésű hangján megszólalt az én túlságosan korán felkelt vendégem:

— Ó, ezek a modern bútorok! Micsoda törékeny lelkek ezek, nem gondolja? Úgy tetszik nekem, mintha ezeket is kikezdte volna ez évszázad betegsége és épp oly neuraszténiások lennének, mint az egész világ . . .

Csöndes, szerény és szeretetreméltó, minden kérkedő sértés nélkül való nevetés tört ki belőle, ami azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy kitűnő nevelésű emberrel van dolgom. Meg akartam tehát előzni.

— Kihez van szerencsém? — kérdeztem és tekintetem nyugodtan követte éjjeli látogatóm mozdulatait, mialatt a nyitott ajtókon át berohanó légvonat ide-oda lobogtatta az ingemet.

— Uram Istenem, — felelte barátságos hanghordozással a kifogástalan gentleman, — a nevem e pillanatban talán túlságosan meglepné . . . És nem gondolja ön is, hogy tanácsosabb lenne, ha valamilyen, ennél kevésbé különös alkalommal mutatkoznám be, ami remélhetőleg minél előbb meg is fog történni? Azután még nyiltan meg kell vallanom, hogy ma éppenséggel nincs szándékomban önnel szórakozni . . . Tehát ha ön is beleegyezik, a legszigorúbb inkognitóm megőrzésével, távozom is már.

— Amint tetszik, uram . . . de hogy magyarázzam meg magamnak azt, hogy . . .

— Hogy ily szokatlan időben és a szoba ily rendetlenségében . . .

— Igen, ez az . . . Hálára kötelezne . . .

— Ó, kérem, — vágott közbe az elegáns ösmeretlen. Az ön kíváncsisága teljességgel jogos és távol áll tőlem, hogy kivonjam magam a magyarázatadás alól . . . De megbocsásson! . . . Ha már ilyen állapotban beszélgetni akar vélem, elővigyázatosabb volna, ha hálóköntösébe bújna . . . Az ön hiányos öltözéke aggaszt . . . Itt hűvös van és e szeszélyes évszakban túlságos könnyen meghűlhet az ember . . .

— Igaza van, uram . . . Megbocsájt tehát egy pillanatra!

— Kérem, csak ne zavartassa magát.

Visszavonultam hálósobámba, magamra kaptam a hálókabátom és rögtön visszatértem ösmeretlen látogatómhoz, aki rövid távollétem alatt megpróbálta, hogy az ő betörése folytán felforgatott szobát valamiképpen rendbe hozza.

— Ó, kérem uram, sohse fáradjon . . . Az inasom reggel majd rendbe hoz mindent.

Széket ajánlottam fel neki, amin ő rögtön helyet is foglalt. Miután pedig rágyújtottunk cigarettánkra, biztató hangon így szóltam:

— Uram, kész vagyok önt meghallgatni . . .

A klublovag egy műszületet tarthatott volna, hogy gondolatait összegyűjtse, amint ezt már minden regényhős tenni szokta.

mielőtt élettörténetét elmondaná. Hanem ő elkerülte a banalitást és rögtön beszélni kezdett:

— Uram, én tolvaj vagyok... közönséges tolvaj. Vagy ha úgy tetszik, nevezzük igazi nevén: betörő... Ezt kétségtelenül ön már előbb is kitalálta?

— Ó, igen!

— Teljes tisztelettel kell adóznom az ön éleslátásának... Tehát, én tolvaj vagyok. Ezt az életpályát választottam, miután megállapítottam, hogy e zavaros és tisztátalan időkben, amelyben most élünk, ez a legbecsületesebb, a legőszintébb és a legtisztességesebb foglalkozás. A lopás (úgy mondom ezt, mintha azt mondanám: az ügyvédkedés, az íróság, a festés, az orvoslás) mind- eddig kiközösített, rossz hírben álló foglalkozás volt, mert akik művelték, legtöbbször durva fickók, utálatos csavargók, műveltség és nevelés nélkül való emberek voltak. Én oda törekszem, hogy tekintélyt szerezzek e művészetnek s a lopást tiszteletre és irigylésre méltó foglalkozássá nemesítsem. Ne csépeljünk üres szalmát, uram, de nézzük az életet úgy, amint van. Egyáltalában csak a lopás az emberek egyedüli foglalkozása. Akárminő a kiválasztott életpálya, csak azért választották ki, mert lehetővé teszi a lopást, az egyik többé, a másik kevésbé, de mindegyiken lehet valamit lopni. Ön, aki képzett elméjű ember, meg tudja annyira ítélni, hogy valójában mi rejlik erényünk és becsületünk csalóka köntöse mögött, hogy állításomat ne kelljen meggyőző erejű példákkal és egymásból eredő következtetésekkel támogatnom.

E szavak, amelyek pszichológiai és szociális tudományomról önmagam előtt alkotott és egyébként jogosult önvéleményemnek hizelegtek, arra készítették, hogy megfontoltan és eltökélten közbe- vágjak:

— Nagyon helyesen!

Az elegáns betörő barátságos és bizalmas hangon folytatta:

— Csak azt fogom most önnek elmondani, ami engem illet. Egyébként rövidre fogom a dolgokat. Legelőször a kereskedelemnek szenteltem erőmet. De a piszkos ügyletek, amelyeket kényszerültsé- gemben kötöttem, a tisztátalan fortélyok, az aljas tolvajlások, a hamis mértékek visszataszították becsületes természetem ösztön- szerű gyöngédségét, amely az őszinte nyíltszívűség és a legszigorúbb lelkiismeretesség jegyét hordja magán. Hátat fordítottam a kereskedelemnek és a pénzügyletekhez szegődtem. Megutáltam ezt is. Uram, teremtőm, nem tudtam önmagam arra bírni, hogy oly ügyleteket köttessek, amelyek sohasem léteztek, hamis papirokat és hamis pénzt számítoljak le, hamis bányaműveket, földszor- osokat és szénbányákat finanszírozzak! Kizárólag csak arra töre- kedni, hogy mások pénze az én zsebembe vándoroljon, hogy ügy- feleim lassú tönkremeneteléből, a hivalkodó árjegyzékek és a törvé- nyek agyafürt kombinációja segítségével meggazdagodjam, ez hely- telen dolognak tetszett előttem, amivel az én őszinte és minden hazugságtól irtózó lelkem, sehogy sem tudott megalkudni. A hirlap- írásra is gondoltam. Egy hónap azonban elegendő volt és meggyő-

zött arról, hogy azoknak, akikben nincs meg a könyörtelen és kínos, mindent kicsikaró képesség, az ujságírás nem adja meg még a mindennapi betevő falatot sem . . . Megpróbálkoztam a politikával.

Nem tudtam tovább türtöztetni magam. A kacaj szinte kitört rajtam.

— Nagyon helyes! — jegyezte meg a kellemes modorú gentelman. — Kár is a szót tovább rá vesztegetni. Röviden tehát, végig próbáltam minden pályát, amit csak a nyilvános és magánélet egy magamfajta, törekvő, művelt és finom érzésű embernek nyújthat. És tisztán láttam, hogy a lopás, bárminő név alá rejtőzik is, egyetlen szándéka és egyedüli célja minden munkának, de alakoskodva, kendőzve és éppen e miatt sokkal veszélyesebb. Végkövetkeztetésül pedig ezt vontam le: Minthogy az ember a lopás elkerülhetetlen természeti törvényei alól nem vonhatja ki magát, végtére az a legbecsületesebb eljárás, ha egyszerűen és őszintén követjük el a lopást, minden hangzatos ürügy, hamis csillogás, lármás cím, szépítgető kendőzés nélkül, ami mind csak arra szolgál, hogy tetszetősebb külső szint adjunk ama legtermészetesebb vágynak, hogy mások jószágát eltulajdonítsuk.

Én tehát mindennap lopok; éjjel belopódom a gazdagabb házakba és idegen pénzes szekrényekből szerzem meg magamnak azt, ami szükségleteim kielégítésére kell nekem. Egy-két órába kerül ez minden éjjel, egy klubból egy bálba menet. E rövid pár óra kivételével éppen úgy élek, mint az egész világ . . . Tagja vagyok több klubnak; kitűnő társadalmi összeköttetésem vannak. Legutóbb például egy érdemrendnek ajándékozásával tüntetett ki a miniszter. És valahányszor jó fogást sikerül csinálnom, a világ legnemeslelkűbb embere vagyok. Mert én őszintén, nyíltan követem el azt, amit mások gyötrelmes kerülő úton és sokkal szemérmetlenebb formákban követnek el . . . A lelkiismeretem tiszta és semmit sem vet szemre, mert ama tömérdek ember közül, akit ösmerek, egyedül én vagyok az, akinek megvan a bátorsága, hogy tetteit összhangba hozza a szándékaival és aki nyíltan, egyenesen halad azon az úton, amit a természet előírt számára.

A gyertyák fénye elhalványodott. A függöny hasadékain át benézett a nappal . . . Én készséggel ajánlottam fel elegáns ismeretlenemnek, hogy megosztom vele reggelimet, de ő nem fogadta el, mert — úgymond — frakkban van és ilyen inkorrektiséget nem engedhet meg magának éppen velem szemben.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

22.

— És maga furcsa férfi — mondtam neki. — Ép olyan, amilyennek hittem. Ép azokat mondja nekem, amiket vártam.

— És ép az leszek magának, aminek kinézett. A bolondja, a játékszere. No, szép. Engem asszony soha meg nem alázott, ki nem forgatott. Maga majd megteszi. Hogy megvethet engem e percben is, amiért mindent kifecsegek, ami bennem van. Micsoda naivság, micsoda romlatlanság? Míg maga kis nő, jól elburkolt, titokzatos és furfangos, mint a szfinxeim, amiket magáról csináltam. Kész úgy-e a kis terv, de nem szabad elárulni? Jól teszi. Én azonban egy szegény fiú vagyok, aki nem ért az ilyesmihez. A kora dacára — hallja, szörnyű, hogy maholnap negyven éves leszek — a kora dacára mondom, merőben tudatlan magával szemben. Pedig maga csak huszonkét éves? Jól van ez, nagyon jól.

— Én nem akarom bántani. Nem is tudnám. Majd meglátja. Csak bámulni és szeretni tudom, mert művész és mert a legtökéletesebb ember. Amely napon észreveszi, hogy meglátom magában a férfit: hagyjon itt, felém se nézzen. Ha mennék magához, ne bocsásson be. Zárja be az ajtaját.

— Hogyne. Talán el is bujok egy szekrény mögött. Nem? Még mit csinálna belőlem? Ebbe nem megyek. De igenis odaajándékozom magamat magának. Ne sajnáljon akármit tenni velem, mert nem érdelek valami jó bánásmódot.

— Miket mond?

— A tiszta valóságot. Tudom, hogy nem szeret engem. És tudom, hogy akar szeretni. Azt hiszi, ez természetes, miután olyan egyek vagyunk. Pedig nem igaz. Maga soha sem fog engem szeretni, ép mert én maga vagyok és maga én. Csak kísérletezik velem. Jó, kísérletezzék. Én, igaz, bele fogok pusztúlni a kis játékaiba, de mit tesz az? Elvégre csak egy férfi vagyok. De maga, maga több. Maga egy fiatal művész és egy fiatal asszony, akié a jövő, akié az

élet, a dicsőség, a szerelem, a minden. Én? Ugyan kérem! Ha komolyan mer venni: megvetem. Ehhez tartsa magát.

Felállt, végig ment a szobán, megállt a csillár alatt.

— Jöjjön ide, hadd nézzem meg. Még, úgy szólván, nem is láttam.

Megfogta a két kezem, úgy nézett rám, fényes, csodálkozó szemekkel.

— Milyen szép! És milyen jól el van látva mindennel, ami az élethez kell.

Végig simított rajtam a finom, fehér kezével.

— A feje elsőrendű. Többre becsülöm így a felületes látásra, mint mind, amije még van. Ámbár a többi sem megvetendő. Kitünő csontformáció. Jó csuklók, jó vállak, komoly bordák. Hatalmas mellkas és — alapos medence. Anya lehet egypárszor — nem árt meg. Úgy se lesz addig igazi művész.

Miután körülvizsgált, mint egy finom lovat, még egy fontos tanácsot is adott. A legfurcsább modorban, úgy ahogy kocsis beszélhet a szolgájával.

Elpirultam. Összeszorítottam a fogaimat, hogy sírva ne fakadjak.

Észrevette. Nevetett.

— Ah, rosszúl fejeztem ki magam. Bocsánat. De azért jó lesz szót fogadni.

— Ez durvaság — mondtam.

— Lehet, hercegnő. De így mondják.

— Utálom.

— Hála istennek! Legalább mehetek innen és nem kell visszajönnöm. Megszabadulok. Megyek is. Áldja isten.

A küszöbön megállt, visszafordult. Aztán odalépett hozzám:

— Lányom, — mondta, — édes kis lányom, irgalmazzon nekem. Ne bocsásson többet ide. Vagy tartson itt, most, örökre.

Hozzá simultam. Fölnéztem rá.

A szemei könyesek voltak...

TIZENÖTÖDIK ESTE.

— Tudod, ki vagyok én? — kérdezte egy napon, ép hozzá fogott az arcképem festéséhez, — tudod, ki vagyok én? Hát megmondom. Az a kincskereső kalandor vadász, aki megmámorosodik egy ismeretlen tündér varázsitalától, elalszik tőle pár évtizedet s mikorra álmából fölébred, — öreg ember. Engem elaltattak. Most ébredtem fel és nem

bírom elhinni, hogy én én vagyok. Úgy tetszik, mintha csak pár perccel előbb altattak volna el. De csak rád kell néznem, hogy lássam, mennyire megváltoztam. Átaludtam az ifjúságomat, szép, többnyire szerelmes álmok között. Egészen jól éreztem magamat. Kár volt fölbrednem. Minek is jöttél utamba? Hogy megmutasd — mennyire elszürkültem, elronyosodtam?

Egy magas, faragott karosszékekben ültem, síma fehér szövetbe burkolva, amit ő rendezett el rajtam.

— Miért mond ilyeneket? — kérdeztem és mosolyogva néztem rá.

— Miért? Hát nem érted? Meg akarlak vesztegetni, egy kis szánakozást keltve föl szívedben magam iránt. Világos dolog. Azt akarom, hogy sajnálj s hogy megkönyörülj rajtam.

— Mivégre?

— Nem tudod? Jaj, de ostoba vagy! Hogy csupa szánalomból az enyém légy. Mennyire nem értesz ezekhez a fogásokhoz. Fel kell világosítanom téged, hogy bele ne kerülj a hálómbe.

— Óh, én nem félek. Köszönöm.

— Pedig hiába. Ha félsz, ha nem félsz, az enyém léssz. Oly bizonyos, mint ahogy fekete a hajad. Csak kérlek, most még ne. Lehetőleg nyújtsd ki az időt. Szeretném, ha mentől később kellene búcsút vennem ettől a buta földtől, ami tele van gyönyörűségekkel. Nap, fény, levegővel, színekkel, kéjjel, képpel. Kérlek, hagyj még itt egy kicsit. Olyan jó lenni így is, összetörve is. Az embernek minden tetszik, csak saját maga nem. De végre e kis gyarló pont fölött el lehet tekinteni. Szerencsére vannak még saját magunkon kívül is megbecsülendő dolgok. Egy szál virág! No, nézd, milyen érzélgős vagyok. Mondjuk, hogy egy régi perzsa szőnyeg. Egy gyerek, aki az utcán keresztül szalad. A másé, az igaz. De mit tesz az? A múltkor kezembe akadt egy kötet vers. Amikor írója elküldte hozzám, bele se néztem. Most véletlenül lapozok benne. Találok benne egy dalt. Elolvasom egyszer, kétszer, húszszor és azt gondolom: az élet szép.

— Persze, hogy szép. Azok bántják csak, akiknek túlságos sokat adott, mint például magának.

— Ugyan, mit adott?

— Még kérdezi? Most már beleúnt a sok jóba, azért becsméri. Gondoljon vissza arra az időre, amikor huszonegy éves volt. Az akkori örömeire.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leo.

Új fordítás az orosz eredetiből.

22.

— Ki ez? A főparancsnok volt? — hangzott a termen végig.
— Milyen fiatalos még!...

— Pedig már jó hatvanas!... Mit? a gróf már nem ismer meg senkit? Már felvette az utolsó kenetet?

— Csak annyit tudok, hogy már hétszer is ráadták.

A középső hercegnő lépett ki a beteg szobájából, kisírt szemmel, és leült Lorrain doktor mellé, aki kecses helyzetben ült Katalin arcképe alatt, az asztalra könyökölve félkarjával.

— Szép, — mondá az orvos a hercegnő kérdésére, — nagyon szép az idő, hercegnő; s Moszkvában igazán úgy érzi magát az ember, mint falun.

— Ugy-e? — sóhajtott fel a hercegnő. — Szabad írnia? — Az orvos elgondolkodott.

— Bevette az orvosságot?

— Igen.

Az orvos az órára nézett.

— Vegyen egy üveg forralt vizet és tegyen bele egy csipetnyi tatár-krémet.

— Lehetetlen — szólt a német orvos, asszisztenséhez — hogy elbírjon még egy ilyen rohamot.

— Mégis, micsoda friss, szívós ember volt! — mondá az asszisztens. — Kire marad a nagy vagyon?

— Majd akadnak vállalkozók — felelte a német mosolyogva.

Ismét az ajtóra nézett mindenki, mely nyikorogva nyílt ki, amint a hercegnő bevitte a betegnek az orvos utasítása szerint elkészített italt. A német orvos Lorrainhoz lépett.

— Kihúzza még holnap reggelig? — kérde tőle. Lorrain összeszorította ajkait és tagadólag rázta ujjait a német orra alatt.

— Ma éjjelig, legkésőbb — szólt halkán, önelégült mosolygással és távozott.

Ezalatt Bazil herceg benyitott a hercegnő lakásába.

A szobában félhomály volt, csak két szentkép előtt égett egy-egy olajmécs; az egész helyiség füstölőtől és virágtól volt illatos. Szekrények, asztalok, székek voltak összehalmozva a szobácskában, az egyik szögletben spanyolfal mögött állt a hercegnő ágya. Egy kis kutya elkezdett ugatni.

— Ah, maga az, cousin?

A hercegnő felkelt, megigazgatta símára fésült haját, ami olyan volt, mintha egy darabból lett volna a fejére öntve.

— Van valami baj? Úgy megijedtem.

— Nincs semmi; minden a régi. Azért jöttem, Katisa, hogy megbeszéljem veled a dolgot — szolt a herceg s kényelmesen beleült abba a székbe, amelyről a hercegnő felugrott. — Hogy megmelegítetted! . . . Nos, ülj le és hallgass meg.

— Azt hittem, valami baj van, — szolt a hercegnő, arcának örökös, szobormerevségű szigorú kifejezésével — aludni akartam, mon cousin, de nem bírok.

— Nos, mi lesz, kedvesem? — szolt Bazil herceg, megfogva a hercegnő kezét. Látható volt, hogy ez a «mi lesz?» sok mindenre vonatkozott, amit mindketten megértettek. A hercegnő, aránytalanul hosszú alsó testével végig dőlt a széken és kiálló szürke szemeit a hercegre meresztette. Bólintott fejével, sóhajtozott s fel-fel tekintgetett a szent képekre. A herceg ebből a viselkedésből fáradságot, kimerültséget olvasott ki.

— Azt hiszed talán — szolt — hogy nekem könnyebb? Magam is annyira agyon vagyok zaklatva, mint egy póstaló. Mégis beszélnem kell veled, Katisa, és pedig nagyon komolyan. A herceg elhallgatott; arca idegesen kezdett rángani hol az egyik oldalon, hol a másikon, ami nagyon barátságtalan benyomást tett és sohase fordult elő, ha társaságban volt Bazil herceg. Tekintete se volt olyan, mint rendesen: hol bátor és vidám, hol pedig nyugtalan és ijedt volt.

A hercegnő, száraz, szikár kezével átfogta az ölében heverő kutyát és figyelmesen nézett a herceg arcába; de látható volt, hogy nem hajlandó kérdezősködéssel megszakítani a hallgatást, ha reggelig kellene is hallgatniok.

— Igen, lássa csak kedves hercegnő és cousin, Katerina Sze-menovna — folytatta a herceg, nem minden belső küzdelem nélkül — ilyen percekben mindenre kell gondolni. Gondolni kell a jövőre, a ti javatokra . . . Én mindnyájatokat szeretlek, mint saját gyermekeimet: ezt tudod magad is.

A hercegnő változatlan merevséggel és sötéten nézett rá.

— Végül pedig a magam családjáról is gondoskodnom kell — folytatá a herceg, idegesen félre lökve az előtte álló asztalkát — tudod, hogy ti hárman, Mamoutov testvérek, meg az én feleségem, vagytok egyedüli örökösei a grófnak. Tudom, tudom, hogy nehezedre esik ilyen dolgokról beszélni. Nekem sem esik könnyebben, de édesem, én már túl vagyok a hatvanon, nekem mindenre el kell készülnöm. Tudod-e, hogy most elküldtem Pierreért és hogy a gróf, rámutatva az arczképére, látni kívánta őt?

Bazil herceg kérdőleg tekintett a hercegnőre és nem volt tisztában avval, megértette-e őt ez az asszony, vagy csak úgy mereszti rá a szemét?

— Csak azért imádkozom a jó istenhez, mon cousin — válaszolt a hercegnő — hogy szép lelkének irgalmazzon és könnyű véget adjon neki.

— Igen, persze — folytatta Bazil herceg türelmetlenül s végigsimítván kopasz fejebúbját, visszahúzta helyére a félretaszított asztalt — de, elvégre... elvégre is arról van most szó, hogy megtudd, hányadán vagyunk: a gróf a múlt télen végrendeletet csinált, amelyben egész vagyonát, a jogos örökösök mellőzésével, Pierre-re hagyta.

— Irhat ő végrendeletet, amennyit akar -- szólt a hercegnő nyugodtan — Pierre-t nem teheti örökösévé. Pierre törvénytelen.

— Igen ám, kedvesem — szólt Bazil herceg, magához szorítva az asztalt és elkezdett élénken és hevesen beszélni: — de hátha írt egy levelet a cárnak, amelyben Pierre adoptálását kéri? És avval tisztában lehetsz, hogy szolgálataiért ezt meg fogják engedni a grófnak... A hercegnő mosolygott, mint a ki meg van győződve arról, hogy valamit jobban tud, mint a másik.

— No hát még többet is mondok: — folytatta a herceg, megragadva annak kezét — a levél már meg is van írva, csak még nem küldték el, és a cárnak van is tudomása róla. Csak az a kérdés: megvan-e még a levél vagy nincs? Ha megvan, úgy mindennek vége. — A herceg felsóhajtott, hogy értésére adja a másiknak, mit ért az alatt, hogy «mindennek vége». — A gróf iratai közt megtalálják a végrendeletet; a levéllel együtt odaadják majd a cárnak és a kérelmet azonnal teljesíteni fogják. Pierre, mint törvényes fiú, meg fog kapni mindent.

— Hát a mi részünk? — kérde a hercegnő és gúnyosan nevetett, mintha lehetetlenség volna, hogy a dolgok így történjenek.

— De, édes Katisa, hisz ez világos, mint a nap! Akkor ő lesz az egyedüli törvényes örökös és te ennyit se kapsz. Meg kell tudnod, drágám, vajjon megvan-e a végrendelet és a levél vagy már megsemmisítették-e? Ha valamiképen megfeledeztek róluk, fel kell kutatnod őket, hogy azután . . .

Az kellene még csak! — kapott szavába a hercegnő, gúnyosan mosolyogva — igaz, hogy csak asszony vagyok, akinek ti szerintetek, rövid esze van, de annyit még fel bírok fogni, hogy törvénytelen fiú nem lehet örökös . . . Nu båtard! — tevé hozzá, hogy evvel különösen kiemelje, mennyire alaptalan a herceg félelme.

— Már hogyan nem értheted meg ezt Katisa?! Hiszen olyan okos asszony vagy; nézd csak: ha a gróf megírta a cárnak a levelet, amiben törvényesíttetni akarja a fiát, akkor Pierre nem lesz többé Pierre, hanem Bezuhov gróf és akkor az egész végrendelet neki fog szólni. És ha meg nem semmisítetjük a végrendeletet meg a levelet, nem tudom, marad-e részedre egyéb, mint az a vigasztalás, hogy tisztességes és erényes voltál mindig. Ennyi bizonyos.

— Azt tudom, hogy a végrendelet meg van írva, de épp úgy tudom azt is, hogy teljesen érvénytelen és én azt hiszem, mon cousin, hogy lúddá akar tenni — válaszolta a hercegnő annak a nőnek öntudatos mosolyával, akinek sikerült valami szellemes csipősséget mondani.

— De édes hercegnő, Katerina Szemenovna! — szolt a herceg türelmetlenül. — Nem azért jöttem, hogy csipkelődjem veled, hanem, hogy mint rokonnal, mint az én kedves, jó rokonommal saját érdekedet megbeszéljem veled. Hiszen százszor is elmagyaráztam, ha a levél és a Pierre javára szóló végrendelet még megvannak, úgy se te, édesem, se testvéreid nem lesznek örökösök. De ha már nekem nem hiszel, higgy legalább hozzá értő embereknek: éppen az előbb beszéltem Dmitrij Onufricscsel, a házi ügyvéddel és ő ugyanezt mondta.

Egyszerre, mintha valami átcikázott volna a hercegnő agyán: keskeny ajkai elfehéredtek (a szemei, azok nem változtak), hangja rikácsolóvá lett.

— Szép volna! Én nem akartam soha semmit és nem akarok semmit. — Ledobta öléből a kis kutyát és megigazgatta szoknyáját. — Ez a hála, ez az elismerés azokért az áldozatokért, amit az ember-társakért hoznak! Nagyon szép! Nekem semmi se kell, herceg.

Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

X-SUGÁR ÉS A RÁK. Velejár az új felfedezésekkel, hogy egy kicsit mindenféle tulajdonsággal felruházzák őket. Így a Röntgen-sugarat is, miután már annyiféle szereplést tulajdonítottak neki, most nem kisebb célra akarják hasznosítani, mint a rák gyógyítására. Az újságok pár szóval hírt adtak róla, hogy a lille-i egyetem két tanára: Lemoine és Drumer, a párisi orvosi akadémiának azt a közlést tették, hogy az X-sugár alkalmazásával sikerült nekik néhány rákban szenvedő betegüket kigyógyítani ebből a szörnyű bajból. Hogy mennyit építhetünk e közleményre, afelől bővebb tájékoztatással szolgál egy német tudós: Perthes lipcsei professzor, aki a német sebészek minap megtartott 32-dik kongresszusán ugyancsak erről a tárgyról hosszabb és kiválóan érdekes előadásban referált. «Jóllehet, — úgymond bevezető szavaiban — hogy eddigelé 35 olyan eset van elkönyvelve az orvosi irodalomban, amelyek a radiotherapia segítségével rákos megbetegedéseknél elért sikerekről szólnak: a kérdés még messze van attól, hogy tisztázottnak tekinthessük. Kísérleteket tettem tehát, hogy chemiai és szövettani szempontból kikutassam a Röntgen-sugarak hatását a szövetekre, különösen pedig a hámsejtekre.»

Perthes tanár kutatásaiban abból a megfigyelésből indult ki, amelyet önmagán tett, hogy t. i. az X-sugarak behatása alatt megszabadult egy kis pörsenéstől, mely az egyik kezén támadt. Ettől nyomra vezetve, 18 betegénél tüntetett így el kisebb-nagyobb pörsenéseket. A gyógyulási folyamat mindannyiszor abban állott, hogy a szövetek megkeményedtek és cserepes töredékekben leváltak az illető testrészről. Az X-sugarak kétségtelen behatással vannak a hámsejtekre. Nagyon jellegzetes példa erre Perthes egy észlelete, amikor egy recidivált felületes bőrrák esetében azt tapasztalta, hogy a rákosan megbetegedett szet-szórt csomók a Röntgen-sugarak behatása alatt lelaposodtak és kis, felületes sebekké alakultak át, amelyek hamarosan behámosodtak. Ugyanezt tapasztalta Perthes egy mellrák recidivájánál, amely ellen szintén az X-sugarak erejét fogatosította.

Mindeddig olyan rák-esetekről volt szó, amikor a baj a test felszínén üt ki. Azokról az esetekről, melyekben a rákos-góc mélyen, a test belsejében ül: Perthes már kevésbé biztatóan nyilatkozik; de azt hiszi, hogy a radiotherapiái kezelésnek itt is meg van a haszna, amennyiben az X-sugarak behatása alatt a daganat meg-

kisebbedik és a rákos szövet majdnem teljesen eltűnik, amiről egy alképlet egy részletének szövettani vizsgálatából nyert meggyőződést.

Mindenesetre nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a radiotherapiával elérhető sikerek dolgában gyakorlatilag igen sok függ attól, hogy milyen radiographikus készüléket alkalmaznak. Vannak készülékek, melyek igen erősen átható sugarakat árasztanak, míg más készülékek sugarai olyanok, hogy nagy részüket a test felületen szöveti mintegy elnyelik. Immár most a tapasztalás azt bizonyítja, hogy ezek az utóbbi fajta sugarak a felületen szövetekben erősebb hatást fejtenek ki, mint azok, amelyek szinte minden megfogyatkozás és gyengülés nélkül hatolnak keresztül rajtuk. A szerint tehát, hogy a rák felületesen ül-e vagy a test mélyebb rétegeiben, más-más sugarak alkalmazása ajánlatos: az utóbbi esetben a penetrálóbbakat, az előbbiben a kevésbé áthatókat kell felhasználni. Az X-sugarak hatása egyébként csak hét-tizenkét nap múlva mutatkozik. A sugaraknak tehát accumulatív a hatásuk, ami ismét nagy vigyázatosságot diktál a Röntgen-gyógymód alkalmazásánál.

Perthes tanár előadásában kitért arra is, hogy milyen befolyással vannak az X-sugarak a hegésedésre? Egy tengeri malac mindkét füléből kivágott egy-egy négyszögcentiméter nagyságú darabot és azután az egyik fülre Röntgen-sugarakat vezetett, míg a másikat hagyta amúgy gyógyulni. Az ered-

mény az volt, hogy az X-sugaraknak kitett seb behámosodása lassabban történt, mint a másik sebé. A kísérlet megismétlése ugyanazt mutatta, amiből Perthes azt a következtetést vonta le, hogy a Röntgen-sugarak főleg a fiatal hám-sejtekre vannak befolyással, legyenek ezek akár normális, akár rákos hámsejtek.

Hogy azonban Perthes közlése valami túlnagy lelkesedést ne keltsen, arról gondoskodott ugyanezen a kongresszuson Kucmel berlini orvos. Perthes után felállt és kifejtette, hogy ő is látott már elmulni rákos daganatokat az X-sugarak behatása alatt, de viszont azt is tapasztalta, hogy némely esetben éppen ezeknek a sugaraknak a behatása idéz elő rákos megbetegedést. Így, többek között, egy munkásnál, aki a Röntgenezéshez való készülékek gyártásánál volt alkalmazva és aki sokat volt kitéve az X-sugarak behatásának, az alkaron fekélyesedési folyamat indult meg, amelyről a szövettani vizsgálat kiderítette, hogy rákos természetű. A kritika ugyan ellenvetheti, hogy nem bizonyos, vajjon ezt a megbetegedést csakugyan a Röntgen-sugarak idézik-e elő; de bizonyos, hogy akármiként van is a dolog, e sugarak itt nem segítettek és Perthes tanár nemcsak bevezetésül mondhatta, hogy a rák és az X-sugár egymáshoz való viszonyának kérdését még nem tekinthetjük tisztázottnak, hanem ezt a bevallást epilogusnak is hozzácsatolhatta volna felolvasásához.

A forradalom.

AZ ANNAVÖLGYI GERMINAL. Zola híres regényének, a Germinalnak alakjai elevenedtek meg a fővároshoz néhány órányira fekvő annavölgyi szénbányában. A bányászok sötét, szomorú tömege elhagyta az önvájta földalatti szűk sikátorokat, mert odafentről, a fényes nap alól lehatolt hozzájuk a fönthagyott asszonyok és gyermekek gyomrának korgása. Ezt a csendes, kurrogó zajt sehogy sem bírják megszokni ezek az emberek, pedig volt már erre való idejük. Amióta a bányászok csákánya megbontotta a földet, a gyomor követelése volt az egyedüli változat a sötétben dolgozó sereg egyhangú, szomorú munkája közben és ez a zaj kergeti ki őket bizonyos órákig tartó időközökben a fényes nap alá. 1200 annavölgyi bányász tette le most a csákányt azzal, hogy mindaddig nem nyúl hozzá, míg a gazdaggá és hatalmassá lett bányatársulat nem juttat nekik néhány fillérrel magasabb munkabért. Az annavölgyi ezerkétszázhoz csakhamar hozzácsatlakozott az újdorogi bányászhatvan munkása és valószínű, hogy néhány nap múlva a bérharc általános lesz a környékbeli szénbányákban. A mint hogy az már szokásos, a tárgyalások megindultak a

hatóságok részvételével. A társulatot két főembere, a hatóságot Albert bányabiztos és Palkovics szolgabíró, a munkásokat pedig Izrael Jakab, a szocialisták egyik vezérémbere képviseli. Az első tárgyalás, — amint ezt már a gazdag bányatársulattól megszokhatta mindenki, — üres formáság volt.

A társulat nem enged! — ezzel köszöntött be az igazgató és hozzátette, hogy valamenyny sztrájkolót elbocsátottnak tekinti. Az ily kijelentések azonban nem szoktak nagyon komolyak lenni, amint ezt már másnap ugyanez az igazgató is bebizonyította, fölemelvén a legszükségesebb munkásoknak, a gépészeknek bérét. Ezek azonban tovább sztrájkolnak és így történt, hogy a társulat idegen, bányamunkában teljesen járatlan gépészekre, szerelőkre és fűtőkre van utalva.

Ez a társulat magatartása a sztrájkokkal szemben, ami utóvégre is a saját maga dolga, amit úgy intéz, ahogy kedve tartja és ehhez legföljebb emberi szempontból lehet érdektelennek hozzászólni. De a hatóság eljárása már közérdeket és nemcsak emberi, hanem írott jogot is érint és ez esetben már nemcsak érint, hanem valósággal keresztül-kasul jár.

— Zavargás nem fordult

elő, így szól a hivatalos jelentés, mely egyidőben arról is beszámol, hogy Esztergomból kétszázadkatonaságot, továbbá 50 csendőrt rendeltek ki a sztrájk színhelyére. Azt mondják, hogy ezt annak a néhány szál dolgozó munkásnak védelmére tették. De hát mutatkozott-e a legcsekélyebb jelenség is arra nézve, hogy ezeket bárki is bántani fogja? Dehogy! Ezeket csakugyan őrizteti a társulat, de nem az ő épségüket védve, hanem attól tartva, hogy ha ezek majd a sztrájkolók bármelyikével érintkeznek, csatlakozni fognak a bérmozgalomhoz. És ehhez rendezte el Palkovics szolgabíró ezt a miniatúr mozgósítást.

Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyeznünk, hogy a csendőröknek csakugyan akadt dolguk. A sztrájk ugyanis azt jelenti, hogy a munkások nem dolgoznak. A munkásember pedig tétlenségét arra használja föl, hogy egy kis beszéd kedvéért fölkeresi egyik-másik munkástársát. Így történt, hogy három annavölgyi bányász átment Felső-Gallára, ahol szintén van bányája a társulatnak. Nos hát ez a három munkás adott dolgot az ötven csendőrnek, akik is letartóztatták őket, mert sztrájkba «akarták» szólítani a felső-gallaiakat. Csodálatos a szolgabíró embereinek a tehetsége. Már a szándékot is ki tudják találni! Csak azt volna még jó tudni, hogy egynémely büntettet is

ily bámulni való szimattal tudnak-e a jeles csendőrök megakadályozni?

Palkovics szolgabíró egyébként híres szaktekintély ebben a dologban. Vele kár volna vitatkozni például arról, hogy ugyan mi is a különbség bizonyos szén- és vaskartelleket célzó mozgalom és a bérmozgalom között. Megvonjuk a párhuzamot. Mindakettő árfelemelést jelent ugyan, de a különbség mégis csak nagy lehet e kettő között, mert eddig még egy bányatulajdonost se csiptek nyakon, mert azt mondta, hogy adjuk drágábban a szenet és a vasat, de munkást bizony már sokat csuktak el, mert azt mondták, hogy adjuk drágábban a két kezünk munkáját.

No de hát ezek általános dolgok. A bányatársulat valamennyi bányásza sztrájkba lép néhány nap múlva, minden izgatás nélkül, amit az igazgatóság többek között azzal a hangulatos hiráddal igyekszik megakadályozni, hogy egy sztrájkoló munkás már öngyilkossá lett, mert a sztrájk nyomorba döntötte a családját. Ezek után már csakugyan világos, hogy a bányászoknak nincs okuk sztrájkolni, mert hát dús keresetük, aranydolguk van. Négy napi sztrájk után öngyilkos lett egy bányász a nyomor miatt. Egész életén keresztül folytatott, szakadatlan állati munka után elért annyit, hogy négy napot nem

bírt ki munka nélkül. A társulat csakugyan nagy szerű ellátásban részesíti munkásait.

IGAZSÁG — KÁVÉSKANÁLLAL. Nem merik egyszerre megmondani, mert hát ha nagy lesz a felháborodás, csak cseppenként, mint az orvosságul használt mérget szokás, adják be az igazságot a közönségnek. Azt, amit egyébként mindenki jól sejtett, de hivatalosan körömszakadtáig tagadtak: hogy a seprősi bíróválasztáson agyonlőtt hat ember ártatlan volt, mint a megszületett bárány és hogy a csendőrök égbekiáltó durvasággal egyenesen oda lőttek be a tömegbe, ahol a legtöbb állottak, ahol tehát a legdúsabb aratást tarthatott a halál. Amikor a szörnyű vérengzésnek híre futott, nyomban megindult nagy robogással a cáfológép és tudatta a világgal, hogy a csendőrök a legszentebb igazság nevében jártak el, amikor a nép közé lőttek. Mert az egyik paraszt megfogta egy csendőr fegyverét és így attól kellett tartaniok, hogy megrohanják és lefegyverzik őket a zendülők. Tehát lőni kellett a saját biztonságuk érdekében és azért is, mert szabályaik egyenesen előírják ezt. A vizsgálatot azért szépen megindították a csendőrök ellen, de ugyancsak nagy lehetett a megdöbbenés, amikor letagadhatatlanul kiderült, hogy ilyen

csunya mészárlás már rég nem volt ebben a csendőrországban. Egyelőre nem merik bevallani, hogy le kellett egy kicsit csapolni a vért Seprősen, mert a parasztok minden áron szocialista bírót akartak választani, de kávéskanalanként eljutnak talán majd ide is. Már kaptunk egy kis kanállal az igazságból. Azt jelentik ugyanis hivatalos helyhez közel eső forrásból, hogy a seprősi vérengzést voltaképpen nagy tévedés idézte elő. Az egyik csendőr ugyanis, éppen az, aki miatt a sortűz eldőrdült, amikor egy legény elkapta a puskáját, azt hitte, hogy le akarják fegyverezni és ezért szúrta le a legényt és vezényelt mindjárt utána tüzet. Pedig kiderült most, hogy a legény azért kapta meg a puskát, mert a csendőr egy másodperccel előbb leszúrta az apját, aki éppen előtte állott és abban a téves hitben volt, hogy most már ő következik. Ime tehát, jelentik, tévedtek mindkét részről és ez volt az oka a vérontásnak. Reméljük, hogy a vizsgálat nem hajlandó megállani ennyi igazságnál, hanem folytatni fogja a beismerést. ♡♡

MÉRLEG. Ha az újságoknál is szokásban volna, mint a részvénytársaságoknál, hogy félévi működésükről mérleget adnának ki, akkor a Népszava, a szociáldemokrata-párt újságja, alighanem az első helyen állna most az összes magyar lapok

között. Persze, nem a nyeregségre és osztalékra gondolunk, hanem az elvekért való törhetetlen harcra. Az elmúlt fél-esztendő a szociáldemokráciának küzdelemmel teljes ideje volt és a harcokban vörös lobogóként járt elől a Népszava, amely, hogy a németek szavával éljünk: olyan Kampforgan-ná nőtte ki magát, hogy megközelíti sokszor a bécsi Arbeiter-Zeitung-ot is, amely pedig ugyancsak nagy tiszteletet vívott ki magának a szociáldemokraták közt és retteget az ellenségek táborában. A köréje csoportosult gárda segítségével ellenállhatatlan erővel robot a Népszava minden magyar munkás egyik legfőbb óhajtása felé: hogy napilap legyen és minden hajnalban harcra szállhasson ki a haladás és felvilágosodás érdekében.

A szerkesztő közlései.

KOVÁCS DEZSŐ, akitől a Jövendő e számában «Az apostol» című genre-kép foglaltatik, nem a legismertebb, de a legjobb magyar elbeszélők közül való. A szerkesztő kéri az olvasót, figyelmezzon e névre, mert ha ítélőképességünk nem csal, az, aki e nevet viseli, nagyot fog nőni, legyen szabad remélnünk, hogy előttünk, a «Jövendő» körében. Nem lényeges ugyan, de talán nem érdektelen tudni, hogy Kovács Dezső fiatalember, ref. kollegiumi professzor az erdélyi részben, ez erős ma-

gyarságú helyen, ahol még színes egyéniségek élnek és a különös, csaknem elzártnak nevezhető viszonyok között ki is fejlődhetnek.

Schwartz Lajos dr. horvát képviselőtől levelet kaptunk, amely a Jövendő múlt számában közreadott vele való interwiewot nem hagyja helyben. Egy technikai szükségszerűség kényszerített arra, hogy dr. Schwartz Lajos úr különben igen érdekes és magas nivójú, de inkább csevegésszerű beszélgetéséből csak azokat a megjegyzéseket fűzzük egygyé, melyek a volt bánra vonatkozó legfontosabb kérdést, horvátországi állítólagos basáskodását illették. El-esett imigy a képviselő úr meleg hazaszeretet mutató fejtegetése, a Horvátország pénzügyi helyzetéről és sok más oly nyilatkozat, mely jó horvát voltát ép tudósítónk előtt is kétségtelenné tette. Tudósítónk viszont azt gondolta, hogy az általa incriminált politikai éretlenség és műveletlenség nem oly fogalmak, melyek egy nép alsóbb rétegeire vonatkoztatva ennek a népnek vezető köreit sért-hetik, mert hisz egyik se jelent értéktelenséget, nemtelenséget, csupán azt, hogy a kiválóság, az értékesség egyelőre még csak lappangó, potenciális érték gyanánt él a népben. Hogy dr. Schwartz Lajos se gondolt szavai közben valami állandó alsórendűsége, amely a horvát nép fölötti zsarnokoskodást jogossá tenné, azt legnagyobb örömmel bizonyíthatjuk. Ha pedig ő szavainak tömörítését és új megfogalmazását nem tartja tökéletesnek, ehhez való jogát mi készségesen elismerjük. Sőt azt tartjuk, első sorban épen ő hivatott arra, hogy szavai értelmét az ideális pontosságig meghatározza, mert hiszen ezek az ő egész gondolkodásának, politikai hitvallásának csupán töredékei s így, mint minden rész az egészből, szintén csak ennek az egész hitvallásnak ismeretéből érthetők meg tökéletesen.

A zágrábi interwievok írója.

JÖVENDŐ

1903. JULIUS 12.

B. S.: Az öreg Pecci.

 : A pápaság.

Fzs.: Khuen-Héderváry és a kibontakozás.

Türr István: Az oroszán-pápa.

Braun Sándor: Egy kereskedő naplója.

Ambrus Zoltán: A tömjén.

Kovács Dezső: Az apostol.

Új költők.

Ferenczi Sándor dr.: Az öntudat fejlődése.

Gárdonyi Géza: Gyermekkori emlékeim.

Octave Mirbeau: A tolvaj.

Erdős Renée: Egy leány élete.

Tolstoj Leó: Háború és béke.

Természettudomány.

A forradalom.

A szerkesztő közlései.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

A szöveg- és borítékpapíros az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.
Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

ny hónapra 1 korona.
egyedévre 3 korona.
évére hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 35--81.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS
IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
BUDAPEST,
V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminczkét géppel (kétszínnyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtókkal,
amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Saját betűöntőde,
galvanoplastika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráruháza.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

Ára 20 fillér.

Kiadóhivatal
Henvéd-u. 10.

Egy hónapra
Egy korona.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

A parlament.

Szerkesztő úr, a parlamentről
Kívánt ön éneket...
Sietve zengem el, különben
Még majd belém reked...
Mert hisz maholnap parlamentünk
Nem is lesz, úgy lehet.

Szent isten! Hát mi lesz, ha nem
Kezdek tán vézsikolyt? [lesz?
Eg tudja, az ember hiába
Nem szívesen sikolt...
Hát volt-e eddig parlamentünk?
S ha volt, ugyan mi volt?

Óh népképviselőt, mi üdvünk!
Mit képviselsz te ma?
Óh lucus te — a non lucendo!
Azaz — uram fia! —
Csak magyarul e dájcs világban:
Fából vaskarika!

Képviselődet hajh mi szépen
Választod meg te nép!
Nem hebehurgyán, óh valóban
Körülszagolsz elébb...
Elved: mindig legjobb a tűzok,
Sohsem jó a veréb.

Szabad választás: Óh remekszép,
Fölséges állapot!
Kár, hogy csak tűzok és veréb közt
Lehet választanod.
Hejh, választhatnál végre embert —
Megszünnék száz bajod!

Legyen bár kormánytűzokod, vagy
Ellenzékverebed,
Tudom, titkon pokolba kívánsz
Tűzokot s verebet!
Verébnél tűzok csak azért jobb,
Mert kisebb baj neked.

Mert hát a főbaj: az oroszlán,
Vagy olykor — bőre csak...
A kormányfő, ha mar, ha megrúg
Veszélyes egy alak...
S attól függnek képviselőid
A jó, jó madarak.

A tűzok békés, tudja, sűgja:
Mi kell és mi elég.
Szól hozzád: Tartsd jól az orosz-
S szól hozzá: Kell e még?... [lánt,
S szól önmagához: Óh mi jó itt,
Mi dús a hulladék!

Oh dőrék ti, kik az oroszlánt
 Rossz szemmel nézitek
 S verebet küldtök a nyakára,
 Hogy hadd csipkedje meg.
 Oroszlán-kosztnál ily verébhád
 Több kárt tesz bennetek!

Hajh, ő elvégre is megúnja
 A verébcspikedést
 S szétveri még tűzokhadát is
 Nem várva, hogy becézd
 S százszor többzsákmányt lop dühé-
 S tovább majd úgy emészt. [ben

Óh jaj, szerkesztő úr, bocsánat
 Csúf állatversemért...
 Vagy most e hang is parlamenti?
 Tán! Isten tudja, mért!
 A helyzet mentse ím e nótát,
 Hogy ily hangnembe tért.

Ott jártam ma a parlamentben
 Impressziók után...
 Baj van! De nem a nép jövőjén
 Berzengnek oly sután.
 Ki sem töpreng ott semmi máson
 Csak a mandátumán...

Az oroszlán, — vagy csak a bőre?
 Az isten tudja mi —
 Hogy marni, vagy csak rúgni készül
 Óh hogy' fél ott kiki...
 Mint hízeleg, hogy el ne csapja,
 A sok tűzok neki.

Es a verébhád — óh beh bánja,
 Hogy csipkednie kell!
 Népem, hogy' válnék mind tűzokká,
 Csak ne csapnád te el!
 Félvén kormánytól s tőled egyként,
 Kínjában csiripel.

Hát még a tűzokból s verébből
 Atvedlett turulok...
 Beh félnek népem, hogy kimondod:
 Sasszárny másként suhog!
 S hogy ily úr se veréb, se tűzok,
 De agy szerint: tulok.

Eh, mit tűzok-, veréb- s egyéb had!
 A sok élősd párt!
 Akármí ké szül, szent, hogy immár
 Az állatkor lejárt.
 Oroszlántól se félj te, népem!
 Tisztítsd meg a határt!

S te büszke ház a Duna partján,
 Óh örvendj végre te!
 Eldől: jövőnk szentélye légy-e?
 Multunk sírboltja-e?
 Mindegy! De többé állatoknak
 Nem léssz a ketrece!...

Óh, vajjon úgy lesz-e?

Tíz férfiú.

A politikai harc és társadalmi bizonytalanság hónapjait éli a magyar társadalom. Egyre gondviselészerű férfiak nevei rebbennek fel a különböző pártállású ajkokról. Férfiak buktak, viharok között férfiak jöttek s próbálkoztak az ország háborgásának lecsendesítésével, távoztak férfiak s helyet adtak újaknak, akik megint próbálkoznak. A közel multat egész sereg gyorsan előtérbe tolult s aztán nem egyszer hirtelen letört nagyság népesíté meg.

Ezt látva, időszerűnek és érdekesnek tartjuk a következő kérdést intézni a magyar közönséghez: kiket tart a mi társadalmunk tíz legkiválóbb férfiának?

Rögtön megjegyezzük, hogy általában a tíz legkiválóbb emberre s nem tíz politikusra gondolunk. A politikai háborúságot és közéleti zavarosságot csak azért említettük, hogy megmagyarázzuk és igazoljuk annak a szempontnak időszerűségét és szerepeltetését, mely kiváló emberek határozott kiemelését a tömegből érdekesnek tartja. Csak jeleztük ezzel, hogy a politikában most oly időszerű vezérférfi-keresés megütötte az alaphangot egy egész oly közéleti lelki-hangulathoz, mely minden téren általában hajlik arra, hogy a legkiválóbb néhány számon vétessék. Arra kérjük tehát olvasóinkat, hogy kérdésünkre feelve, ne gondoljanak a politikára más-képp, mint egy közéleti területre a sok közül. Tekintet nélkül arra, mily téren fejti ki képességeit, vegyenek be listájukba mindenkit, akit a tíz legkiválóbb magyar férfi közé tartozónak vélnek. Tudós, szépíró, képzőművész, zenész, bölcsész, politikus, újságíró, technikus, ügyvéd, orvos, tanár, pap, hivatalnok, iparos, diplomata, katona, mind, mind szerepelhet. El vagyunk arra készülve, hogy nem a legismertebb, leginkább forgalomban levő nevek kapják a legtöbb szavazatot. Sőt örülnénk, ha ez a plebiszcitum előkelő, szerény, kiváló tagok-

nak elismerését s fontoskodó, szüntelen, a forumon hangoskodó nemzet-vezéreknek lebecsülését tartalmazná.

Minden társadalom legtetején néhány, sőt, ha meg nem állapíthatólag is, de tényleg, egy-egy ember áll, aki, illetve akik a legkiválóbbak. Hogy ez a lappangó rangsora a millióknak igazságosan és biztosan meg nem állapítható, az bizonyos. Tudjuk tehát, hogyha még oly sok és még oly okos felelet érkezik is be kérdésünkre, végérvényesen nem lesz elintézve a kérdés, hogy ki Magyarországon a tíz legkiválóbb ember. Ez azonban nem ok arra, hogy egy érdekes és értékes tapogatózást ez irányban el ne kövessünk. Minden u. n. szellemi tudomány: történelem, lélektan, néplélektan, sőt főként a bölcsészet és a szociológia is csak tapogatózás. Nincs azért létjoguk? A tapogatózás még mindig a keresés egyik módja, s közelebb érhet az igazsághoz, s így értéke sebb az érdeklődésnélküli tétlenségnél.

Kérjük tehát olvasóinkat, feleljenek e kérdésre: kit tartanak Magyarországon tíz legkiválóbb férfiaknak? Válaszaikat mi — természetesen a beküldők névalírása nélkül — közreadjuk és az eredményt a magunk megjegyzéseivel kísérve, a «Jövendő» szeptember havi első számában teszszük közzé. Meg vagyunk arról győződve, hogy a szavazó közönséggel együtt közvélemény tisztázó munkát végzünk.

Budapest, 1903 július 19.

A «Jövendő».

Csemegi Károly kézírataiból.

Csemegi Károly nem tartozott a sokat író tudósok közé, írói működése többnyire alkalmoszerű volt. Ezért könnyen érthető, hogy értékes műveinek egy része az időről-időre váltakozó hírlapokkal és folyóiratokkal együtt már feledésbe ment, míg más része nem az ő neve alatt, hanem hivatalos iratok és nyomtatványok között található fel. Az itt közölt töredék, melyet a 60-as években írt kéziratból vettünk, még sehol sem jelent meg, azokat Csemegi hátrahagyott kézírataiból nyomtatjuk le. Megjegyezzük, hogy Csemegi nagyértékű dolgozatai két kötetben még ez évben, ősszel meg fognak jelenni a Franklin-Társulat kiadásában. Csemegi Károly özvegye ugyanis megbizta Dr. Edvi Illés Károly és Dr. Gyomai Zsigmond ügyvédek, hogy férje iratait sajtó alá rendezzék. Az ő szivességükből közöljük mi is Csemegi kézírataiból e nagy értékű és nem minden aktualitás nélkül való töredéket.

Tennivalók az ország regenerálása érdekében.

Hazánk több nevezetes kiegészítő része mind a mai napig akadályozva lévén abban, hogy képviselőiket, jog és törvény szerint, a magyar országgyűlésre küldhessék: törvényeinkhez és alkotmányunkhoz való ragaszkodásuk épen úgy, mint az említett részek iránti testvéries érzületből eredő kötelességeink tiltják, hogy addig, míg ama akadályok elhárítva nem lesznek, a fenforgó kérdések és elintézendő ügyek tárgyalásába bocsátkozzunk. Számosak pedig azok, s mind törvényes függetlenségünk visszaszerzése, mind az 1848-ban megállapított szabadelvű politika folytatása és kifejtése, mind anyagi érdekeink tekintetéből rendkívül fontosak. Ilyenek a többek közt:

1. maga a trónváltozás kérdése, annyival inkább, mert az nem is rendes úton történt, s mert komoly bírálat alá veendő, hogy az alapjául szolgáló lemondások, alkotmányos és törvényes szempontból hazánk függetlenségének és önkormányzatának sérelme nélkül történtek-e;

2. hazánk törvényes függetlenségének és önállóságának kifejtése s elismertetése, úgy amint az régibb s újabb törvények, jelesen az 1723. 1., 2., 3., az 1741. 2., az 1790. 10. s több cikkelyek által biztosítva, az 1848-ik, mint utolsó sanctionált törvények által megállapítva van; kiderítése annak, hogy hazánk

e törvényes állása az összes civilizált Európának érdekében áll, mindenekelőtt pedig, megsemmisítése az elmúlt 12 év alatt törvényeink ellenére kiadott törvénytelen rendeleteknek, melyek az október 20-iki diploma és a február 26-iki nyílt parancs által nem csak eltörülve nincsenek, de sőt számuk újakkal szaporított, midőn az első, engedményképen akarja visszaadni elrablott kincsünk egy kis részét, az utóbbi pedig épen önállóságunk megsemmisítésére törekszik;

3. az 1848. törvényeknek azonnali teljes életbeléptetése, mint egyedüli tényleges biztosíték az iránt, hogy sem saját szabadságunkat elnyomni, függetlenségünket megsemmisíteni, sem bennünket egy népellenes, a nemzetek jogaiba ütköző külpolitika eszközeivé tenni nem lehet;

4. minden az ország törvényeibe ütköző eljárásnak, a büntetlen honfiak ellen hozott, magukban semmis ítéleteknek törvénytelenekké és érvénytelenekké nyilvánítása, s személyes vagyoni s polgári jogaik gyakorlatában mind e mai napig gátolt honfitársainknak, azok élvezetébe visszahelyezése.

Az alkotmányos alap e visszaszerzése s biztosítása után, következnek azok a kérdések, melyek megoldásával be kell bizonyítanunk, hogy mi valóban a szabadelvű politika barátai, a haladás zászlóvivői vagyunk. E tekintetben első fontosságúak a következők:

1. Horvátországhoz való viszonyunk rendezése, melyre nézve abból a szempontból kell kiindulnunk, hogy testvéries kötelességünket akarjuk csupán teljesíteni akkor, midőn a képviselők ideküldését gátló akadályokat elhárítani igyekszünk; de egyébiránt Horvátországot minden történeti alapon, számára biztosított jogai teljességben tartásával, saját belkormányzatát illetőleg municipális jogai körében, független és társországnak elismerjük; sőt ha netalán saját nemzeti érdek tekintetében, az eddigi viszonynak némi módosítását óhajtaná: e kérdésnek, mind Magyar-, mind Horvátország közös érdeke veszélyeztetése nélkül lehető megoldását is részünkről eszközölni készek vagyunk;

2. a democrátia vezérelvének, a jogegyenlőségnek, hazánk minden lakójára nemzetiségi tekintetben is alkalmazása; megadva mindenkinek saját nemzetisége kifejtése s anyanyelve használata körül mindazt, ami a közös haza integritásával nem ellenkezik;

3. a tökéletes vallási, politikai és polgári jogegyenlőségnek az 1848. törvények alapján, teljes kifejtése

és minden az országban lévő hitfelekezetre, ide értve az izraelitákat is, kiterjesztése;

4. szóval és tettel minden alkalommal nyilvánítása annak, hogy mi, valamint általjában minden, úgy főleg a velünk századokon át személyes unióban élt államoknak szabadságát és közgazdasági jólétét nemcsak nem gátoljuk, de előmozdítani is óhajtjuk;

5. mindama a jelen idő szellemével ellenkező törvényeknek, melyek a teljes iparszabadságot és ezáltal az ipar fejlődését gátolják, eltörlése;

6. az 1848. törvény által örök időkre megszüntetett úrbériséggel rokontermészetű, bármennemű birtoklásnak, valamint a kisebb királyi haszonvételeknek is, mindkét fél iránti méltányosság, kárpótlás, illetőleg megváltás alapján való tökéletes megszüntetése;

7. a teljesen szabad kereskedési elvekre alapított vámrendszer behozatala.

Anyagi érdekeink, illetőleg belkormányzatunk tekintetében pedig első fontossággal bírók lehetnének:

1. a nagy részben termelő hazánkban oly nagy hátramaradás-sal nélkülözött hitelnek az 1848-iki törvények értelmében egy országos hitelintézet, s hazánk külön részeiben fiókintézetek felállítása általi megállapítása, s ily úton a földművesosztály számára biztosított olcsó pénz által a gazdaszat emelése, s a nemzeti közvagyon gyarapítása;

2. a közlekedési eszközök czélszerű rendezése és szaporítása, illetőleg vízszabályozások által, a folyók hajókázhatóvá tétele, csatornák és vasútak építése, jelesen a felföldnek, a Királyhágóntúli résznek, Horvátországnak s Fiumének az ország központjával közvetetlen összeköttetése;

3. a megyéknek, melyeket mint az alkotmányosság védőbástyáit s a parlamentáris kormány legbiztosabb alapjait tekintjük, az 1848: XVI. t.-cz. 1. §. értelme szerint, a népképvisélet alapján, végleges rendezése.

Bármennyire érezzük azonban mind e kérdések fontosságát, bármennyire kell, hogy törvényes függetlenségünket visszaállítani törekedjünk, bármennyire óhajtjuk ősi alkotmányunk minden csorbáját, a szabadelvűség köszörűjén kiigazítani s az egész világnak bebizonyítani, hogy a haladásnak ernyedetlen tényezői vagyunk, bármennyire érezzük is anyagi érdekeink megoldásának szükségességét, hogy benn a termelés kifejtessék s annak a központon

keresztül, mind kelet felé, mind pedig a tengerre s ez által a világ-kereskedésbe út nyitassék: nem szabad mindezekben határoznunk, anélkül, hogy az ország kiegészítő részeinek meg ne adassék e bennünket közösen érdeklő fontos ügyek megoldásában résztvehetni. Nem tehetünk egyebet addig, mint tevékenységünk megakadásának okaival együtt, az említett kérdésekre vonatkozó álláspontunk kifejtését és óhajtásainkat megfelelő határozatban összefoglalni. Nincs kihez fordulnunk, mert az alkotmányos elvekkel egyezően feliratot csak törvényesen megkoronázott fejedelemhez, vagy legfeljebb is olyanhoz intézhetnénk, ki koronázása előtt is törvényeink, jelesen az 1790. 3-ik rendelkezése szerint az ország törvényei értelmében gyakorolja felségi jogait. . .

A GAZDÁLKODÓ LEVELE. Úgy hallottam, hogy a nemzeti ügynek kész szerencséje volt ez az esős nyár. Mert ha nem esett volna, akkor nemzeti vívmányaink hős harcosai eltikkadtak volna a kánikulában és nem bírták volna ki a küzdelmet naponta délelőtt tíz órától délután kettőig. No, ha most az aratóim táncmulatságokat rögtönöznek a szérűkben, ha a termés ott rohad a locs-pocsban, ha a Tisza kilépett a medréből és halak legelik le a búzámat — meg van legalább a hazafias vígasztalódásom. Még szórakozhatom is mellette. Rágyujtok a pipámra és elnézem csöndesen, mint kanyarít ki az éhes Tisza egy-egy harapást a földemből. Ugy falatozza a jó kövér földet, mint a vajjas kenyeret. Itt is, ott is zuhan a part halk loccsanással és eltűnik a piszkos, rabló árban, mely ott gyűjti össze prédáját valahol a Duna-delta ingoványaiban. . .

Ej, de most veszem észre, hogy megint kitört rajtam a gazdász-tempó: a sopánkodás. Pedig nem olyan nagy a baj, hogy még nagyobb ne lehetne. Már hiába, a gazdának nem teljes soha sem az öröme, sem bánata; sír az egyik szemével, a másikkal meg nevet. Ha ártott is az eső a buzának, annál jobban nevelte a zabot és a tengerit és ha késleltette az aratást, még az is szerencse némiképen: — úgysem lett volna arató a termésre. Ugy bizony, itt tartunk már! Lábon a dús termés és nincs, aki arassa! Alig van már kaszafogható ember az egész határban. Aki bírja a munkát, mind kiment Amerikába, idehaza csak asszonyok, gyerekek és öregek maradtak, akik elpizmognak a kis kertben, megélnék annak a terméséből és szorgalmasan rakják a takarékbba a pénzt, ami az Operencián túlról érkezik szorgalmasan. Jól tudom én, hogy az elméleti nemzetgazda ezt egészségtelen állapotnak mondaná, sőt én

még keserves pénzzel is ráfizetek erre a teóriára, de váljak menten fiadzó tehéné, ha volna szívem tenni ellene. Hiszen csak szétnézek az én járásomban: Verebestől Túrig püspöki uradalom, Túrtól Gerezdig káptalani birtok, aztán pedig következik őmagassága Scharfenburg stíriai örgróf úr uradalma. Azon túl újból kezdődik az egész sorozat, mindez pedig összesen úgy hívatik, hogy: «édes hazám, drága Magyarország». Ősi baj, hogy amit egy béres vet, azt húsz embernek kell learatnia és én, Isten bizony, nem veszem rossz néven az én erős izmú, munkabíró embereimtől, hogy nem lesik egész esztendőn hasrafekve azt a hetet, amikor learathatják néhány urasági béres vetését egy forint napszámért, szalonna és pálinka kommencióval.

Sebaj, jött elég arató a Verhovinából. Ott nincs aratni való, hacsak nem akarnak fenyőt kaszálni és áhítat fogja el a szívüket, ha búzakenyérbe haraphatnak az ő zab-degeszük helyett. Még a bérük is olcsó: hatvan krajcárral is beérik. Elnézem szegényeket. Csupa nyurga, csontos legény, csupa gömbölyű menyecske és csupa igyekezet valamennyi. De színtelen arcukon áttetszenek a vértelen erek és csupa fog a sallójuk, amint végig suhannak véle erőtlen karjukkal. Volt köztük egy, a Fedoránics. Valóságos Herkules volt szemre, nem is értettem, hogy hogyan tudott ennyire megnőni a zab-pépen. Aztán egyszercsak előfogta a nyári hideglelés. Magyar ember ilyenkor fölhajt egy kupica paprikás pálinkát, betakarózik a subájába és vacogtatja a fogát, amíg meg nem únja. Szegény Fedoránics pedig beléhalt másodnapra ebbe a betegségbe. A nagy Góliát úgy összeroggyant, mint egy kukorica-góréből épült torony. Nekem nincsenek előítéleteim és csak annyit mondok, hogy az embereket nem választja el egymástól sem a faj, sem a vallás, hanem a — koszt. Foszlós búcacipó, oldalas szalona: ezek az igazi nemzeti hódító fegyverek; beh jó magyar legényeket tudnék én ezekből a rusnyákokból nevelni velük!

Ott babrálnak, kínlódnak a vetéssel, amit tíz magyar legény learatna egy nap. Csakhogy azok most túl a tengeren verejtékeznek a vasgyárakban, gyilkos pörölyök között. De nem sietős az aratás, úgy sincs ára a búzának. Most olvasom a földművelésügyi minisztérium hivatalos termés-becslését; a miniszter úr már megint túlbecsülte a termést néhány millió métermázsával. Leszáll hát megint valamivel a búza ára és ez jó odafönt, ahol krajcáros differenciákból szerzik a milliókat. És jó nekünk is ideleinn, mert legalább megtudhatjuk, hogy van nálunk is mezőgazdasági politika.

Az új választás lehetősége.

Olyan helyről, amely e kérdésben fölöttébb illetékes — : egy új választás lehetőségéről az alábbi szigorúan száraz véleményt kaptuk, amelyet a Jövendő döntőnek bizonyára nem tart, de mint a vitára alkalmas anyagot — sokszor jelzett álláspontjához híven — megjegyzés nélkül ad közre.

A király feloszlatási joga az államfői funkciónak egyik, talán leglényegesebb eleme. A törvényhozó szerv az állami akarat. Ez az akarat gyakran útjában áll az állami működésnek, gyakran meg létre sem jöhet, mivel két külön szerve: a törvényhozás két háza közt minden megállapodást kizáró ellentét áll elő. De meg sok esetben kétség merül fel az irányban is, hogy a törvényhozó szerv, melyben végre is különböző érdekektől áthatott és mozgatott, gyakran a köz előmozdítására alkalmatlan emberek, és nem mint Rousseau kívánja, félistenek ülnek, tényleg az állami akaratot fejezi-e ki, nem ellentétes-e a nemzetben, a népszellemben, a közhangulatban kifejezett akarattal. A parlament végre is csak mesterséges szerv, mely csak addig végzi feladatát, míg benne a közakarat nyilatkozik meg, mihelyt ez kétséges, csak csekély számú érdekirány gyülekezete. Ezért kell, hogy a mesterséges akaratnyilvánítás felfüggeszthető legyen, és ezért van meg az államfőnek az a joga, hogy a választott elemekből álló törvényhozó szervet időnek előtte, vagyis a mandátum lejárta előtt feloszlathassa.

Ez a jog fejedelmi jog, a fejedelemben összpontosult állami öntudat megnyilvánulása. Mint ilyen, ebben az irányban korlátlan. Az államfő van hivatva megállapítani, vajjon olyan-e a parlament, hogy további működésre alkalmatlan, munkaképtelen? De korlátolt ez a jog abban a másik irányban, hogy ne lehessen az abszolutizmus eszközévé. Korlátolt tehát annyiban, hogy a feloszlatással egyszerre az új parlament

is összehívandó, mert a fejedelem akarata nem pótolja a nemzet akaratát — csak nép és fejedelem együtt adják az állami akaratot.

Ezek az elvek talán egy európai állam alkotmányában sincsenek meg oly tisztán, mint épen a magyaréban. Minden kétséget kizárólag kimondja az 1848. évi IV. t. c. 5. §-a:

«Ő felségének joga van az összejöött évi ülést prorogálni s berekeszteni, s őt az országgyűlést a három (az 1886. évi I. t.-c. 1. §-a folytán három év helyett: öt) év eltételese előtt is feloszlatni és ekkor új képviselőválasztást rendelni; de ez utolsó esetben az újabb országgyűlés összehívásáról akképen rendelkezendik: hogy ez az előbbinek feloszlatásától számítandó három hónap alatt összeüljön.»

Egy korlátja volt e törvény szerint a fejedelmi jognak, de nem elvi, csak technikai korlátja. Minthogy az állami működésnek főfeltételei a költségvetés és újoncjutalék megszavazása, hogy a parlament jogait a király feloszlatási joggal el ne kobozhassa és így az állami működést lehetetlenné ne tehesse, kimondta a törvény, hogy míg ezek a jövő évre megszavazva nincsenek, az országgyűlés fel nem oszlatható.

Ez az intézkedés azonban kétélű fegyver volt. Védelem a fejedelem abszolutizmusa ellen, de eszköze az országgyűlési tagok féktelenkedésének. A képviselő urak egyszerűen meg nem szavazzák a jövő évi költségvetést és így maguknak a képviselőséggel járó előnyöket még akkor is biztosítják, ha működésük az állami akarattal, az állami érdekel ellentétes. Ezt az intézkedést módosítani kellett, amit az 1867. évi X. t.-c. meg is tesz. Ez a törvény így hangzik: «... oly esetben, midőn ő Felsége az országgyűlést bármikből előbb föloszlatja, vagy annak üléseit előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetés előterjesztése a miniszterium által teljesített s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még azon év folytán és

pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végéig országgyűlésileg tárgyalathassanak.»

Ebből kettő következik. Először az, hogy ő felsége az országgyűlést bármi okból feloszlathatja. Ez persze csak cum grano salis veendő. Csak annyit jelent, hogy a király e joga oly irányban korlátlan, mint azt előbb kifejtettük.

Következik másodszer az, hogy megszavazott jövő évi költségvetés nélkül is feloszlathatja ő felsége a házat, csak oly időben tegye, hogy az új országgyűlés még ugyanabban az évben összehívható legyen. Közjogászaink kiszámították, hogy október 21-ike a végső időpont.

Az 1867-iki korlát tehát még kevésbé elvi, hanem sokkal inkább technikai a 48-ikinál. Tartalmilag azt jelenti, hogy a király nem állhatja útját a törvényhozás egyenletes működésének. Kettő van tehát a magyar király feloszlatási jogában. Az egyik az, hogy ő felsége nem akadályozhatja meg a törvényhozás működését, az állami akarat létrejöttét, a másik és ez a lényeg: ő van hivatva munkaképesé tenni az állami akaratot, ha ennek a választott elemek útját állanak.

Az ex-lex állapot utóbbinak bekövetkezését jelenti. Alkotmányos államban ilyenkor nincs más és nem is lehet más megoldás, csak az, hogy ő felsége feloszlatja a házat, hogy a nemzet akarata tisztán megnyilvánuljon. A meg nem levő költségvetés nem akadály, mert hiszen az országgyűlés még ez évben összehívható, de azért sem ez a fő, mert a törvény mindig a jövő évi költségvetésről beszél, nem a folyó éviről. Igen természetesen, mert hiszen az idejű költségvetés nem létele épen az az ok, mely a ház munkaképtelenségét jelentvén, a feloszlatást előidézti. A király nem veti el a ház költségmegállapítási jogát, de ha azt látja, hogy a jelenlegi képviselők ezzel élni nem tudnak vagy nem akarnak, illetve nem tudtak és nem akartak, új házat kell összehívnia, hogy épen a nemzet e fontos joga: hogy a költségvetést maga állapíthassa meg, csorbát ne szenvedjen.

A királynak tehát joga van — ha azt hiszi, hogy a ház kivánságai nem a nemzet kivánságai — a házat feloszlatni. De nemcsak joga, hanem kötelessége is, mert minden közjog kötelesség is és mert így a nemzet akarata félremagyarázhatatlanul megnyilatkozhatik.

A munkaképtelen országgyűlés csak így tehető munkaképesé, akár abban az irányban, hogy a nemzet a jelenlegi házéval ellentétes akaratot nyilvánít, akár pedig megerősíti új választásaival az előbbi ház álláspontját, mely esetben az államfőnek kell belenyugodnia ez akarat ily nyilvánításába.

A fejedelem e feloszlatási joga, ha a 67. X. tcikk korlátain belül érvényesítettett, csak alkotmányos birálat tárgyává tehető az új ház által — semmi esetre sem a megyék, vagy helyesebben ezek központi válaszmánya által. A 74. évi XXXIII. t. c. 56. §-a kimondja, hogy a választások a belügyminister által kitűzött 10 napi határidőn belül megtartandók. A központi válaszmány nem politizál, nem kritizál, hanem meghatározza (57. §.) a választás napját és e végből 3 illetve 8 nap alatt összeül (58. §.). Ha ezt nem teszi, úgy ott a 86. évi XXI. t. c., mely szerint a főispán rendkívüli hatalommal ruházható fel, ha a rendeletek nem teljesítetnek.

Régi nagy színészekről.

Elbeszéli: Ujházy Ede.

XIV. Benza.

Ha manapság egy opera-énekes nemcsak énekelni, de egy keveset játszani is tud, csodaszámba megy; a régi világban alig volt énekes, aki színművész is ne lett volna. Így Benza, amellet, hogy nagy énekművész, a legkitünőbb komikus is volt. Őshumor, hogárti arcfintor és ellenállhatlan mozdulat, a testnek rugékonyságával párosulva: a legpompásabb karrikatura, milyen csak valaha létezett. Ha megjelent, már hahota fogadta; nemcsak a nézőket ragadta kacagásra, de a vele játszóok sem bírták nevetés nélkül.

A «Sevillai borbély» Bartolójában nagyszerű volt. Hollósy Kornélia az előadás közben annyira elkezdett nevetni, hogy nem bírván tovább énekelni, kiszaladt a színpadról. Benza azonban utána ment, visszahozta és extempore azt mondta neki: «Gyere csak, gyere, kedves Rozinácskám, nem szökünk meg és most büntetésből a zene-leckén el fogod énekelni az Arditti-keringőt is.» Jekelfalusy, a tenorista, aki Almavivát személyesítette, halásápadt lett és odasúgta neki, hogy ő nem tudja a nevezett dalt hangjegy nélkül kísérni. «Nem baj», felelte Benza «majd én!» Azzal leült a zongorához és kísérte. A közönség tombolt, ujrázott; Hollósy újra akarta kezdeni, de Benza azt mondta: «Nem, gyermekem, ma nem büntetlek annyira, hogy még egyszer elénekeld, majd szombaton.» És szombaton újra ismételték a «Sevillai borbély»-t zsufolt ház előtt és azután mindig telt ház előtt adták azt az operát, mely azelőtt mindig üres volt.

A Doppler «Ilka»-jában, mint Miska, olyan ellenállhatlan hatást ért el, amilyenre azóta sem emlékszem: a hangos

kacagástól az éneket absolute nem lehetett hallani. Egy nagy együttes alatt pattogatott kukoricát dobált a levegőbe és a szájával kapkodta el.

Ő felsége, Erzsébet királyné, az udvari páholyban annyira nevetett, hogy minden etikette ellenére felkelt a helyéről és a könnyei csorogtak a kacagástól.

Egy ízben egy bassista lépett fel mint vendég. Egy áriája után megtapsolták és Benza egy octávával mélyebben kiáltotta a karzatról: éljen! Az egész közönség hátrafordult az éljen hallatára és újra tapsban tört ki a Benza éljenére.

A Svábhegyen lakott saját villájában, csak akkor jött le nappal, ha próbája volt, azt pedig úgy tudta meg, hogy Elemér, a színház szolgája, kidugott egy rúdat a színház tetejére és Benza az ő távcsövével meglátva, azonnal befogta szamarát kis kocsijába — mert azon járt — és lejött. Erről a jelről persze senki sem tudott, csak Elemér.

Egyszer nagy ebédet adott, az összes színészeket mind meghívta (akkor még nem volt olyan sok színész, mint ma), csak Tóth Somát, a komikust és első táncost nem. Soma valahogy megtudta a titkos jelt, felmászott a padlásra és déli 12 órakor kidugta a rudat. Nosza Benza — aki amellet, hogy pontos ember, fukar is volt és nem akart büntetéspénzt fizetni — hamar befog, ott hagyja vendégeit és lóhalálában robog be a számmal a színház udvarára. Persze próba nem volt. Éktelen lármát csapott, kereste Elemért, hogy megverje. Ekkor előállt Tóth Soma és így szólt: «Ne kiabálj, hiszen én dugtam ki a rudat, intettem neked vele, hogy nincs próbád. Hát nem láttad, hogy mozgattam? — Ez a Tóti Dorka bosszúja», mondta Soma, «amért nem hívtál meg ebédre».

Nagyon szerette a pénzt, minden áron meg akart gazdagodni, evégből minden árverésre elment és licitált. A hiénák, hogy elhallgattassák, le-lepénzelték és ő tovább állott. Egyszer egy rövidárú-kereskedőt árvereztek, rá került a sor

egy láda megrozsdásodott varrótűre, senki sem akarta megvenni. Benza megvette 2 frtért s volt egy millió rozsdás tűje; krétával letisztogatta és a kereskedőknek eladta, ez vetette meg vagyonának alapját.

Albrecht főherceghez, ki akkor katonai kormányzó volt Budán, gyakran volt hivatalos, mert Hildegarde főhercegnő nagyon szerette a zenét és házi hangversenyeket rendezett. Egy ilyen koncert-estén nagyon esett az eső, szárával nem akart az udvarhoz hajtani, hát gyalog ment fel a budai várba, lakkcipőjét a hó alá kapta, hogy be ne sárosodjék. Egy kissé azonban elkésett s amint felszaladt a lépcsőn, már a szalon-ajtóban várta a főhercegné és így nem ért rá cipőt cserélni, azonnal be kellett mennie énekelni. Amint elvégezte énekszámát, elővette a csomagot, bocsánatot kért a fenségtől, hogy ilyen sárosan énekelt, s megmutatta a lakkcipőt, mire óriási hahotta lett. De még nincs vége: mikor vége lett az estélynek, a kapu alatt megfogta a portás és tartóztatta — mint cipőtolvajt. Csak késő éjjel sült ki a dolog. A főherceg pedig kiadta rendeletben, hogy Benzát ezután nyugodtan bocsássák ki, ha csomag van is a hó alá. Benza ezt megtudta. Mikor újra koncert volt, egy nagy csomó torta-félét pakolt a hó alá s mikor a portáshoz ért, azt mondta neki: «Na, wollens mein Stiefel sehn?!» és mutatta a tortát. A portás nevetve mondta neki: «Redens nit so án Stiefel, dass is ja Turten! passirt!»

A hatvanas évek végén halt meg a legnagyobb buffó. Vagyona ugyan nem maradt, de hagyott a nemzetnek egy nagy kincset, a legnagyobb drámai énekesnőt, Benza Idát. Majd leírom!

Egy baleset.

Irta: Stijn Streuvels.

Már néhányszor fölébredt, de megint csak félálomba merült, mely nyugtalan, fárasztó távollét volt egy idegen világban, össze nem függő gondolatoknak és eseményeknek zavaros össze-visszasága; szokott foglalkozását egészen elfelejtette és tovább élt egy elbágyító álomban, sívár dorbézolás után. Szalmazsákján hempergett, félig fulladtan a tikkasztó, forró levegőben a cseréptető alatt. Egy rázkódás följesztette és visszahozta őt a mindennapi életbe. A valóság, beteges lágyság a szíve táján, tompán zúgó fej s a fáradt szemek... és határozatlan emléke mindannak, ami tegnap volt, meg a kedves álmok — mindez forogni kezdett körülötte és elvegyült a porszemekkel, melyek egy betűző napsávbán a lábánál játszadoztak.

Látta magát: nem volt más, mint egy hitvány kis teremtés, fonnyadt arccal, csontos tagokkal szürkés bőr alatt, melyet itt-ott egy ingfoszlány takar. A szája ragadt rossz ízétől, a teste savanykás sörszagot terjesztett, mely az izzadtság éles szagával vegyült — utálta a saját testét. Lassankint megint csak a tegnap meg a ma közönséges embere lett, de gyomrában ott maradt az a vizenyős érzés, és megmaradt fejének az a tompa nyomása, tagjaiban a petyhüdtség; üres volt, éhes. Most megint a lelke előtt állott életének egész nyomora, küzdelme a létért; föl kellett kelnie, dologra menni, a napi kenyérért robotolni, megint meg kell kezdeni azt a reménytelen életet, egy igavonó ökörnek munkáját és pihenőjét. És miért nem élt ő is csak úgy, mint a társai, akik az életet úgy vették, amint az adódott? Körülbelül úgy, mint egy gép, amely virradatkor kezét-lábát megindítja, forog és zakatol egész nap, és ha megint este lesz és sötét, összeesik és néhány órán keresztül holt marad. Felült, sovány lábszáraira húzta a nadrágját, magára öltötte piszkos mellényét, és fáradt tagjai elvitték a szomszéd helyiségbe.

Anyja a két karéj vajaskenyeret a vászontáskába tette és a levesét a tányérába merte. Ezzel: «Isten veled, fiam!» utjára engedte az öreg és utána nézett, amíg ő el nem tűnt a folyosó fordulójánál. Úgy szerette látni s ő tudta ezt, ismerte az ő egész érzésteli szerelmét, melyet annyiszor taszított el magától, a durva türelmetlenség egy-egy pillanatában, de utólag mégis fájalta, ha nem is engedte, hogy az anyja észre-

vegye. Az együgyü, régimódi asszonyka — hiába — az anyja. Apja iszákos volt és munkaközben elérte a végzete — ezek voltak a szülei; ők voltak az okai, hogy ő most ilyen nyomorúságos életet élt. Valamikor ő is azt hitte, hogy lesz belőle valami — álom volt — érezte, hogy a bensejében ami csirázik, megnőtt volna, kivirított volna, ha ápolják, de ők könnyörtelenül taszították el őt maguktól, nem akarták őt magukkal fölvenni, és ő a mocsárban maradt, egyedül, egészen egyedül.

Itt előtte emelkedik egy hatalmas, épülőfélben levő emlékmű, mögötte, mint egy dicsfény a fölkelő nyári nap, mely tüzét egész magasan beleszórta a még rideg égbe.

Ez volt az ő munkája. Látta, mint nő ez a rengeteg sok kő egy hatalmas egészszé, és most itt állott, egy hatalmas tömb, nehéz, súlyos formákkal, körülvéve, látszólag összetartva rudak és szálfák kuszadékától, melyeket keresztülkasul piszkos fehér palánkok fűztek egymáshoz. A mélyen leásott talpkövekből nőttek a vastag falak, kő kövön, egészen a magas égig — oh, milyen fáradsággal! — hogy a hatalmas épületet alkossák. Ez a kőszörnyeteg lassankint értelmet és jelentőséget nyert és lett belőle az a pompás műremek, mely most itt a földbegyökerezve állott a kék levegőben, mint egy kikristályosodott varázsszó.

Ugyanannak a munkának megkezdése nap-nap után, embereknek és köveknek ez a nyughatatlan mozgása, majd fönn a léghen, majd meg lenn a mélyben, ez az örökös le- és felmászás a meghajló létrákon, mindez olyan mély benyomással volt ő reá, annyira hozzá nőtt, hogy az első percben rosszullettől tartott; erőt vett rajta valami bátortalanság, mely őt egész nap egy mindeneken uralkodó istenség kényszere alatt dolgoztatta. Úgy tetszett neki, mintha ő e nagy épületnek egy nélkülözhetlen részecskéje lenne. Serkentve a márványfűrészek csikorgásától és minden kopogástól meg kalapácsolástól a tetőzetten, nekiesett a munkának. Vette a faputtonyát, telerakta kövekkel és fölmaszott a létrán. Megint az a múltheti kelletlen ficzkó volt. Az a hipnotizált idegzacszó, mely engedte, hogy cipeljék a kedvtelenség és megszokás árjában, akit zavarba hozott a mű tiszteletet parancsoló nagysága, melynek létrejöttén ő is dolgozott, élvezve, hajszolva a szigorú felügyelőnek mindig rajtfüggő szemétől. És a feje úgy fájt, a szíve olyan vizenyős volt, a lábai megbicsaklottak a teher alatt. Tovább, egyre csak tovább kellett neki dolgoznia, a feje már nem is élt, a lábai még jártak a fokokon föl-le, és a kövek... hogy mennyit, azt ő már nem is számolta, csak hordta őket fel, mindig csak hordta őket.

Néha úgy tetszett neki, mintha ezek a falak mind, az állványokkal, a munkásokkal és felügyelőkkel együtt egyetlen lényt képeznének, egy esetlen szörnyeteget, embertelenül kegyetlen érzésekkel, valamit, amit etetni kell a munkások verejtékével. Ma minden olyan bizonytalanul hatott reá, a falak, melyeken járt, ingadoztak, és különös öröme volt benne, ha megállt és lenézett a mélybe, ahol az emberek olyanok voltak, mint a hangyák és a nagy kockakövekből kis kavicsok lettek. Ő akkor jóleső bizsergést érzett a beleiben, csiklandozást a yérében, és érezte, mint reszket a haja a fején. Nem-e ez a módja annak, hogy ebből a hajszóló forgatagból kimeneküljön? — meg lenne váltva.

Egy rúdha kapaszkodott, amíg magához tért, és megint lement kövekért. Ez mind a sörtől volt. Tegnap volt a tetőaláhozás ünnepe. Felszögezték a tető favázát és a csucsára oda erősítették a májusi fát, a legyőzött nehézségek fölötti öröm jelét. Zöld leveleivel gyönyörűen pompázott fenn a magasban. A mesterek egy napi szabadságot engedélyeztek és sok sört adtak inni. Az egész meleg napon át ittak és énekeltek, és szabadon csatangoltak az utcákon. Ő is velük ünnepelt, lebirta őt a vad vidámság a szabad levegőn és az állati gyönyör a sötét barlangokban, ahol a nép szórakozik, a holnap munkájához ezzel szítván az erejét. Akkor azután rájött az állati tompultság, eszméletét vesztette, és ott lelte magát halálra fáradtan és betegen, fönn a padláson, a zsindeyek alatt.

A munka ma kétszer olyan rosszul haladt előre. A fokozódó meleg, amely reggel, amikor még hűvös van, már sejteti a dél tikkasztó, bágyasztó forróságát, szinte kinozta a torkát meg a beleit; nem tudott tovább . . .

«Lusta dög!» volt az első szó, melyet a fejéhez vertek. Ő a magas lépcsőcsúcson állt és letette a kőterhét. A «lusta dög» égett a fejében, mint egy ostorcsapás. Ott állott és céltanul nézett a távolba, közömbösen minden iránt, ami körülötte élt és mozgolódott. Borzongás futott a testén végig: látta a tulajdon alakját egész hitvány soványságában ott állani a magas falon, mint egy papirból kivágott árnyképet, mely élesen rajzolódik le a tiszta égen . . . Egy semmirevaló fickó, két sovány, nyulánk lábszár, hegyes has, két vékony kar, és a kicsiny, közönséges fej. Ő volt ez? Ő? Ennek a hatalmas épületnek apró részecskéje, hangya ezen az óriásháton, melynek csak meg kell mozdulnia, hogy őt lerázza magáról, le a mélybe! Megint érezte testében azt a jóleső bizsergést . . . lenéz . . . még egyszer . . . olyan csábító . . . le nem küzdhető vágy fogja el, leugorni, érezni a repülés kéjes érzését, kék,

sűrű levegőben, a lassú, lebegő esést . . . és akkor végre meg van váltva! És mégis volt ebben valami borzalom. Nem, nem kell tovább lenézni! De, még csak egyetlen egyszer . . . nagyon is csábító! — Megint csak tátongott alatta a borzasztó mélység az ő apró képeivel, és csak a vékony fal, mely őt tartotta . . . csak a fal . . . egy lökés . . . egy kicsit utána engedni, előrehajolni, óh milyen gyönyör . . . és milyen félelem! Megittasult a kéjtől, örömteli lett, elfogódott, már nem látott semmit . . . olyan volt, mint egy lebegés, mint lassú repülés a levegőben és . . . ő esett.

Egy állványra zuhan, kézzel-lábbal kapálódzik, törik egy deszka, rémületes ordítás és akkor egy test, mely villámgyorsan esik, egy puffanás, mintha egy zsák föld — és ő ott feküdt szélesen elterülve, mint aki alszik. A jajkiáltás, rémületes ordítás — egy ember búcsúja, aki örökre távozik — mint egy villamos ütés járta át az egész környezetet: mind ott hagyta a munkáját és lerohant, nagy körben állottak az ember körül és bámészkodtak. Mélységes csend lett, az a csend, mely oly erősen hat, ha szorgos munkálkodás egyszerre megszűnik. Az emberek mind odacsődültek, egymást lökve és tolvá, hogy lássák, mi történt. Lehúzták róla a ruháit, hogy megvizsgálják a sérüléseket, mások segítségért szaladtak, míg a kíváncsiak újabb csapatai érkeztek oda és a csend kérdéseknek, meg dobogásnak, meg asszony sírásnak zümmögésébe ment át. Ő ott feküdt békés arccal, a hátán, sértetlenül, szájából néhány vércsepp szivárgott. A szeme le volt hunyva, mint az alvóé.

«Leesett a tetőről!» «Olyan fiatalon!» Mások meg ott állottak, hangosan trécselve, vagy fölnéztek a falra és mutatták egymásnak, hogy honnan esett le. Mozgás jött a tömegbe. «Itt az anyja», mondták; furakodtak, hogy közelebb jussanak, az asszonyok: az anya fájdalmának tépő érzésével, melyet oly jól megértettek, a férfiak meg előre hajtva a vágtyól, hogy lássanak valamit és mert mindenki nézett. Minden szem odairányult az öreg asszonyra, aki az öreg emberek rövid, csoszogó lépéseivel jött szaladva és félve nézett olyan szemekkel, melyekből ki volt olvasható egész fájdalma a szerencsétlenség fölött, melyet megsejtett. Az emberek tiszteletteljesen nyitottak néki utat, mint az olyan előtt, akinek joga van közelebb jutni, hogy lássa azt, ami az övé. Akik nem tágitottak maguktól, azokat görbe, horgas ujjjaival félreráncigálta, könyörtelenül ütött-vert maga körül, hogy csak előre juthasson: a fia volt az, aki itt feküdt, az egyetlen, és néki ott kellett lennie.

Látta őt. Ott feküdt és halott volt, a fia, a gyermeke, akit ő ma reggel egészségesen látott elmenni. Kővé meredten

állt, lelkendezve a gyors futástól és torkát összeszorította a félelem és a fájdalom. Lapos melle hullámzott, elcsigázott teste reszketett, lábai inogtak. Lassan és kínzottan jött fel a sírás, az emberek vártak és hallgattak, szinte csalódottan a csendes jaj felett. A szeme mereven a holttestre szegződött — az anya szeme — és a fiú nem nézett reá, tovább aludt . . . és így fog ő most mindig aludni, nem fog többé reá nézni soha! Ez a gondolat a lelkébe hasított; éles kiáltás jött ki a torkán, ökölbe szorított kezeit a feje fölé vetette és megint az ölébe engedte hullni őket, azután erőtlenséggel térdre roskadt, fejét az ő fejéhez támasztotta: «Én szívem!» nyögte, «én szívem!» E szavakban fájdalomnak mérhetetlen mélysége volt és az egész visszafojtott keserv. Ő mozdulatlanul fekve maradt és az anya ott ült mellette és az embertömeg állt és bámészkodott, zavartan és megkapva a szent fájdalomtól. És az a nyomasztó csend köröskörül, az emberek hallgatása, tanácstalan tehetetlensége és ő ott egyedül, aki szenvedett és sírt és nem tudott segíteni gyermekén és az emberek, akik nem akartak segíteni — ez a tehetetlenség fúrta a torkát és a türelmes szenvedés örjögő dühvé változott. Rémséges kiáltással, rekedt ordítással, mely hörögve szállt fel a lelkéből, dugta fájdalmától merev karjait, mint két acélrudat a holttest hóna alá és emberfölötti erőmegfeszítéssel felrántotta a holttestet, kebléhez szorította és vitte magával, örült száguldással rohanva haza, haza a gyermekével, egyetlen gyermekével — messze el a közömbös tömegtől, mely megbecsteleníti a fájdalmát; ott azután sírni fog, elsírja bánatát, édes szavakat fog találni, melyekkel újra életre kelti majd a gyermekét!

A szorongó tömeg elsőbb is a szemével követte, meghökkent a hirtelen kitörő dühtől; de azután kíváncsiskodva utána szaladtak.

És nem került sok időbe, elébe állottak a nyilvános rend emberei — ezek a gátek, melyekről az emberi érzések minden túlzott kitörése visszapattan — útjába állottak és visszatartották. Letépték a testről a csontos ujjakat és az anyát, aki most erőtlenséggel összeesett, két oldalt támasztották és elvitték. A holttestet a halottaskamrába szállították.

Durva szitokkal kergette a felügyelő embereit újra a munkára és az egész dübörgő gépezet újra megindult.

Az arrajárók tovasiettek, a fűrész csikorgott, a véső kopogott, a kalapács döngött, a köveket fölcipeltek és a pompás épület, egy világváros glóriája, kérkedve állott a rikitóan fehér déli napban, mintha semmi sem történt volna.

ELFELEDETT KÖLTŐK.

Herepei Ottó:

Remélni.

Remélni! oh, tudjátok, mit tesz ez?!
Csókolni a kezét, mely megsebez . . .
Elfojtani a kint s fájdalmakat,
Várni, míg felpattan a vaslakat,
Titkon epedni, félve kérni . . .
Remélni — hasztalan remélni! . . .

Nézni eget borítva fellegekkel,
Küzdeni vágygyal, életkín-teherrel,
Mosolyt hazudni könyeink fölé,
Áldani a kezét, mely megköté
A vágyat, s mely a szívet vérzi . . .
Remélni — hasztalan remélni . . .

Ha szorítnád a tengert szűk mederbe,
Vagy az oroszlánt bilincsekre verve;
S a sötét éjnek egy kis csillagával
Vigasztalod, vagy egy letört faággal:
Mely kín ez ágat és e kis fényt nézni!
Remélni — hasztalan remélni! . . .

Külföldi regényírók.

Írta: Bródy Sándor.

Zola.

Egy nagy íróasztal — terjedelmére is óriási — egy eszten-deje már, árva lett. Reggel lőn és Zola nem állt munkába, meghalt. Mint értéktelenné vált dokumentumot beraktározták egy szűk ércfiókba, amelytől úgy irtózott, nem mintha az életben annyira gyönyörködött volna, hanem mert hallatlan — és halhatatlan — szenvedélye volt embertársai számára megsokasítani az életet, megtanítani a világot, hogy lásson és tudjon boldogan és becsületesen élni. Izzó szerelemmel szerette misszióját, hogy tükör legyen és visszaverje a földi lét ezer izzó sugarát, ijedelmes, mély és fekete árnyékait. Hogy ez a több, tehetett róla ő? Ő maga nem volt lel-kének mélyében, egész lénye alapjában sötét és szomorú. Érdekelte az Ember, hitt benne, szerette, a legkomolyabban vette, várta, látta fejlődését és amikor közömbös fahangon beszélt ocsmány bűneiről: izgatott és szenvedélyes részvét reszketett a betűi fölött. Jézusi szív és a leghivőbb bölcsélet lakozott e materialistának, atheistának és obszcénnak híresztelt franciában, akinek nevét az a császárság, mely sárból, — ha nem rosszabból állott — nem említhette anél-kül, hogy: sár, mindig csak sár! Hát nincs már erény?! — kérdezte vele szemben állva a bűn.

Mint Napoleon, olasz volt eredetre. És amikor férfikorához ért: meghódította a világot. Ám az ajacciói ügyvéd fiától míg életében elvettek mindent, a mérnök fiának birodalma elkobozhatatlan és ha az összes uralkodók összesítnék seregeiket és ellene küldenék: nem tehetnének semmit. A pápa kiátkozhatja, könyveit elégethetik, mindhiába: úr millió és millió legkülönfélébb lélek fölött, milliárd képzetet támasztott és éltet irányított, fejlesztett és a földi műveltség történetében olyan kivételes és tüneményes kötet az övé, mint a politikai históriában a Napoleoné. Pedig ahogy kezdte, nem volt az a tüneményes föllobbanás, mint amilyen volt a másik iskola-alapítóé, Hugo Viktoré.

Könyvkereskedő fiatal korában, nehezen, lassan készülődik, amíg óriási cyklusához a Rougon-Maquartokhoz nem ér. Elhatározza,

hogy megírja az utolsó császárság történetét, annak érdekfeszítő, gyalázatos és tanulságos történetét sok-sok regényben, amelyek egyszermind egy polgárcsalád históriája és az öröklés tanának a tudományából a szépirodalomba áttett demonstrációja. Hogy sikerült e bizonyítás és mint lett világos tudományos gondolat, amely megadta első keretét a roppant ciklusnak: ki kérdi ma, amikor negyedszáz önálló remekmunka viseli a — magában ártatlan — címet, amely iránt hálásaknak kell lennünk mégis. A nagyot mondó, az alap nélkül szükölködő frivol francia belletristikát — táplálékát az egész világnak — egyszeriben fölfrissítette ez a hatalmas új folyam. A sok közül: Flaubert nem dolgozott, Balzac már nem élt, Daudet-t a délszaki hazugság nem engedte igazán kifejlődni, a Goncourtok belemerültek a művészeti részletekbe, csak ő, csak Zola állott helyt igazán. Mérheterlen temperamentumával a munkának példátlan szeretete párosult, hetven óta minden évre legalább egy regény jut. Szociális esemény mind, nem csak érdekességénél fogva, hanem, mert olyan szociális érzék, mint az övé, nem volt költőben soha e világon. Vannak regényei, amelyek százezernél több példányban kelnek el és — ha busulunk rajta, ha nem — tudnunk kell, hogy itt Budapesten Zolának minden egyes regénye több példányban fogy el, mint akármelyik magyar író regénye. A «Debaucle»-ról, a legutolsó nagy háborúról szóló regényét tíz kiadásban fogyasztotta el Németország és a nagy tőkepenzesek gazdaságának, meg a szocializmus fejlődésének ragyogó történetét a «Germinal»-t — ezt a jós munkát — ötvenezer példányban falta föl Belgium és Oroszország!

Soha még ily könyvsikert! Pedig ezek a könyvek komolyak, tömörek, nagyon is magvasak és szépirodalmi munkának nagyon is alaposak. Még csak nem is volt az igazi nagy stiliszták közül való. Neki nagyobb céljai voltak. Semmi hízelgés a közízlésnek, semmi léha vice és az életnek olyan föltűntetése, hogy az csupa rózsa-méz. Angol is lehetett volna ez a jó francia, olyan flegmával és kiméletlenséggel vágta fejbe a világot, amelyet meghódított. Rajzolta mai és fél-mai erkölcsünket, őszintén, egyenesen, a bűn iránt elfojtott dühvel. Mert titokban — és lényegében — a legnagyobb moralista volt ez a «frivol» író.

Ki a frivol író? Az, aki a bűnt, mondjuk az erkölestelenséget, főképen az érzékiség terén, könnyűnek, kellemetesnek ábrázolja. Ha ez igaz, — pedig igaz, — akkor az irodalomban mindenki lehet frivol, csak Zola nem. A katolicizmus pokla, amely a bűnt ijesztgeti, semmi ahhoz képest, ahogy ő cselekszi egyszerű ábrázolásával.

Szinte túlságosan igazságos a bűnhődés dolgában. Itt el-elkalandozik a fix természettudomány pontjaitól és egy hirtelen szárnycsapással a legnagyobb romantikusokkal versenyt szárnyal a mennyégben. Hisz az örök igazságban, aminthogy ebben kell is valaminek lenni és a bűnben, akármilyen szerencsésnek mutatkozzék is egy darabig, benne kell lennie a bűnhődésnek, az emberiség sorsának örök-bibliája szerint igen túlzott mértékben. Főműve: a Rougon-Maquart csoport, a hereditás minden tudományos tanával együtt, erre lyukad ki. És ahol más «erkölcsös» író nem szolgáltatott volna igazságot — «Naná»-ban — még a hirtelen jelentkező nyavalya is jó neki, hogy igazságot tegyen. A Zola «Naná»-ja, a császárság gyönyörű courtesaneja nyomorultul vész el, himlőben. Egykor felséges teste mint egy alaktalan fekete tészta . . . A magukat moralistának nevező írók, az élethez képest, mint egy herczeg gögös és istenes feleségét állították volna regényük végére.

De mégis ő volt a frivol, mert nevéen nevezte a dolgokat, mert nem hazudozott a francia nemzetnek, hogy a legutolsó tagja is isten más nemzetekhez képest, mert föltárta az előkelő és polgári társadalom végzetes összegabalyodását, az olvasók — sőt az írók — szemét beigazította a látásra, hogy utálnók meg magunkat, akik a rothadt almon fetrengünk, egyik oldalunkról a másikra fekszünk. És kegyetlen szóval bár, de riasztott bennünket a föltámadásra, sőt voltak mélyen meghatott pillanatai, amikor mutatta a távoli hajnalt, amely jön, jön felénk, bárhogy siessünk is mi előle — hátrafelé.

Óriási álmodozó volt. Óriási konstruktor. Az apja, a mérnök, Európát akarta termékenynyé öntözni: elzüllött, semmivé lett, halála után a fia ellenségei megrágalmazták. A fiú az egész világ földjét öntözte, megtermékenyítette, a nagy általános nyomorúságnak miatta könyvével teleöntözte. Ámde szégyelte könyeit és ebben még a régi fajta író, és olyan mint a regényhős Bazaroff orvos, akit barátja Turgenyev, lehet hogy rája gondolva irt meg.

Riporter! mondta rá a precieus akadémia és nemesak a francia, de a többi külföldi bolha-institut is. Valóban, világ-reporter volt. Hogy él vissza az emberiség magával, pénzvággyával, szerelmével, rangkórságával, minden piszkos, eredendő vagy majomszeretetével: azt összeszedte, új formában megkonstruálta. Hogy ez nem költészet? Mellesleg az is, még pedig a legnagyobb szabásnak való. Mert mellesleg, nagy tendenciáin kívül, az emberek ezreit alkotta és örökítette meg, annyi fejet, amennyit rajta kívül még csak egy genie hagyott örökbe nekünk, az is festő volt, Tinto-

retto. Jacopo, a robusztus, szintén olasz, leghasonlóbb testvére a halhatatlanságban.

Nem volt nagy művész, mert biztosan hitt, mint egy fél-naiv reneszánszkorabeli író, mint akár Pico del Mirandola. Elvei voltak. Nem kételkedett. Sőt félelmesen nagy emberismeretének is voltak hiátusai, amelyek éppen abból eredtek, hogy naiv, nemes, sőt a régi francia világbeli «parage» volt. Nézzék meg az asszonyait! Igazi rossz asszonyt alig tudott rajzolni. Nagyon jó anyja, felesége lehetett, mert szeretői nem voltak. Az érzékiség történetírója kora fiatal-sága óta szerzetes életet élt. A nőt nem lehet nobilisabb érzékenységgel felfogni, mint ahogy ő tette az «Élet öröme»-ben és a «Bonheur des Dames»-ban. A kis masamód-leány ezer férfi között — vierge marad, de nem demi! Mosolyt kelt néha, hogy mily tökéletes, titokzatos lénynek tartja az asszonyt. Gyönyörű szimbolumokat csinál — és az alakjaival — csináltat belőlük. Ezüst sugárból és tüzes napsütésből, álomból és eszményből szövi őket össze. Pedig tudja a természetrajzukat és annak a hatását — a szociális életben megállapítja. Ezen a ponton jelentkezik benne a nagy kontraszt: még a szívével benne van a romantikában, hiába néz a szeme oly élesen. A lelke: hősi, a módszere: a kritika. Így birkózik benne két korszak és így jelenik meg az új előtt mint a legkitartóbb szavú messiás. És a francia hivatalos ítélet ismételve kimondta rá, hogy nem és nem halhatatlan!

Miután meghódította a világot, szerencsés volt, dúsgazdag lett és a hallatlan nagy munkában fizikai erejében gyengült, úgy, hogy kimélnie kellett volna magát — akkor jött a francia Eszlár, a Dreyfus-ügy. Más «művész» él babérjain, elbúj, hallgat, vagy csendesen szól egyet. Ő beleáll a tűzbe, szembeáll nacionalista nemzetével, dicsőségét, nyugalját, vagyonát, életét kínálja és kockáztatja egy eszményi valamiért, egy igazságért!

Ez az egy tény fölér hetven kötetével, annak próbája, kulcsa és betetőzése. Ezen a ponton káprázó szemmel nézem alakját és a világ is kell hogy fellángoló erős gyönyörűséggel nézze, mily szép és nagy lehet egy ember, milyen isteni valaki! És éppen az, aki mind csak az állatot írta az emberben. Vagy csak gondolta és gondolták, hogy írta. Ah, nagy álmodozó volt ő is, rajongott, szeretett, költött. Csakhogy minden költeményében benne van, hogy az elmúlt században ő volt a legkülönb, legerőteljesebb — : francia ember.

A datolya-ember.

Irta: Heltai Jenő.

— A legtökéletesebb lény a datolya-ember! — szokta mondogatni egy barátom, névszerint Májer Kúnó. — Az arab, az ős datolya-ember, a fa alatt fekszik, nézi a levelek hátát és vár. Közben a datolya megéri és lepotyog az arab szájába. Az arab megétkezi. Azután megint vár. Közben a másik datolya is megéri és az is lepotyog. Az arab azt is beétkezi és így él nyugodt és zavartalan harmóniában, ennembölcsességének az árnyékában. Ez az elmélkedő és szemlélődő élet sok türelemmel és kevés mozgással, a Nirvana előkészítő tanfolyama, a paradicsom előszobája. Én azért élek jól, mert datolya-ember vagyok.

Májer úrnak könnyű volt így beszélnie és datolya-embernek lennie. Nagyon gazdag volt, tehát nyugodtan feketett perzsa szőnyeggel letakart alacsony pamlagán, mert ezalatt a bankban folyton érték a kamatai, amelyek minden negyedévben pontosan az orrára potyogtak. A ház, amelyben lakott, az övé volt, a lakók mind neki fizették a házbért. Avagy adósak is maradtak vele, mint például Korponai Péter, aki éppen Májer úr alatt lakott a földszinten.

Korponai Péter a maga szempontjából szintén datolya-ember volt. Talán nem annyi joggal és fedezettel, mint Májer úr, de bizonyára több meggyőződéssel. Mert Májer úr egy adás-vevésben eltöltött élet után emelkedett csak a datolya-elmélet magaslatára, Korponai Péter ellenben született datolya-tehetség volt, aki egész életében nem csinált semmit, csak várta a jó szerencsét. Ő is a pamlagon feküdt, miként a feje fölött Májer úr, de neki nem voltak kamatai, sőt még állása sem. Minden vagyona egy találmány volt, amelyet nem tudott értékesíteni és ebből élt. Ezt a találmányt sem ő találta ki, neki csak átadták elhelyezés végett és ő bölcs óvatossággal tartózkodott attól, hogy e találmány

érdekében valamit cselekedjék. Minek? Ha a találmány jó, majd csak akad valaki, aki bekopogtat érte, ha pedig nem jó, úgyis hasztalan minden mozgolódás. És legalább addig, amíg a találmánynak nincs gazdája, mindig kap rá újabb «szervezési költségeket» a szerencsés föltalálótól.

Korponai Péter tehát évek óta a pamlagon feküdt és türelmesen várta a maga kis datolyáit, amelyek azonban sehogy sem akartak megérni. Pedig ő a lepotyogás sorrendjét is megállapította már: előbb egy kis készpénz, tekintélyes kis készpénz, azután jó hivatal, lehetőleg olyan, ahol sokat kell reprezentálni és keveset dolgozni, végül egy gazdag feleség, szép, nagyon szép hozománnyal. Mindehhez egyszerűen és könnyen hozzá lehetett volna jutni, ha nem is a leírt sorrendben. Csak Májer Ilkát kellett volna feleségül vennie. Vagyis, még a házból sem kellett volna kimozdulnia, csak lekéretnie magához Májer urat és elkérni tőle egyetlen leányának a kezét.

Ez a vállalat azonban nem sok reménnyel bízatta. Májer úrral inkább feszült viszonyban volt, mert a házbérfizetés körül állandó nézeteltérések mutatkoztak kettőjük között. Ezt a nézeteltérést Májer úr az idők folyamán írásba is foglalta, hosszú és keskeny papírlapra, amelyen fölül nyomtatás, alúl pedig okmánybélyeg volt. Ez okmánybélyeg hatása alatt, egy viharos napon vegyes külsejű emberek jelentek meg a Korponai lakásán és a jelenlevő bútorokat jobb ügyszóhoz méltó buzgalommal tologatták ki a szobából. Korponai addig várta fölülről az áldást, míg kihúzták alóla a pamlagot. És ezzel vége volt az egész datolya-elméletnek, mert nem volt többé mire feküdnie. És az efféle kellemes pamlag nélkül nincs filozófia.

Az ügyvéd — alighanem a halálát érezte közeledni, vagy valami más nagy betegségben szenvedhetett — a vándorló bútorok láttára mégis valami szánalomfélét próbált érezni.

— Sajnálom, sajnálom, — mondta olyan hangon, amelyet a meghatottság zománcával igyekezett fölcifrázni, — de én igazán nem segíthetek. Egy ember segíthetne itt a dolgon.

— Ki az? — kérdezte Korponai egykedvűen.

— Maga Májer úr, a háztulajdonos. Ő maga, személyesen. Ha fölfáradna hozzá, talán lehetne valamit csinálni. Ismerem, jó ember, nem mohó ember. Ha ön egy pár jó szót szólna neki, azt hiszem elhalasztaná az árverést.

Korponai előbb vállat vont. Fölmenni az emeletre? Mire való az egész? De azután, hogy a kedves bútorain végignézett és eszébe jutott a fogadóba való költözés minden borzalmassága, mégis rászánta magát a kalandos kísérletre. Fölbaktatott az emeletre a háziúrhoz, aki éppen theátozott a leányával, az igen csinos Májer Ilkával.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte Májer úr előzékenyen.

Korponai az öregre nézett, majd a leányára, aki fölkelt és távozni akart.

— Óh kérem kisasszony, nem titok, — mondta Korponai elegánsan. — Csekélység az egész... a bútoraimat viszik a hiénák... a kedves papa szives engedelmével...

Májer úr nagyot nyelt. Szentelenkedni jött ez ide?

— Kérem, Korponai úr, — mondta szigorúan, — önt már másfél év óta van szerencsém lakómnak tisztelni és ön mindez ideig a foglalón kívül egyéb házbért nem kegyeskedett fizetni...

— Nem az én hibám, — mondta Korponai. — Ön tudja, hogy van egy találmányom...

— Tudom, de ön nem csinál vele semmit. Ön egyáltalában nem csinál semmit. Egész nap ki nem mozdul a szobájából. A házmesterné, aki önre takarít, elmondta nekem, hogy ön egész nap a pamlagon fekszik és pipázik...

— Ez a datolya-elmélet, — mondta Korponai nagyon komolyan. — Az arab a fa alatt fekszik és várja, hogy az érett datolya a szájába potyogjon. Én is évek óta várom, de úgy látszik, ez az éghajlat nem kedvez a déligyümölcsöknek... Nincs szerencsém, na!

A szép Májer kisasszony elnevette magát:

— No lám, papa, a te filozófiád!

— Tessék? — kérdezte Korponai.

— Úgy van, — mondta Májer úr mosolyogva, — a

50
filozófiában, úgylátszik, testvérek vagyunk. A fa alatt fekvő arabot én is szeretem. Én is úgy rendeztem be az életemet, hogy nem törődöm semmivel. Napjaim a «lesz, ami lesz» jegyében múlnak el. Ha megérik a datolya és lepotyog, jó, ha nem potyog le, úgyis jó.

— Ezt mondom én is!

— De nem mindenkinek sikerül a datolyát kivárnia. Nekem sikerült... önnek úgy látszik nem...

Korponai elnevette magát.

— Köszönöm a szíves fölvilágosítást... Most már mindent értek.

— Mit? — csodálkozott Májer úr.

— Nekem is sikerült volna, de ketten feküdtünk egy fa alatt és ön, kedves Májer úr, ön közbefeküdt. Így aztán persze, hogy nekem nem jutott semmi. Mindent ön kapott el!...

Korponai vette a kalapját:

— Be fogja látni, kedves Májer úr, — szólt ünnepélyesen, — hogy ezek után nem maradhatok az ön lakója Megyek más fa alá.

— Nem, — mondta Májer úr, — önnek igaza van és én kárpótlással tartozom önnek. Költözzék föl a második emeletre, akkor ön lesz közelebb a datolyához.

De Korponai a fejét csóválta:

— Nem... ki tudja, ki lakik a harmadik és negyedik emeleten fölöttem? De ha igazán segíteni akar rajtam —

— Nos?

— Akkor engedje meg, hogy itt maradjak... az ön lakásában... Ez már kipróbált hely!

Richter és Bebel.

Azt a harcot, amelyet a parlamentben annyiszor vívtak egymással, odakünn folytatták az országban, a városokban, a falvakban Richter és Bebel, a két hatalmas pártvezér és a nagy csata Bebel javára dőlt el. A szociáldemokrata párt egyre nagyobb tért foglal el Németországban, hiába foglalt Bismarck állást ellene, hiába helyezte Bismarck a szocialistákat kivételes törvények alá, hiába kérte tőlük számon a nevezetes kancellár nem egy gúnyos beszédében a programjukat. Hiába cselekedte ugyanezt Richter Jenő. Bismarck és Richter ellenlábasai voltak egymásnak és élesen küzdöttek egymás ellen. És mégis egyek voltak abban, hogy a szocialista pártot mindketten támadták. Bismarck ugyan a szemére vetette Richter Jenőnek, hogy Richter csak beszél, beszél a szociális demokrácia ellen, de amikor rendszabályokat hoznak ellene, akkor ingadozik és a rendszabályokat nem igen szavazza meg. A valóság azonban, hogy Bismarck szemrehányásai nem voltak alaposak: Richter Jenő és a pártja 1893-ban folytatták ugyanazt, amit a kancellár már régen kezdett: számonkérték Liebknechtől és Bebeltől, meg az egész párttól, hogy milyen lesz a szocialista állam. Richter Jenő röpiratokat írt — csipkedésekkel, gúnyval teli — a szocialisták álmadozásairól, a parlamentben is torzképeket mutatott be a Bebel híres könyvéből, de a szocialisták nem roppantak meg Richterék támadásaitól. És amikor Bismarck kezéből kiesett a hatalom vaskalapácsa, hiába vette át II. Vilmos, hiába sujtott ő le császári szóval, császári tollal a szociáldemokráciára, a párt egyre nő, hívei gyarapodnak, a «rend» állama mindjobban odacsatlakozik a «felforgatók» táborához.

Amit II. Vilmos német császárról uralkodása első idejében mondtak, hogy a szocializmussal kacérkodik, ugyanezt fogták rá ismételtén Bismarckra. Meglehet, hogy a császárnak a hatalmi érzés mézesheteiben voltak talán ellágyulásai. Úgy lehet, hogy valami nagy dolgról álmodott,

— hiszen művészi hajlandóságok valamiképpen élnek benne, — valami korszakos reformról, amivel a nevét beleírja a világot újjáteremtő próféták közé. De ezek az ellágyulások, ezek a testet nem öltő álmok csakhamar szétfoszlottak és egyszerre csak rátért az úgynevezett erős kifejezések útjára. Beszédeiben fölbukkantak a «hazátlan himpellérek» és amikor jóbarátjáról, Kruppról emlékezett meg, akkor szenvedelme nagyszabású gorombaságokra ragadta a hazátlan himpellérek ellen. Bismarckról is kiderült réges-régen, hogy ő sohasem volt szociáldemokrata a szó pártbeli értelmében. A birodalmi gyűlésben kijelentette, hogy Lassalle-lal igenis cserélt eszméket. Csupa energia és csupa szellem volt Lassalle, akitől a szociális politika kérdéseiben tanulhat az ember: ezt maga Bismarck is elismerte. De arról nem volt szó közöttük, hogy Lassalle ministerré legyen. Azt az eszmét szívesen felkarolta Bismarck, hogy termelőszövetkezeteket alapítson és a német császár — I. Vilmos — a saját pénztárából is hozzájárult volna szívesen ennek az eszmének a megvalósításához. Valami kísérletet tett is Bismarck, de a politika sokféle ága elhúzta a mélyebbenjáró kísérletezéstől. A munkások jólétére szolgáló berendezéseknek Bismarck is barátja volt, de a szocialista párttal szemben mégis hadilábra helyezkedett. Urának annyira hű szolgája volt ez a hatalmas individuum, hogy azokkal a merényletekkel, amiket I. Vilmos ellen elkövettek, azonosította a szocialista párt törekvéseit. Lassallet szerette, Liebknechtre, Bebelre nem haragudott, de Liebknechtet, Bebelt és a bajor Vollmart is képesnek hitte mindennemű erőszakra, fölforgatásra.

Csodálatos harc volt az, ami Bismarck és Lasker, a kancellár meg Richter Jenő, Bismarck és Liebknecht, Richter és Liebknecht meg Bebel között folyt. Az óriások harca volt ez, akik mennyköveket hengergetnek egymás ellen; néhány óriás már eltűnt a földről, Bismarck, Lasker meg Liebknecht is, de a harc folyik tovább változatlanul. A nagy alakok között ott volt Windhorst is, ő sincs már a földön, a katolikus vezérférfiú, aki ellen ugyancsak ádáz harcot folytatott a klerikálisok nagy ellensége: Bismarck.

Igenis, Bismarck nagy ellenségük volt az ultramontánoknak és a pápa ellen is kifakadt nem egy csípős beszédében. A Richter Jenő liberalizmusa nem jelentette és nem jelenti a felekezeti liberalizmust. Bismarck a védelmi vámrendszernek volt híve, Richterék a szabadkereskedelemnek a szószólói. Bismarck Colbertre hivatkozott és Nagy Frigyesre, meg a mai Európára és Amerikára is és ahogy a gazdasági élet alakult, az igazság Bismarck részén van. A *freisinnig* Németországban egészen mást jelent, mint a mi szabadelvűségünk. Persze, Bismarck erőszakos természet volt és Richterék is, a szociáldemokraták is, egy-egy erőszakos intézkedése ellen a radikálizmus szempontjából szállottak vele harcba. Sőt Richter éppen azt vetette Bebelék szemére, hogy a radikális polgári pártokat gyengítik; a polgárok kétfelé mennek: az egyik a Richterék, a másik a szocialisták tábora, a helyett, hogy vállat vetnének a hatalom túlkapásai ellen.

Bismarck elismerte ellenfeleinek szellemi erejét, szónoki jelességeit. Ámbár a kiváló szónokokról az volt a véleménye, hogy veszedelmet jelentenek. Minden szónokban van a költőből valami; ha gondolatainak és a nyelvnek ura, akkor magával ragadja hallgatóit. Frankfurtban történt meg Bismarckkal, hogy az egyik szomszédja sírt, amikor egy Radowitz nevű képviselő beszélt. Amikor Bismarck a könyvek okát kérdezte, a meghatott szomszéd Bismarckot szívtelenséggel vádolta. A beszéd másnap nyomtatásban jelent meg és Bismarck a könyvek emberének megmutatta az orációt nyomtatásban, de az egy nappal előbb annyira meghatott szomszéd a nyomtatott beszédből nem tudta kimagyarázni meghatottságának okait. Nem a beszéd tartalma ragadta el a hallgatót, hanem a szónok arckifejezése, a hangja, képei, lelkének szárnyalása: a művészetnek a fegyverei.

Ezt a Radowitz urat nem ismertem. De Richter Jenőt és Bebelt ismerem. Mindkettő jeles szónok, amit mondanak, annak gerince, súlya, éle van. De a német parlament szónokai nem olyanok, mint a mi nagy orátoraink. Az Ugron Gábor tüze, az Apponyi zengzetes művészete, a Vázsonyi lélekkel teljes előadása, Hock János színészi ereje nincs

meg ezekben a német szónokokban. Richter kevés gesztust használ — csak a ceruzájával hadonász, szelid professzor módjára. A mondatait különös színek nélkül gördíti Richter Jenő, a mondat végét elharapja és ha valami gúnyos, tréfás dolgot mond, komoly marad — és bevárja, amíg a derültség elvonul — magas homloka fölött. A freisinnige Partei legtöbb tagja hátrafésüli haját: a szabad homlok talán szintén a Freisinn kifejezésére szolgál.

Bebelben több a tűz, mint Richterben, de azért Bebel sem olyan, mint a mi nagy szónokaink. És a polgári életben semmi szertelenség sincs Bebelben, egyszerű, komoly, inkább elegáns úr, aki Berlin egyik szép utcájában lakik, ahol kert van mindenik ház udvarán. A gyermekeit Svájcban nevelteti Bebel, a szabadság szépséges honában.

A német szociáldemokrata párt törekvéseiről Bebel beszéd közben nem nyilatkozik. Ő érdemleges nyilatkozatokat csak a Vorwärtsben, meg a birodalmi gyűlésben tesz. Ugyanígyen tartózkodó Richter Jenő is. A magyar szociális politikáról Bebelnek nincs magas véleménye. Magyarországon — úgy mondotta — nincs meg az érettség a nagy kérdések iránt.

Amikor Berlinben jártam, Bebel úgy hitte, hogy a német vámtarifa nem fog keresztülmenni. A vámtarifa keresztülment, de a német szociáldemokrata pártnak a választások meghozták a vigasztalást és az elégtételt.

Vajjon Bismarck — a Reinhold Begas Bismarckja — ott, a német birodalmi gyűlés palotája előtt, látja-e ércszemével a Bebel pártjának nagy diadalát? Az óriási ember hiába szállt csatába az alakuló társadalom forrongó pártjával. Hiába hivatkozott Moore Tamás versére: a — fátyolos prófétára. A fátyolos prófétának halálfeje volt. Ezért fátyoltalanul nem mert a népnek mutatkozni, különben elhagyták volna hívei. A szocialisták is ilyen fátyolt viselnek, mondotta Bismarck és igazi arcukat nem merik megmutatni. De az ércember tévedett, az óriás megbotlott. A nép megy, óriás csapatokban tódul a fátyolos próféta után, mert a fátyol mögött életet sejt, virulást, szabadságot, boldogságot.

Fabula János.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Hideglelés.

Sályban lakásunk második évében kilelt a hideg s left valami három esztendeig. Néha el-elmaradt egy hétig, egy hónapig, aztán megint elővett.

Nézettek engem orvossal, javassal; beszedtem rengeteg sok kínaport, ittam paprikás pálinkát, parasztnőktől javasolt utálatosságokat, mondtak rám babonás verseket is, én is húzgáltam egyszer imádkozással a fűzfa vesszejét, nem használt végképpen semmi se.

Néha az iskolában jött rám a hideg, s ilyenkor hazaküldött a tanító. Mentem haza a hóval borított réten egymagam.

A nap rásütött a világot borító tiszta fehérségre, amely olyan volt mint a fényezett fehér papiros; a varjak meg rajta, mint fekete betűk.

A fejemet láz melegítette és én kábultan, a szememet a láztól, a napfénytől és hótól hunyorgatva vánszorogtam hazafelé. A nagy rét elhagyott volt és csendes, csak én jártam rajta, én, szegény beteg fiúcska, meg az ott csapatozó egészséges varjak.

A cukorgomba.

Nyáron valaki vendégünk volt. Egy akkora fiúcska is jött velök, mint az öcsém.

Ebéd után én a kertben kószáltam. Mikor kifelé tartanék, akkor lép be az öcsém a vendégfiúval.

Az öcsém kezében egy nagy cukorgombát pillantok meg. Heves vágy támad bennem.

— Béla, add nekem azt a cukrot!

Az öcsém mindenkor ideadott nekem mindent, de most a cukortól nem akart megválni.

— Béla, add nekem!

— Nem, nem.

S odább mentek a vendégfiúval, mintha vele volna testvér és nem velem.

Ez a semmis kis jelenet annyira marcangolta a szívemet, hogy az öcsémet napokra meggyűlöltem s ma is, ha eszembe jut a cukorgomba, úgy érzem, mintha akkor valami nagyot vesztettem volna, valami olyan nagyot, amit az élet nem képes visszaadni többé soha.

Az igazi gomba.

A gombaszedés mindenkor kedves szórakozásom volt. Nem az asztalért szedtem, hanem valami érdekeset éreztem a keresésben és rábukkanásban.

A legelő egy kis futamodásnyira volt tőlünk s eső után bőven termett ott az illatos, vörhenyes csibegomba. Szárazságban meg a pöfeteg fehérlett mindenfelé. Élvezet volt erre rálépni s elpukkantani.

De legjobban a cseperke gombának örültem. Ha jót találtam, mindig gyönyörködtem a fehérségében, alsó gyöngye pirosságában és az illatában.

Egy kép.

Minden évben nehezen vártam a miskolczi téli vásárt. Új naptár akkor került a régi helyére.

Az egyik naptárban egy kép volt, amely ma is eszemben van. Azt ábrázolta, hogy egy fehér lovon ülő méléző arcú ember ballag át sűrű sötét háttérű őserdőn, s előtte igen apró emberek hintáznak virágokon, fűszálakon.

A képnek nem volt aláírása, se magyarázata. S én sokszor eltűnődve, félálomba zsibbadtan néztem ezt a képet. Nem is néztem, éreztem. Éreztem, hogy este van, hogy az erdő csendes; a ló lépései is hangtalanul vesznek el a fűben; a fű illatos, mint a rét kaszálás után.

Aztán mikor lefeküdtem is, láttam a képet: láttam, amint a ló megyen tovább a végtelen erdőségben, a sötétség mindinkább terül, borúl; végre nem látszik se fa, se ló, se ember, minden elvész az illatos csendes feketeségbe. És a fehér ló mégis megyen benne tovább.

Szabó Jancsi.

Az én apám talán az első cséplőgéppel vált gépészsé. Ma már mindenütt műveletlen embereket látok a cséplőgépek mellett. Az én apám azonban úr volt. Sohasem járt kék vászonruhában, hanem igenis keztyüsen, még munkában is. A daróci Péchy gróf — mikor ott csépelte — minden nap meghívta az asztalához: a családdal ebédelt s úgy bántak vele, mint úrral szokás.

Sályban se láttak azelőtt cséplőgépet. Mikor az apám először indította meg, csapatosan állták körül és bámulták a falúbeliek.

Másnap beállít apámhoz a falú egyik, tán első legénye, Szabó Jancsi, s azt mondja:

— Vegyen magához engem, gépész uram, szeretném kitanulni ezt a mesterséget.

— Nem parasztnak való ez, fiam, — mondotta az apám. De a legény másnap, harmadnap megint ott könyörgött. Végre is fölfogadta az apám fűtőnek.

Szép nyúlánk fiú volt: tizennyolc éves, erős. A bajusza akkor kezdett hegybe szállni.

Ez a fiú csodálatos módon élt-halt a masináért. Három esztendeig hű árnyéka volt az apámnak, s még azután is, hogy Sályból elmentünk, fölkeresett bennünket és szolgált nálunk ameddig szolgálhatott.

Máig is előttem van kitérdesedett szürke magyar ruhájában, magas sarkú csizmájában, örökösen fütyörészésre csucsorított szájával, könnyű mozgásával. De nem lett belőle gépész. Csak a kész géppel való bánást tanulta meg, őt azonban ez is kielégíthette. Boldog volt, ha a gőzsípot megszólaltathatta. Nyári hajnalokban tiz percig is üvöltözött vele.

Tera.

A három év alatt míg Sályban laktunk, két cselédünk volt: az egyik Tera nevű. Ez egy piros-pozsgás, csunya, gömbölyű leány volt. A családi nevére is jól emlékszem, de azt elhallgatom. Ezeknek a családjá szegény paraszt család volt, de mindig derült arcú. Az apja is szőke piros ember, s mindig vidám. Ez volt a fuvarosunk is, mikor kirándultunk a kácsi fürdőbe, vagy ha az apámnak máshova volt útja. Házukhoz én gyakorta eljártam. Egyszer búcsú alkalmával ott is lelt ki a hideg. Én, hogy a mulatságot abba ne kelljen hagynom, elbújtam a színükbe, a kocsijukra, amely meg volt rakva szénával. S ott a széna tetején eldőlve reszkettem és delirizáltam.

Terának sok nótája közül kettőre emlékszem különösen. Az egyik volt a Csehó Pista nóta:

Amoda van egy nagy deszkakerítés,
Csehó Pista lova abban legelész.

A másik nóta:

Fekete városban fehér torony látszik,
Látom a rózsámat: most mással játszik.

Mind a két nóta hosszú volt, de megtanultam tőle. Csehó Pistának meg a fekete város szerelmesének a tragédiája úgy előttem volt, mintha festett képben látnám. S ezekben éreztem először a költészetnek szent borzongásait.

Egyszer a szülőim a miskolci vásáron voltak. Hozzánk be volt rendelve Szabó Jancsi is, hogy vigyázzon reánk, Jancsinak a szeme azonban nem annyira rajtunk volt, mint inkább mindig Terán. Nem velünk játszott, hanem azzal. Ölelgette, birkózott vele. S a Terának ez tetszett, mert hiszen vidám volt. Este meggyújtottuk a lámpást és figyeltünk minden kocsizörgésre, de a szülőink késtek.

Egyszer azt mondja Szabó Jancsi:

— Fogadjunk, hogy én úgy lecsavarom azt a lámpást, hogy a lángja nem látszik, oszt mégis ég.

Le is csavarta. A szoba elsötétedett. Én nem értettem, hogy mi van ezen csodálni való, s nem is emlékezném reá, ha a sötétség nem untatott volna, hogy olyan sokáig tart.

Folytatjuk.

ÚJ KÖLTŐK.

Walling Günther:

Letörve.

Az élet ezer útja hívogatta,
Ráfénylett Mercur vörös aranya;
Szerezz karddal hírt! — mondta büszke apja;
Szolgálj istent! — szólt a szelid anya.

De ő nagy-messze nézett, hol ragyogva
Mintha egy bűvös nő köszöntené —
És hívná, csalná tündöklő magosba,
Úgy nyujtva lantot és babért felé.

Nem tétovázott, csak ment, ment utána,
Megvetve oltárt, kardot, aranyat...
Ment, ment dalolva útján s meg se látva,
Mögötte minden híd hogy leszakad.

S im évek multán fáradt-szomorúan
Egy halvány férfi áll előtted, — ő!
Dala elhangzott, feje koszorútlan;
Jövője, multja már csak temető.

Hiába tört az álmkép nyomába,
Hogy halhatatlan-dicsővé legyen.
Nem lett övé az istenek hazája
S most emberek közt is oly idegen.

Egy-két jobb nótát ha dalolt is éppen,
Mi haszna? Olyan kéjt, vagy bánatot,
Mely minden-minden szívet megigézzén,
Olyat dalolni ő sohasem tudott.

Most vén már és kór. Véré t láz zilálja,
Az a fakó arc úgy tüzel bele...
S haló szíven im úgy vonaglik át ma
Végsőt lobbanva egész élete.

S mintha elébe tűnnék íme újra
Ama csodás nő... Gyászos, szomorú...
Kezében még a lant, de tépve húrja
S babér helyett csak egy sírkoszorú.

«Mit akarsz?!» — sír az agg föl, ámde ajka
Lelankad... Lelke most ért végre célt...
S valami árnyék mintha föl kacagna:
«Ki tehet róla, hogy hiába élt?!»

Fordította: Telekes Béla.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

23.

— Azok elmúltak. Kár értük. Huszonnégy éves koromban — istenem. Szegény voltam és gyönyörűségesen nagyra-vágyó. Asszonyok szerettek. És hogyan! Jó volna neked ezt egyszer elmondani. Mert, azt hiszem, olyan dolgokat mondhatnék, amiket soha férfi át nem élt! Lásd, hogy dicsekszem. Ez is egy új fogás. Kíváncsivá akarlak tenni. Nohát, igen. Volt ifjúság, volt szerelem, fölséges nagy bolondságok.

— És most?

— Te bolond. Egy negyven éves férfiúval beszélsz, aki művész, Párisban élt s akit asszonyok titkon egymásnak beajánlottak. No ne pirúlj. Ez így van. Mit tehet az ember? Elkergetni őket nem lehet. Nem szabad.

— De ilyen nyíltan panaszkodni! Nem szégyenli?

— De szégyenlem. Veled szemben nem tehetek mást, mint hogy színt vallok. Talán ez visszariaszt egy kicsit tőlem. Ha ugyan hajlandó vagy belém szeretni. Mert talán nem is vagy hajlandó. Csak úgy akarsz megsemmisíteni. Szerelem nélkül. Ez mégis rossz volna.

— Mért beszél mindig halálról, megsemmisülésről? Ezt igazán nem értem. Tőlem egész nyugodtan élhet. Én nem bántom. Se szerelemmel, se szerelem nélkül. Furcsa, hogy így kinézett a hóhérjának, holott azt sem tudom, egyáltalán vagyok-e egy kis hatással magára. Lehet, hogy amiket mond, csupa tréfa. Össze-vissza beszél mindent. Az egyik percben fél tőlem, a másikban kacérkodik velem. Hol rámijeszt, hol megjósol magának. Ez egy óriási vegyűlék, amin nem látok keresztül. Mondja csak meg őszintén: mit akar velem? Mit gondol rólam? Mit vár tőlem? Beszéljen egyszer világosan, hogy világosan felelhessek én is. Így sohasem fogjuk egymást megérteni.

— Annál jobb. Ne is érts. Hát azt hiszed: én értelek téged? Én ismerlek? Mentől tovább látlak, annál kevésbbé talállak meg. Nem tudom ki vagy. Egyet tudok csak, hogy jó volna téged megragadni és rohanni veled, el messze, egy magányos helyre, tenger mellé, ahol senki sincs, csak mi ketten.

— És ott? kérdeztem kipirulva, reszketve, alig hallható hangon.

— Ott—nagyon szeretni téged, aztán beledobni a tengerbe.

— Örültség — mondtam — élni, élni! Soká, ameddig csak lehet s amilyen szépen csak lehet.

— Óh hogysisne! Te kis állat. Élni, úgye? Hogysisne! Talán velem! Azt hiszed? Meddig? Egy évig? Hat hónapig? Két hélig? Aztán megint egy mással? Nem? Mert mindig akadnak majd, akik téged elragadnának! És akkor otthagynál engem, a negyven éves faunt, te önző nimpha te — utálatos!

A fejemet lehajtottam és sírni kezdtem. Rám kiáltott.

— No mi az? Mit csinálsz? Így elrontod az egész dolgot. Tartsd úgy a fejed, ahogy az elébb volt. No, szépen. Ugy.

Odajött. Igazgatott a ruhámon, a fejemet fölemelte és visszament az állványához. De kissé, úgy látszott, meg van hatva. Letette a palettát, leült egy székre és maga elé nézett.

— Mi lesz velünk? susogta és a két kezébe fektette az arcát. Mi lesz velünk?

— Szeretni fogjuk egymást — mondtam neki és oda mentem hozzá, átöleltem a fejét.

— Ne, ne bánts! Hagyj békét! Ne érints. Ül vissza a helyedre.

— Elkerget magától? Miért? Hiszen tudom, hogy szeretne itt tartani. Tartson itt. Szépen, melegen.

Leültetett a székre, ő maga a földre ült, a lábaimra hajtotta a fejét.

— Hát te semmit sem tudsz? kérdezte lágy, majdnem síró hangon. Te nem tudsz semmit?

— Mit kellene tudnom? Hogy szeret? Tudom.

— Nem igaz. Nem szeretlek. De mért nem, tudod?

— Nem.

— Hogy meg kell halnunk, nekem vagy neked. Azt nem tudod?

— Miért kellene?

— Miért? Hát nem érzed? Ejh, semmit sem érzesz. Olyan vagy, mint egy parasztleány. Nem vagy te művész.

Fölkelt. Ott hagyott, az ablakhoz ment. Nem mertem mozdulni. Ott ültem egy helyben. Vártam, hogy szóljon hozzám. Hogy kérdezzen valamit.

Egyszerre visszafordult. Csupa mosoly az arca. Mellém állt, megsímogatta a fejem. Majd lehajolt, az arcát az arcomhoz szorította.

— Hejh, kis lány, bizony várhatott volna még.

— Én? Kire?

— Hát én rám! Én rám. Én rám. Nem kellett volna annyira sietni.

Rábámultam. Szerettem volna nem érteni.

— Igen, igen. Úgy van ahogy mondom. Maga igen kis semmi. Nem érdemli meg, hogy itt lásson. Mert én sokkal különb vagyok mégis. Első sorban ember. Aztán egy nemes állat, akit az ösztöne, miután sokáig bolonddá tartotta, mégis csak oda vitt, ahol a párja van. Idehozott. De maga, kis verébnő, ugyancsak türelmetlenkedett. Kóbor kakukfinak helyet adott ott, ahová engem várt. Ez szégyen.

— Én? Mit akar? Mit beszél? Honnan tudja? Ne bántson. Mért bánt?

— Igazad van. Dobj ki. Mit fecsegek itt kellemetlenségeket. Mégis csak arczátlanság. Egy szép fehérruhás leánynak nyugodt arcára kergetem a pírt. Micsoda gazember vagyok én és micsoda ostoba fickó! Mintha bizony jogom volna itt vádaskodni. Csak egy szót is ejteni. Miért? Azért hogy egy leány, aki már nagyon elkészült az életre, nem várta míg hozzá elérkezem? Ki mondja, hogy várnia kellett volna? Óh nem. A jó kis fiatalságra le kell csapni és jól kizsákmányolni, mert elszalad. Úgy? No, igazad volt. Látszik, hogy bölcs voltál már hat hónapos korodban. De csak mégis, ne lettél volna olyan nagyon.

Elhallgatott. Majd újra kezdte.

— De hát boldog vagy-e legalább? Az vagy-e? Mi nagy üdvösség a szerelem, mellyel másnak tartoztál, mint akinek adtad? Csodálom, hogy meg nem fojtott, meg nem ölt? A csókja hogy rajtad sebet nem ejtett.

Elhúzódtam tőle messzire. Úgy néztem. Az ajka is sápadt volt. Reszketett. Én is. Csak ültem lesütött szemekkel, összeszorított ököllel és magamba súgtam:

— Nem sírni! Nem sírni. Most még nem. Majd ha elment. És akkor örökké.

— Úgye megszorítottam? — kezdte újra. — Nagyon fájhat, amit mondtam. Nem kellett volna így beszélnem. Mondtam már, hogy nincs hozzá jogom. Hát én mi vagyok? Hát én mit tettem? Borzasztó! Bántani merlek, amért egy pár orvul esett csók ért. De én! De én! Ismersz-e te engem? Miért hallgatsz rám? Kacagnod kellene a bolond szavaimon. Ehelyett itt ülsz, reszketve, fehéren, némán magadra vallasz, mint valami bűnös. Nem vagy az, no, nem vagy az. Az én szépséges lányom vagy. Az én nagy gyerelem. Az én igaz társam. Tudod mit, én nem haragszom rád. Te se haragudj. Szeressük egymást.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

23.

— Helyes! Csak azt gondold meg, hogy nem vagy egyedül: neked testvéreid is vannak. — Katisa rá se hallgatott.

— Igen; mindig tudtam, csak most nem gondoltam meg, hogy ezen a világon nem várhatok senkitől se mást, mint hamisságot, csalárdságot, ármányt, meg hálátlanságot, a legfeketébb hálátlanságot...

— Tudod-e, vagy nem tudod, hol van az a végrendelet? — kérde hirtelen a herceg, miközben arcát megint előfogta az ideges rángás.

— Igenis, bolond voltam, hogy hittem az embereknek, hogy szerettem őket és feláldoztam magamat értük. Csak az boldogul, aki aljas és gonosz. Ismerem ezeket az áskálódásokat!

Katisa fel akart állni, de a herceg kezénél fogva tartóztatta. Ez a világfájdalom és keserves csalódás kifejezésével tekintett végig a hercegen.

— Hiszen ráérsz! — szólt Bazil. — Ne felejtsd el, hogy a dolog beszámíthatatlan állapotban, haragban és betegségben történt és már rég el van felejtve. A mi kötelességünk, drágám, az, hogy helyre hozzuk ezt a hibát és hogy megkönnyítsük utolsó perceit szegénynek és megakadályozzuk abban, hogy ezt az igazságtalanságot elkövesse; ne engedjük kimúlni avval a tudattal, hogy annyi embert boldogtalanná tett...

— Annyi embert, aki mind feláldozta magát érte! — lihegte a hercegnő, s ismét fel akart állni, de Bazil nem engedte. — De ő soha se bírta mindezt megbecsülni. Nem, mon cousin, meg fogom jegyezni magamnak, hogy soha ezen a világon ne számítsak hálára, hogy ezen a világon nincs se igazság, se tisztesség. Ezen a világon ravasznak és gonosznak kell lenni.

— No, no, csillapodjál! Ismerem a te jóságos szívedet.

— Hagyj békében, nekem nincs szívem.

— Ismerem a te jó szívedet — ismétlé a herceg, — meg bírom becsülni a te barátságodat és kívánom, bár te is úgy vélekednél rólam, mint én terólad. Csillapodjál egy kissé, hadd beszéljünk meg

a dolgot, amíg itt az ideje — talán csak egy nap, talán már csak néhány óra. Mondd el nekem, mit tudsz a végrendeletről: főképen, hogy hol van. Neked tudnod kell. Vegyük elő és vigyük a grófhoz. Ő valószínűleg már megfeledkezett róla: szívesen meg fogja semmisíteni. Azt magad is tudod, hogy legszentebb óhajom az ő kívánságát teljesíteni: hiszen éppen avégből jöttem is. Csak azért vagyok itt, hogy segítségére legyek neki és neked.

— Most már értek mindent. Tudom, hol van a csalárdság. Tudom jól — mondá a hercegnő.

— Nem arról van szó, édesem.

— Igen, az ön kedves protégée-je, a drágalátos Anna Mihajlovna, akit még szobalányomnak se fogadnék, ez az undok, tolakodó személy . . .

— Ne töltsük az időt hiába!

— Ah, ne is beszéljen! Múlt télen is itt járt és annyi aljasságot beszélt a grófnak mindnyájunkról, különösen Sophie-ról, hogy el se mondhatom, micsodákat. A gróf belé is betegedett és két hétig látni se akart bennünket. Tudom biztosan, akkor írta meg azt a förtelmes végrendeletet; de azt hittem, hogy az az írás egészen érvénytelen.

— Hiszen erről van szó! Miért nem mondtad mindjárt?

— A mozaik levéltárban van, a gróf vánkosa alatt . . . Most tudom . . . Ha bűnnek, nagy bűnnek tartom is, mégis gyűlöletet érzek az iránt a csöcselék iránt — mondá a hercegnő, csaknem kiabálva.

— Minek is lopódzott ide miközénk? De meg fogok neki mindent mondani! Eljön még az ideje annak is!

XIX.

Ezenközben Pierre, akiért kocsival küldtek Rosztovékhoz, megérkezett Anna Mihajlovnával (aki nagyon szükségesnek tartotta, hogy elkísérje az ifjút). Midőn a koci megállt a szalmával behintett kövezeten, a hercegnő észrevette, hogy az ő vigasztaló beszéde alatt Pierre édesen elaludt a koci szögletében. Felköltötte s kiszálltak. Pierre csak ekkor kezdett arról eszmélni, hogy haldokló atyját fogja most viszontlátni. Észrevette, hogy nem a díszlépcsőn, hanem csak valami hátsó feljáraton mennek fel. Amint a kocsiból kilépett, két alak hirtelen hátraosont a lépcsőházból a fal árnyékába. Pierre megállott s a homályban még több ilyen alakot bírt kivenni. De se Anna Mihailovna, se a lakáj, se a kocsi, akik szintén okvetetlenül láthatták őket, nem méltatták figyelemre. «Valószínű-

leg itt kell ezeknek lenniök», — dönté el a dolgot Pierre és tovább sietett Anna Mihajlovna után. Ez szapora lépésekkel ment végig a gyengén kivilágított, szűk lépcsőzeten és nógatta a mögötte elmaradt Pierre-t, aki ugyan nem bírta felfogni, miért kell neki egyáltalában elmennie a grófhoz, se azt, hogy mért kell éppen a hátulsó lépcsőn mennie, de Anna Mihajlovna erélyes sürgetéséből ítélve megnyugodott abban, hogy ennek mindenesetre így kell lennie. A lépcső közepén majdnem belebotlott néhány vödröt cipelő szolgafélébe, akik csoszogva jöttek lefelé, falhoz lapultak, hogy utat engedjenek Pierre-éknek és nem árultak el semmiféle meglepettséget, hogy őket itt látják.

— Itt van a hercegnők lakosztálya? — kérde egyiküktől Anna Mihajlovna.

— Itt, — válaszolta a szolga nyers hangon, mintha mostan minden szabad lenne, — az első ajtó balra.

— Hátha a gróf nem is hivatott, — szólalt meg Pierre, miközben felértek az előszobához: — talán inkább visszamennek a magam szobájába. — Anna Mihajlovna megállt, hogy Pierre utolérje.

— Drága barátom, — szólt hozzá ugyanavval a bátorító cirógatással, amivel délelőtt a fiát unszolta, — higgye el, magam is éppen úgy félek, mint ön; de legyen férfi!

— Hát tényleg bemenjek? — kérde Pierre és barátságosan nézett szemüvegén át Anna Mihajlovnára.

— Kedvesem, feledje el mindazt az igazságtalanságot, amit ezek velünk szemben elkövettek. Gondolja meg, hogy ez az apja... Meglehet, hogy a halálán van. — Felsóhajtott. — Úgy megszerettem Önt, mint a fiamat. Bízzék bennem Pierre. Nem fogom szemeim elől téveszteni az Ön érdekeit.

Pierre nem értett semmit; mindig csak arra gondolt, hogy ennek így kell lennie és készségesen követte Anna Mihajlovnát, aki benyitott az előszobába. A kuckóban a hercegnők egyik öreg cselédje ült és kötött. Pierre sohase volt még a háznak ebben a felében és nem is tudta, hogy ezek a helyiségek egyáltalában léteznek Anna Mihajlovna a szobalánynál, aki éppen arrament egy vizes palackkal, a hercegnők hogylétéről kérdezősködött és beljebb tuszkolta Pierre-t a kőfolyosón. Az első ajtó balfelől a hercegnők szobáiba nyílt. A szobalány, siettében (és az egész házban minden sietségben történt mostanság) nyitva felejtette az ajtót, úgy, hogy Anna Mihajlovna és Pierre akaratlanul is bepillantottak abba a szobába, ahol mély

beszélgetésbe merülve egymás közelében ültek az öreg hercegnő és Bazil herceg. Amint ez megpillantotta a jövevényeket, türelmetlen mozdulatot tett és hirtelen visszahajolt. A hercegnő felugrott, odarohant az ajtóhoz és teljes erejéből becsapta. Ez a hevesség annyira nem fért össze a hercegnő megszokott nyugodtságával és az a rémület, ami egyszerre kiült Bazil herceg arcára, annyira nem illett az ő gögös magatartásához, hogy Pierre meghökkent és szemüvegén át kérdőleg nézett vezetőjére. Anna Mihajlovna nem mutatta, hogy csodálkozik; könnyedén felsóhajtott és elmosolyodott, mintegy jelezve, hogy ő erre el volt készülve.

— Legyen férfi, kedves barátom. Én majd őrizni fogom az érdekeit, — szólt és továsietett vele a folyosón.

Pierre még mindig nem értette, miről van szó, meg hogy mit jelentsen az, hogy őrizni fogják az ő érdekeit. A folyosóról bejutottak egy félig kivilágított terembe, amely a gróf fogadótermébe nyílt. Ez egyike volt azoknak a díszes, fűtetlen helyiségeknek, amiket Pierre a díszlépcső felől ismert. A szoba közepén egy üres kád állt, a szőnyeg pedig tele volt fecskendezve vízzel. Egy lakáj és egy templomszolga jött velük szembe, lábujjhegyen, füstölővel, ügyet se fordítva rájuk. Bementek a Pierre-nek annyira ismeretes fogadóterembe, amelyik a szőlőlugasba nyílt s a melyben ott díszlett Katalin cárnő mellszobra és életnagyságú arcképe. A fogadóteremben még mindig ugyanazok ültek, mint azelőtt, sőt majdnem ugyanabban a helyzetben. Hallgatva néztek fel a belépő Anna Mihajlovna halvány, kisírt arcára és a hatalmas, kövér Pierre-re, aki lehorgasztott fejjel, hűségesen követte az öreg hercegnőt.

Anna Mihajlovna arca kifejezte a tudatát annak, hogy a döntő pillanat közel van; a pétervári nagyvilági hölgyek biztos fellépésével jött be a terembe, Pierre-t el nem bocsátva maga mellől és még bátrabban viselkedett, mint délelőtt. Tudta, hogy kétségkívül fogadni fogják, mert magával hozta azt, akit a haldokló látni óhajt. Egy gyors tekintettel végigmérte mindnyáját s megpillantván a gróf gyóntató atyját, egyszerre, mintha kisebbé lett volna, pedig meg se hajolt; odatipegett hozzá alázatosan és megáldatta magát.

— Hála Istennek, — szólt a lelkészhez, — hogy még jókor itt van: úgy féltünk mi, rokonok. Ez a fiatalember . . . a gróf fia — tevé hozzá sugva. — Rettenetes pillanat!

E szavak után az orvoshoz ment.

— Kedves doktor úr . . . ez a fiatalember a gróf fia . . . Van még remény?
Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

AZ ALMOK TÜKREBEN. Ismeretes, hogy alvás közben gyakran vannak oly érzései az embernek, amelyek ugyan csak vajmi távolról felelnek meg a valóságnak, de azért közelről kapcsolódnak hozzá. Ha egy alvó embert könnyedén megcsipnek, felébredve alkalmasint azt fogja mondani, hogy álmában egy egész raj darázs vette üldözőbe, vagy más eféle fogja vonatkoztatni az éber állapotban alig fájdalmas csipést. Vagy: meleg vízzel telt palackot érintünk egy alvó ember talpához: azt álmodja, hogy forró láván vagy izzó vaslemezeken járkált. Mindezekben és sok más ezer esetben az történik, hogy a valóságos érzéklést az illetők más tárgyra vonatkoztatják, mint amely valóban szerepel és amellet, hogy kiforgatják eredeti jellegéből, egyszersmind meg is nagyítják.

Ezek az esetek azonban legfeljebb csak érdekeseek; gyakorlati jelentőségük nincs. Másként áll a dolog azokkal az alvás közben tett érzékletekkel, melyeket nem lehet külső okokra visszavezetni és amelyek eredete, úgy látszik, magában az organismusban van. Ilyenek főleg azok az érzéklések, melyek gyakorta ismétlődnek, még pedig változott körülmények között és egészen azonosan. Ilyenkor joggal lehet felvetni a kérdést, vajjon ezeket az álmokat nem bizonyos belső, de még homályos érzékletek okozzák-e, melyek valamely zavar-

nak vagy kezdődő sérülésnek, következképen a szervezet valamely kezdődő bántalmának a bejelentői? Ha igen, úgy bizonyos álmok valóságos proféciák, helyesebben mondva: bőszes diagnostikai útmutatások, melyek felhívják a figyelmet valamely kóros folyamat felismerésére.

És hogy ez a föltevés nem a fantázia terméke, arra bizonyossággal szolgál egy francia orvos: dr. Bougon, aki a *Naturaliste* legutóbbi füzetében a tények sorozatával támogatja, hogy mily hasznos lehet az álmok figyelembevételével némely betegség kezdődő stádiumának felismerésére. Különösen jellemző az egyik eset, amely arról szól, hogy dr. Bougon egy paciense aki napközben semmi fájdalmat sem érzett, éjszakánként folyton meg folyton azt álmodta, hogy a nyelve alatt egy nagy daganat van, amelytől majd hogy meg nem fulad. Az orvos, akit e csökönyösen ismétlődő álmok figyelmessé tettek, behatóbb vizsgálat után úgy is találta, hogy az illető paciens nyelve alatt egy gyuladós folyamat indult meg, amelynek ingerei napközben, az egyéb érzéklesektől elnyomva, észrevétlenek maradtak, de éjszaka, amikor zavartalanul fejthették ki hatásukat, alvás közben vehemens fájdalmakat idéztek elő.

A makacs álmok tehát nem oly semmibeveendők, mint a rövidlátó felvilágosodottság hiszi; figyelmet és nyomozást érdemelnek és aki meg nem érti a beszédüket, meg-

eshetik, hogy egy meg nem előzőtt bántalom kifejlődésének a kárával fizet e süketségért.

A VILLÁM SZÍNKÉPE. Az észak-amerikai Harvard-observatorium csillagászai legutóbb megcsinálták, ami eddig még senkinek sem sikerült: spektral-analysis alá fogták a villámot és elkészítették a színeképét. A készülék, melyet erre a célra használtak, egy prismaticus lencsével ellátott távcső, melyet az égboltozatnak arra a részére állítottak be, ahol különösen ragyogó villámlások látszottak. Az így előállított színeképek nem mindegyike egyforma. A csíkok egy nagy része, úgy látszik, hogy a hidrogéntől eredt. A legérdekesebb a villám e színeképeiben, hogy igen közeli hasonlatosságot tüntetnek fel a Perseus új csillagának, valamint más, újonnan felfedezett csillagoknak színeképeivel. E hasonlatosság jelentősége igen nagy, amennyiben, úgy lehet, új világosságot fog vetni úgy a villámlás, mint az új csillagok keletkezésének rejtélyeire.

A RÁK VÖRÖS SZÍNE. Amilyen köztudomású dolog az, hogy a főtt rák vörös, olyan kevesen tudják a tulajdonképeni magyarázatát annak, miképen festheti meg a forró víz a rák testét vörös színűre? Ennek a színváltozásnak oka az, hogy a ráknak teste kétféle állati festéket, u. n. pigment-et tartalmaz: egy piros és egy kékes színűt. E kettőnek a keveréke adja meg aztán az élő rák sajátos színét. A meleg hatása alatt a kékes pigment elveszti életképességét,

és a piros szín diadalmaskodik. A melegségen kívül különben még egyéb hatások is befolyásolhatják a rák színét. Így bármilyen savval kevert vízben vagy alkoholban épp úgy megpirul a rák, mint a forró vízben. Természetes befolyások is nagyon módosíthatják a rák színét. Van sok rákfaj, mely természeténél fogva már vörös, főleg olyan vizekben, a melyekben sekély vagy átlátszó voltuknál fogva erősen ki vannak téve a nap sugarainak; tehát az erős és tartós fény is olyan pusztító hatással van a kékes pigmentre, mint a nagy meleg.

AZ ARZÉNIKUM. Szinte hihetetlen, milyen nagy élettani fontossága van ennek a legfélelmetesebb, leggyilkolóbb méregnek. Az arzénikum nemcsak természetes táplálékainkban nélkülözhetetlen, hanem szervezetünknek eleve is könnyen kimutatható vegyi alkotórészét képezi. A hajban, körömben, bőrben egyaránt kimutatható. Csak a beleből hiányzik. Éppen ezért szükséges, hogy táplálékainkban előforduljon és tényleg, a legdúsabb tápláló anyag, mint a kenyér és tojás, nagy adagban tartalmazza is az arzénikumot. A madártojás arzénikumtartalma természetesen a fejlődő madár-embryó létfeltétele. A tyúktojás átlag $\frac{1}{200}$ milligrammot tartalmaz s ennek legnagyobb része a tojássárgájára jut. Az emberi szervezet is megfelelő arányban tartalmazza ezt a veszedelmes mérget s alig van sejtszövet, amely meg tudna élni nélküle. Tehát alaposan meg kell mérgezve lennünk, hogy megélhessünk!

A forradalom.

FEGYENC-KONKURRENCIA. Heureka! Örvendjen mindenki, akinek szíve van! Diadalát üli ugyanis a humanizmus és a méltányosság. Az érzékeny szívek pedig repesni fognak a boldogságtól, hogy a jóság, a könyörület immár felkarolja azokat is, akik annak ellenségei szoktak lenni: a gonosztevőket, a rablókat, gyilkosokat, tolvajokat. Ezt a nagy örömet hirdetjük pedig egy hír nyomán, amit a lapok a rideg közgazdasági rovatba soroztak. Arról van ugyanis szó, hogy a börtönök és fegyházak lakóit a szabad ég alá, a viruló természetbe vezetik és szőlőmunkára fogják, amelyért aztán 60 krajcár napibért kapnak, ami a rabnak rengeteg summa. A zemplénmegyei földesurak kérelmére történik ez, amely kérelmet akkép indokolták, hogy Zemplénből nagyon is kivándoroltak az emberek, úgy hogy nincs elég munkás. Így aztán jól jönnek ki az urak is, a rabok is. Ám úgy áll a dolog, hogy Zemplén mégis csak nem oly üres, mint azt hinnők. A parasztembernek nincsenek különös hajlamai, így nincsen kalandvágya. Csak az urak

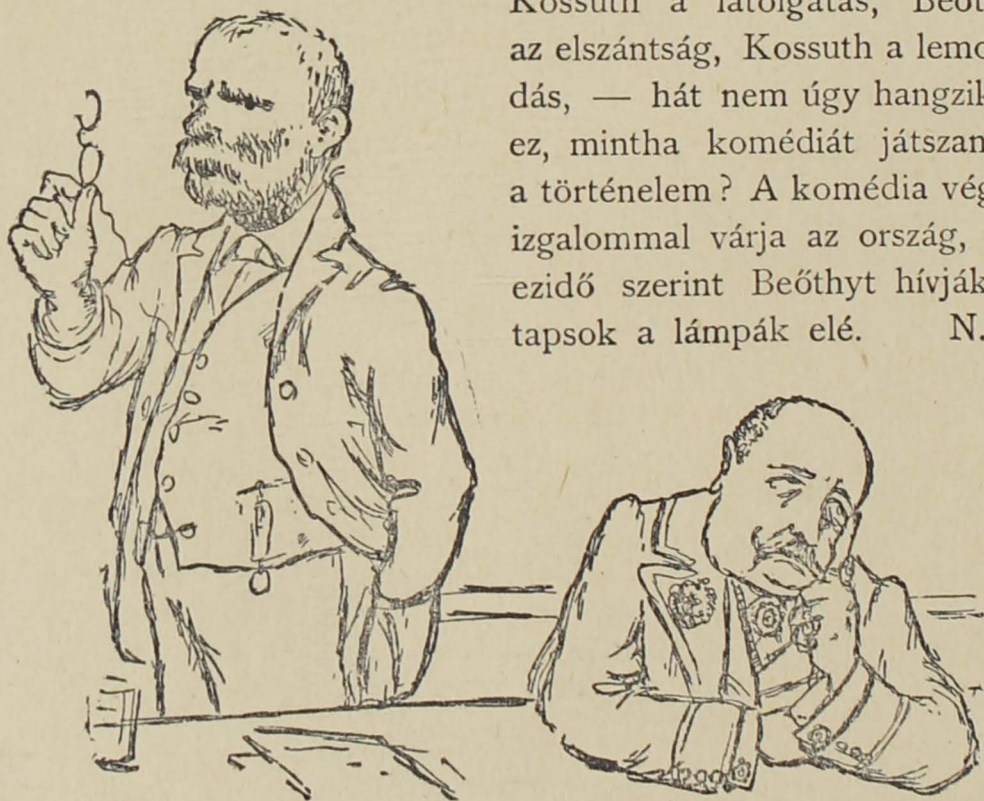
teszik meg, hogy más világokat, más embereket keresnek föl szórakozás és tanulmány kedvéért és csak az kerekedik a szegény ember közül a nagy útra, akinek már az otthon való kicsi útját lehetetlenné tette az élet. Zemplénben van még munka, van tehát ott ember is. Csak az van a dologban, hogy ezek az emberek nem az államadta lakásban, nem az államadta kosztos élnek és így szörnyen szerénytelenek. Nekik nem elég a nagy nyári munkában hatvan krajcár, nekik valamivel többet kell fizetni, vagy negyven krajcárral többet. Most azonban hogy ez a fegyházból kikerült konkurrencia cseppent közéjük, bizonyára meg fognak okosodni. Alkalmazkodni fognak és így ideális állapot lesz ebben az országban. A munkásember előtt két út lesz. Vagy ő is szert tesz állami lakásra és állami kosztra, mint fehér egyenruhás konkurrencsei és közéjük áll, ami utóvégre nem is oly nagy dolog, vagy pedig megy a többi után — Amerikába. Így aztán nem marad itt senki más, csak fegyenc és — úr.

Beőthy Ákos beszél.

Az ernyedő obstrukció életében döntő mozzanat volt Beőthy Ákos beszéde. Ez a torzonborz, Diogenes formájú bölcs, aki a tudás, tapasztalás, világlátottság szilárd polcáról emelkedett egyszeribe egész a forradalom extázisáig, végképpen eldöntötte azoknak az apró hősöknek az útírányát, akik kiabáltak, mert kiabálni könnyebb, mint halk logikával beszélni, de egy kicsit mindig megdöbbenek, amint egy jéghideg hang számon kérte tőlük, hogy hova mennek, mire törnek.

Pusztán véletlen, hogy Beőthy Ödön fia a beszéde alkalmával Kossuth Lajos fiának szomszédságába került. Véletlen, de mégsem lehet kitérni babonás szimbóluma elől. Ime, hogy megcserélődik a fiúknál az apák szerepe! A bölcs mérséklet emberének fia most az «ultima ráció» elszánt harcosa és az intranzigens politika apostolának fia komoran fordítja félre aggodalmas ráncokba vont arcát. Beőthy a harcra-készség,

Kossuth a latolgatás, Beőthy az elszántság, Kossuth a lemondás, — hát nem úgy hangzik-e ez, mintha komédiát játszanék a történelem? A komédia végét izgalommal várja az ország, de ezidő szerint Beőthyt hívják a tapsok a lámpák elé. N.

JÖVENDŐ

1903. JULIUS 19.

A parlament.

Tíz férfiú.

Csemegi Károly kézirataiból.

A gazdálkodó levele.

Az új választás lehetősége.

Ujházy: Régi nagy színészekről.

Stijn Streuvels: Egy baleset.

Elfeledett költők.

Bródy Sándor: Külföldi regényírók.

Heltai Jenő: A datolya-ember.

Fabula János: Richter és Bebel.

Gárdonyi Géza: Gyermekkor emlékeim.

Új költők.

Erdős Renée: Egy leány élete.

Tolstoj Leo: Háború és béke.

Természettudomány.

A forradalom.

N.: Beőthy Ákos beszél.

Hirdetések.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

Szeszélyes nyár.

A szép, verőfényes nyár cserben hagyott bennünket. A derűs égbolt csapodár lett hozzánk és amíg tegnap még a kabátot is legombolta rólunk, ma már ólmos hűvössége a felöltőt is kikeresteti velünk a szekrény mélyéből. Tegnap még izzadtunk, ma már didergünk. Lawn-tennisz ruhával indulunk el sétálni és — náthával térünk vissza.

Veszedelemes időjárás! A test lappangó betegsége, az alattomos reuma és köszvény gomba módjára tör elő e vizegyes időkben és akik a természet szépségeit akarták élvezni nyár szakán, — a szobában fájlalják hasogatózó tagjaikat. Valóságos áldás ily időkben a V é r t e s-féle sósborszesz, amely egyetlen hatásos gyógyszer a reuma és csúz fájdalmai ellen.

V é r t e s-féle Ferenc-pálinka (sósborszesz):
1 üveg 30 fillér, 1 és 2 korona.

Kapható gyógyszertárakban, drogueriákban és fűszerkereskedésekben, valamint közvetlenül V é r t e s és Társa gyárából Lugoson.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 35—21.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS

IRODALMI és NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST,

V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminezkét géppel (kétszimyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtók-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Saját betűöntőde,
galvanoplasztika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráruháza.

Első év, 24. szám.

1903

Budapest, július 26.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

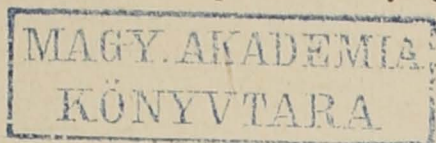
Ara **20** fillér.

Kiadóhivatal
Honvéd-u. 10

Egy hónapra
Egy korona.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Az új választás lehetősége.

Edvi Illés Károly a most időszerű kérdésben — a jogászvilág előtt — a legelső szaktekintély. Éppen ezért az országgyűlés felosztatásának tárgyában a «Jövendő» számára írott cikkét készséggel adjuk közre, bárha nem vagyunk abban a helyzetben, hogy annak okfejtését mindenben aláírjuk.

A politikai helyzet elfajulásának egyik jelensége az, hogy ma már kétségessé akarnak tenni és komolyan vitatnak oly alkotmányjogi kérdéseket is, amelyeket ez ideig mindenki vitátlannak tekintett.

Feloszlatható-e az országgyűlés ex-lex idején? E kérdésre néhány hónap előtt magyar ember még alig felelt volna igenel, — akár tudta a törvényt, akár nem. Ha tudta: azért, mert a törvényt akkor mindenki így értelmezte; aki pedig nem tudta a törvényt: azt alkotmányos érzése vezette ugyanez eredményre. Ma már ez nem így van. Az obstrukció oly áldatlan helyzetbe sodorta az országot, hogy ennek ellenében politikusok és jogászok egyiránt keresik a kisegítő eszközöket. E hazafias buzgalmukban azután könnyen érthető módon jutnak oly térre is, a melyen a jog és a törvény már kisiklik lábaik alól.

Akik azt hiszik, hogy az országot válságos helyzetéből a képviselőház felosztatása és új választások elrendelése által menthetné meg: azok úgyszólván keresik az alkotmányjognak és a törvénynek oly értelmét, a mely ezt lehetőnek tünteti fel. Törvényeink fogyatékosága mellett csak természetes, hogy aki ilyesmit keres, az célját el is éri.

A törvény azt mondja, hogy a király «bármely okból» feloszlathatja az országgyűlést, — csak oly időben történjék ez meg, hogy az új országgyűlés a jövő évi költségvetést még abban az évben tárgyalhassa. Aki csak

e szavakat ragadja ki a törvényből: az könnyen úgy okoskodhatik, hogy a folyó évi költségvetés hiánya nem akadály, mert hisz az országgyűlés még ez évben összehívható; de nem akadály különösen azért, mert a törvény mindig a jövő évi költségvetésről beszél s nem a folyó éviről, — ami nagyon természetes: mert az idejű költségvetés nem léte éppen az az ok, mely a ház munkaképtelenségét jelentvén, a felosztatást előidézti.*

Ha már most az efféle okoskodással szemben hangzatos cikkeket olvasunk arról, hogy az országgyűlés felosztatása ex-lex idejű alkotmányellenes, s hogy miután a király esküvel fogadta az alkotmány megtartását, a felosztatás törvényenkívüli állapotban a királyi eskü megszegését is jelentené: az ilyen hazafias frázisok csak hangulat előidézésére alkalmasak, de magukban véve mit sem bizonyítanak.

Az sem tartozik a kérdés megítéléséhez, vajjon eredménnyel járna-e most a képviselőház felosztatása s ennek helyébe új országgyűlés összehívása. Mert ha a felosztatás törvénybeütköző és alkotmányellenes: úgy ezt még az esetleges eredmény sem igazolhatná.

A kérdés tehát jogász és politikus előtt első sorban az, hogy mit rendel a törvény; nevezetesen: igaz-e az, hogy esetleg éppen az idejű költségvetés nem léte lehet az az ok, a mely a ház munkaképtelenségét jelentvén, a felosztatást előidézheti?

Ez mindenekelőtt azért nem igaz, mert a képviselőház munkaképtelenségének okozója nem az idejű költségvetés nem léte, — hanem éppen ellenkezően: a háznak egészen más okból származó munkaképtelensége idézte elő azt, hogy még maig sincs költségvetés. Tehát a ház munkaképességét kell helyreállítani s azután majd lesz költségvetés.

De vajjon eszköze lehet-e ennek az országgyűlés felosztatása, ami most első sorban azt jelenti, hogy az új választások lángba borítanak az egész országot, de nem jelenti azt, hogy az obstruáló ellenzék még erőszakos eszközökkel is kiirtható volna. Ez az a kérdés, amelyre a törvény szigorú értelmezésével felelnünk kell.

Akik ez ideig a törvényre való hivatkozással jutottak arra az eredményre, hogy az országgyűlés ex-lex idejű is feloszlatható: a törvényt kivétel nélkül hézagosan idézték vagy rosszul értelmezték. Egy részük csak az 1867. évi X. t.-c.-et és ennek is csak második felét idézi, míg más részük az 1848. évi IV. t.-c. 5. és 6. §.-aira is hivatkozik, de az utóbbit helytelenül értelmezi. Innen a tévedések.

* Jövendő I. évf. 23. sz. 12. l.

Helyes eredményre csak úgy juthatunk, ha az 1848. évi IV. t.-c. 5. és 6. §-át s az utóbbi §-t módosító 1867. évi X. t.-c.-et kapcsolatba hozzuk s ezek egymáshoz viszonyításából állapítjuk meg az érvényben levő 1867. évi törvény célját és valódi értelmét.

Lássuk tehát mindenekelőtt, hogy mit rendel az 1848. évi IV. t.-c. 5. és 6. §-a?

E két szakasz tartalmát röviden így foglalhatjuk össze: 1. a királynak joga van az országgyűlést időközben is felosztatni, de ez esetben az új országgyűlés összehívásának oly időben kell megtörténnie, hogy ez a felosztatástól számított 3 hónap alatt összeülhessen; 2. a felosztatás azonban nem történhetik meg addig, amíg a ministerium az előző évről szóló számadást s a következő évi költségvetést elő nem terjesztette s ezek iránt a határozat meg nem hozott.

Ebből egy dolog, mely az 1867. évi X. t.-c. értelmezésénél döntő jelentőségű, kétségtelen bizonyossággal kitűnik. Bizonyos, hogy az 1848. évi törvény szerint a folyó évi költségvetésnek már szükségkép törvénybe kell iktatva lennie akkor, mikor az országgyűlés felosztatása megtörténhetik. Mert hiszen «a következő évi költségvetés iránt» nem lehet határozatot hozni addig, amíg a f. évi költségvetés megszavazva és törvénybeiktatva nincs. Minthogy pedig az országgyűlés felosztatásának elengedhetetlen feltétele az volt, hogy a következő évi költségvetés iránt a határozat már meghozott: ebből apodiktikus bizonyossággal folyik, hogy annál kevésbé lehetett volna az országgyűlést a jelen év költségvetésének megszavazása előtt felosztatni.

Már most az a kérdés, hogy miként változtatta meg, — nevezetesen: hogy a kiemelt feltétel tekintetében is megváltoztatta-e az 1867. évi X. t.-c. az 1848. évi IV. t.-c. 6. §-át?

Abból a körülményből, hogy az 1848. évi IV. t.-c. 6. §-a nem említi a folyó évi költségvetést, hanem csak a következő évinek előterjesztéséről és az aziránt hozandó határozatról szól, mint láttuk, nemcsak nem következik az, hogy ennél fogva a folyó évi költségvetésnek léte, vagy nemléte közömbös volna, hanem ennek éppen az ellenkezője. Vajjon következik-e tehát az ezt módosító 1867: X. t.-cikknek szövegéből, amely szintén csak a jövő évi költségvetést említi, az, amit sokan állítanak, hogy e törvény rendelkezésével összefér a királynak tulajdonított az a jog, mely szerint ő az országgyűlést még a folyó évi költségvetés megszavazása előtt, sőt ex-lex idején is feloszlathatja?

A két törvény benső összefüggéséből első pillanatra világos, hogy közöttük e tekintetben különbség nincs; s hogy midőn az 1867: X. t.-c. csak a jövő évi költségvetésről beszél: ezt csupán azért teszi, mert az általa módosított 1848. évi IV. t.-c. 6. §-a is csak a következő év költségvetéséről szól. A különbség csak az, hogy míg az utóbbi törvény szerint a feloszlítás csupán akkor történhetik meg, ha a következő évi költségvetés iránt már határozat hozatott: addig az 1867. évi törvény szerint már előbb is feloszlatható az országgyűlés, de csak oly időben, hogy az új országgyűlés a jövő évi költségvetést még abban az évben tárgyalhassa.

Ez a különbség egészen fölöslegessé tette azt, hogy az 1867: X. t.-c. valamely módon a folyó évi költségvetést is fölemlítse. A törvényhozó ennek létezését az 1867. évi törvény alkotásakor épp úgy föltételezte, mint amily kétségtelenül benne volt e föltétel az 1848: IV. t.-c. 6. §-ában. Erről tehát nem kellett külön rendelkezni.

És mégis — az 1867. évi X. t.-c., a tulajdonképpeni rendelkezésnek mintegy megokolásául, félre nem érthető szavakkal azt is kifejezi, hogy mielőtt a Ház feloszlításáról szó lehetne, az évi költségvetés már meg legyen állapítva. E törvény teljes szövege szó szerint ez:

Minthogy az évi költségvetésnek országgyűlési megállapítása mindig csak egy évre terjed s újabb megállapítás és megajánlás nélkül adót kivetni és behajtani nem lehet: oly esetben, midőn Ő Felsége az országgyűlést bármi okból előbb feloszlatja, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végéig országgyűlésileg tárgyalathassanak.

Jellemző, hogy azok, akik az országgyűlést ex-lex idején is feloszlatónak tartják, e törvény szövegét csak a következő szavaktól kezdve szokták idézni: «oly esetben, midőn ő felsége stb.» — mintha a kettős-pont előtt lévő szavak egészen közömbösek volnának. Pedig éppen ezek magyarázzák meg a törvény célját és valódi értelmét.

Magunk előtt látva a törvény teljes szövegét: nyomban világos lesz előttünk a törvényhozó eszmemenete. Az évi költségvetés meg lévén állapítva, következnek az előző év számadásainak és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése és tárgyalása. Mielőtt azonban az utóbbi megtörténhetnék: a király

valamely okból feloszlatandónak tartja az országgyűlést. A törvény ezt neki megengedi, — de csak egy feltétel alatt, hogy t. i. az országgyűlés még azon évben és pedig oly időben hivassék össze, hogy az év végéig a jövő évi költségvetés is tárgyalathassék. Ez a törvény egyszerű, félre nem magyarázható értelme. Akik az 1867. X. t.-c. csonka szövegéből az ellenkezőt akarják kimagyarázni: az előadottakon kívül még egy fontos körülményt nem vesznek észre. A helyzet ma az, hogy a képviselőház még az 1903. évi költségvetés tárgyalását sem kezdte meg. Tehát vissza kell térnünk az 1902. évre, mert hisz az 1903. évi költségvetés ebben az évben volt a «jövő év» költségvetése. Most lássuk: minő feltétel alatt és mikor lett volna az 1902. évben az országgyűlés feloszlatható. Világos, hogy a király e jogát csak az 1902. évnek körülbelül október hónapjáig gyakorolhatta volna, mert ekkor ért véget az az idő, a mikor az új országgyűlés még abban az évben összehívható s a jövő évi vagyis az 1903. évi költségvetés még tárgyalható lett volna.

De vajjon élt ezzel a jogával a korona? Ugyebár nem? Minthogy pedig az 1903. évi költségvetés, a mely felosztatás esetén még az 1902. év végéig tárgyalandó lett volna, máig sincs letárgyalva: nem az következik-e ebből, hogy még mindig az 1903. évi költségvetésnél tartunk és hogy csak akkor lehet majd szó arról, hogy az országgyűlés oly időben oszlattassék fel, mikor az új országgyűlésnek elég ideje lesz az 1904. év költségvetésének tárgyalására, ha előbb az 1903. évi restancia elintéztetik s ha ezután még mindig marad annyi idő, amennyit a törvény a felosztatás feltételül megkíván.

Logikai «nonsens» volna az, ha ma, mikor, még az 1903. évi költségvetés is elintézetlen: az országgyűlés arra való tekintettel oszlattatnék fel, hogy — miként a törvény rendeli — még ebben az évben az 1904. évi költségvetés tárgyalathassék le. Kétségtelen tehát, hogy ma még semmikép sem lehetne eleget tenni a törvény feltételének, mert ezt az 1903. évi költségvetés elintézetlen volta legyőzhetetlenül akadályozza.

Igy állván pedig a dolog: csak mellékes jelentőségű az a körülmény, hogy az országgyűlés felosztatásával, kivált ha az új választások törvényszerűen folynak le, alig lehetne célt érni. Az obstrukcio kétségtelenül nagy kárt okoz az országnak. Szerintem is minden lehető el kell követni annak leszerelése végett. Az eszköz azonban nem az országgyűlés törvényellenes felosztatásában, hanem magában a parlamentben az immár végletekig kiélesedett ellentétek okos kiegyenlítésében keresendő.

Edvi Illés Károly dr.

A HALOTT — POLITIZÁL. Azok, akik Magyarország politikáját a korona közbenjöttével csinálják, meg vannak rókönyödve. Elméjük a munkát, amelyet délelőtt a tífusos parlamentben kap, ebédutántól estvélig nem tudja megemészteni. Jobbára eszes, képzett, de a politikával való folytonos foglalkozásban bátorságukat veszített férfiak, akik az eseményekre és a következésekre nézve optikai csalódásban élnek, a világos, hangos, erőteljes thesiseket nem különböztetik meg többé. Pedig nyilvánvaló, hogy néhány teljesen világos tétel jelentkezik.

A legfőbb tétel: Az állapot fővonalában egy ember cselekedetéből fejlődött. Egy emberéből, aki nincs többé és mégis erősebb mint az egész ellenzék, mint az egész ház. Szilágyi Dezső, aki a választások tisztaságáról és a kúriai bíráskodásról szóló törvényt kigondolta és megalkottatta: verte szét és szerelte le a szabadelvűpártot, amelynek tagjait nem a pártvezér kormányelnök hozta be a házba, hanem azok maguk kínlódták ki a mandátumaikat. Ezek a félig — legalább félig — tisztán választottak nem álltak tömör sorfalat a kormányelnökkel szemben, amikor az háborúba bocsájtkozott egy kisebbséggel, amely a közvéleménynek kedves dolgot követelt. Nem mertek radikális kormánypártiak és nem tudtak tömören egy pártiak lenni, mert: nem voltak lekötve és lekötelezve, mert nem voltak fegyelmezve és mert nem merték mandátumaikat — amelyeket úgyis maguk kínlódtak ki — veszélyeztetni. Széll nem adott, részint kevés pénzt adott, a sajtóban és a maga szeretetreméltóságában többet bízott a kelleténél. Az aktív kisebbséggel szemben a többség szétszórt csoportokban állott és voltaképpen meg sem ütközött. Hogy nem is akart ütközni, mutatja a Tisza István későbbi elüzetése. Tehát: a Szilágyi törvényéből evolválódott a párt olyanná, amilyenné lett, ennek a törvénynek a suggesziója, ijedelme és kényszerűsége alatt áll ma is. Ezért nem apellálhatott Széll egy új választásra, azért nem apellálhat Khuen sem. Szilágyi, az összebonyolítások mestere mint egy démon úgy áll a kibontakozás előtt.

Mintha csak azt akarná, hogy nélküle — ha már nincs is, — ne politizálhassanak még egy emberöltőn át. Hogy jóhiszeműen vagy nem úgy irányította-e ezt az ügyet: más és későbbi kérdés, nem tartozik a thezishoz, amelynek végső summázata tehát ez: az állapotot az u. n. tiszta választások kényszerűsége szülte és a belőle való legtermészetesebb kibontakozásnak ugyanez a törvény állja útját.

A magyar állam gazdálkodása.

Írta : dr. Blaskovich Sándor.

Ama nemzetek, melyek ma tőkefölöslegük és intellektualis fölényük következtében az európai helyzetet uralják, közjogi kérdésekkel már csak elvétve foglalkoznak. Anglia és Franciaország a faji szupremacia kérdésén már a közép-korban túlesett. Németországban a német nemzeti irány a német egységért való küzdelmében a mult század közepén egy Seybel, Bluntschli, Preitcke etc. vezetése alatt szilárdította meg ama államjogi felfogásokat, melyek megadták a német nemzetnek azt a morális egyensúlyt, azt az állami energiát, mely a modern időkben a közgazdasági kérdések eredménynyel való elintézéséhez szükséges. E folyamat csak természetes! E vezető nemzetek népei hosszú idők folyamán nem rapszodice, hanem rendszeres, harmonikus átmenetekben estek át a természetes evolúció különböző skáláin.

Magyarországon ezzel szemben egészen fordított világ van. Szaturálva vagyunk nyugati politikai doktrináktól, az újabb szociális irányok szele megérinti közéletünket, mielőtt még elértük volna a fejlődés ama stádiumát, mely arra éretté tett. E tünet a legrégebb időtől fogva véres fonálként húzódik végig közéletünkön. Annyi tény, hogy már ma Magyarországon a sajtóban s parlamentben egyaránt azon vitázunk, hogy ki liberális, ki klerikális? — beszélünk össze-vissza reakcióról, oligarkáról. És beszélünk marxistákról, anélkül, hogy a legprimitívebb iparállam követelményeinek megfelelénk! Erővel keresünk századvégi demokratákat egy ma még földművelő államban, ahelyett, hogy energiánkat arra irányítanánk, hogy a közgazdasági kérdésekben való céltudatos haladás által biztosíthassuk azon rétegek fejlődését, amely egy egészséges, államfentartó — és nem demagóg — demokrácia alakulásához szükséges. A helyett, hogy tervszerű komolysággal foglalkoznánk hazánk viszonyainak megfelelő helyes közgazdasági irányok megállapításával, közjogi vitákba merül ki összes energiánk! Megfeledkezünk ugyanis azon alapigazságról, hogy ha már a multban — történelmi okokra visszavezethetőleg — elmulasztottuk a faji konszolidáció nagy művét befejezni, úgy ma már azt csakis az egyéni jólét, a közgazdasági rendezettség öntudatos munkája árán érhetjük el, mert jelenleg a közjogi erő és függetlenség

csakis a közgazdasági rendezettség és függetlenség következménye lehet — és nem megfordítva.

Közgazdasági tradicionális alárendeltségünknel fogva azután összes társadalmi rétegeinkben meglazul a nemzeti öntudat. Az egyéni jólétnek egy megfoghatatlan — a meggyőződést és elvhűséget acélozó ereje van — melytől tőkeszegény országunkban elesünk. Közéletünkben — s ennek összes nyilvánulásaiban — s így parlamentünkben is — általános kórtünetté válik a megbizhatatlanság. Mostoha vagyoni viszonyok nyomása alatt élő, részben eladósodott és ezért fölöttébb nem független egyének jutnak parlamenti szerepléshez — mert a pártok nem a természetes viszonyból, hanem opportunitásból és a könnyen megválaszthatóság elvéből alakulnak ki. Minden pártalakulásból, amely évek óta — de különösen az utóbbi esztendőben szemünk előtt végbe megy, a személyi tendenciák túltengését állapíthatjuk meg Magyarországon. A társadalmi és politikai befolyásnak az egész vonalon való illegális érvényesülése közbeszéd tárgya. És mindezek dacára elmondhatjuk, hogy egyetlen nagy európai állam kormányzásának sincsenek kevesebb garanciái, mint éppen a mi államunkénak. Pedig ha e tőkefelesleggel rendelkező — fentebb említett — nyugati államok nagy súlyt fektetnek felvirágzásuk érdekében a közgazdasági kormányzás garanciáira, mennyivel inkább szükséges ez éppen Magyarországon. Minél megbizhatatlanabb az ország törvényhozásának működése, minél szeszélyesebb, minél inkább individuális ötletekből kiinduló a parlamenti pártok kialakulása és magatartása, minél nagyobb mérveket öltő az illegális, külső befolyásoknak térfoglalása az adminisztráció objektivitásának rovására: annál nagyobb szüksége van egy államnak a kormányzás garanciáira.

S éppen ezért a kormányzási garanciák kérdését én közgazdasági szempontból — tekintetbe véve Magyarország kivételes közgazdaságilag hátramaradott viszonyait — a legfontosabb kérdések egyikének tartom. Átalakító hatásuk az egész közfelfogásokra szemmel láthatólag kell, hogy bekövetkezzék. A fentebb említett, a magyar társadalomban tapasztalt kórtünetek okát is szerintem főleg abban kell keresnünk, hogy ez említett garanciák hiányában kifejlődtek az összes gazdasági sférákban ama torzalakulások, melyek ma az államvagyont improduktíve felemésztik.

A kormányzati ágak között a legkiterjedtebbet, a legértelmasabbat választom ki: a kereskedelmi tárcát. Míg

egyéb kormányzási ágak működésének megbecsülésére a kormányzási funkciók nyilvánossága, a gazdasági és társadalmi életből meríthető tapasztalati tanulságok egész sora, — legalább részben — képesít bennünket, addig a kereskedelmi tárca funkcióinak egy nagy sorozata olyan, melyről a nyilvánosság tudomást egyáltalában nem szerez, azoknak az államháztartásra gyakorolt pénzügyi hatásait — a számadatoknak vagy azok magyarázatának hiányában — megbecsülni egyáltalában nem képes. Így azután a kereskedelmi tárca ügyeinek az állam egész existenciájára legjobban kiható intézése sok téren kizárólag, egyebütt pedig legnagyobb részben: az állami adminisztráció ama funkcionáriusainak lelkiismeretességétől függ, kik akár egyéni képességeik, akár összeköttetések révén a legnagyobb befolyásra tudtak szert tenni. Már pedig ez igen elasztikus, megbízhatatlan, sőt veszélyes garancia. Veszélyes közvetlenül azért, mert e tárca a rábízott gazdasági kérdéseknek támogatására évenként milliokat, egy-egy évtizedben milliárdokat költ az állam pénzből, de veszélyes közvetve és főleg azért, mert az egész állam közgazdasági gondolkozásmódja, funkcionálása attól függ, hogy a különféle gazdasági alakulások a kormányzás eljárásából, magatartásából milyen bizalmat, serkentést meríthetnek. Melyek tehát azok a kormányzási garanciák, melyek az állam közgazdasági existenciáját és fejlődés-képességét az egyéni energiától és megbízhatóságtól függetlenül minden politikai és társadalmi befolyással, épp így az egyes miniszterek túlkapásaival szemben megvédeni és biztosítani alkalmasak. Én ezeket a következőkben keresem:

1. Mindazokat az államügyeket, melyek akár az államháztartásra, akár az állam közgazdasági existenciájára vagy fejlődés-képességére befolyást gyakorolhatnak, törvényben, vagy legalább törvényerős miniszteri rendeletekben kell szabályozni. Szabályozni kell ezeket az államügyeket ahol csak lehet a legmesszebbmenő részletességgel, ahol pedig ez az ügyek természete miatt nem lehetséges, az általános adminisztratív, intézkedési direktívák megadásával.

2. Mindazokat a tényeket, melyek az államnak akár direkt, akár indirekt megterhelésével járnak, összes számadataikkal, magyarázataikkal kell a nyilvánosság, főleg pedig a parlament birálata alá bocsájtani.

Ha a kormány csak e második pont alatt kívánt fel-
tételnek felel meg, máris megdöbbenve fogja látni a parla-
ment, hogy milyen óriási tőkét használ fel a kereskedelmi
tárca a nyilvánosság bírálata és ellenőrzése nélkül — akár
megokoltan, akár nem — bizonyos gazdasági vállalatok támo-
gatására. Mert nemcsak az aktív támogatásokat kell a nyil-
vánosság bírálata alá bocsájtani, hanem a passzív támogató-
soknak egész sorozatát is, t. i. azokat, melyekben az állam
jövedelmeinek egy részéről mond le — egyesek javára.
Mert, hogy itt is igen nagy összegekről van szó, elég lesz
egy példát, az ominosus tarifális kedvezmények példáját
idéznem, hol nem rég állapította meg a parlament, hogy a
kereskedelmi tárca — a nyilvánosság tudomása nélkül —
évek óta százezreket juttatott egyetlen vállalatnak, a minden-
felé elítélt és üldözött titkos prémiumok formájában. Hasonló
természetű, közhasznúnak kikiáltott, de tényleg csak egyesek
hasznára váló refakciókra évenként 30—40 milliót költ e tárca.

Vajjon tud-e valaki egyetlen jelentést, számadást fel-
mutatni, amelyből látnivaló lenne, hogy mennyi ezeknek az
áldozatoknak az évi összege, avagy azt, hogy kik és miért
kapták azt? Biztosan tudható, hogy legtöbbször csak egyéni
befolyás tartja fenn ezeket a nagy összegű állami támoga-
tásokat, s könnyű megtalálhatni azokat a politikai nagysá-
gokat, akiknek szabadelvű politikai szolgálataival egy-egy ilyen
kedvezmény keletkezése és fönmaradása össze van forrva.

Mikor a kulturális és szociális feladatok egész sorozatának kielégítésére képtelen az állam, mikor a gazdasági nyomor nőttön nő, mikor igazán életcélokra pár ezer korona költeni valója nincs az államnak, akkor nem szabad milliók föláldozását az állami funkcionáriusok egyéni integritására és diszkréciójára bízni. Az állam gazdasági existenciája, az államvagyon helyes kezelése továbbmenő, mindenki által megbecsülhető kormányzási garanciákat kíván. Az államnak évszázadokra kiható feladatai vannak, éppen ezért a kormányoknak nem szabad frivol kereskedelmi ötletekből élő konjunkturális politikát folytatnia, olyan politikát, mely az államnak mindig nagy pénzáldozatokba kerül, de melyen rendszerint csak egyesek gazdagodnak. A legtöbb európai állam ezt már be is látta. A konjunkturális kormányzás felelősség nélkül való formuláit már mindenütt elvetették és mindenütt annak a tudatára ébredtek, hogy az állam alkotmányos ellenőrző működésére a gazdasági kérdések irányításában is szükség van, szükség van még akkor is, ha illetően működéssel néhány üzleti konjunkturát el is ejtünk, vagy elhanyagolunk.

A konjunkturális kormányzás mellett még egy nagy kinövése van a mai adminisztracionális rendszernek: a monopolumok teremtése. Ámde ez is csak azért lehetséges, mert a kormányzási funkciók minden adminisztratív rend és alkotmányos ellenőrzés nélkül folynak le. A mai parlamenti és kormányzási rendszernek pedig politikai okokból van szüksége a monopolumokra, mert ez a pártalakulások legjobb összetartó ereje. A monopolumot a kormányzás annyiban segíti elő, hogy a legértékesebb támogatásokat olyan feltételek alatt nyújtja, melyek teljesítésére csak bizonyos, általa protegált érdekköröknek van módjuk. Már pedig ez az egészséges államgazdasági egzisztenciát és fejlődést eleve lehetetlenné teszi.

Parlamentünk, ha komolyan életre akarja hívni a magyar nemzeti államot, akkor első sorban az államélet képességének ezt a két baját: a conjunkturális kormányzást és a politikai célokkal leplezett monopolumok teremtését kell, hogy kiirtsa, mert a nemzeti egzisztenciának életfeltétele: az állam gazdasági egzisztenciája. Mindezt pedig csak úgy lehet biztosítani, ha a kormányzás a fentebb kijelölt garantialis hatások közt dolgozik. Parlamentális pártjaink bármely frakciója, bármely politikai irányt követő csoport — legyen az kormánypárti, vagy ellenzéki — mely ezeket belátja és felkarolja, forduló pontot támaszthat a nemzet életében. E közigazdasági tisztulás az egész ország érdekében már csak azért is nagy fontosságú volna, hogy felszabaduljon a közfelfogásokban gyökeret vert ama felfogás, hogy népképviselétünk nagy többsége pártkülömbőség nélkül azért pártolja hallgatólag a mai obstrukciót, hogy oly kormányzati irányok létrejöttét és megerősödését az országban akadályozza, mely a kormányzás eme közigazdasági garantiáit nemcsak fejleszti, hanem programmpontul is elismeri. E dicséretes program kivitele nagy munkával jár ugyan, de gazdasági életünk talpraállítása másképp meg nem kezdhető.

Megvallom — s ezt a meggyőződésemet megint gyakorlati megfigyelésekből merítem, — hogy a kereskedelmi tárca mai vezetőjét képesnek tartom e nehéz feladat megoldására és a működését sok oldalról kísérő népszerűtlenséget főleg annak tudom be, hogy a viszonyok ilyenén megjavítására törekvő energiáját azok, kiket a radikális rendezés rázkódtatása legközvetlenebbül, de méltán fog sújtani, — máris észrevették.

SZÜLETETT ALPERES. Forrong a társadalom. Naponta új sebek tárulnak fel, újabb és újabb osztályok jajdulnak fel és fedik fel bajaikat a nyilvánosság előtt. Kezdték a munkások, szembe helyezve magukat a burzsoával. Majd ennek egyes rétegei váltak külön, hogy felverjék jajszavukkal a közt. Az agrárius körök panaszát csakhamar túlharsogták a merkantilisták, akik ismét a lateinerekkel helyezkedtek ellentétbe. Legtovább utóbbiak türték némán és csendben a sorscsapásokat, szellemi felsőbbségükben keresve azt a noblesse-t, amely oblige. Csakhamar itt is túrhetetlené vált a helyzet. A közhivatalnokok kezdték meg a sort, követte őket a magát magántisztviselőnek nevező sereg, mely a városi középosztálynak nemcsak zöme, de valósággal annak szellemi súlypontja is. Legszomorúbb volt a legmagasabb diplomájú rendnek sírása, amely legélesebben mutatta a mai társadalmi szerkezet beteg voltát. Az ügyvédi és orvosi nyomor oly kép, amely a szociális krachnak feltétlenül biztos jele.

Az általános elégtelenség, az általános nyomor okai után kutatva, nem egy bacillusra akad a societas szorgos szemű orvosa. Itt is, ott is fel-feltárul a panasz nyomán a baj oka is, fel-felhangzik a panacea is. Ez azonban mind csak részletek és részletokokozat. Az általános bajnak egységes okai vannak, egységes okai kell, hogy legyenek. Keresnünk kell a hibát társadalmunk szervezetében és ami azzal szorosán kapcsolatos, állami intézményeinkben is.

Ilyen általános okigazságszolgáltatásunk drágasága is. Nem indító kauza, a nyomornak nem közvetlen előidézője, hanem fenntartó erő, amely a nyomorba jutottat nem engedi kiemelkedni, bennmarasztja a szegénységben, az anyagi posványban.

Köznyelvünk a «született» jelzót igen drasztikusan különösen két főnévvel kapcsolatban használja. Született úr, született alperes. Társadalmunknak három oly baját jelöli meg ezzel, melynek meggyógyítása a messiási korszak eljövételét jelentené. Az első jelenti általánosságban azt a félszogséget, hogy a modern államban és társadalomban nem az érdem nyer jutalmat, hanem a származás, a helyzet véletlene ad súlyt és hatalmat. Jelenti azt, hogy vannak egyesek, kik akarva, nem akarva előkelőbb pozíciót foglalnak el a közben, a sors puszta szeszélye folytán több jut nekik a jogokból, mint a kötelességekből. A közre nézve annál

fájóbb, minél kevésbbé érdemli meg személyileg a sors kegyeltje ezt a kiváltságos helyzetet.

Született — az alperes. A jogászok tudják, mennyire önkénytelen ez a helyzet. Aki egyszer ebbe a pozícióba jutott, nehezen mászik ki belőle, sőt, mint piszkos mocsárban, mindinkább bele-súlyed, míg az anyagi tönk fertőjébe belefut. Belehúzza az állam a maga drága igazságszolgáltatásával, körülfonja és megfojtja.

Született alperes. Ime egy példánya. Ezer forint jövedelme van, több tehát a magyar jövedelemelosztás átlagánál, tehát már középosztály, intelligens — de kevés ahhoz, hogy ennek megfelelően élhessen. Annyija még csak van, hogy ehessen, ihasson, lakást tarthasson, de már a tisztességes ruházkodás akadályokba ütközik és valóságos szerencsétlenség, ha butorát újjal kell fölcserélnie. Szerencsére vagy helyesebben szerencsétlenségére a kereskedő részletekre is ad, könnyen fizethető tiz koronás részletekre. Rálép erre a lejtőre, megvesz így egy asztalt és hat széket, vagy rendel egy jó rend ruhát, mert a régi már kikopott. Hogy a részleteket «betarthassa», nem fizeti ki egészen a krajzler számlát, adósa marad a mézárósnak, a milimárisnak, majd zavarai vannak a házbérrel is. Hogy az egyik lyukat betömhesse, nagyobb lyukat vág másutt, míg egyszer csak ott tart, hogy magángazdasága csupa lyuk, szakadni kész szövet. A kicsiségében nagy védelmi harcot fel kell adnia és bekopog a bírósági szolgálta, hozva az idéző végzést.

Ötven koronáért perelte be a fűszeres. Az is szegény ember, kell a pénze. A mi barátunk el se megy a tárgyalásra, minek is, hiszen tényleg tartozik. Elmakacsolják, tartozik 50 korona tőkét, ennek 5% kamatait és 16 kor. 80 fill. perköltséget megfizetni. Tudomásul veszi az ítéletet, de fizetni nem tud. Kérnek ellene végrehajtást — tartozik újabb 7 kor 40 fill. költséget fizetni. Megjelenik a végrehajtó és foglal, ez 11 kor. 58 fill. költséget jelent. Majd kitűzik az árverést is. Siet felperesi ügyvédhez halasztásért, fizet vagy 10 koronát, de az árverési hirdetés már megjelent a hivatalos lapban, a mit ki kell fizetni, 2 kor. 40 fill. az árv. hirdetés és 5 kor. 60 f. a hivatalos lapban való közzététel. Múlik egy-két hónap, újabb árverés kitűzése, újabb halasztás, ismét 8 kor. költség. Harmadszor már nem halaszthat az ügyvéd, kijön a végrehajtó és az árverési hyénák tömege — barátunk utolsó pénzével és számos kölcsönnel nagy nehezen kifizet mindent, harmadszori 8 kor. hirdetési és 9 kor. 58 fill. árverési költséget is.

Fizet tehát összesen 50 korona tőkét és	16 kor. 80 fill.
	7 « 40 «
	11 « 58 «
	24 « — «
	9 « 58 «
összesen	<u>69 kor. 36 fill.</u>

költséget. Pedig konokul nem perlekedett, csak pénze nem volt.

Ez az állapot abnormális. Hogy egy rendes lefolyású perben a költség több a tőkénél — az valóságos társadalmi betegség. Még szomorúbb a kép, ha azt nézzük, hogy ebből ki mit kap? A felperesi ügyvédnek jut a keresetért és a tárgyalásért (ami okvetlenül $1\frac{1}{2}$ órai idővesztés), 12 kor. 20 fill., a végrehajtási kérvényért 6 kor.; végrehajtási és árverési közbenjárásért 8 kor., összesen 26 kor. 20 fill. a többi az államé és a végrehajtóé. Utóbbi is csak 13 kor. 60 fill.-t kap, a becsüs 2 kor.-t, marad tehát bélyeg és egyéb költségre 27 kor. 56 fillér.

És szegény alperes szidja az ügyvédet, pedig az félévi munkájáért neveltséges csekély díjat kap, szidja a végrehajtót, pedig ennek a munkája is gyatrán van megfizetve. Csak az államot nem szidja, amely a kiszípolyozásának főoka. Az állam ma a legnagyobb uzsorás. Ott is jövedelmet présel ki magának, hol az igazságtalan és jogtalan. Legyen az igazságszolgáltatás ingyenes, vagy legalább is olcsóbb. Államosítsa az állam a végrehajtókat, ha már a bélyegből nem enged és ez jó nemcsak a szegény alperesnek, aki legalább ettől a költségtől szabadul, hanem jó a végrehajtónak is, aki a mai helyzet mellett alig tud megélni (ne a pesti executor nagytőkésekre tessék gondolni) és ki ma hosszú közszolgálat után agg korában kolduskenyeret ehet.

De bármi is a panacea, a mai helyzet tarthatatlan. A régi klasszikusok azt mondták: quem Di odere, pedagogum fecere. Ma bátran mondhatjuk: alperesnek teremti az Isten azt, akit suj-tani akar.

Dr. Besnyő Béla.

Egy kereskedő naplója.

Egészen bizonyos, az ég, a jó ég nem akarja, hogy gyarló földi kíváncsiságunk a titkait kutatgassa. Mostanáig, rettentő kétségeink közepette is volt egy nyugovópontunk: hogy tudjuk mi a jó idő, mi a rossz. Jó, ha akkor esik, amikor a gazdának kell és akkor szárad is, amikor neki kedves. Hát ördögöt. Az idén nem volt egyetlen olyan nap se, amikor a mezei ember csettintett volna: no, ez kell nekem. Szídtuk az eget, a jó eget, szegényt. Nem volt se tavasz, se nyár, eső a napot nem válogatta, ahogy a szívünk kívánja, de volt vízkorszak, majd napkorszak: csupa tomboló fölösleg, semmi termékenyítő rend. És jöttek a keserves, véres panaszok: kifagyott, elázott, kiégett, megférgeedett, besáskásodott, összekúppadt, megszorúlt minden. No édes jó magyar kenyér, belőled az idén nem eszünk! Szerencsére az isteni bölcsesség nagyobb a szabályaink erejénél, nagyobb az esztendő törvénysablonjainál és a kitűnő öreg odafenn valóban mennyei humorral mosolygott apró törődéseinken. Megtréfált bennünket a derék aggastyán. Magyarország termése, amelynek rend, idő, emberi előrelátás, ég és föld összeesküvése szerint gyöngének kellett volna lennie, hogy panaszkodó és gyáva jóslásainkat teljesítse, — erős és gyönyörű. Most már nem tudom, jövőre hogy leszünk a higanynyal, más eféle butorokkal, a növényi reakciókkal a természeti erők irányában, lehet, hogy új törvények születnek, új meggyőződések, [még új előítéletek is: senki se bánja, jó magyar fehér kenyér lesz bőviben. Be jó, jaj de nagyon jó. Kirakok egy szabad mezőre száz friss magyar cipót. Előbb nézem a piros színét, legeltetem és jóllakatom a szememet. Azután behunyom e hasznos közvetítőt és enyhe szél felém hozza a legmagyarabb illatot: a magyar buzáét, amikor emberkéz munkáján át táplálékká érett. Mert rémnagy agrárius vagyok mostanság. Juliusban és augusz-

tusban mindig. Az irodámban vajjon mit gondolnak felőlem? Hogy lump vagyok, bizonyosan. Nem, csak természetimádó és hűséges udvarlója a földnek, amikor méhéből kipattan az élet. Azután visszamegyek a boltba jó szürke merkantilistának. Hiszen nekünk olyan gyászos rosszul megy a sorunk. Mit is csináljak a büróban? Nézzem a szegény börzének árlapját, amely minden emóció halálát jelenti. Zivataros ármérkőzései idején az ellenséges táboroknak, amikor koronák szokták megpecsételni a támadó és elhanyagolt reményeket, szegény négy-öt filléren fordul a sors. Ilyen differenciák! Pfuj! Nem érhet a mi tájékunkon se szerencse, se balsors senkit. Mi csak vegetálunk: a föld él és terem. És kérem, én fiatal vagyok. Mit szeressek az aszott, ványadt, koravén, panaszos, vedlett börzén? Megyek a föld után, amely rengeteg évszázadot hordozván a hátán, még mindig hálás és termékeny viszonzója a tüzes széptevésnek. Aki foglalkozik vele, hálás annak. És a föld az egyetlen élő teremtés, akitől magunkat eltartatnunk nem szégyen. Lomhán és unottan indulnak neki az ipar kerekei, hogy a piros, kemény búzát engedelmes kenyérré puhítsák. A malmok még mindig, aratás, cséplés, hordás évadján, fél erővel dolgoznak. De röstellem! Ha én gőzmolnár volnék, ilyentáiban felbokkrétáznám a malmomat és ami kő, henger, kéz van benne, mind járna. Akár az orsó. Azt hiszem, bár nincs róla statisztika, csupa öreg ember nálunk a malomiparos. Kopott kedvű, fáradt nép. Olyannak kéne lennie a malomnak ilyentájt, akár a szőlőhegy szüretkor. Aki szakadatlan iszik, részeges állat. De mind bolond, aki józan, amikor szüretel. Igazmondó merkantilista vagyok. Ezt a morált a molnárokra öntenem miért ne lehetne. Talán, hogy az egyik rokonom? Én most a nagy agrárcsalád tagja vagyok. A vérség szűk korlátjait átugrom. Szent objektívítás, megkapom-e az első díjat? Mert a pusztá agrárérzésből se lehet ám megélni!

B—n.

XIII. Leo.

Irta: Szász Zoltán.

Beleszenderült tehát a múlt századvég nagy öreg embereinek legutolsója, az annyiszor leküzdött s most, végül is oly sokáig visszavert halálba. I. Vilmos, Bismarck, Viktória, a nagy kortársak sorba kiléptek az élő emberiségből, mely szeretettel látta fehér fürteiket a századvégi Európa viharai felett lengedezni, s így, ha a nagy kor és nagy hatalom teremt valami együttérzést hordozói közt, XIII. Leo ebben az új században tényleg már egyedül és kissé hidegen érezhette magát. Elhisszük tehát azt a búcsúmondását, melyben lelkének est-hangulatáról beszél s arról a könnyúségről és örömteljességről, melylyel átlép az örökkévalóságba. Ez a búcsú-szó leginkább származhatik magától az agg haldoklótól, míg a többi más, tudatosan a szálló-igei hivatásra vert mondáson túlságosan meglátszik a Rampolla által vezetett haldoklási sajtóiroda szelleme. Egyáltalában: mielőtt a meghalt Leoról egy szót is mondanánk, le kell adnunk a névjegyünket a főgyászolónál s talán főörökösnel, Rampollánál is. Meglehet, hogy mindaz, amit most töméntelen ujságcikkek özönében az elszenderült Leoról mondani fognak, tulajdonképen neki szóló bók és gáncs lesz. Talán mindannak, ami a Vaticanból tíz éve kiindult, épp úgy ő volt a főrendezője, miként a tizenöt napi haldoklásnak is ő volt a maître de douleur-je. A világpolitikai pletyka legalább így mondja s valószínű is, mert ha valaki, mint XIII. Leo, kilencvenhárom éves karjával szép áldási gesztusokat is tud végezni, nem hihető viszont, hogy a századik éve felé közeledő elme képes legyen a pápaság többi, kevésbé dekoratív működéseit ugyanily tökéletességgel végrehajtani. Épp ezért a XIII. Leo fogalom nem jelenti a beavatottak számára csak Pecci Joachim működését, hanem egy belőle s Rampollából vegyített, az utolsó évekből majdnem tisztára ez utóbbi által dominált társas-céget. Így nyer aztán igazi jelentőséget és mélyebb értelmet XIII. Leo, Rampolla által lanszirozott búcsúszava: «Csak az öreg Pecci hal meg, a pápaság családkozhatatlan és örökkévaló».

Ha azonban véletlenül mégis saját szerzeménye ez a vég-sóhaj, mindenesetre érdekes és csodálatra méltó az a nagy lelki erő, melylyel utolsó óráiban is az egyház tömeg-lebűvölő

hatalmának emeléséhez szükséges mondások jutottak a szent-
 atya eszébe. Valóban a hívő lélek önámítása volt ehhez szük-
 séges, mert a valóság az, hogy éppen az öreg Pecci életében
 a pápaság, ha nem is a halandósága, de a mulandóságának
 és változandóságának kérlelhetetlen bizonyítékaiban részesült.
 Az egyesült Olaszország már elődje alatt elvette a Papa Rè
 lába alól a szent város földjét, átengedvén neki a lelkiek
 végtelen birodalmát. XIII. Leo volt az első, akit 1878-ban
 nemcsak pápává, de fogolylyá választottak meg, s így ő reá
 hárult a nagy feladat, hogy az imígy világhatalom nélküli
 világ-pásztorság számára megalkossa az új cselekvési formu-
 lákat. Ez szerez neki egész külön helyet a pápák hosszú sorá-
 ban. S emeli jelentőségét s megkülönbözteti elődjétől Pio
 Nono-tól, aki érezvén a hatalomtalanságot egyszerre magára
 szakadni, csak passzív tiltakozásokhoz talált szavakat és erőket,
 hogy ő az imígy tisztán szellemivé csonkított pápai hatalmat
 nemcsak hanyatlani nem engedte, de oly világtényezővé tudta
 fejleszteni, mely nem egy nagy területtel bíró elődjének hatal-
 mánál sokkal jelentősebb és sikeresebb volt. Az új módszer,
 melylyel mindezt elérte, a végletekig rugékony opportunizmus
 volt, s ennek az ügyesen megválasztott taktikának fő mozgatója
 az a sajátosan diplomatai és politikai tehetség, mely Pecci
 Joachim alapképessége volt. Nagyon okos ember létére belátta
 ő, hogy a pápa világi hatalmát nem lehet elvenni, mivel ez
 nem abban a néhány ezer négyszögméterben rejlett, mely az
 örök város körül elterül, hanem annak a sok milliónak hité-
 ben, lelkében, agyszerkezetében, mely akár öntudatosan, akár
 megszokásból katolikusnak vallja magát. Ez a belátás s
 a belőle folyt cselekvés persze nagyon is ellenkezik a
 theologiai világ-felfogás amaz alapelveivel, hogy a lélek, a szel-
 lem külön állomány, mely a testtől tökéletesen különbözik,
 mert hisz, ha ezt a dogmát vette volna Leo alapul, nem ki-
 reparálandó csapásnak, hanem áldásnak kellett volna tekin-
 tenie a világi hatalomtól való megszabadulást, mivel így minden
 cselekvése egy tisztán szellemi és lelki pásztorkodássá, egy
 igazi jézusi életté nemesbülhetett volna. Leo azonban titkos
 materialista volt s tudta, hogy a szellemi hatalom teljes ki-
 desztillálása az anyagiból lehetetlen s a jövő pápája csak a
 között választhat, hogy egy dalai lama-szerűen misztikus, de
 kis befolyású zúg-püspök, vagy egy erősen világias politikát
 űző, de nagy befolyású világ-patriarka legyen. Ez utóbbit
 választotta célul s ügyessége közel is juttatta ehhez az eszményhez.

Mindebből: opportunusságából, politikusságából, az anyag
 és szellem választhatatlan egybeszövődöttségének vallásából az

világlik ki, hogy Leo erősen modern ember volt. Az az ellentét, melyet ő maga és állása közt fölállított, itt megint és pedig az ő javára előbukkan. A pápaság egy ósdi, hanyatlásnak indult, hervadó erejű intézmény, ő azonban egy legutolsó szabású elme, folyton gyarapodó tetterejű s mindhalálig viruló egyéniség volt. Így aztán, amíg ő ült az isteni helytartó székén, ennek a trónnak a fényét egyre nőni láttuk. Sőt olykor rokonszenves is volt ez a ragyogás, mivel oly eszmék sugarai vegyültek a tiára ősi ragyogásába, melyeket a modern tudomány, a művelődés legújabb haladása termelt. Azok a pástorlevelek, melyeket XIII. Leo a szocialismusról, a szabadkőművességről, a közoktatásról világgá bocsátott, legalább témájukban modernnek voltak; persze annyira, amennyire egy pápai pástorlevél modern lehet, de ha eszünkbe tartjuk azt, hogy itt megint a pápaság volt a lenyüggő, fékező hatalom s ami modernség bennök volt, mind az ember, a Pecci Joachim tulajdona, a rokonszenv ez iránt az ember iránt még erősebbé válik.

Ez a rokonszenv, igaz, csak művészi, csak esztetikai, amennyiben azok a nagy célok, azok az eszmények, melyek felé Leo tört, nem kedvesek egy haladás-szerető elmének, az értők történt erőkifejtésnek technikája, módszere iránt azonban még ez is érezhet szimpatiaát. S valóban, ha ennek a kis olasz nemes-finak diplomáciai ügyességét átgondoljuk, annyi szellemet, annyi leleményt tapasztalunk, amennyiért egy Machiavellinek is megbocsátanók a machiavellizmusát. Mikor Pecci Joachim XIII. Leo lett, így szólhatott magához: «Az elődeimnek volt kis országuk, nekem van nagy eszem, azok kis tőkésék voltak, én leszek nagykereskedő.» S ki is fejlődött belőle a politikai érdekek oly ügyes közvetítője, kapcsolója, vásárlója és eladója, hogy a Richelieuk, Talleyrandok és Metternichek családjába jogosan bekebelezheti a történelem. Az a tény, hogy minden kultur-államban vannak hívő katolikusok, biztosított számára mindenütt egy oly energia-mennyiséget, amelylyel aztán operálhatott. S ezt meg is tette: Németországban, Angliában, ahol a katolicizmus trónraléptekor gyengülőben volt, két évtized alatt megerősítette, Franciaországban pedig oly dominálóra fejlesztette, hogy végre is a haladó szellemű pártok kénytelenek voltak erősen a sarkukra állani. De máshol is: Oroszországban, Afrikában, Ázsiában és Amerikában is erősítette a katolicizmust, mely politikailag valóban az utóbbi időben valami renaissance felé kezdett megérni.

Persze csak politikailag, mert a szellem világában a természettudományos monizmus rendületlenül haladt tovább. Hiába

kelt rövid életre a tudomány emberiség-vezérlő hegemoniáját ellensúlyozandó, a reform-katholicizmusnak nevezett fából-vaskariká, ez a törekvés, mely a katolikus dogmákat akarta a modern tudomány vívmányaival megegyeztetni, a természetben rejlő abszurditásnál fogva hamar eljutott ahhoz a csódhöz, melyet Brunetière úr annyira szeretett volna a tudomány nyakába varrni. Leo, akinek kacérkodása a modernséggel felbátorított nem egy papi reform-lelket, a mozgalomról a csőd előtt persze levette a kezét, amit természetesen csak az egyház érdekében tett, mivel így megóvta ezt a régi stílú épületet az új, vele összeegyeztethetetlen szellemben való restaurálás veszedelmeitől. Ő tudta: a katholicizmusnak lehet jelszava, üzleti elve a modernség, de exoterikus axiomái a régi haladásellenes dogmák kell hogy maradjanak. A katholicizmus nagy bölcsesége az, hogy nem lép reá arra a lejtőre, melyet a vallás számára az észszerűsítés jelent s melyen a protestantizmus háromszáz év múlva ide-oda csuszkál, mivel tudja, hogy ez a lejtő a tudományba, a dogmanélküliségbe, az angnoszticizmusba vezet át. Leo hű maradt ehhez a katolikus bölcseséghez s utolsó pillanataiban a dogmák legarrogansabbját, a csalhatatlanságot hangoztatta. Mint ember tehát érdekes, modern, izgató volt, mint pápa azonban csak pápa maradt, véghatásaiban tehát ő is ósdi és haladásellenes volt. S épp ezért a pápaság általa való legutóbbi meghatalmasodása se egy bekövetkezendő állandó emelkedés kezdete, hanem kései virulás az intézmény korhadó fáján. Mint az ő testi agoniája is hosszú, nyakas és olykor költői szépségeket is termő volt, a pápaság is hosszú ideig, szívósan, olykor talán heroikusan fog haldokolni. De hogy megkezdődött a vég, hogy megkondult a theologiai világfelfogás emberiség-irányító hatalmának halálharangja, az bizonyos. Valószínű, hogy még évszázadokig lesz Rómában egy kis plébános, aki pápának fogja nevezni magát, de a világ köztudatában az már nem lesz VII. Gergely és III. Ince utóda. S az is valószínű, hogy az utolsó méltó utód XIII. Leo volt.

Szerencsétlenség történt.

Irta: Kazár Emil.

A budai hegyek közt, ahonnan még látszik az egész nagy város, nehéz, lassú lépésekkel ment odább egy fiatal asszonyféle, meg-megállva az úton, mintha korán járna s neki időt kellene eltölteni valami ajtó meghatározott időben való nyíltáig, ezen a dombos, le-fölútú helyen, ahol alig látni épületet. Száz és száz hasonló nőt látni a fővárosban a gyárak, nyomdák közelében, akik azonban sietni szoktak, hogy megszoptassák otthon hagyott gyermeköket, bekapják a magok eledelét, vagy kosárban tovább vigyék még melegen az emberöknek, aki hol férjök, hol szeretőjük. De ez tétovázva haladt az úton s pihenők közben nógatta tovább magát.

A meleg, alkonyati órában a hegyek mögé hanyatló nap egész fényözöne ráomlott a síkság szélén elterülő városra, a széles sávban tündöklő hatalmas folyamra és rozsdavörösre festette a gyárak kéményéből gomolygó füstöt. Itt a hegyoldalban már terjeng az árnyék s a kipusztult szőlők közt, a fehér, keskeny úton a kőbányákból és agyagbányákból lassan, csörömpölve mennek ide-oda terhes szekerek és hurcolják napszámban Budapest házaihoz és palotáihoz az embriókat, a fundamentumhoz, téglához és mészhez valókat. A nagy város innen növekszik, a budai hegyekből, azokat fogyasztja és marcangolja.

A részvénytársulatok kiszemelnek valami területet, ahol kő meg agyag kínálkozik. Dinamittal, csákánnyal kimardosák, leássák, ameddig víz nem fakad. Akkor abba hagyják és máshol harapnak bele a hegybe. Bányáknak hívják az így vájt nagy mélyedéseket és roppant vermeket.

Az asszony egy szűk útra tér, melyen a szekerek meszes, finom port őröltek s mely fehéren húzódik egy nagy mélységhez. Megáll egy pillanatra, bádoghátú kis tükröt vesz ki zsebéből, megnézi magát benne s megnyálazott zsebkendőjével törli le képéről az odaszáradt festéket. Megy aztán tovább a poros úton.

Hirtelen egy suhanc áll elébe és mérgesen rákiált:

- Nem szabad most erre menni.
- A bányába akarok menni.
- Nem olvasta a tilalomfán, hogy alkonyatkor robbantanak és tilos itt járni?

— Gál Mihályt keresem — mondja az asszony. — Vele akarok beszélni. Itt dolgozik-e?

A legény lenéz a hegyoldalból kivájt óriás udvarba, ahol a követ fejtik és egy pillanatig keresni látszik ott valamit.

— Hát a robbantó-mestert keresi? — kérdezi vontatva. — Biz én nem látom. Alkalmasint a patronokat dugdossa a helyökre. Az ördög ismer föl egy guggoló embert azon a meredek kőfalon. Várjon a robbantásig. Ott lakik abban a deszka bódében.

A legény lemutat a mélység fenekére. Maga tovább megy a meredek szélén, melyen túl a bánya kezdődik tátongó, szürke és sárgás oldalaival, mint a hegyen ejtett nagy seb. Már el is lepték a szegény, élődő kukacok és férgek, a munkások, akik ott a bánya alján törik a letépett köveket s rakják a szekerekre.

Az asszony leül az út szélére, hogy várakozzék, úgy nézi a bányát, ahol csikorognak a szekerek, szitkozódnak a kocsi-sok, csattognak a kalapácsok és kaffog a gőzgép, mely a talajvizet szivattyúzza. Ének, dal hangzik; nemzetközi hangverseny magyarul, németül, olaszul és tótul. Végig néz a nagy városon is. Semmi városi zaj nem hallatszik fel ide; üterének lüktetése és láza, szívének dobogása, életének fohásza, sóhaj-tása, hörgése távol marad, oda át a messze síkon. Innen csak látni lehet a várost és gyönyörködni benne. A tornyos házak, a ragyogó kupolák szikráznak a nap fényében, tündöklés per-metezik a városra, mint arany, ezüst-harmat, mint porrá tört kék zománc.

Kábultan néz maga elé az asszony, de nézné ugyanezen bódultsággal, bármi volna előtte. Amint végig törli orcáján a serkedző verejtéket, finom kis zsebkendőt vesz ki, csipkés szélút, kék és piros monogrammal. Parfüm-illat terjed szét. Az asszony keze sem durva, vagy formátlan, mint szokott lenni az ilyen külsejűeknek. A kis tükröt újra előveszi s abba belemélyed.

A gyárakban az esti munkaszünetet búgják a gőztülkök. Az asszony elrejtí tükrét s megint elébe tárul a kékes pára-zatba mélyedő város. Ingerültség fogja el az asszonyt és ököl-lel fenyegeti a háztengert.

— Te gonosz város, megrontottál engem, és a bűnbe vittél. Soha többé nem térek vissza hozzád, hacsak Mihály nem visz keresztül a Dunán!

Ó-Budáról harangszó csendül fel. Az asszony belevegyíti a maga fohászkodását: «Bocsáss meg nekem, Mihály».

Újra a bányát nézi, a toronymagas oldallal körülvett töl-csért. Az oldalak napról-napra tágulnak. A felső oldalon kezdik

a kőomlasztást és folytatják lefelé, ami nagyon könnyen megy. Öt-hat méternyi távolságra befűrnak egy kis lyukat sorjába, abba illesztik a dinamitot, ellátják mindenik kis csomót kanóccal, vagy összekötik a villamos géppel. Aztán egy kis szürke pára, egy puffanás, s a nagy szikladarabok lomhán válnak el, leszakítva sok évezredes élettől. Alágurulnak és meghalnak, mert a kő a bérceből kiszakadt halott.

A harangszóra, a gőzsíp süvöltésére a bánya mélyén rendszeres mozgás támad. Az oldalak csigahajlásain gyorsan futnak alá munkások, lent a fenéken szerte iramodnak, a szerzőmokat össze-vissza dobálják; a kőaprító asszonyok cók-mókjukhoz sietnek, s a ládában és gyékény védelme alatt nyöszörgő kis gyermekeket kapják föl. Mennek haza.

Az asszony nézi a nehéz munkából hazatérőket és az egyre néptelenedő kőbányát. Keres valamit, de nem tudja kivenni. Egy-két munkás még ott jár az oldalakon. Azok is leszállnak végre. Akkor aztán pattogó zaj és pukkanás támad. A dinamit-patronok mint valami rosszul sikerült sorlövés robban föl egymás után, s megindul a kőomlás.

— Már mehet a bányába, — szólal meg az a munkás, aki az asszonyt az imént feltartóztatta. Menjen ezen a mesgyén.

Megyen is tovább a szűk ösvényen. A többi bányákban még ropog a dinamit. Amott a nagy agyagbányában a kifeszített láncra akasztott vasládák folytatják a magok jövő-menő útjokat a téglagyárba s úgy lebegnek ott a magasban, mint valami prédára járó szárnyas ragadozók. Ott már a villamos lámpák is felgyúltak s ezek a világos gömbök fehérre festik a lehántott hegyoldalt. A mesgye tekervényesen megy alá a kövek közt. Az asszony megáll, nézeget körül és alá a mélységbe. Milyen magasból lehetne innen alázuhanni.

— Hé, hol jár itt? — kiált rá egy harsogó szó, s egy kődúc mellől előtünik valaki, aki ott igazgatott valamit.

— Hol találom Gál Mihályt?

— Itt ugyan egyebet is találhatna maga, amit megkeserülne, — mondja az ember, aki dinamitot dugdosott el a későbbi robbanáshoz. Azután lekiáltott a mélységbe: «Gál uram, valaki keresi».

Onnan alúlról tompán felelt egy hang: «Jöjjön le. A patronokat kösd össze dróttal. Még robbantunk ma, mert sok kő kell».

— Hallja az asszony, — szólta a fiatal ember, jól megnezve a csinos asszonyt, — menjen hát le. Nem jó itt járni, galambom. Kár is volna magáért.

Az asszony haragos mozdulattal intette el magától a nyájaskodó fiatal embert, s ment tovább, sokkal gyorsabban,

mint eddig, mert nagyon izgatott lett, mióta annak az embernek a hangját hallotta.

A bányában már esteledni kezdett. A kis fabódé ablakán világ tört ki. Odabent egy erős, izmos férfi rakosgatta össze és vette számba a pléhbárcákat, amivel a szekeresek igazolják, hogy hány fuvar után illeti őket fizetés. Meg a jegyzőkönyvébe irogatott be valamit. A gyalulatlan asztalon egy ébresztő óra ketyegett. A deszkafalról nem hiányzott a telefon kagylója sem; s ott volt elhelyezve egy kis fénymázás ládika, azon porcellángomb, melynek gondtalan megérintése nagyon veszedelmes, mert a villamot árasztja szerteszét.

A férfi 35 éves lehetett. A közönséges munkásruhán a vastag ezüst óralánc egy kis jólétet sejtetett nála.

A deszkából összenagyolt ajtónál valaki motozott odakün. Hallja is a férfi, amint fölnyilik csöndesen az ajtó. Egy ajtó benyitása sokat tud kifejezni; ez most alázatosságról beszélt. Bizonyosan az jön, akinek érkezését az imént lekiáltotta Gyuri, a dinamitos legény.

— Gál Mihály, — szólal meg egy reszkető asszonyi hang.

Az ember hirtelen visszafordul, fölmagasodik, mint a figyelő gém.

— Én vagyok, Gál Mihály, — folytatja a szomorú asszony. — Nem ismersz rám? Én vagyok, Eszter.

— Te gonosz! — kiált rá Gál Mihály és visszahúzódik tőle.

Eszter beljebb jött a bódéba.

— Látni akartalak, Mihály.

— Hogy mertél a szemem elé kerülni!

— Nem hallgatsz meg?

— Menj vissza, ahonnan jöttél.

Eszter meglát egy lócát, arra leroskad. Fejéről lehull a kendő s a petróleumlámpánál látni lehet szép barna fejét, sápadt orcájával, dús hajával. Gál Mihály végig nézi, és elfordul.

— Mennyivel jobb lett volna, ha agyonütlek.

— Jobb lett volna Mihály, jobb. Akkor kevesebb vétekekkel haltam volna meg.

— Hová lettek a cifra ruháid, te bestia?

— Hóhérommá vált a saját lelkem, — sóhajt föl Eszter kínosan. — Az kergetett hozzád.

— Én pedig visszakergetlek. Menj, takarodj.

Eszter összekulcsolta kezét és rimánkodott. Gál pedig ököllé szorította a kezét.

— Hol van Lizi, az én leányom? — siránkozott vontatott hangon Eszter. — Ma hét esztendő, ma van a születés-

napja. Azért jöttem. Bizonyosan iskolába jár már. En meg sem ismerném, hiába látnám. Minden kis lányt, aki olyan korú, megnézek — hátha Lizi. Istenem, öt esztendeje már, Mihály... Gál Mihály, engedd meg, hogy lássam. Légy könyörülő. Talán arcképe van... mutasd meg! Vagy legalább beszélj róla. Mihály — Gál Mihály — ember — parancsolóm — büntetóm — megbántott istenem! könyörgök neked.

Térdre bört, de ez az ember mindig kövekkel bánt, kemény lett, mint azok és bánásmódja is azokhoz való. Nyersen kiabál az asszonyra.

— Ne esengj utána. Lizi soha sem fogja megtudni, hogy mi volt az anyja.

Eszter hozzá csúszott, meg akarta ragadni kezét, de Gál Mihály visszalökte.

— Pusztulj! — riadt rá parancsolón.

— Nem ismersz irgalmat?

— Irgalmat te irántad? — kérdezte felháborodva Gál s csodálkozva nézett végig az asszonyon, mert a szem a hitvány-ságon is megakad.

— Mért nem öltél meg, mikor megtudtad, hogy megcsaltalak. Mért irgalmaztál akkor, mért hagytad meg nekem az életet?

— Istenemre, szét kellett volna locsantani a fejedet! — hörgött indulatosan Gál Mihály nekivörösödve. — Talán úgy is tettem volna, de megszöktél tőlem és gyermekedtől, mert aranylánc és selyemruha kellett.

Gál lihegett az indulattól. Lekapta a sipkáját s úgy törülte a homlokát.

— Elvetemedtem, — folytatta Eszter töredelmes hangon. — Egyszer találkoztam veled az utcán. Megijedtem, hogy megfojtasz. De elmentél mellettem. Nem ismertél rám a szép ruhában?

— Rád ismertem, hogy féreg lettél!

— És mégsem öltél meg!

Gál Mihály hallgatott. Eszter folytatta:

— Azután megint találkoztam veled a Dunánál. Hej, sokat nézem én azt a nagy vizet, elődbe mentem, a szemed közé néztem. Te leköptél, de nem öltél meg.

— Nem! — mond gyűlölettel Gál. — Nem öltelek meg Lizi miatt. Ki neveli föl, ha becsuknak miattad. Mi lenne belőle, ha megértené, mért ölt meg egy asszonyt az apja és ki volt ez az asszony. De azóta sokat gondolkozom, hogy mégis el kellene téged pusztítani a föld színéről, hogy Lizi

soha meg ne tudjon semmit az anyjáról és hogy soha se találkozhassek az anyjával. Jól nevelem, gyűjtök is neki. De én meghalhatok előbb, mint te, és te nyomorult gonosz akkor hozzá mégy, előállsz bimbó korában, előállsz, mikor felesége . . . A büntető istennek kellene téged elpusztítani. A te életed megmérgezi Lizi életét.

— Szidj, átkozz, — rimánkodott az asszony, — csak beszélj Liziról.

— Oh, bárcsak elpusztíthatnálak, bárcsak megszabadíthatnám a gyermekeket a te kísértő sátán lelkedtől.

— Ölj meg hát, Gál Mihály. Itt vagyok és jajszó nélkül meghalok.

Eszter még esküre is fölemelte a két kezét.

— Te megrontóm, bűnre csábítsz engem is! — harsozott megvetéssel Gál. — Nem öllek meg most sem, amiért nem öltelek meg eddig. Lizinek sohasem szabad rólad hallani semmit. Távozz, utólszor mondom.

Fölnyitotta az ajtót és kikergette a bűnös asszonyt. Amint kilökte, utána nézett és kibújt a keskeny ajtón, mert majd megfúlt a bódében. A hold fényében megezüstözött bánya meredek falait lehetett látni. Az ajtótól nem messze Gyuri rakosgatott és füttyörészett. Gál odatámaszkodott az ajtófélfához s csak nézett, nézett, mint a kuvasz a vaccka előtt.

— Gál uram, eldugdostam a patronokat. Most, vagy reggel robbantunk? — szólította meg Gyuri.

Gál nem felelt a legénynek semmit, mert egy roppant kőnek legalább egy darabja a szívéről esett le, mikor az az asszony végre eltávozott. Rettenetesen föllélegzett. Fájdalmas vonításnak hangzott. Láta jól, amint a szerpentinán lassúdan odább, feljebb kullog a nyomorult asszony. Alig bírta haladni. A holdnál inkább a sötét árnyéka látszott, amelyet a kőre vetett, mintsem ő maga.

A nagy, sárga sziklánál, ahol Eszter az imént Gyurival találkozott, megállt. A meredek út is fojtogatta, meg a lelke tajtékezése is a torkáig ért. Le kellett ülnie.

— Gyuri, mindjárt robbantunk, — dűnnyögte Gál Mihály. — Azt hiszem, nincs senki a bányában.

Csöndes, nyári éjszaka volt. A pattogás, a ropogás, mikor a patronokat elsütötték, sem csinált nagyobb zajt köröskörül, mint amikor az udvarokon a szőnyegeteket porolják. A szétvetett, nagy, sárga szikla-duc dirib-darabban leomolva, csak morgott és dűbörögve zuhant szét. A másnapi munka az volt a bányában, hogy elhordják onnan és formás kubikba állítják össze.

Délután volt már, mikor egy tót munkás iszonyatosan felkiáltott. Arra mind oda futottak. Vért láttak, rongyokat, egy elszakadt kezét, aztán tovább hosszú fekete haját.

— Ez a feje valakinek! Ez a teste! Asszony volt ez! Ki járt itt!

Gyuri szaladt oda a kiáltásokra. Hivta aztán Gál Mihályt, mert nagy szerencsétlenség történt.

— Hátha a tegnap esti asszony, — vélekedett Gyuri. — Nem ismerne rá Gál uram a ruhájáról?

Gál Mihály csak nézte, nézte.

— Erre távozott el az az asszony, — magyarázta Gyuri. — Erről is jött. Akkor megmondtam neki, hogy veszedelemben jár. Hát mikor robbantottunk, akkor késő este volt. Soha sem jár itt ilyenkor senki. Mit keresett ez a bányában? Én Gál uram ártatlan vagyok. Nem is én sütöttem el a patronokat, Gál uram csinálta dróttal. Jaj uram, ártatlan vagyok én.

Hívták a rendőrt. De hiába jött a tiszttal is, az orvos is. Az összeroncsolt holttest fölismerhetetlen maradt. Szerencsétlenség történt, aminek senki sem az oka.

Gróf Tolstoj Alexei:

Pusztai szállás.

Zord, sívár bús csönd köröttem
S majd hogy meg nem dermedek.
A vén posta-mester ásít
És az óra csak ketyeg.

Ketyeg erre, ketyeg arra,
Ezer emlék kél nyomán,
Régi nóták, régi mondák
Zsongnak által a szobán.

Fény se gyúl a szürkületben,
Künn csaholnak az ebek,
Összeomlik minden árnyék
És az óra csak ketyeg.

Ketyeg erre, ketyeg arra,
Multat, jövőt összefon.
Félig ébren, félig alva
Hallgatom, csak hallgatom.

S mintha még a szánban ülnék
S csengne még a csengettyű...
Ah, de ez csak képzelődés, —
Lelkem fáradt, együgyű.

Zord, sívár bús csönd köröttem
S majd hogy meg nem dermedek.
Hortyog már a posta-mester
S már az óra sem ketyeg.

Fordította: Telekes Béla.

Beszélgetésem egy kísértettel az a-b-c eredetéről.

Írta: Anatole France.

Irtam, már régóta irtam az éjszaka csendjében. Asztalomra veté a lámpa világosságát s ernyője homályába burkolta a könyveket, melyek emeletes sorban lepték el a dolgozó szobám négy falát. A haldokló zsarátnok hamuba hintette utolsó rubint sugarát és fanyar dohányfüst sűrítette a levegőt; előttem, hamúrakásról pici edényben, az utolsó cigeratta eregette a magasba finom kék füstjét. A szoba sötétsége pedig titokzatos vala, mert homályosan ott érezte az ember a sok szunnyadó könyv lelkét. Ujjaim közt a tollam is elbóbiskolt és nagyon régi dolgokon járt az eszem, midőn a cigarettám füstjéből, mint valami varázsfű gőzéből, különös alak lépett elibém. Göndör volt a haja, nagy és ragyogó a szeme, horgos az orra, vastag az ajka, fekete az assyr módra rendezett szakálla, világos bronzé az arca színe, furfang és kegyetlenség bélyege az ábrázatán, zömök kötésű a termete és dús a ruházata: mindez olyan ázsiaira vallott, akit a hellének barbárnak neveztek. Hal fejéhez hasonló, csillagokkal meghintett főveget viselt. Bibor ruháját himzett állat-alakok tarkították, félkezében evezőt fogott, másokban viasz táblácskákat. Látásán nem éreztem zavart, hiszen fölötte természetes, ha kísértetek jelennek meg könyvtárban. Hol mutatkozzanak a holtak árnyai, hanemha az emléküket megőriző jelek közepette? Székkel kináltam az idegent. Nem fogadta el.

— Hagyja el — így szólt hozzám — és kérem tegyen úgy, mintha itt se lennék. Azért jöttem, hogy megnézzem, miket ír erre a hitvány papirostra. Nekem ez tetszik; ám nem mintha azokkal az eszmékkel törődném, melyeket kifejez. Csak a betűk érdekelnek nagyon, melyeket rajzol. Noha huszonnyolc százados használat nagyon megváltoztatta, a tolla nyomát jelző betűk még sem ismeretlenek előttem.

Megismertem ezt a B-t, melyet az én időmben b e t h-nek, azaz háznak neveztek; nini az L, amelyet l a m e d-nek hívtunk, mivel tövis szabású volt, ez a G, ami g i m e l-ünk a teve nyakából ered és az A, ami a l e p h-ünkből, ez meg az ökörfőből. Ez a D épp olyan hüen jelképezné a sivatag homokjában felütött sábornak háromszögletű b e j á r a t á t, mint ami d a l e t h-ünk, amelynek nemzetje, ha ez a hajló vonás nem gömbölyítette volna meg a régi és vándorló élet eme jelének körvonalait. Megváltoztatták a d a l e t h-et csak úgy, mint abcém többi betűit. De én nem gáncoskodom, mert a rövidség kedvéért történt ez. Az időnek nagy az értéke; az időnek:

azaz az aranypornak, az elefáncsontnak, a structollnak. Az élet rövid. Hogy boldogságban és tisztességben élhessük öreg napjainkat, vagyon kell; és ehhez idővesztegetés nélkül kereskedni és hajózni.

— Uram! — mondhatom én, — külsejéről és beszédéről öreg feniciainak gondolom.

— Kadmusz vagyok, Kadmusz szelleme! — felelte kurtán.

— Így hát — válaszoltam — tulajdonképen Ön nincs is. Ön mondai és jelképes valami. Mert lehetetlen mindannak hitelt adni, mit a görögök Önről mondtak. Azt regélik, hogy Ares forrásánál tűzokádó sárkányt ölt meg és kiszaggatva elvetette a szörnyeteg fogait, amelyek a földben emberekké fejlődtek. Mindez rege és Ön maga is uram, mesés.

— Hogy ilyen életem az idők folyamán, meglehet és hogy azok a nagy gyermekek, akiket görögöknek nevez, mesékkal elegyítették emlékezetemet, meghiszem, noha előttem tökéletesen közömbös. Sohasem törődtem azzal, hogy mit gondolnak rólam halálom után; félelmeim és reményeim nem mentek túl ezen az életen, melyet a földön élvez az ember és még ma sem ismerek másikat kivüle. Mert nem élet, ha az ember mint testetlen árnyék uszkál a könyvtárak porában és megjelenik Renan Ernest-nek vagy Berger Philipp-nek. És ez a kísértet-sors nagyon szomorú nekem, mert míg éltem, életem tevékeny és tartalmas volt. Sohasem leltem mulatságot abban, hogy a beotiai mezőkön kigyó-fogakat vessek el, hacsak e fogak nem az agyúlölet és irigység volt, amely gazdagságom és hatalmam láttára a pásztorok lelkében megszületett. Amíg éltem, mindig hajóztam. Fekete hajómmal, melynek orrában a vörös és rettenetes törpe, kincseim őrzője lakott, aki figyelte az ég tengerén meg-megesillanó bárkájában ringó Kabirokat, vezetőmül azt az álló csillagot választva, melyet a hellenek rólam a Feniciainak neveztek el, végigszántottam az összes tengereket, kikötöttem minden parton; voltam Kolchisban aranyért, Kalyboknál acélért, Ofirban gyöngyért, Fatesseben ezüstért. Béticaból hoztam vasat, ólmot, bürzsönyt, mézet, viaszt és szurkot és eljutva a világ végére és keresztültörve az oceán sűrű ködét, elértem a bretonok sötét szigetére; de belőregeedtem és őszültem ebbe és dúsan megrakodva cinkkel, melyet a helléneknek, egyiptomiaknak, itáloknak aranyon adtam el, jöttem haza. A Földközi tenger csak tó volt nekem ekkor. Elhagyott partjain százával alapítottam rakodó helyeket és a hirhedt Thébé sem volt egyéb, mint várforma arany raktár. Görögországban vad embereket találtam, kiknek szarvas agancs és csiszolt kő volt a fegyverük. Én adtam nekik a bronzot és tanítottam őket mesterségre — művészetre egyaránt.

Tekintetéből és szavából bántó hidegség érzett ki és én barátságatlanul válaszoltam:

— Valóban, ön tevékeny és értelmes kereskedő volt; de nem volt éppen nagyon lelkiismeretes és alkalomadtán valósággal kalóz módra viselkedett. Ha Görögországban vagy a szigeteken kikötött, a parton kirakta cifra holmiját, dúszöveteit és ha a partvidék leányai szülőik tudtán kívül, legyőzhetetlen ingertől hajtva eljöttek,

hogy lássák, amit annyira kívántak, legényei megragadták e hiába jajveszékélő szüzeket és a remegőket megkötözve, a hajó gyomrába vitték le, ahol a vörös törpe ügyelt rájuk. Nem így rabolta el Ön és hozzátartozói a fiatal Iot, Inachos király leányát, akit Egyiptomban eladtak?

— Meglehető. Ez az Inachos király valami apró vad törzsnek volt a feje. Leánya fehér volt és az arca finom vonású és tiszta. Vad és művelt emberek között minden időben egyforma volt a viszony.

— Ez igaz; de mióta a világ áll, úgy sem raboltak még, mint az Ön feníciai emberei. Nem átallották ellopni a síremlékeket és feltörni az egyiptomi sírboltokat, csak hogy fölékesíthessék saját temetkező helyeiket.

— De uram, illethetni-e jóhiszeműleg ilyen gáncsokkal egy igen régi korbéli embert, akit már Sofoklesz is így hitt: az őskori Kadmusz? Alig öt perce beszélgetünk e dolgozó szobában és már is elfelejti, hogy én huszonnyolc századdal idősebb vagyok önnél. Lássá meg, kedves uram, én bennem az öreg kananitát, akinek nincs miért az orra alá dörzsölni holmi koporsókat, avagy Görögországból és Egyiptomból elrabolt vad leányokat. Csodálja inkább erős elmémet és szép mesterségemet. Már beszéltem tengeri útjaimról. Szólhatnék karavánjaimról is, amelyek Jemenből tömjént és myrrhát hoztak, Harranból drágakövet és fűszerszámokat, Etiopiából elefántcsontot és ébenfát. De tevékenységem egyébre is kiterjedt, nemcsak csere-berére és üzérkedésre. Úgyes kézműves voltam, amikor körülöttem mindenki barbár volt. Ércöntő, festő, üveges, aranyműves tellett belőlem és amit úgy tűzzel készítettem, oly csodálatos volt, hogy boszorkányságnak tartották. Nézze meg a faragtam kelyheket és csodálkozzék az öreg kanáni ékszerész finom izlésén. A föld mivelésében is rászolgálta a csodálatra. A Libanon és tenger közé ékelt keskeny földszalagot gyönyörű kertté varázsoltam. Még megvannak a vízmedencék, az én kezem művei. Az Ön mesterei közül mondotta valaki: «Csak a kanáni ember tudott örökké tartó szőlőpréseket építeni.» Ismerje meg jobban az öreg Kadmuszt. Én vezettem be a Földközi-tenger mentének valamennyi népét a kőkorszakból a bronzkorszakba. Én tanítottam dicsért görögjeiket a művészetekre. Buzáért, borért és állatbőrökért, melyekkel hozzám jöttek, csókolózó galambokkal ékes kelyheket és agyag szobrocskákat adtam nekik, amiket azután kedvükre átformáltak. És mindezek felül az ábcét kapták tőlem, amely nélkül nem tudták volna sem szabatosan kifejezni, sem megőrizni annyira megcsodált gondolataikat. Ime, ezt vitte végbe a vén Kadmusz. De nem azért, mintha az emberek nemzetségét szerette vagy hívságos dőcsőségre áhított volna, hanem mivel szerette a pénzt és a közeli, biztos, kézzel is megfogható nyereséget. Azért tette, hogy meggazdagodjék, hogy ha majd megöregszik, ezüstasztal mellett aranyserlegből ihassa a bort, amíg körülötte fehér asszonyok buja táncot járnak és hárfával zenélnek. Mert az öreg Kadmusz nem hisz az erényben, nem a jóságban; tudja, hogy az emberek gonoszak és az istenek, mivel

nagyobb a hatalmuk, még gonoszabbak; fél tőlük és véres áldozatokkal engeszteli őket. Nem szereti az isteneket, önmagán kívül senkit sem szeret. Olyannak mondom magam, amilyen vagyok. De gondolja meg: ha nem keresem vala az érzékek durva gyönyörűségét, nem dolgoztam volna a gazdagságomért, nem találtam volna föl a még ma is gyönyörködtesítő és hasznos művészeteket. És azután, önnek, kedves uram, aki elegendő ész híjában kereskedő nem lehetett és íróvá lett s görög módra iratokat készít, istenként kellene tisztelnie engem, akitől az ábc származik. Mert én találtam föl. Meghiheti, hogy csak ügyvitelem könnyítésére alkottam meg és egyáltalán nem gondoltam arra, milyen hasznát veszik majd valamilyen az irástudó népek. Szükségem volt olyan rendszerre, melylyel gyorsan és egyszerűen jegyezhetek. Szívesen vettem volna kölcsön szomszédaimtól, mivel szokásom volt, hogy valami nekem való, elvettem tőlük. Nem kérkedem eredetiséggel; nyelvem a sémitáké, faragott képeimet hol babyloniaktól, hol egyiptomiaktól vettem. Ha valami jófajta irás akadt volna kezem ügyébe, nem fogtam volna munkába erőmet, hogy újat találjak föl. De sem azoknak a népeknek ékírása, akiket Önök, anélkül, hogy ismernék őket, hittitáknak neveznek, sem az egyiptomi szent rovás nem felelt meg szükségleteimnek. Hosszadalmas és lassú irások voltak ezek, arra valók, hogy ellepjék a templomok és sírok falazatát s nemhogy a kereskedő tábláján szorongjanak. Még rövidített és hajlékonyabbá tett képében, ahogy az egyiptomi írók használták is, megvolt az eredeti formának nehézsége, kuszáltsága és határozatlansága. A rendszer volt rossz. Az ékírás, ha egyszerűsítették is, rettenetes zavaros ékírás maradt. Ön tudja, miképen keverték össze az egyiptomiak tökéletesített ékírásukban az eszméket képviselő jeleket a hangokat képviselőkkel. A szellem hirtelen megvilágosítása volt, hogy e számtalan jelből kiragadtam huszonkettőt és az abc huszonkét betűjét csináltam belőlük. A betű egyetlen hang képét viselő jel és mivel összekapcsolásra gyors és készsége, megvolt a hangzások hű festésének eszköze. Nem volt ez nagyszerű?

— Az volt, sőt tán nagyszerűbb, semhogy Ön gondolja. E megbecsülhetetlen jelenért Önnek vagyunk adósai. Mert abc nélkül nem lehet feljegyezni a beszédet, nincs stilus, nincs finom gondolat, nincs elvonás, nincs szálfinom bölcselkedés. Ép oly kevéssé tudom elgondolni, hogy Pascal ékírással rójja a *Provincialest*, mint azt, hogy az olymposzi Zeust valami varga faragta. A kereskedő számadásainak megőrzésére találták föl; de a feníciai abc az egész világon a gondolat tökéletes és szükséges műszere lett és átalakulásainak története hozzáfűződik az emberi szellem fejlődéséhez. Találománya nagyon szép és értékes, noha még tökéletlen; mert ön nem gondolt a magánhangzókra; ezek a szellemes görögöknek találmanyai, akiknek az volt a rendeltetésük, hogy mindent tökéletesítsenek.

— Megvallom, megvolt a rossz szokásom, hogy összecseréltem és zavartam a magánhangzókat. Talán már észre is vette az est folyamán, hogy a vén Kadmusz el-elnyeli a hangokat.

— Megbocsátom neki ezt, meg az Io elrablását, mivel a szűz apja Inachos, kinek jogarát hegyes kovakővel szarvas-agancsból faragták ki, csak a vad törzsnek volt a feje; megbocsátom neki, hogy megismertette a szegény és erényes beociabéliekkel a bacchusnők fékevesztett táncait, mindent megbocsátok neki, mivel ő adta Görögországnak és a világnak a legértékesebb talizmánt, a feníciai abc huszonkét betűjét. E huszonkét betűből származott a mindenség valamennyi abcje.

Nincsen olyan gondolat a földön, melyet meg ne ragadnának és őriznének. Isteni Kadmusz, az Ön abcjéből eredt a görög és itáliai, amelyek az európai írást nemzették. Az Ön abcje termékenyítette meg a semita írást, a hébert és arameuszt, épúgy, mint a szírt és arabot. Ugyanez a feníciai abc nemzője a hymiarita és etiopiai-nak, valamint valamennyi középázsiai-nak, a zeninek és pehloinek, sőt még az indiainak is, amelyik meg a devanagári-nak és déli Azsia valamennyi abcjenek volt apja. Mely szerencse a világraszóló siker! E pillanatban az egész földkerekségen nincsen egyetlen írás sem, melynek nem a kadmuszi az őse. Valaki egyetlen szót leír, az öreg kanáni kalmároknak adósa. Elgondolva ezt, a legnagyobb tisztelettel telek el az én urammal, Kadmuszszal szemben és nem tudom, miként háláljam meg a kegyességét, hogy az éjszaka kurta óráját az én dolgozó-szobámban töltötte el, Bál Kadmusz, az abc föltalálója.

— Jó ember, tompítsa lelkesedését. Meg vagyok elégedve kis találmányommal, de látogatásomon nincs miért büszkélkedni. Halálos unalom gyötör, mióta, hitvány árnylétemre nem kereskedhetem sem cinkkel, sem aranyporral, sem elefántcsonttal és mióta a földön, ahol Stanley úr messziről a nyomdokomba lépett, arra kényszerülök, hogy időnként egy-egy tudóssal vagy kíváncsival beszélgessek, akik éppen érdeklődnek irántam. De úgy rémlik, hallom a kakas szavát: Isten vele, iparkodék meggazdagodni, nincs más jó a világon, mint a gazdagság és hatalom.

Szólt és eltűnt. A tűz kialudt, megcsipett az éjszakai hideg és nagyon fáj a fejem.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Marcsa.

A másik cselédünk Marcsa volt, egy kis sovány fakó leány. Mindene fakó volt: az arca, a haja, a szeme, még a ruhája is a sok mosástól elvesztette a színét.

Marcsa dajka volt nálunk, csöndes álmodozó leány. A legkisebb öcsém az ő ölében volt legnyugodtabb.

Az öcsém keresztapja (Ábel Mihály) egyszer ajándékot küldött nekünk: az öcsémnek ólommadarakat, amelyek olyanformán voltak készítve, mint az ólom katonák; nekem meg festéket küldött és rajzmintákat.

Az ólommadarak lassankint elkallódtak, kinek a lába törött le, kinek a feje. A festékeim is elvesztek.

A következő nyáron hazament a Marcsa, nem tudom mi okból. Talán beteg volt. Egyszer aztán az anyám engem küldött el érte.

A temető közelében laktak. Marcsa nem volt otthon. Az anyja behítt a szobába, és azt mondta, hogy várjam meg a Marcsát, aztán együtt menjünk haza.

S hogy ne unatkozzam, levett egy kis lapos gyékény kosarat a mestergerendáról. A kosárban fonál, viasz és házi szerszámok között egy szétdült fűzött könyv volt: Rontó Pál története, Gvadányitól, a régi első kiadás.

A kezembe nyomta s kiment a szobából.

És én olvastam Rontó Pált.

Odáig olvastam, mikor Pali bejut a zsidó szobájába, s ki akarván menni, megszorúl az ablakrácsban.

Ezt nagyon megszerettem, s hogy így fölemeltem a fejemet, az ablakra pillantottam.

Mit látok ottan? Az ablak deszkáján ott hevert a mi sok elveszett ólommadarunk, a festékem, a ceruzám, az anyám gyűszűje és más efféle apróságaink.

Alig vártam, hogy haza érjek. Otthon elsusogtam az anyámnak, hogy a Marcsa micsoda tolvaj.

Anyám hallgatott egy darabig, aztán azt mondta:

— Ne vesd neki szemére. Jól tud bánni a kis gyerekekkel.

A festékek.

Még külön is fel kell jegyeznem Ábel keresztapánk ajándékát. Az említett festékeken kívül egy képeskönyvet is küldött, amelynek címe volt:

Körút az állatkertben.

Ezt a könyvet sokszor átolvastam, de mély hatást nem tett reám.

Jobban tetszettek a festékek s különösen a festékek mellé helyezett matt üveglap s néhány rajzminta.

Az üveglapon átlátszottak a képek s ceruzával utána lehetett vonni mindent. Csakhamar rajzoltam papirosra is és kifestettem vastagon.

Legjobban ibolyát szerettem festeni. Nem is annyira ibolya volt az, mint inkább a flokszvirághoz hasonlított, de nekem azért mégis ibolya volt.

A kék és zöld festék gyorsan fogyott az ibolyákban s egyszer csak egészen elfogyott. Másszínű festékekkel alig játszottam.

Ez volt az én rajzoló tudományom alapja és összes iskolája.

Az üveg már néhány nap mulva eltörött s a festékek is elkallódtak, de én tovább rajzoltam az emberfejeket s az iskolákban később közkedvelt torzképrajzó voltam.

Inas-szabadítás.

A Kajla-malomban inast szabadítottak. Anyám a molnárnéval jó viszonyban volt, hát őt is meghívták. Én mentem el vele.

A molnár szobájában már akkor ott voltak a fiú szülei, keresztszülei, a Csákó-malmi molnárok és még egy harmadik malom molnárai.

A fiú fel volt öltözve ünnepiesen, a szokásos világos szürke magyar molnári ruhába, s mondhatom, hogy ostobább és meghatottabb arcot nem láttam.

De lehetett is szegény nagy zavarban. Az ő tiszteletére ünnepelt a malom, de a komoly dikciók végén mindig csúfot tettek belőle.

Először is nem volt szabad addig az asztalhoz ülnie, míg legénynyé nem nyilvánítják. A harmadik tál ételnél fel is állt a legöregebb molnár, s beszédet mondott, hogy milyen nagy jelentőségű ez a nap.

A fiú hallgatta áhítattal. A beszéd végén poharat adtak a kezébe, s egy molnár úgy igazított a széken, mintha helyet csinálna az asztalnál a fiúnak, egy legény meg üres széket igazított oda.

A fiú ezt nem magyarázhatta másra, mint hogy neki most már az asztalhoz kell ülnie.

Hát amint leülne szegény, a legény elveszi a széket, a szegény inas leül a földre, csakúgy koppan.

— Jegyezd meg, — szól a szabadító mester, — hogy addig ne ülj asztalhoz, míg azt nem mondják: tessék, ülj ide.

Aztán valami hengereket hoztak be, s azokra fektették először háttal, aztán hassal. Akkor aztán minden legény vágott rá egyet a pálcával, — bizonyosan, hogy eszébe jusson a szabadulás napja.

Erre a szabadító mester elővett egy papiros forintot a tárcájából, s letette maga elé.

— Most már legény vagy fiam, — mondotta ünnepies hangon, — s aki neked mégegyszer azt meri mondani, hogy: te, így vágd pofon.

Azzal úgy pofon vágta szegény gyereket, hogy szinte csattant.

Akkor aztán a mester neki adta a forintot, az asztalhoz ültették, s a fiú arca sűgárgzott a boldogságtól.

Folytatjuk.

ÚJ KÖLTŐK.

Aristide Bruant:

Temetés.

Szitált az eső. Es a szürkességben
Az ég nem látszott, csak a sűrű köd.
Páris fölött a levegő megizzadt
S a verejték a földre csöpögött.

Valami fújdogált . . . ki tudja honnan?
Nem szellő volt az, nem vihar szele,
Hanem a gallér s nyak közé becsúszott
S az ing alatt majd megfagyunk bele.

Mentünk előre némán és a ködben
Rosszkedvű néppel volt teli az út,
Mi a halottas szekeret követtük,
Temetni vittünk egy derék fiút.

Nagy isten, óh hogy borzongott a hátunk
A temetőig jó időbe telt
És megfagyott a velő csontjainkban
S minden rheumát s bronchitist lehelt.

A levegőben nem volt egy veréb se,
Nem láttunk egy galambot, egy rigót . . .
S a víz a nagy kő oldalán lecsorgott
És ez a nagy kő — az ő sírja volt.

Kit szeptemberben még kacagni láttam,
Szegényre most sóhajtva gondolok:
Nagy ég, ma éjjel, hogy fog dideregni!
Télen meghalni szomorú dolog.

Mindig szerettem a sugárzó napfényt,
Amely ragyogva, mosolyogva kel,
Ne is érjen hát az a nyomorúság,
Hogy bús, ködös napon pusztuljak el.

Valamikor, ha úgy ismertük egymást,
Hogy nóta járta s csengett a pohár —
Mikor temetnek, jól esik szívünknek
A temetéshez egy kis napsugár!

Fordította: Heltai Jenő.

A sárga szocialdemokrácia.

Irta: Yartin.

Ős Peking vörös falai előtt megjelentek a j a n g - k v e - c é k, az európai fehér ördögök s mikor leszállt az alkony, lődözni kezdték a nagy kaput, s ami a közelében esik: az ég és föld templomát, a földművelés bazilikáját s a többi sanctuariumot. Magasra csapott a láng, sárgás-fekete füst terjengett a város fölött s a szikrákkal terhes fojtó elemekben megriadva kóvályogtak az ősi hajlékaikból kipörkölt istenek. Míg Waldersee katonái rést lőttek a délkeleti bástyákon, azalatt az éjszaki kapun elmenekült az udvar. C z u - H s z i, az özvegy császárné, a mennyei birodalom legszellemesebb banyája és K v a n g - s z ü (vagy hogy hívják) a császár, a bogdo-khan.

Míg a birodalom sarkai ropogtak s tűznyelvek fenyegették a fővárost, a sárga faj szemefényét, a föld gyönyörűségét, azalatt mandsu lovasok száguldoztak a láthatár szélén s fekete alakjuk misztikusan vágódott bele az alkonyati égbe, mint megannyi rohanó kísértet. Mentek, mint a fergeteg, hogy megvigyék hírét a szörnyű katakeizmának a kínai falhoz, a Gobi televényére s a Nagy Csatornához. Es fuldokló lélekzettel mondták el, hogy mi történt, hogy hontalan a császár, hontalanok az istenek s az idegen ördögök ágyúi dübörögve vonulnak föl a bogdo-khan elhagyatott székhelye, a «sárga város» ellen. A Csungok, Csangok, Csengek (és Csingek) csaholva sűrögték körül a hióbpostát s szájtátva hallgatták a rettenetést, a hihetlent. Szegény Csungok és a többi csengő nevű kinézerek rosszul hitték, ha hitték, hogy vége a kínai világnak. Ime, a császár visszatért, Czu-Hszi ismét benne ül a hatalomban, sőt fotografálásal egybekötött luncheonre hívja meg az európai ördögök követinek feleségeit. Mert nem az európai ágyuk dőreje rázkódtatta meg a mennyei birodalom alapjait s nem erőszak kergetheti ki Kina isteneit ősi hajlékaikból . . .

Itt ülök a csöndes éjszakában s egy német lapban azt olvasom, hogy Leng-Kai-Kiu kínai tudós, aki kínai nyelven szocialista lapot szerkeszt, melynek harmincezer előfizetője van, legutóbb Marx Károlynak, a nagy szocialista írónak, «Das Kapital» című művét lefordította kínai nyelvre. Letettem a lapot, mert nem bírtam olvasni tovább. E jelentéktelen hirre elfutott a borzongás, mintha éreztem

volna, hogy ezer és ezer kilométernyire tőlünk egy világ omlik össze. Lehet, hogy ez túlságos szenzitivizmus, lehet, hogy fantazmagóriára való hajlandóság, melynek a nagy messzeség ad tápot, de lehet az is, hogy a jövő megcsufolja a legvérmesebb fantáziát is s Kinában oly dolgok történnek pár évtized múlva, minőket most el sem mérünk képzelni.

A kínai világ három ezer esztendő óta meg van merevedve. Kong-fu-tsze és sok kommentátora megrögzítette a hitet, a morált, az államkormányzás minden legkisebb részletét, a tudományt, a társadalmi szervezetet, a modort, az illemszabályokat, a ruhát s talán még a copfnak a hosszúságát is. Megmerevedett a nyelv, az írás s megkérgesedtek az agysejtek, melyek mintha örök időkre innerválódtak volna megdönthetetlen nézetekkel és fölfogásokkal.

De van egy rés abban a rengeteg közületben, mit mennyei birodalomnak neveznek: a materiális tevékenység függetlensége. Erre Kong-fu-tsze, Lao-tsze s a többi bölcs figyelme nem terjed ki. Az ipar és kereskedelem, nem különben az emberi foglalkozás minden ága, amennyiben nem szellemi tevékenységre vonatkozott, a merev korlátokon belül akadálytalanul fejlődhetett és virulhatott, ha mindjárt ősi primitív szerszámok segítségével is.

Ezen a résen nem haladhat be az európai szellem a maga teljesen ellentétes fölfogásával, mert a kínai lenézi; nem hatolhat be a tudomány és művészet, mert a kínai ezt kicsinynek tartja a magáéhoz képest, de behatol a szocialdemokrácia, behatol egy-egy fénysugár, hogy derengésre keltse az évezredes sötétséget.

A nyugoti psyche termékei tehát nem ejthetnék rabul soha a kínaiak szellemi életét, de megejtik az anyagi érdekeiket. Ez a rendkívül merev faj visszautasítja a Nyugatnak azt a vivmányát, melyet fölvilágosodásnak nevezünk, de ez a rendkívül praktikus faj megérti és befogadja azt, amit előnyösen fölhasználhat a maga anyagi érdekei szempontjából. Befogadja s gyors, praktikus fölfogásánál fogva magáévá teszi, fölszívja a vérébe.

Mi, a fantáziának emberei és nem szakértő emberek, nem értünk ahhoz, hogy előre megállapítsuk, milyen lesz a kínai szocialdemokráciának a rideg lényege. Hagyjuk ezt a sanyarú tudósokra, akik — ha Kína ipari, gazdasági és munkásviszonyait ismerik — nagyjából és körülbelül talán már most el tudnák képzelni, hogy milyen lesz az. Mi csak sejtjük, hogy ez a «métely» legelőszőr a nagy tengerparti városok gyáraiban, Shanghai, Kankan és Tiencin usinejeibe

veszi be magát, hol európai tanítók vezetése alatt ezernyi ezer kínai dolgozik. Lehet, hogy a kikötő-munkások, a kulik lesznek az első szociáldemokraták, már csak azért is, mert az európaiakkal való érintkezés, a közlekedés könnyűsége s a nyugati civilizációval való érintkezés folytán ezek a legfogékonyabbak. Lehet az is, hogy a nagy porcellán-, bronzkészítő műhelyek, a nagy selyemtenyészdek és teaültetvények munkásainak a lelkében sarjadzanak ki legelőször a szociáldemokrácia igéi, ha akadnak agitátorok. És végre lehet az is, hogy az európai és amerikai szociáldemokrácia idealistái és fanatikusan önzetlen apostolai jelennek meg a kínai nagy kikötővárosokban, hogy a kínai kereskedősegédek, raktári munkások, kézművesek és iparosok közt híveket szerezzenek a jövő társadalmi rendnek s megtanítsák őket a munkások legnagyobb védelmére, a szervezkedésre.

Talán nem is sikerül kezdetben, a processzus megfordított rendjénél fogva. Európában előbb van nagy tőke, előbb vannak nagy gyárak s előbb van — ennek következtében — munkás-proletárság s aztán következik csak a kizsákmányoltak szervezkedése a kizsákmányolók ellen; még Kína előbb ismerkedik meg a nyugati szociáldemokrácia elveivel s csak ezután lesz oly anyaga, modern értelemben vett munkásosztálya; és tere: a tőke és munka közt való harc mezeje, melyek a szociáldemokrácia föltételei.

Nem tudjuk. Erre feleljenek meg a szociológok és nemzetgazdák. Mi csak azt látjuk, hogy a «métely» már Kinát is fenyegeti s Leng-Kai-Kiu neve valamikor érc táblára lesz írva a kínai szociáldemokrácia pantheonjában. Mi csak annyit sejtünk, hogy ott a szocializmus speciális kínai termék lesz, kezdetben nagyon magára hagyatva, önálló irányban fejlődve, mert Kína még sokára lesz oly élénk kontaktusban a többi világgal, hogy az ottani szociáldemokrácia szerves része legyen a nagy nemzetközi szervezetnek. Mi csak annyit sejtünk — ha már benne vagyunk — hogy az új tanrettenetes kavardást fog támasztani az új eszmékre esküvő kínaiak és az ósdi törvényhozás, a modern törekvések és a háromezerezer éves megrögzött intézmények közt.

Szóval a dolognak csak színes oldalát látjuk s miután megnyitottuk érzelmeink árját, melyet ez az új esemény keltett bennünk s meglepetéssel és bámulattal adóztat Leng-Kai-Kiunak, le is tehetnénk a tollat, mert nem lévén szakemberek, a lényeg részletezése helyett túlságosan a fantázia mezejére tévednénk s hozsánával fogadnók Leng-Kai-Kiut, a kínai szociáldemokrácia holt bizo-

nyos megteremtőjét. Nem kell azonban nagyon élénk fantázia annak kiszinezéséhez, hogy ez a rettenetes akció, mely tiz millió számra gyűjtheti zászlai alá Kinának praktikus dolgok s az anyagi lét kérdései iránt rendkívül fogékony munkásait és a rabszolgánál is szánalmasabb helyzetben lévő kulijait, rettenetes ellenakciót fog támasztani, kartellekbe fogja egyesíteni a munkaadókat, a nagy ipari műhelyek tulajdonosait, a földbirtokosokat, a rizs-, selyem-, és teakirályokat. S ha harc lesz a két tábor közt, az borzalmasabb lesz Kinában, mint bárhol a világon, már csak kiterjedésénél fogva is, mert egy rengeteg ősi s rengetegül megmerevedett világnak az átalakulását fogja jelenteni.

És mi lesz a végeredmény? Ha az emberi coallició fölött örökös Istenek azt akarják, hogy a szociáldemokrácia meghatározatlan idő múlva Kinában győzelmet arasson, akkor ott lesz legszebb, legáldásosabb győzelme, mert teljesen új világ fog keletkezni a nyomán. Nem hittérítők és dogmák fogják megtéríteni a kínai világot, hanem az emberi méltóság kánonai és a földi fölvilágosodás dogmái a nyugati társadalmi tudományok missionáriusai által akár in persona, akár a nyugati szellem nyomtatott termékei révén.

És talán nem messze van az az idő, mikor elkövetkezik a kínai Istenek alkonya, rombadőlnek templomaik, szétmállanak megörögött intézmények, fejük tetejére állanak ősi társadalmi viszonyok, kiszáradnak a kínai agyakból háromezer éves nézetek és felfogások, a négykörmű sárkánynyal együtt hazátlanná válik az ősi vallás a nagy katoklizma romjain, mely maga alá temeti a kínai nyájszellemet, megszületik az egyéni öntudat s az emberi méltóság.

Amde akkor, ha megkezdődik a reneszánsza a sárga fajnak, ha mohón magáévá teszi a civilizáció összes vívmányait, ha az összeszorított rettentő tömeg széttöri évezredes korlátait, melyek közt már alig fér meg; s ha a megszakadt gátakon hömpölygő áradatokban ront neki a világnak, — mi lesz akkor Ázsiából, mi lesz a világból? Nem szorítja-e vissza az európai civilizációt, s nem veszi-e föl az egész világgal a harcot az új faktor, a sárga faj?

Kinát erre talán képessé fogja tenni a szociáldemokrácia. És a sárga szociáldemokráciának Leng-Kai-Kiu az első apostola, ki talán maga sem sejti, hogy mekkora lavinát indít meg.

Egy leány élete.

Regény.

Írta: Erdős Renée.

24.

A félhomályban előre hajolt. Magához vont és nevetett a szemembe.

Olyan ijesztően szép volt e percben, hogy megrémültem, sikoltani szerettem volna. A szemei valami különös kifejezéssel tapadtak rám. Nem volt abban semmi a férfi vágyából, rejtett indulatok titkos tüze helyett, valami sajátosságos, nem földi, rejtelmes fény lángolt benne. Szinte fagyasztott. A homlokába simuló fekete haja mintha egy sötét, titokzatos folt lett volna. Megfeketedett vér. A fehér arca mintegy egyre kisebbedett volna. Ellenben a szemei nőttek, nagyobbodtak, babonás erővel csillogtak felém. S az ajka piroslott és tüzelt, szinte égette az arcom.

Mereven néztem rá és szerettem volna kezeimet kiszabadítani.

— Engedjen, engedjen! — kértem.

— Miért?

— Félek. El akarok menni. Világosságot akarok.

Küzködtem vele, de úgy, hogy nem tudtam levenni róla a szemem. Úgy éreztem, meg kell halnom, ha el nem futatok. És nem engedett. A csuklóimat erősen fogta, úgy nézett.

— Bocsásson el!

Egy szót sem szólt. Nem mozdult, csak nézett.

Egyszerre úgy éreztem, hogy a homlokomon fagyos verejték üt ki.

Mindjobban reszkettem. S szívem erősen dobogott s ő csak nézett rám és én is néztem.

Majd valami bágyadtság lepett meg. Nem bírtam tartani a fejem. Összeestem. Elvesztettem az eszméletemet.

TIZENHATODIK ESTE.

Mikor újra fölébredtem: ott feküdtem a műterem pamlagán, halálos fáradtan és fáztam.

A lámpa égett. Ő mellettem ült a földön és szomorúan maga elé nézett. Ahogy megmozdultam: fölnézett, mosolygott.

— Nos, kis hiszterikus, fölébredt? Már azt hittem, hogy meghal. Arra vártam, azért nem hívtam orvost. De jó lett volna! Hanem egy alapos hidegvízkúra igazán ajánlatos. Még pedig minél előbb. Van itt valahol konyak?

Fölkelt és visszajött egy pohárka konyakkal.

— Nem kell — mondtam és utálattal háritottam el magamtól a kezét. — Nem kell. Nem akarok.

— Hát mi kell? Mit akarsz?

— Hogy szeressen engem. A magáé akarok lenni.

— Ugyan ne beszélj. Most? Rögtön? Nem méltóztatnál egy kicsit várni? Hanem a konyakot megiszod.

— Nem.

— Meg fogod inni.

— Nem akarom.

Megütött. Komolyan, erősen, úgy hogy fájt. Nem merem ellenkezni. A számba töltötte az italt. Lenyeltem.

— Így. Most pedig lefekszel az ágyadba és jól betakaródsz. Nem mozdulsz. Én itt leszek melletted. Ha valami kell: szólíts. A cseléd hozzon ennivalót. Neked elég lesz egy pohár tej, konyakkal, meg egy tojás. Én itt maradok nálad. A műteremben. Dolgozni fogok. Valamit fogok az éjszaka csinálni. Olyan valamit, ami után meg is halhatok. A főművem lesz ez. Te leszel. Te pedig légy csendben. Aludj. Semmi közöd az egészhez. Reggel aztán találkozunk. Pompás reggelit fogok készíteni a számodra. Én magam. De most menj a szobádba.

Ahogy fölálltam, nagyon szédültem. Átfogott, úgy vezetett be a hálószobámba.

— A leányt küldöm, hogy vetköztessen le. Szegény kis madaram, hiszen te beteg vagy.

Már az ágyban voltam, mikor hirtelen felemelte az ajtófüggönyt és benézett.

— Valamit akarok mondani, — szólt — valami igen különösét. Hallgasson ide. Szerelmes vagyok magába. Szerelmes, mint egy diák. Jó éjszakát!

A függöny visszaesett. Az ajtót becsukta. Mintha a kulcsot is ráfordította volna.

Fáradt voltam és fáztam. Szinte összevacogott a fogam. A pohár meleg tej jót tett.

Utána csakhamar elálmosodtam. Aztán el is aludtam.

Reggel hét óra körül ébredtem fel. Megfürödtem, megfésülködtem. Szinte el is felejtettem az este történeteket.

— Rendben van a műterem? — kérdeztem a leánytól.

— Igen. A nagyságos úr az imént jött vissza. Öt óra-
kor ment el. Addig folyton dolgozott. Most pedig meg-
parancsolta, hogy asztalt terítsek.

— Jó. Menjen.

Sietve öltözködtem. Egy kissé férfiasan szabott házi-
kabátkát vettem föl, gallérral, bodros nyakkendővel.

Mikor beléptem a műterembe, hangos üdvözléssel
fogadott.

— Jó reggelt, kis pajtás! Nos, vége a betegségnek és
egyéb testi nyomorúságnak? A szemei még bágyadtak kissé.
De ez semmi. Eleven és jószagú, mint a tavaszi föld. És
most lássunk a reggelihez. Asszonyom, ez az ön helye,
if you please, lássunk hozzá. Mert mindketten megszolgáltuk.

Az állvány felé mentem, hogy lássam, mit csinált az
éjszaka. A vászon a fal felé volt állítva, nem láthattam.

De ő utamat állta.

— Most még ne! — mondta. Majd reggeli után. Most
még nem bírná ki. De ha ebből a vörös borból ivott, lehet
beszélni a dologról.

Leültünk egymással szembe. Ettünk. Én nagyon izga-
tott voltam a kép miatt. Úgyszólván nem is tudtam egy
helyben maradni.

— Ne mozogjon — intett ő. — Inkább egyék ebből
a mézből. Pompás. Az isten éltesse a kis méhikéket, akik
nekünk csinálták. Többet ér, mint egy tudományos essay,
elhiszi? Egy kis kétszersültet kérek.

Vidám volt, csevegett. Az arca kissé halványabb a
szokottnál, de alig látszott rajta, hogy fáradt. Az asztalon át
csókot dobott felém, udvarolt, bókokat mondott.

— Ejnye, de szép a kezed. Add ide. Meg akarom csókolni.
A szemed is szép. Majdnem olyan nagy, mint az enyém.
Nem is tudod, hogy hasonlítasz hozzám? Tudod mit, fess
le te engem. Leszek a modelled. Aktot állok, ha nem restedel.
De igen? Dehogy. Egy kissé meg leszel lepve velem, ha
látod, hogy én vagyok a tökéletes férfi. Nem a darabosból
való. Ahol az izmok elrontják a vonalak szépségét. Láttad
te a Lisippos Apoxyomenosát? Ott van a márványból
készült másolata a vatikáni gyűjteményben. Persze, nem
láttad. Ez egy athleta, de oly finom, mint egy fiatal leány.
Nohát, én olyan vagyok. Nem hiszed? Hiszen te szereted
a karcsuságot! Magad nem vagy karcsú. Olyan vagy, mint
egy görög istennő, aki még e mellett szeret lustálkodni.
Vigyázz, elhizol és akkor nem lesz beléd szerelmes senki.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

24.

Az orvos szó nélkül, gyors mozdulattal húzta fel szemöldökét és a vállát. Anna Mihajlovna ugyanezt a fintort ismételte, felsóhajtott és Pierre-hez lépett, különös előzékenységgel és nyájas szánalommal.

— Bizzék az Ő irgalmasságában, — mondá és helyet mutatott neki egy kis kanapén, hogy várja meg őt ott, maga pedig zajtalanul ahhoz az ajtóhoz lépett, amelyen mindeniknek a szeme csüggött és teljesen nesztelenül kinyitotta s betette maga után.

Pierre, aki mindenben vakon követte vezetőjét, a néki kijelölt divány felé tartott. Alig tűnt el Anna Mihajlovna, az ifjú észrevette, hogy a szobában minden szem őt szemléli és pedig inkább kíváncsian, mint szánakozva. Láta, mint súgnak össze, amint mutogatják őt egymásnak szemhunyorgatással. Olyan tisztelettel tüntették ki, amilyenben eddig nem volt része; egy egészen ismeretlen hölgy felállt és üléssel kínálta; az asszisztens felvette a földről Pierre leejtett keztyűjét; az orvosok udvariasan elhallgattak, amint Pierre elhaladt mellettük és félrehuzódtak, hogy útat adjanak neki. Pierre eleinte máshová akart ülni, hogy a figyelmes nőt ne fárassza; maga akarta felvenni a keztyűt és ki akarta kerülni az orvosokat, akik egyébként nem is álltak útjában; de egyszerre úgy érezte, mintha ez mind nem volna illendő, érezte, hogy ma éjjel valami borzasztó, mindenkire nézve fontos szerepe lesz és hogy ezért mindenkitől el kell fogadnia szolgálatokat. Szótlánul vette át a keztyűt az asszisztentstől, leült az asszony helyére, két hatalmas tenyerét egy egyiptomi figura naiv tartásában támasztva szimmetrikusan elhelyezett térdeire és megint csak arra gondolt, hogy mindennek így kell lennie, hogy ma este nem szabad a saját esze után mennie, — nehogy bakot lőjön, vagy valami kellemetlen dolgot kövessen el — hanem teljesen azok akaratát kell követnie, akik vezetik.

Alig ült így két percet, belépett Bazil herceg, pongyolájában, a kitűzött csillaggal, fenségesen, magasra emelt fejjel. Még kime-

rültebbnek látszott, mint délelőtt; szemei kitágultak, amint körültekintett a szobában és meglátta Pierre-t. Hozzásietett, megfogta a kezét (amit eddig meg nem tett) és szólt:

— Legyen erős, barátom. A gróf látni akarja Önt. Ez nagyon jó . . . — Menni akart, de Pierre szükségesnek tartotta, hogy megkérdezze:

— Hogyan érzi magát a . . . — Megakadt, mert nem tudta hogyan nevezze a grófot. Szégyelte apjának mondani.

— Megint egy gutaütést szenvedett félórával ezelőtt. Bátor-ság, barátom.

Pierre fogalmai annyira zavarosak voltak, hogy a «gutaütés» szónál valami testi ütésre gondolt. Egy darabig bámult a herceg arcába s csak később jutott eszébe, hogy gutaütésnek valami betegséget hívnak. A herceg távoztakor néhány szót szólt Lorrain-nek és lábujjhegyen tartott az ajtó felé. Minthogy nem igen bírt lábujjhegyen járni, furcsán támolygott egész testével. Utána a hercegnő, majd a lelkész és az egyház-szolga, a személyzet, mind elhagyták a fogadótermet azon az ajtón át. Úgy hallatszott a túlsó szobából, mintha valamit félretolnának s nemsokára megjelent az ajtóban Anna Mihajlovna sápadt arccal és megfogta Pierre kezét:

— Isten irgalma határtalan — mondá. — Mindjárt megkezdik az utolsó kenetet. Jöjjön.

Pierre belépett az ajtón a puha szőnyegen át és látta, hogy az asszisztens, meg az ismeretlen hölgy és még egynehányan mind utána jönnek, mintha most már nem is volna szükséges megkérdezniök, szabad-e a szobába belépni?

XX.

Pierre jól ismerte ezt a nagy, oszlopokkal és arkádokkal kétfelé osztott és persa szőnyegekkel borított szobát. A szobának az oszlopcsarnok mögötti része, hol egyfelől a selyemfüggönyös magas faágy, másfelől egy óriási fali állvány állt szentképekkel, erős vörös fénynyel volt megvilágítva, mint a templomok az esti istentisztelet alkalmával. Az oltáriszektől csillogó állvány alatt egy hosszú nyugágy állott, és a nyugágyon, hófehér — nyilván az imént frissen áthuzott — párnákon feküdt a grófnak Pierre által annyira ismert méltóságos alakja, az oroszlásörényre emlékeztető szürke hajzattal széles homloka fölött és szép, sárga-piros arcán a jellemző, jóságos redőkkel. Éppen a szentkép alatt feküdt. Vastag kezei a paplan fölött nyugodtak. Jobbkezének hüvelyk- és mutató-ujja között egy

viaszgyertya állott, amit az ágy feje mögül előre hajolva egy szolga tartott egyenesen. Az ágy előtt állottak a lelkészek, csillogó öltözékükben, rája omló hosszú hajjal, kezükben égő viaszgyertyával és csendben, ünnepélyesen végezték a szent szolgálatot. Mögöttük álltak a hercegnők, zsebkendőt tartva szemük fölé; élükön Katisa, gonosz, csökönyös arckifejezéssel, ki szemét le nem vette a szentképről, mintha átallaná másfelé nézni. Anna Mihajlovna, arcán jámbor bánattal és egy másik asszony, az ajtóban voltak. Bazil herceg az ágy közelében, az ajtó másik felén állt egy faragott bársonyszék mögött, melyet támlájával maga felé fordított, hogy rátámaszthassa égő gyertyát szorongató balkezét, míg jobbjaival keresztet vetett, mindig ájtatosan felfelé tekintve, valahányszor a homlokához értette ujját. Arca megadást és az isteni akaratban való megnyugvást fejezett ki. Mintha mondani akarta volna: «Ti szegény emberek, kik fel nem birjátok fogni ezt az érzelmet!»

Mögötte álltak az asszisztens, az orvosok és a férficseléség. Mindnyájan hallgattak; csak az ima, meg az elfojtott, mélyhangú zsolozsmaének hangzott, a szünetek közben pedig lábcsozogás és mély sóhajok. Anna Mihajlovna egyszerre fontos ábrázattal, mint aki tudja mit csinál, végig ment a szobán és egy gyertyát nyomott Pierre kezébe. Ez meggyújtotta és szórakozottságában avval a kezével vetette a keresztet, amelyikkel a gyertyát fogta. A legfiatalabb, pirosarcú, pajkos hercegnő, Szófia, meglátta ezt. Elmosolyodott és eltakarta a kendővel egész arcát. Érezte, hogy nem állhatja nevetés nélkül ha ránéz, mégis, mintha valami kényszerítette volna, hogy felpillantson. Visszahúzódott az oszlopok mögé, nehogy kísértésbe jöjjön. Az imádság közepén egyszerre elhallgattak a papok. Valamit sügtak egymásnak; az öreg szolga pedig, aki a gróf kezét fogta, felemelkedett a helyéről és az asszonyok felé fordult. Anna Mihajlovna előrejött, a beteg fölé hajolt és ujjával odaintette Lorraint. A francia orvos, annak az embernek viselkedésével, aki idegen szokású és vallású létére felfogja és méltányolja mások szer-tartásának fontosságát, az oszlophoz támaszkodva várt az egész idő alatt s nem tartott gyertyát a kezében. A hívásra zajtalan léptekkel ment a beteghez, finom ujjai közé fogta annak szabad kezét, megtapogatta ütőerét és elgondolkozott. Valami folyadékot adott be neki s egyszerre sürgölődés támadt körülötte; majd ismét helyére ment mindenki és az imádkozás újra megkezdődött.

Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

Öregség.

XIII. Leo pápa elmúlt kilencvenhárom éves, mikor meghalt. Nagy kort ért, majdnem olyan nagyot, hogy legszélsőbb állomására jutott az emberi életnek és szép öregség jutott neki, szinte a legszebbje az öregségnek, már amennyiben az öregség szép lehet. És ebben van a bökkenő. Az évek számának növekedésével fogy az emberi ideál magassága és bármit mond is Cicero, aki akkor is megmaradt szónoknak, mikor bölcselkedésbe fogott és aki ennek megfelelően nagyon dicséri az öregséget, az igazság azok részén van, akik azt tartják, hogy míg minden más életkor magában szép és ami nem-szép van bennök, az csak hozzájuk tapadt járulék, addig az öregség lényegében a szép negációja és legfeljebb csak a mellékesen hozzájárult dolgok enyhítik ez eredendő hibáját.

A physiologusok régtől tudják, hogy így van; de hogy miért van így? — arra még nincs felelet. Magyarázat helyett itt valójában csak leírással szolgálnak; megfejtés helyett a jelenségek egymásra következtetésének elsorolásával. Hogy miért öregszik meg az ember, az épp oly titokzatos, mint hogy miért hal meg. Ahogy

nincs felelet az utóbbi kérdésre, úgy nincs a megöregedés elkövetkezésének okára nézve sem, sőt ma még inkább nincs, mint amennyire azelőtt nem volt, amikor még nem buvároltak oly mélyen az életfolyamatok titkaiban.

Paradoxon nélkül szólva: úgy tetszik, hogy a modern élettani elméletek csak még érthetlenebbé teszik a megöregedést, mint amilyenek azelőtt tetszett. Az anyag megmaradásának és az energia állandóságának törvénye eleve is mintha a mellett szólna, hogy az élő anyag örökkévalóságából az elővezetés ellen vonjunk következtetést és közelebb lépve a physiologia tan-tételeihez, még inkább ez a következtetés kínálkozik az elmének. Abból, hogy mint minden szervezet, úgy az emberi is, elemi organismusokból: sejtekből van összetéve, amelyek részleges életfolyamának eredője az ezekből összetett szervezet életfolyamata — nem találunk okot, amely megmagyarázza, miért van, hogy noha ezek a sejtek folyton kicserélődnek, a szervezet tíz-húsz évig állandó marad, hogy azután elcsenevészedjen? Még fogósabbá lesz a kérdés, ha elfogadjuk — aminthogy ma szinte általában el is fogadják — Weismann elméletét, mely

az átöröklés törvényét úgy formulázza, hogy vannak bizonyos sejtek — plasma germinativa — melyek változatlanul mennek át nemzedékről nemzedékre és ezekhez kötvék az átöröklött tulajdonságok. Ezek, hogy úgy mondjuk, örökkévaló sejtek, vagy legalább is a szervezetet túlélő sejtek. A helyzet tehát az, a physiológia egyfelől azt tanítja: az egyén élete hosszabb tartamú, mint a sejté és azonossága megmarad az elemi organizmusok folytonos kilökődése ellenére is; másfelől az átöröklés theoriája arra támaszkodik, hogy az egyéni szervezet lényegét tevő sejtek élete megmarad az individuum elmúlása után is. E két tanítás mindegyike az öregedés ellen szól és bennök nyilatkozik a tudomány tehetetlensége a kétségtelenül bizonyos öregség tényének megfejtésére.

És ha még azt lehetne mondani, hogy ez a processus külső tényezők következménye! De nem úgy van! A külső viszonyok mindenesetre befolyással vannak az öregség hamarabb, vagy később való bekövetkezésére; de bizonyos, hogy az állandó és a legkedvezőbb körülmények között is eléri az embert az aggság. A folyamat itt lényegileg a szervezet belső sejtében indul meg és belső tényezőktől függ. Hogy mi itt az eredendő ok, azt nem tudjuk. Tulajdonképeni okfejtés helyett csak körülírásokkal áll-

hatunk elő és egy ismeretlen X-hez folyamodunk: a sejtek regenerálódási képességéhez. Az volna a magyarázat, ha meg tudnók mondani, hogy miben áll ez; de ehelyett csak arról beszélhetünk, hogy az öregség — a regeneráló képesség csökkenése. Aki sohasem csodálkozott azon, hogy a mag szárba hajt, a szár törzsszé erősödik, lombkoronát hord és azután elhal: az elégségesnek fogja találni ezt a megfejtést; de aki valóban meg akarja érteni a növekedés és visszafejlődés rejtélyét, úgy fogja találni, hogy az élet hétpecsétetes titka ezzel semmikép sem lett világosabbá. Csak nevet adtunk annak, amit nem tudunk.

De — hogy újra az emberről szólunk — kudarcot vall a magyarázó törekvés nemcsak az öregség lényegének a földerítésében, hanem e folyamat lefolyásának a mikéntjét tekintve is. A mennyire ma tudjuk, a legfontosabb szerep itt a csontfejlődési processusnak jut; de míg egyfelől a csontosodás csökken, helyesebben: a csontok elkopnak, másfelől a szervezet bizonyos szöveteiben épp ellenkező történik: növekszik a csontosodásra való hajlam. Az előbbinek rendjébe tartozik, hogy az öreg ember csontjai kisebbek, mint amekkorák élete delén voltak — több csontsejt lökődik el, mint amennyi újra képződik, valamint ha öreg ember csonttörést

szenved, a törési végek nehezebben forrnak össze, mint a fiatalabb szervezetben — a regenerálódási képesség csökken; másrészt azonban bizonyos hártyás képletek, így az agyburkok az öregkorban nem ritkán csontos szigeteket mutatnak, holott ez fiatalabb egyéneknél csak vajmi ritkán fordul elő. Az a magyarázat, mely e jelenségeket a vérkeringésben beállott változásokra, a szövetek táplálásának csekélyebb mérvére vezeti vissza, kielégítő lehet vagy az egyikre vagy a másokra; de a kettőre együtt nem.

A rejtélyek egy másik csoportja a szívnek és az agynak kölcsönös öregedése. Az öreg ember agya visszafejlődik, de miért? Mert a szív kevésbé tartja el a tápláló vérrel, mint azelőtt. És miért hanyatlik a szív munkája? Mert a szívműködést szabályozó idegnek az agyban van az eredése és az aggsági processusban lefokozott energiájú agy nem ad többé elégséges energiát ennek az idegnek sem. A magyarázatnak vagy az egyik fele áll meg, vagy a másik; de az egész nem — ha csak egy harmadik tényezőnek a fölvételéhez nem folyamodunk, mint amely vagy a szív, vagy az agy elsődleges változásának a megindítója. De hát mi legyen ez a harmadik? Az ajtó itt is zárva van és a nyitja — az élet titkának ismerete. Amíg az élet eredetét nem tudjuk,

a végét sem magyarázhatjuk és hogy miért öregsünk, épp oly rejtély, mint hogy miért vagyunk.

A forradalom.

ARATÁS SZURONYNYAL. Ahol csak megénekelte valamikor agrárius poéta a nyarat, a többé kevésbé ékes rigmusokban okvetlenül megcsendült a kasza és megvillant a napsugár a kasza pengéjén, az aratók víg énekével pedig betelt a magyar Kanaán, a délibábos róna... Hát aratnak most is, de a kaszapengésbe bele-beleszól dobpergés és kürtszó, aztán a napsugár is fényesebb tükröt talál a vékony, hegyes, feltüzött szuronyokban, csak az énekszó hallgatott el, csendesen, mogorván aratnak immár a délibábos nagy Alföldön. Az ember ősi foglalkozásába, amely kenyeret juttat nemcsak képletesen, hanem a szó szoros értelmében is sok millió embernek, — a régi jó földművelésbe egyszerre bekapaszkodott az új idők sok nagy baja és az anyaföld íme megmozdult, átjárta modern bajok modern következménye, sok ezernyi munkás elégedetlenségének moraja. Ez a jelenleg a maga mivoltában egyezik a többi munkásbajjal. Áll az egyik oldalon a munkaadó, azzal szemben pedig sok-sok munkás. Rendes körülmények

között alkunak kellene fennállni a kettő között, még pedig akkép, hogy az egyik fél tudja, hogy mit várhat a másiktól és ennek ellenértékét adja meg mindegyik, az egyik pénzzel, a másik pedig a munkájával.

Ezek a «rendes körülmények» még az ipari munkánál is meglehetősen eltorzultak az egyik félnek, a kevesebb számú munkaadónak jóvoltából. Úgy van az tudniillik, hogy akármi képen is bánik egymással két vagy több munkaadó, annak okvetlenül a munkások isszák meg a levét. Ha ütik egymást, ha konkurrenciával törnek egymásra, okvetlenül kisebb lesz a munkabér, ha azonban meg-egyeznek egymással, csak akkor jaj a munkásnak, mert minden egyezségben ott szerepel első helyen a munkadíj-maximum. De a földműves munkánál a munka adásának és vételének formája már teljesen elenyészik. A munkaadónak most, az aratás idején, egy hónapig kell munkás, akinek ez a szezonya és az egyedüli ideje arra, hogy megkeresse a maga számára az egész évre valót. Az aratómunkásnak munkáját pedig nem úgy fizetik, mint az ipariét, számokkal határozottan kifejezett, pozitív pénzekkel. Neki ott szerepel a munkadíjában a hányad, az elemozsia és sok egyéb. Ime hányszor, hány oldalon kell védekeznie az aratónak. Védekeznie kell a munkaadók érdekszövetsége ellen, mely leszorítja

a munkadíjat, védekeznie kell a hányadnál, az elemozsiánál, szóval minden csekélységnél, ami a munkások nagy számát tekintve már nagy dolog a munkaadónak. És ennek az aratást mint megélhetésének fő-fő forrását tekintő tömegnek egyedüli fegyvere a reszkirozás.

— Nem dolgozom, ha nem bántok velem emberségesen. Az igaz, hogy hozhatsz ide te munkaadó tót és lengyel munkást és én nekem odavész egy évi megélhetésem minden reménye, de én reszkirozok és inkább sehogy se dolgozom, mint ennyiért, és inkább sehogy se élek, mint így.

Eléggé szomorú ultima ratio a megélhetés elvetése és most csak az ötlik a gondolkodó ember eszébe, hogy ugyan mire való is ezt az amúgy is keserű menedékre való kilátást elű értesíteni oly közbelépéssel, aminek legjobb hatása a zsebben való ökölszorítás, a magában elsziszegett káromkodás, legvalószínűbb eredménye pedig a felemelt ököl, a hangos szitok, amelyet egyszeribe csak megszakít egy sortűz, két sortűz, aztán csak jajgatás marad utána.

Hiszen szomorú már az is, hogy magának az aratásnak eredménye nem kíván oly bő referádát, mint az elégedetlenség felsorolása, mire való az, hogy akkor, amikor az a sok munkás azt kiáltja:

— Nekem kevés az enni valóm! Éhes maradok ezután!

— akkor kenyér helyett szuronyt mutogatnak neki, amelylyel majd felspékelik, és a puskát, amelyből ólom járhat ki neki. Szabadka, Bács-Vajda, Várda, Bácsstopolya, Szemlak, Ada, Érmellék, Tógyer és a többi mind oly helyen van, ahol egy egész évi békesség után most kellene leszedni annak eredményét, a kalászt. Miért is rekvirálnak oda oly

tünneményesgyorsasággal csendőrt, katonát, hogy a békeség e természetes ünnepét, az aratást, vér, szegény munkások vére szennyezze be.

Ne keressünk izgatókat, se hím-, se nőneműeket, mert izgató csak egy van és ez a gyomor. Ezt elfogni nem lehet, ezt meg kell tömni és aztán többé nem mozdul.

A szerkesztő közlései.

Mult heti számunkban föltett kérdésünket megismételjük: kit tartanak Magyarország tíz legkiválóbb férfiának? Válaszaikat mi — természetesen a beküldők névaláírása nélkül — közreadjuk és az eredményt a magunk megjegyzéseivel kísérve, a «Jövendő» szeptember havi első számában teszszük közzé. Meg vagyunk arról győződve, hogy a szavazó közönséggel együtt közvéleménytisztázó munkát végzünk.

Budapest, 1903 július 26.

A «Jövendő».

JÖVENDŐ

1903. JULIUS 26.

- Edvi Illés Károly dr.: Az új választás lehetősége.
A halott — politizál.
- Dr. Blaskovich Sándor: A magyar állam gazdálkodása.
Dr. Besnyő Béla: Született alperes.
Braun Sándor: Egy kereskedő naplója.
Szász Zoltán: XIII. Leo.
Kazár Emil: Szerencsétlenség történt.
Gróf Tolstoj Alexei: Pusztai szállás.
Anatole France: Beszélgetésem egy kísértettel az a-b-c
eredetéről.
- Gárdonyi Géza: Gyermekkori emlékeim.
Új költők.
- Yartin: A sárga socialdemokrácia.
Erdős Renée: Egy leány élete.
Tolstoj Leó: Háború és béke.
Természettudomány.
A forradalom.
A szerkesztő közlései.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

A szöveg- és borítékpapíros az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.
Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

gy hónapra 1 korona.
egyedévre 3 korona.
élvre hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 85—31.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS

IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST,

V. HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminczkét géppel (kétszínnyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtók-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Salát betüöntőde,
galvanoplastika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráru gyár.

JÖVENDŐ

Szerkeszti

Bródy Sándor

Főmunkatárs:

Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:

Gárdonyi Géza

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásban.

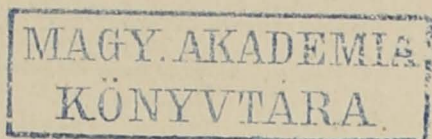
Ara **20** fillér.

Egy hónapra
Egy korona.

Kiadóhivatal
Honvéd-u. 10.

Jöveendő

irodalmi és politikai ujság

Fejezetek a «Megvesztegetés» könyvéből.

Tollunk méltatlan arra, hogy e nagyszerűen piszkos ügyről személyes impressiókat írjon le. A szennyet az élet egy körülményének, a korrupciót a fejlődés egy sajnálatos pontjának tartjuk és nem rémülünk meg egy könnyen, ha az embert buja állatnak, vagy kétlábú tolvajnak látjuk, mindezzel szemben van reflexiónk, magyarázatunk, ítéletünk, sőt védelmünk is. De az, ami a parlamentben most felül- és előkerült: undorító és komikus. Ez kloset-komédia és igazán írni nem tudna róla, csak Carlyle, a «Nyaklánc-pör» írója, aki, mennél kicsinyesebb, kacagtatóbb és undorítóbb volt a sujetje, annál magasabbra szállt, annál fölségesebbnek mutatkozott. Hívjuk tehát magát Carlylet, szakítson ki egy fejezetet, egy alakot a «Megvesztegetés» könyvéből, szelleme diktáljon, mi írunk, amint következik:

A vörös Singer.

... Mi a szemérmertlenség? Egy vörös és német újságíró, Budapesten nyáron, amikor nem üléseznek többé a bankok, nem strikeolnak a villamos vasútasok, Jellinek Karlsbadban, Láczy Leo Ostendében, és úgyszólván csak ő van itthon,

a maga teljes vörösségében, rásüt a nap, szinte szétpattan belé, mint a kiszáradt és mégis felpuffadt víztömlő. A vörös Singer ez, nem rossz ember, de kövér, puha, humoros és jóakarató állat alapjában és kétségkívül kitűnő családapa, nincs távol minden erkölcsi fogalomtól és a hazát ha eladná is, nem szállítaná soha. Mert nem dolgozik nagyban, — ügyes krajcáros újságja van, és sikerült magának fogni egy védszentet is, egy a maga személyére nézve puritán, de az ismerkedésben, a barátkozásban, az eszközválasztásban éppen nem válogatós férfiút. Bánffynak nevezték. (De ez nem az ő fejezete.)

Azonban nézzék a bronzhajú, kékszemű, de nem angol embert, amint boltozatos, de nem sugárzó homlokáról törli a verejtéket, nézzék őt a nyomorúságban, amíg lent van, mert egy éjjel arra fognak ébredni, hogy fent lesz. Most a papirügynökkel veszekszik, hogy mért nincs többé hitel, most meg a bankok előtt portyáz, elveszi a rikkancstól a krajcárokat, túri kartársai élcelődését és bőrtárcáját szomorúan csapja le asztalára: «Tehát a királygyilkosságok is hiába, hiába a becsületes munka!» De ne félj szeretetreméltó rőt ember, már közeledik feléd a szerencse: képében egy fekete mágnásnak, aki nedves orral már kegyelmes úr lett és mert egészsége nem volt állandó: letették a tenger mellé kormányzónak. Már jön a diplomata, a fantaszta, egy különben eszes és ravasz fiatal ember, akinek a nyári hő, a politikai ambíció, egy miniszteri tárca reménye elvette az izlését, az ítéletét és téged keres, éppen téged keres föl, hogy veled együtt megmentse a kormányelnököt, személyes jó barátját és megmentse a hazát, akit neki igen sok oka van szeretni. Miféle környezete lehetett e gentlemannak, hogy éppen tégedet keresett föl, mért hogy a diszkreció céljából kiválasztotta magát a született indiszkreციót, téged! Igaz, voltak más

bizalmasai is. A vásári kikiáltót — egy Dienes nevűt — megfogadta hivatalos titoktartónak. Vesztegettetni akart azokkal, akik maguk úgy vágytak a megvesztegetésre, mint a kiszáradt, meghasadt föld a vízre. Neki Te kellettél és ez a szerencse. Te: akit nem vettek komolyan, akinek a szemébe nevettek, amikor tízezerekről beszéltél, te, aki midőn egy kocsiban ülsz Weisz úrral, a kereskedelmi bank igazgatójával és kijössz — majd kitűnik honnan — amikor kikerülsz az utcára: az egész utca a kalapját lengeti feléd: «ni-ni, a vörös Singer és a kereskedelmi bank együtt, mi történt, itt valami nagy dolog történt!»

Mily érzésed lehetett, mily magasan lehattél fönt a saját szemedben! Ez a pont lehetett publicista álmaid teteje: egy kocsiban robogni Weisz úrral, a kereskedelmi bank igazgatójával. Álmaid álma: egy megvesztegetés nagyban, egy helyzet, amelyben te vesztegetsz és nem jársz rosszabbul, mint amikor téged... Államtitkokat tudsz, magánpalotában valóságos belső titkos tanácsos összeölelkezve sugdosódik veled. Vajjon nem szédültél-e el, lágyszívű hírvivő, nem gondoltál-e arra, hogy még kereskedelmi államtitkár is lehetsz? Ti, ügyeskedő ujságírók, akik úgynevezett adminisztratív tehetségek vagytok és nem költőből lettetek a közönség napi szolgálivá, tinektek az ujságírás úgyis csak leshely, ahol várjátok a martalékot, a közéletnek azt a pontját, amely nektek: la curée. Nem, államtitkár még sem lehetsz, mert hogy tud annak a fizetéséből egy magadfajta krajcáros ujságíró megélni...

És vörös barátunk így vonszoltatott és fiakkeroztatott a szerencse által és bizonyára egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy akit neki meg kellene vesztegetni, az nem egy vagy több ujság, nem egy vagy több képviselő, hanem egy nemzeti ösztön, amely válságos időkre előre magyar hadsereget

akar biztosítani. Az dolgozik egy csoport jó, rossz, okos és ostoba férfiúban és ha isteniek, ha alávalóak, ők maguk nem tehetnek róla. Azt hiszik öntudatosak, pedig: kiabálnak és engedelmeskednek. Ezekkel akar ön elbírní nedves orrú államférfiú és ezekben akarsz te bizalmat gerjeszteni, te vastagnyelvű vörös újságcsináló... Fúj!

Eddig Carlyle. Nekünk csak néhány szavunk van hozzá.

Amióta magyar parlament van, oda jórészt megvesztegetés útján kerülnek be a képviselők. És amióta felelős magyar kormány van, azóta mindég vettek képviselőket, sőt töredékben, pártokat. De ez a megvesztegetési ügy mindegyiktől különböző: oly ostoba, szemérmetlen, ártalmas és nevetséges. Ha Khuennak volna benne része, akármily csekély is: végképp el kellene veszteni tőle a gusz-tusunkat. Nem a bűnért, nem azért, hogy pénzért akart venni árút, ami pénzért kapható, hanem mert rossz emberismerőnek bizonyult. Aki itt uralmon akar maradni, rendet akar csinálni: annak jobb pszichologusnak kell lennie, mint Stendalnak vagy Balsacnak. Az erkölcs — az külön fejezet. Igazán erkölcsös államférfiúnak lenni, ma, ezen a Magyarországon — nem lehet.

Bs.

A keserű cukor.

Írta: Matlekovics Sándor.

Nehéz politikai és közgazdasági helyzetünkben még a rendszerint édes dolgok is elkeserítik életünket. A cukor fenyeget válsággal és a sok kibontakozni való kérdés közt most hirtelen a cukor kérdése követel sürgős megoldást és idéz elő újabb bonyodalmakat.

Ebbe a helyzetbe ismét jó politikai barátaink, első sorban a németek sodortak. Szépen kiszedtük a németek számára a parázsból a gesztenyéket és megkötöttük velük a többi mértékadó országokkal együtt a brüsszeli cukorconventiót; de amikor ebből a conventióból a számunkra nyiló előnyöket élvezni akarjuk, akkor ők, a németek, politikai jó barátaink szépen félreállnak, cserbenhagynak és nemzetközi határozattal eltiltanak az érett gyümölcs élvezetétől.

De hagyjuk a képes beszédet. Nézzük a száraz tényeket. Évek óta fáradozunk abban, hogy a cukorkiviteli díjak rendszere, mely a cukortermelést túlságos arányokban fejlesztette és az ország lakosságának rovására a cukorkivitelre irányította a gyárosokat, valamiképp megszűnjék. Miután ezt csak az érdekelt nemzetek egyetértésével lehetett megcsinálni, hosszadalmas diplomáciai és kongresszusi tárgyalások nyitlak meg és folytak. Ezekben a tárgyalásokban az önző Nagybritannia diktált, az osztrák és magyar képviselők jóbarátunkban, Németországban bíztak, mindent vele egyetértésben tettek, megállapodtak abban, meddig engednek a dölyfös brit követeléseknek és amikor kenyértörésre került a dolog és a brit követ a cukrot védő vámok leszállítását egész 6 frank erejéig (nálunk 44 frank) követelte, Németország a megállapodások ellenére még rábeszélte kiküldötteinket, hogy csak engedjünk és belevitt a végzetes konvenció aláírásába. Mikor azután a konvenció szerint saját belügyeinket rendeztük és egész nyilvánosan a cukorfogyasztást a belföld, még pedig a magyar fogyasztást épp úgy, mint az osztrákot kontingentáltuk, egy árva szava sem volt Németországnak, hogy mi itt konvencióellenes dolgot csinálunk. Csak mikor a német gyárosok belátták, hogy a cukorkonvenció némely hátrányait a magyar és osztrák törvényhozás szellemében kontingentálás által mellőzni lehet és kormányuktól Németország számára is hasonló kontingentálást követeltek, akkor —

mert a német kormányférfiaknak a saját országukra nézve a contingentálás nem volt ínyükre — merült fel az első nemzetközi aggály és a német államtitkár volt az első fecske, aki kétkedését fejezte ki aziránt, vajjon a conventio szellemének megfelel-e a contingentálás. És a jó német barátság által felvetett aggodalom csakhamar megtermi gyümölcsét: az angolok, a franciák, a belgák és még a hollandusok is, szóval az egész nemzetközi társaság conventióellenesnek nyilvánítja a magyar és osztrák törvényt, a német pedig örül ennek a jó szolgálatnak, melyet politikai barátjának ez alkalommal is tett.

És most, ezen év szeptember 1-éig rendezni kell a cukorkérdést, akár van obstructió, akár nincs. Törvénybe iktattuk a brüsszeli conversiót; törvényt hoztunk a cukorkontingentálására, ebben a törvényben a többek közt kimondottuk azt, hogy a magyar fogyasztás a magyar cukorgyártásnak jut, és osztrák cukor többé nem hozható Magyarországra; sőt amiként a kormánykörökből jelezik, Magyarország részéről a cukorconventióhoz csak azzal a föltétellel járultunk, ha Ausztria a magyar fogyasztási területről lemond. Már most július végén, amikor a magyar törvényhozás javában obstructál, s így munkaképtelen, és amikor Ausztriában a birodalmi tanácsot munkaképtelensége miatt haza kelle küldeni, szóval akkor, midőn a fennálló törvények módosítását a rendes törvényhozói módon nem is lehet eszközölni: intézkedni kell, hogy egy Ausztriával és a brüsszeli conventio népeivel szorosan összefüggő ügy rendeztessék.

De ne tekintsük a kérdés alaki részét; ne gondoljunk az ex-lex által amúgy is erősen megingott állapottal, mely alkotmányos országokban törvényt csak törvényhozói úton enged módosítani, és megteremteni; fogadjuk el, hogy a magyar kormány és az osztrák kormány saját felelősségükre mernek, a dolog sürgősségénél fogva, intézkedni. Nézzük a kérdés érdemét, mikép lehet a bonyodalomból kikerülni.

A feladat, mely magyar szempontból megoldandó, a következő: Akkép kell az ügyeket rendezni, hogy a contingentálási törvény nélkül is a magyar cukorfogyasztást csak a magyar cukorgyárok fedezzék, és mégis meg ne sértsük a cukorconventiót. Miután az osztrákok az általuk elfogadott törvényben tényleg ezt a magyar követelést teljesíthetőnek találták, azzal a gyakorlati kivétellel, hogy az osztrák gyárosokra nézve az osztrák fogyasztási területen kelendő cukormennyiség minden egyes gyárra, törvény által állapítottassék meg: az a kérdés, ha ez utóbbi — a conventio folytán nem

lehetséges, keresztül vihető-e csak a két ország számára való contingentálás. A lehetőség két úton történhet. Vagy cukorfogyasztási zárvonalat állít fel Magyarország Ausztria közt; — vagy a dohány- és sómonopolhoz hasonlóan a közbenső forgalom akkép rendeztetik, hogy az egyik fogyasztási területből a másikba cukor ne jöhessen szabad forgalomba.

Az első módozat az egyszerűbb, de formája az önálló vámterület ívét adja s így esetleg a közös vámterület híveit megijeszti; habár a történeti példák, főképp a német vámegység, megmutatta, hogy egységes vámterületen is több fogyasztási adóterület állhat fönn, anélkül, hogy a vámterület közössége veszélyeztetnék.

Ha azonban bármi oknál fogva a zárvonal visszatetszésre talál és az alkalmatlan, ott van a másik mód a monopol-tárgyakhoz hasonló ellenőrzés. Oly ellenőrzés, mely a forgalmat a termeléstől a fogyasztásig kíséri, a most már főnálló átutalási eljárásnál meg van, csak szigorítani kell, annyiban, hogy a most átutalt cukor jövőre ne utaltassék át, azaz az átutalás helyett a cukor forgalma a másik fél területére megakasztatik. Nem lehet tagadni, hogy ily eljárás a kereskedelemre és gyártásra nagyobb terheket ró, és hogy a pénzügyi közegek általa a cukor forgalmában nagyobb beavatkozási körrel fognak bírni; de a cél a magyar fogyasztás biztosítása a magyar gyártás számára, ezt a terhet annál eltűrhetőbbnek fogja feltüntetni, mert nálunk az ellenőrzés tulajdonképp csak 21 gyárra terjed. Egész Ausztriában 158 gyár van s így ott nehezebb leendő a helyzet.

Eddig a lehetőségről szoltunk, melylyel a bonyolult helyzeten segíteni lehetne, azaz kimutattuk, hogy a cukorfogyasztás a saját állami terület számára keresztülvihető. Természetesen a lehetőség attól függ, hogy a két érdekelt fél akarja-e ezeket a módozatokat? És itt következik a dualizmus rákfenéje; az 1867-iki kiegyezés egész lényege abban sarkal, hogy a két állam saját jól felfogott érdekében józan egyetértéssel intézi a közös ügyeket, éppúgy mint a közös egyetértéssel elintézendőket. Amely pillanatban hiányzik ez a józan egyetértés, abban a pillanatban csődöt mond az 1867-iki alap, mert nem gondoskodott nem-egyetértés esetére döntő forumról. Az egyedüli kapocs ily egyenetlenségben a közös uralkodó; de neki ily kérdésekben csak tanácsadó hatalma van. És így ismét oly zavarral állunk szemben, mely a dualizmus alapjait erősen megingatja és újabb fegyvert ad azoknak kezébe, kik Magyarország jólétét csak az Ausztriától való teljes elszakadásban találják.

Az orvostudomány — Bilekről.

Felkérésünkre egy elsőrendű természettudósunk orvosi nézőpontból a következőkben világítja meg a bileki katasztrófát. E fejtegetés alkalmat ad a cikk írójának, hogy egy — az orvostudományban még egészen új — megkülönböztetését adja elő a hőség-okozta megbetegedéseknek.

A bileki hágón elbukott egy baka. Megrúgták és ottan hagyták. Tíz lépéssel odébb elbukik a másik. Meg sem is látják, meg már nem rugdalják, hanem mennek tovább a többi ezeren. Hajnali három órától járnak már a hercegöcök kőszaharájában. Amely rosszabb még a Szaharánál is, mert nem csak árnyéktalan, élettelen sivatag, de úttalan, szakadékos meredek is. A tizenkettedik magyar gyalogezred, ezer víg legény is, alighogy ebbe a kőkatlanba ér, élettelené válik. A fiúk ajkán elhal a szó, előrelóggaszkodik a fej, vonatva csosszan a láb a forró mészkövön s minden lépés nyomában felhő kerekedik a nap hevében elmállott sziklakő porából. Így vonul a néma ezred a halál felhőjében. Mintha csak táborba gyűltek volna a kisértetek, az okkupáció marsadjusztirungos halottai. Valóban az arcuk is milyen meredt és élettelen, mintha csak gipszből volna. A bileki mészkő pora előre rájuk rakta a halotti maszkot. S az útnak végén — tizenöt halott.

Mondják, megölte őket a napszurás s nem az embertelenség. A Napisten volt a kegyetlen s nem az emberi butaság. Mert egyszerre ötven foknyi melegséggel nézett le a szegény magyar bakákra s erről ember nem tehet. En pedig azt mondom, hogy a napnak nincs része az emberirtásban. És a bileki tizenöt halottnál nem a napszurás a halálok, hanem «s z o m j h ű d é s». Új a szó, úgy-e, és valószínűen rossz is. Ám csináljanak jobbat a filologusok, én megtartom addig is ezt a szót, mert a bileki halálesetek patológiai tartalmát egészen kifejezi. A tizenöt magyar katona meghalt nem a napszurástól, hanem a szomjuságtól. És a halál módja szívszélhűdés volt. A halál okát és formáját, tehát teljességgel kifejezi ez a szó. Ha hát rossz is a nyelvészet, de annál jobb az orvostudomány számára. Olyan jó, hogy még a németeknek sincs ilyen jó szavuk. Pedig a «Hitzschlag» szóval ők is a hőség által való halál egy válfaját jelölik meg, hogy megkülönböztessék a napszurástól.

Az orvostudomány talán még nem adott magának eléggé számot erről a különbségről, a mely pedig igen lényeges és felötlő. A napszúrás mindig helyi természetű és csak következményeiben válik esetleg általánossá, a szomjhűdés mindig az egész szervezetre kiható. A napszúrás mindig külső bántalommal járó, a szomjhűdés mindig belső szenvedésből keletkező. Annál tehát a hőség támadási pontja, a helyi megbetegedés mindig megállapítható, ennél soha, mert a támadás egyszerre éri az egész szervezetet. Napszúrás csak nagy hőfoknál érheti az embert, szomjhűdés aránylag mérsékelt hőség mellett is. Az a baj utolérheti az embert, ha tele is van vízzel, ez csak vízhiány esetében. Napszúrást kaphat mindenütt az ember, akár fekszik, akár jár, szomjhűdést csak megerőltető munkavégzés közben.

Külömbségnek ez a pár külső jel is elegendő s a tudomány még sem állította fel eddig a különbséget. S míg a napszúrásnak két tudományos nevet is adott (heliosis, insolatio), addig a szomjhűdést eddig sem fogalmilag sem elnevezésében meg nem különböztette. Pedig a bileki eset kapcsán fontos ez a differenciálás a megtorlás és az okulás szempontjából egyaránt.

Mutassák meg a bileki áldozatok testén a forró napsugár behatásának nyomát: a bőr és az alatta levő légyszövetek gyúladását. Ahol a nap heve tartósan éri a testet, ott ilyen gyulladás keletkezik. Ez a napszúrás. Leggyakoribb a tarkón, amelyet semmiféle ruházat nem főd el. S itt néha olyan erős, olyan mélyreható lehet a hőség külső behatása, hogy zavart támaszt agyműködésünkben, sőt kóros elváltozást is okozhat.

Mi más a szomjhűdés, amely komplikálódhatik napszúrással is, de legtöbbször önállóan lép fel és lefolyásában egészen független a napszúrás helyi bántalmától. Nagy hőség, megerőltető testi munka rendkívül meggyorsítja testünk anyagforgalmát. A hőséggel azonban a szervezet azzal védekezik, hogy kiegyenlítést keres. Verejtékmirigyjeink vizet választanak ki a testünkből, a mely a bőr felületén elpárologva valamelyes lehűlést okoz. Ez a fokozott víz-elvonás szervezetünkben vízhiányt támaszt, amely a szomjúság érzésében nyilatkozik meg.

Ha ezt a szomjúságot kielégítjük, akkor a hőség ellen szervezetünk tovább tud védekezni. De ha a vízhiányt nem pótoljuk, az emberi életműködés egész mechanizmusa válságba jut. A víz szervezetünknek körülbelül 75 százaléka. A vérben aránya még ennél is nagyobb: 79 százalék, míg nyirokban 90—92 százalék. Az olyan

anyagnak, amely az élő szervezetben ilyen domináló mennyiségű, okvetlenül döntő szerepe van a szervezet működésében is. A víz a szervezetben levő anyagok vegyi összeállításának és ez anyagok mozgóképességének főfeltétele. Ezt bizonyítani sem kell annak, aki csak olvasott is fiziológiát. Ha vérünkben kevés a víz, a vér sűrűbbé válik, keringése lassúdik. Lassúbb lesz tehát a szénsav kiválasztása is a szövetekből, ami, tudjuk, ártalmas dolog. A szénsav felhalmozódása izgalmat kelt a nyúlt agyban s ez az izgalom reflex úton gyorsítja a szívműködést s ezzel a lélegzést, hogy így a gyorsabb vérkeringés és gyorsabb lélegzés által a szénsavfelhalmozódást megszüntesse. Ez újabb és fokozottabb izommunka, mely még növeszti a vízhiányt és vele a szomjuság érzését. Vagyis növeli a szénsavfelhalmozódást is, vele újból a nyúlt agy izalmát, amely ismét megkergeti a szívműködést. Így futja körpályáját a vízhiány okozta izgalom egy circulus vitiosusban, s minden kör után önmagát megnöveli. Segíteni rajta csak vízzel, valamelyest enyhíteni csak a vízhiány érzésének csökkentésével lehet. Menekülés a hőség elől, a test hőfokának szellőztetés által való csökkentése, a testi megerőltetésnek (amely szintén hőt termel és vizet fogyaszt) megszüntetése a vízhiányérzés csökkentésének a módja. Ha ez nem történik meg, akkor a fönt vázolt izgalmi körfolyam végül annyira meggyorsítja a szívműködést s a szénsav felhalmozódás által oly izgalmat támaszt az agyban, hogy a szív kimerül, nem bírja tovább s szélhűdés által vágja ketté a circulus vitiosust. Ez a szomjhűdés, amelynek kórképe teljesen eltér a napszúrásétól.

Ki meri tehát még állítani, hogy a nap ölte meg a bileki tizenöt áldozatot s nem a vezetők hibája? A természettudomány oda áll a közvád asztalához s a napszúrás és szomjhűdés megkülönböztető diagnózisával eldönti a vitát, és előre eldönti a vizsgálatot. Szomjúság nélkül nincsen szomjhűdés és vízhiány s halálos megerőltetés nélkül nincsen halálos szomjúság. Ez a bileki bűnösök ítélete.

Szerecsenmosás.

Irta: A.

Hat hét múlt el június tizedike óta, nagy lassan kitudódtak a belgrádi vérengzés összes részletei, s végre-valahára előáll egy szerb, hogy megokolja a véres eseményeket, amelyek magyarázatául eddigelé csak annyit felelt a szerb kormány a szörnyűködő Európának: «Ne avatkozzatok bele ebbe a históriába; ez Szerbiának belügye.» Mikor már egyik nagyhatalom se sürgeti, sőt kegyesen se óhajtja a gyilkosok megbüntetését, mikor június tizedikének «hősei» már nyugodtan ülnek újonan szerzett hivatalaikban: előáll valaki, hogy megvédelmezze a teljes biztonságban élő gyilkosokat, igazolja eljárásukat s az igazság nevében tiltakozzék a megbüntetésük ellen, akkor, amikor már az ördög se gondol a megbüntetésükre. Ez a valaki Gyorgyevics Vladan, Szerbia ex-miniszterelnöke, Sándor király sok erőszakosságának valaha a végrehajtója.

Gyorgyevics Vladán — aki a *Zukunft* utolsó számában szól Európa népeihez — sok okból nem lehet Sándor király bírása. A fő-okok ezek: először is nagy oka volt haragudni a meggyilkolt királyra, és másodsor, mert ama bűnök elkövetésében, amelyek közismeretűek, Sándor királynak éppen Gyorgyevics Vladán volt a bűntársa. A felszólaló úr azt mondja, hogy szomorodott szívvel és csak a dinasztia iránti hűségéből követte el ezeket a meggyőződésével ellenkező dolgokat; legyen, bár ha a hűségét a kegyeletéről ítéljük meg, a hűsége nem jelent sokat. De akármilyen a mentsége, annyi bizonyos, hogy a múltjával végképen eljátszotta a bíraskodás jogát. Tanúnak se igen fogadható el Gyorgyevics Vladán úr. Főképpen azért, mert ez az önkéntes tanú, ott, ahol valami történt, véletlenül soha se volt jelen. Egész sereg rémséges dolgot tud Sándor királyról, de mikor ezek a rémségek történtek, Gyorgyevics Vladán úr véletlenül nem volt Belgrádban, véletlenül mindig Marienbadban volt. Miniszterelnöki szereplését ő maga olyképpen tünteti fel, hogy az embernek a Sardou «Madame Benoiton»-jára kell gondolnia, aki öt felvonáson át soha sincs otthon, s a *Zukunft*-beli cikk elolvasása után kedve volna az olvasónak megkérdezni, hogy: vajjon egyáltalán volt-e valaha ez az úr Szerbiában? — ha nem volna ismeretes, hogy Gyorgye-

vics úrnak Szerbiában való működése igenis kétségtelen, mert ez a működés ott emlékezetes nyomokat hagyott. Ez alkalommal tehát Gyorgyevics úr legfeljebb prókátornak tekinthető, persze fogadatlan prókátornak, mert olyanokat védelmez, akik véletlenül kényelmesebb helyzetben vannak, mint ő, és sokkal nagyobb biztonságban ülnek posztjukon, semhogy ügyvédet kellene keresniök. Ennek a szituációnak az a hátránya, hogy a Zukunft cikkét nem annyira a történelmi okiratnak, mint inkább aktuális kínálozásnak tünteti fel; s Gyorgyevics úr, ha megmentette hazáját a nagyhatalmak fegyveresétől, a szerbek jóhírnevét pedig a felületes megítéléstől, valósággal az önfeláldozás hőse, mert honmentő ügyvédkedésével annak a gyanúnak tette ki magát, hogy sokat emlegetett hűségét ez alkalommal a Karagyorgyevics-dinasztiának óhajtja felajánlani. De ne keressük milyen címen szól Gyorgyevics úr Európa népeihez, s azt se, mennyi hitelre tarthat számot. Örülünk, hogy végre akadt egy ember, aki megismerteti Európa népeit ama vádakkal, amelyek hangoztatói Szerbia számára nem találtak más megoldást, mint ama, hála isten, szokatlan eljárást; s legyünk hálásak, ha valaki meg akarja magyarázni, miért kellett a katonatiszteknek, ha meg akartak szabadulni egy asszonytól és egy minden férfiasság nélkül való férfitől, akik elhagyatottságukban, általános megvetéstől környezetten, nem támaszkodhattak egyébre, csak e katonák hűségére: úgy operálniök, ahogy nem katonák, nem honmentők, hanem hentesek szoktak dolgozni.

Gyorgyevics Vladán úr két dolog bizonyítására vállalkozik. Az egyik dolog az, hogy Sándor és Draga megérdemelték sorsukat; a másik: hogy az összeesküvők nem tehettek egyebet, mint amit cselekedtek. Az utóbbi tétel bebizonyítása egy cseppet se sikerült; az első tétel bebizonyítása is különb ügyvédet kívánna.

Az ex-miniszterelnök úr meglehetősen rapszodikusán adja elő vádjait. Súlyos vádakot csak pár szóval említ, s hosszasan részletez olyan dolgokat, amelyekről csak hallomásból tud s amelyek, ha valaha bebizonyúlnak, kevésbé terhelők. Sok szót szaporít csekélyebb jelentőségű politikai bűnökre, s bizonyítékok nélkül, rövidesen emlékszik meg rémes dolgokról. Egyik-másik vádját háromszor is előadja, újabb és újabb részletekkel gazdagítva, a nagyobb hatás kedvéért, de a világosság rovására. Ha az előadás színezéséből kihámozzuk a tényeket: voltaképpen csak egy-két súlyos vád marad, s ezek is több bizonyításra szorulnának.

A legtöbb bizonyító erővel Sándornak politikai bűneit sorolja fel. Alkotmányba ütköző cselekedeteit, törvénytelenégeit, hogyan csapták be, vagy mennyire ok nélkül csapta el egyik vagy másik minisztériumát, hogyan üldözte a radikálisokat stb. Sándor királynak ezek a bűnei ismeretesek, de rosszul teszi Gyorgyevics úr, hogy ezekre a bűnökre olyan hosszasan terjeszkedik ki. Ha az alkotmányszegés, törvénytelenség és politikai erőszakosság elkövetőit úgy kell kiirtani, mint a veszett kutyát, Gyorgyevics Vladán, az igazságszerető hazafi, nem írna cikkeket a Zukunftba, mert már régen kimult volna, vagy a hazafiak golyójától, vagy öngyilkossággal. Az se érdemel sok szót, hogy Sándor kezdettől üldözte a radikálisokat. Volt rá némi oka, s hogy nem volt pusztá rémlátás, ha összeesküvéssel gyanúsította őket, ezt csak Gyorgyevics úr tagadja.

De lássuk a többi vádat. Tehát:

Sándor egyszer azt mondta: hogy a metropolitát egy csésze kávéval el lehetne tenni az útból. Parancsot nem adott erre, mert nincs az a szerb, aki ezt a galád parancsot végrehajtotta volna. Persze, tanú se volt jelen, mikor ezt mondta, csak egy tanú van: az illető névtelen, a kinek mondta.

Sándor volt az, a ki Knezevicset felbérelte Milán élete ellen. A gyilkost azután hamis tanúságra bírta, kegyelmet és jutalmat ígért neki, de ezt is becsapta és agyonlövötte. Egy ember tudott a dolgról: Andjelics prefektus; ezt később megfojtva találták meg. Később mégis tudtak a dolgról ketten: Gyorgyevics, a ki akkor véletlenül nem volt Belgrádban és maga Milán. És Milán, halála előtt egy órával, abban az ünneppies percben, mikor mindenki csak igazat beszél, így szólt Gyorgyevicshez, a ki akkor véletlenül mellette volt: Te ugyan épp oly jól tudod, mint én, de ebben az órában megerősítem neked, további használatra, hogy Knezevicset Sándor és Draga bérelték fel ellenem. Nyilvánvaló, hogy ezt a rémes titkot csak Gyorgyevicsnek mondta el, másnak senkinek.

Sándor Knezevic merénylete után el akarta fogatni az összes radikálisokat. A miniszterek elrémültek. — Hol a bizonyítékok? — kérdezték? Erre Sándor egy ezredeshez fordult: — Kész vagy-e agyonlövetni a radikálisokat? Ez nem felelt, de erre nem is volt szükség, mert a megrémült miniszterek szomorodott szívvel belementek az előbbi pozícióba, pusztá részvétből a radikálisok iránt, mert hisz a börtönből mégis csak ki lehet szabadulni... Az ezredes persze jó szerb lévén, nem hajtotta volna végre a parancsot.

Milán és a miniszterek könyörögtek Sándornak, hogy lebeszéljék az ostromállapot tervéről, de Sándor lemondásával fenyegetőzve kényszerítette őket, hogy vele tartsanak. A miniszterek erre szomorodott szívvel aláírták az ostromállapotot, azzal a hátsó gondolattal, hogy olyan bírakat neveztetnek majd ki, a kik majd szelidek lesznek. A bírák nem is ítétek halálra senkit, Knezicsen kívül. De Sándor valamennyit főbe lövette volna, ha Ferenc József Hordlicska őrnagy által meg nem üzeni neki, hogy mit tart róla.

Sándor ráfogta a radikálisokra, hogy összeesküvést koholtak az élete ellen. Komédiát játszott «egy jóhiszemű harmadik» előtt, a ki őt az összeesküvésre figyelmeztette, holott a szegény jóhiszeműt Sándor egy embere vezette félre. A gyöngébbek is kitalálhatják, hogy ki volt ez a jóhiszemű honfi.

Sándor magagyártotta névtelen levelekkel és ujságcikkekkel intrikált apja ellen. Iratokat koholt, melyek őt árnyékfejedelemnek mondták.

Hogy apja vissza ne térjen Szerbiába, proklamálta, hogy Dragát feleségül veszi. Nyakába vett egy szörnyeteget, csak azért, hogy apjától megszabaduljon.

Draga valamikor köztulajdon volt. Tudta ezt egy azóta meghalt kereskedő és egy azóta meghalt publicista, továbbá sokan, a kik élnek, de a kik nem kívánnak megneveztetni.

Egy orfeum-énekesnő nevetve beszélte el, hogy Sándor gyógyíthatatlan testi gyöngeségben szenved. Az ilyen embert csak egy «routinière» kötheti le, aki mindenre hajlandó. Draga mindenre hajlandó volt. Tudta az egész világ, hogy ő vitte sírba első férjét; mindenki tudta azt is, hogy egy francia mérnök ötszáz frankkal váltotta meg magát, hogy kiszabaduljon Draga hálójából, akinek valósággal mániája volt áldott állapotot szimulálni. E köztudomású esetek után Natália, akinek asszonyi becsületét Gyorgyevics szerint még legdühösebb ellenségei se gyanúsították meg, udvarhölgyévé tette Dragát, s a belgrádi köztulajdon Sándor gyermekségétől fogva a legközelebbi időig udvarhölgy maradt és Biarritzban Natália mellett élt.

Sándornak megmondták, hogy kicsoda Draga; a felszólalók személyes tapasztalataikkal is beszámoltak. Sándor ennek ellenére királynévá tette Dragát, s üldözni kezdte házassága ellenzőit. Parancsot adott, hogy Milánt, ha visszatér Szerbiába, le kel lőni. A parancsot persze azzal hirdették ki, hogy ezt becsületes szerb nem hajtja végre. Sándor ekkor trónbeszédében moraliter akarta megölni apját. Ez a

legutolsó gonoszság ölte meg Milán beteg szívét; talán ma is élne.

Natália ellen Sándor cikkeket íratott. Egy ezredesnek, aki Natáliát védelte, olyan szavakkal felelt, amelyekből kiderül, hogy ő volt az egyetlen szerb, aki nem hitt anyjának asszonyi becsületében.

Legjobb embereinek a feleségeit és leányait a rendőrségre hurcoltatta, névtelen följelentésekre támaszkodva; a neki nem tetsző házasságokba nem akart beleegyezni; egy miniszternek a leányait zsandárokkal egy nyilvános házba akarta hurcoltatni; természetesen parancsát nem hajtották végre.

Adományokat követelt a néptől, hogy lovakat vásárolhasson Draga lovas-regimentje számára; a Belgrád csatornázására szánt pénzen yachtot kellett vásárolni Dragának; nászajándékokat és drága bölcsőket fogadott el a szegény néptől.

Arról, hogy Draga párnával szimulálta az áldott állapotot, Gyorgyevics nem is beszél. «Ahol a piszkot el lehet kerülni, — írja meglepő s valóban bájos fordulattal — elkerülöm.» Csak annyit említ meg, hogy a cár orvosát, aki Draga szédelését fölfedezte, Sándor be akarta záratni és meg akarta korbácsoltatni. Magától értetődik, hogy parancsot nem adott ki; ezt senki se hajtotta volna végre.

A krusedoli temetésről rendőrök tartották vissza a szerbeket. — Sándor minisztereket úgy szerzett, hogy a jelöltnek csak a börtön és a miniszteri tárca között volt választása. — Miniszterei és szolgálói mind sírva könyörögtek neki: váljon el Dragától! Nem teljesítette a kérelmüket.

Ezek volnának a tények és a bizonyítékok. Két különböző esetben két különböző tanúra is hivatkozik. És ez minden.

Összegezzünk:

Egy új és szörnyű váddal lép fel, hogy Sándor meg akarta gyilkoltatni az apját. De ennek a titoknak Gyorgyevics úr volt az egyetlen tudója, ő az egyedüli tanú. A többi vád legnagyobb részét azzal bizonyítja, hogy ezt «mindenki tudta». Ilyen esetekben az egész világ kevesebbet bizonyít, mint egy rongyos levél. Fényesen bebizonyítja Gyorgyevics úr azt, amit eddig is mindenki tudott, hogy Sándor szánandó lény volt, akit a gyöngesége kötött Dragához s aki e gyöngeségből, gyávaságból, félelemből egyik politikai bűnt a másik után követte el. Ellenben az továbbra is vitás maradt, hogy vajjon Sándorban egy Nerónak és egy Caligulának a lelke lakott-e, ahogyan Gyorgyevics úr erősíti. Ez immár nem fog kiderülni: a szerencsétlen szörnyeteg ugyanis, aki

egyszerre volt Nero és Caligula, soha, kivételképpen se cselekedhetett úgy, mint Nero és Caligula, mert a parancsait egyszerúen nem hajtották végre.

És szemben ezzel a hitványsággal, aki, meglehet, még csak férfi se volt — egy nemzet, melynek az életerejé Gyorgyevics úr szerint csodálatraméltó, nem védekezhetett másképpen, csak azon a módon, amelylyel a megvadult disznók egyszerre megrohanják s felfalják a rossz kondást!?!... Azt mondja Gyorgyevics úr: a szégyentől égett minden szerb hazafi arca, mert a külföldön folyton ezt a nevet kellett hallaniok: Draga! S az a terv, hogy egy Lunyeviczát akarnak trónörökössé tenni, kétségbeejtette a népet. Végső szükség volt: a hazát megmenteni, s a népet a szégyentől megszabadítani. Ami június tizedikén történt, nem egyes emberek cselekedete volt, hanem egy létéért küzdő nép kétségbeesésében való utolsó erőfeszítése. Nincs bűnös, mert ha bűnösök kellene: az egész szerb hadsereg a vádlottak padjára ült volna. Egy nemzetet pedig nem lehet megbüntetni, amint a tengert nem lehet megkorbácsolni.

De hát nem lehetett detronizálni s a határra szállítani ezt az állítólag oly veszedelmes s bizonynyal szánandó embert, kis pereputtyával egyetemben? Nem, mondja Gyorgyevics úr, mert ha életben hagyják őket, állandó marad a polgárháború veszedelme, különösen ha az idegenben Draga gyermeket csempész valahonnan. De ki az ördög keveredik értök polgárháborúba, ha mindannyian oly általánosan gyűlöltek voltak, ha az egész nemzet szégyelte, utálta, s annyira gyűlölte őket, hogy lemészárlásuk nem egyesek, hanem az egész nemzet cselekedete? Nem, abban az állításban, hogy a tény a szerb nemzet ténye, s ez a tény elkerülhetetlen, végső szükség volt, egy nagy, örökkön örökre megbotránkoztató ellenmondás van, s ha Gyorgyevics Vladán úr, hogy újra hasznossá tegye magát, az összeesküvőkről a vért a megkorbácsolhatatlan tenger vizével akarja lemosni, legfeljebb annyit érhet el, hogy beszennyezi azt a vizet is, amelyet tengernek mond, s amely, ha a Gyorgyevics úr előadása teljesen megfelelne az igazságnak, talán nem is tenger volna, hanem csak pocsolya.

A mesék könyvéből.

Írta: Heltai Jenő.

Előkelőség.

Egy igen előkelő gróf az idők folyamán kissé elzüllött. Inkább csak erkölcsileg, mert külsőleg megőrizte a születési kiválóság minden finom tünetét: ruhája, nyakkendője mindig kifogástalan volt és napjában legalább kétszer fürdött. Ha gyilkolt, néha háromszor is.

Ezt a kitűnő grófot, akinek lelkét több rablógyilkosság nyomta volna, ha ezek az apró vérengzések egyáltalában hatottak volna rá, a végén elfogták és halálra ítélték.

Az akasztófa alatt a gróf nagyot sóhajtott.

— Szánod-bánod búneidet, úgy-e fiam? — szólt hozzá jóságosan a pap, aki ez utolsó útra kísérte.

— Nem, szent atyám, — mondta a gróf mosolyogva, — az bosszant, hogy itt fogok lógni... talán két napig is ugyanabban az ingben.

Vers a szemétdombon.

A költő udvarán volt egy szemétdomb és a szemétdombon egy kakas berzenkedett. Véletlenül ráakadt a költő egy versére, amely megmagyarázhatatlan módon került a szemétdombra. A kakas néhányszor odakapott a vershez, azután éktelen kukorékolásba tört ki.

A tyúkok és csibék a kúkorékolásra odarohantak a szemétdombhoz és izgatottan mozogtak. A tyúkok kotkodácsoltak, a csibék pípegtek, libák is jöttek és harsányan gágogtak. Az egész baromfiudvar hápogott, de a kakas mindent túlkukorékol.

A költő látta ezt a jelenetet és büszkén és boldogan fölsóhajtott:

— Az én versemet szavalja nekik.

A jószívű kígyó.

A paraszt az úton kígyót talált. A kígyó meg volt fagyva. A paraszt megkönyörült a szegény állaton, fölvette és a mellénye alá dugta. Itt, a melegen a kígyó csakhamar magához tért, és elmélkedni kezdett:

— Ha én most szíven harapom ezt a szegény embert, menten meghal. Nem, ezt nem teszem, mert ez nem volna helyes cselekedet.

Ezzel óvatosan kicsúszott a paraszt mellénye alól, lesíklott és csak a lábát harapta meg.

— Így legalább, ha a lábát levágják, még megmenekülhet — mondta a jószívű kígyó és elsietett.

A szfinksz.

A szfinksz a meredek szélén feküdt és találós meséket adott föl az arra járóknak. Aki a találós mesét nem tudta megfejteni, azt a szfinksz lerúgta a mélységbe.

Az idők folyamán azonban az emberek óvatosak lettek és elkerülték azt az átkozott vidéket, amelyen a csodálatos szörnyeteg tanyázott. A szfinksz egyre jobban únta magát és nagyon rosszul esett neki, hogy nincs, aki találós meséit meghallgassa. Végre, vagy ötven évi tespedés után, fogta magát és találós meséit beküldte egy szépirodalmi hetilapnak.

A szerkesztői üzenetek között ez a feleletet kapta:

«Szfinksz. Borzasztó régi dolgok. Mindenki ismeri. Kérünk jobbakat.»

Csillagászat.

Egy szegény léghajós, aki vásárról vásárra járt a maga imbolygó légi alkotmányával, egy napon szerencsétlenül járt. A szél elsodorta a léghajót a harmadik határba, hozzávágt a fához és a szegény komédiás lezuhant. Eszméletlenül, haldokolva hevert az erdő szélén, az elhagyott vidék irtózat magányosságában.

Nagysokára egy ember jött arra. Fölvilágosodott ember volt, aki a léghajó romjaiból rögtön látta a szerencsétlenséget. Vizet hozott és élesztgetni kezdte a léghajóst, aki

végre nagy sóhajtással fölnyitotta a szemét. A mi emberünk részvétellel hajolt föléje és érdeklődve kérdezte:

— Nem tetszik tudni, vannak a holdban emberek?

A bölcs mormon.

Egy emberséges keresztény, akinek a házasságban szerfölött sok baja volt, sürgősen áttért a mormon hitre és egy helyett tizenkét feleséget vett magának.

— Miért tetted ezt, óh, felebarátom? — kérdezte tőle valaki. Minek neked tizenkét feleség, holott az egyre sem tudtál vigyázni és az is megcsalt?

— Éppen ezért — mondta a bölcs mormon. — Tizenkét asszony között mégis csak könnyebben akad egy, aki hű marad hozzám.

Az új özönvíz.

Amikor a föld népe nagyon elromlott, a mennyekben lakozó isten elhatározta, hogy új özönvizet küld a földre és elmossa onnan a becsstelenséget és a gonoszságot.

Élt ebben az időben egy nagyon ájtatos és derék kereskedő, Avek mester. Az egyetlen becsületes a sok haramia között. Az égi hatalom őt szemelte ki arra, hogy ennek az új özönvíznek a Nóéja legyen. Avek mester egyszer álmában angyalt látott, angyalt, aki parancsoló szóval hirdette az Úr akaratát:

— Új özönvíz jön a földre és elsöpör mindent. Te vagy az egyetlen, aki megmenekülsz, benned fog folytatódni az emberiség. Építs egy nagy bárkát. Vedd magadhoz ifjú nődet. Továbbá mindenféle-fajta állatot párjával.

Avek mester fölébredvén, megépítette a nagy bárkát és elhelyezte benne az állatokat. Azután mondá ifjú feleségének:

— Új özönvíz jön a földre és elsöpör mindent. Te, meg én, csak mi ketten menekülünk meg, hogy bennünk folytatódjék az emberiség.

Mire az ifjú nő elgondolkozva felelte:

— Biztonság okáért vigyük magunkkal a könyvvezetőt is.

ÚJ KÖLTŐK.

Erdős Renée:

Egy ember.

Egy ember állt az utcán.
Egy fáradt, sápadt ember.
Egy ház falához dőlve
Nézett a fürgetegbe
Félig behunyt szemekkel.

Ment, mint egy fényes álom,
Mint egy fehér jelenség,
Nyomán a por is fénylett —
És feljajdul az ember:
«Ő az! Megismerem még!»

Ugy zszibongott az utca —

S ámult-bámult az utca.

Egyszerre egy leány jött —
Haján a nap sugára.
A szeme olyan fényes,
Az arca olyan rózsás
És hófehér ruhája.

És szól tovább az ember:
«Enyém volt ő, higyjétek!
A két karom ölelte,
Áradt reá a csókom —
És most felém se nézett -- »

Ugy nézte őt az utca!

És mosolygott az utca.

Nem hitte senki, senki.
Gúny últ ki szemeikbe.
S mert nem hitték: az ember
Lassan tünődni kezdett,
Tünődni, kételkedni —
Végül — maga se hitte.
S tovább zúgott az utca.

Életpályám.

Írta: Csizmadia Sándor.

Csizmadia Sándor az újabb költői nemzedék egyik legjelentékenyebb alakja. Nemcsak költészete eredeti, hanem az élete útja is. Hogy mint emelkedett az egyszetű béreslegény mai polcára, — azt ő maga hadd mondja el itt:

Megpróbálom, belefér-e egy harminckét esztendő élet egy mogyoróhéjba.

1871-ben március 10-én, este 10 órakor születtem az Orosháza és Hódmezővásárhely között levő sámsoni állomáson, hol az édesapám vasúti őr volt. Az órát azért tudom olyan biztosan, mert mindig hallottam az édesapámtól, hogy éppen akkor fűtyült a tízórai gőzös, mikor születtem. Az ezután következő 5—6 esztendőből csak annyit tudok — hiteles forrásból, az én jó édesanyámtól — hogy szép kisgyerek voltam, mert ha a gőzösnön utazott velem, az «urak» mindig csipkedték az arcomat. De erre én már nem emlékszem. Az bizonyos, hogy az urak most is szeretnek csipkedni.

Az iskolában első tanuló voltam s nem egyszer a fővigyázóságot is rám bízták; nyilván akkor még a «fennálló rendet» én is örökkévalónak hittem. Megtörtént olykor, hogy édesanyám otthon akart fogni kisebb testvéreim mellé pesztrának egy-egy félnapra. Ilyenkor aztán csak azon igyekeztem, hogy egy darab csiramálét a tarisznyámba csempésszek s alkalmas pillanatban akár a bezárt kapu tetején is elmenekültem az iskolába. Se erőszak, se csel nem tudott visszatartani az iskolától. Mivel jól tanultam, ki akartak taníttatni. Az egész csak abban múlt el, hogy a szüleimnek nem volt pénze. Egyébiránt nagyon sajnálom, hogy jól tanultam, mert azóta azt hallottam, hogy a nagy emberek mind rossz tanulók voltak.

Kimaradtam hát az iskolából és elkezdtem élni. A kapát meg a lapátot alig bírtam még, már kora tavasztól késő őszig az útfélen voltam. Árkoltunk, az utat csináltuk. A mások közmunkáját szolgáltam le 40 krajcár napifizetésért.

Nyári időn meg eleinte lóhajtó voltam a szérűben. Akkor még nem csépeltek annyira géppel, mint most, hanem nyomtattak lóval. Egész nap ott álltam a lovak közt az ágyásban s biztattam a derék állatokat hol jó szóval, hol ostorral.

A nap meg bámult mindnyájunkra egyforma kegyetlenséggel. Az embereket sokszor irigyeltem, mert ha megfordították az ágyást, elmehettek lefeküdni a kazal tövében a hűvösre. Csak azért szerettem volna ember lenni, hogy én is lefekhessem a kazal mellé.

Lóhajtó koromban emberséget is tanultam. Egyszer ebédet hoztak s mikor leültünk körbe, a kibontott fazékban én merítettem először meg a kanalat. A gazda hirtelenében olyant ütött fakanalával a kezemre, hogy majd eldültem bele. Nagyot kiáltott: «Tied az elsőség?!» Azóta sem mertem sehoh először nyulni a fazékba.

Később, mikor nagyobb lettem, már aratásra is odaadtak kispazdákhoz, hogy markot verjek s aközben kaszálni is tanuljak. Egyik gazdánál igen jó helyem lett volna, de a gazda legényfiával nem fértem. Szakadatlanul sanyargatott, ami igen elvette a kedvemet. Sokszor gondoltam, hogy megszököm, de félttem az édesapámtól, aki, mivel világéletében szolgálma volt, minden igyekezetével azon volt, hogy jóra való szolgát neveljen belőlem. Ezt a szándékát mindig úgy nyilvánította, hogy emberré akar nevelni. Szerinte csak az volt az igazi ember, aki hű szolga volt.

Keservesen teltek így napjaim. Csak akkor éreztem magamat jobban, mikor esős időben a lovakat legeltettem. Ilyenkor egy öreg pejlóval töltöttem a legtöbb időt. Fejét símogatva beszélgettem hozzá, ő meg nagy figyelemmel hallgatott, néha mélyen fősóhajtva. Biztosra vettem, hogy minden szavamat megérti. Ha mentünk itatni, az ő hátára ültem, már csak azért is, mert attól tartottam, hogy meg találna haragudni, ha másikat választanék.

Végre is addig küzködtem magammal, hogy egy reggel, talán rosszat is álmodtam, megszöktem. Ez a tett borzasztó nagy dolognak tűnt föl előttem, máskülönben félóra mulva visszatértem volna. Így azonban, tettemet bár megbánva, nagy szomorúan nekivágtam a pusztának.

Három napig bírtam a kóborlást. Ekkor az éhségtől szorongattatva elhatároztam, hogy kapitulálok. Haza azonban nem mertem menni; az Orosháza mellett levő Gyopárhalma nevű kis falu felé vettem útam a nagyapámhoz. Ott elég jól is fogadtak. Ebben a kis faluban nagy népszerűségem volt. Iskolás koromban ha néha kimentem, aki csak ráért, azonnal összegyülekezett az én felolvasásaimat hallgatni. Az egész faluban senki se tudta úgy olvasni Kinizsi Pált, Toldi Miklóst, Ludas Matyit vagy Köcsög Mukit, mint én. Meg is jósolták, hogy vigyázzon rá akárki, pap lesz belőlem. A jóslat majdnem betel-

jesedett. Szóval, nagyon szerettek. Mikor az édesapám kijött értem kordén, meg is kérték, hogy ne bántson. Nem is bántott.

Tizenöt esztendő lehettem, mikor béresnek szegődtem el. Ott elég jó dolgom volt. Olyanformán éreztem magamat, mint jó apósom szokta mondani, ki fiatal korában mindig béres volt, ugyanis azt hittem, hogy nekem legjobb a világon. Hétköznap szántottunk-vetettünk, kapáltunk, vályogot vertünk vagy tapasztottunk, már aszerint, hogy milyen volt az időszak, vasárnap meg szórakoztunk. Az én szórakozásom abból állott, hogy volt a gazdának egy nagy csomó régi összevarrt újságja, azt kivittem az istállóba és olvastam. Persze ezt csak olyankor tehettem, ha a gazdáék elmentek a városra, mert nem szeretik az olyan bérest, ki olvasni szokott.

Egyszer, amint aládában a papirosok között kotorászok, egy könyvet találtam. Nagyon megörültem neki, mert jó vastag könyv volt. Ki is vittem az istállóba és olvastam. No, akkorakat világéletemben nem nevettem, mint annak. Az istálló csak úgy regett bele, még a lovak is ijedten fordultak hátra. A könyv Cervantes Don Quichotteje volt.

Míg én olvastam, a gazda két lánya süttött-főzött. Volt rétes, lepény, meg mindenféle jó. Ilyenkor annyit ettünk, hogy másik vasárnapig könnyen kibírtuk. Estefelé, mikor gondoltuk, hogy a gazdáék majd jönnek, a maradékot odaadtuk a kutyáknak. Néha bizony annyi rétest, lepényt, sült csirkét odahánytunk a kutyáknak, hogy hat embernek is sok lett volna.

Gyakran vasárnap délutánonkint vettem a görcsös botomat s látogatóba mentem a Julcsa hugomhoz, ki körülbelül egy órányira egy másik gazdánál libapásztorkodott. Szegénynek nem volt olyan jó dolga, mint nekem. Vasárnap is csak úgy legeltette a libákat, mint hétköznap. Úgy összevissza szurkálta a tarló a lábát. A szép arcát meg kifújta a szél. De ezért mindig vidám volt, soha sem panaszkodott. Ő is azt hitte, hogy neki legjobb. Mindig azon örült, hogy gazdasszonya a másik nyárra is megfogadja.

Még egy hónap hiányzott az esztendőmből, mikor a bérességből is megszöktem. Egy fiatal, az urától elvált asszonyt ismertem meg lakodalom alkalmával a faluban s azt hittem, hogy nála nélkül nem lehet élni. Később tudtam meg, hogy mennyi ember él a világon anélkül az asszony nélkül. A megszökés különben nem vált szégyenemre, mert a legnagyobb munkaidőben megálltam a helyemet; tél idején hagytam ott a gazdát, hát senki sem mondhatta rám, hogy a munka elől szöktem meg.

Ezután nem szegődtem el, hanem napszámba jártam, nyáron meg uradalmaknál részes voltam. A faluban rövid idő alatt nagy hírnévre tettem szert. Nem volt olyan legény, akit el ne vertem volna, ha össze mert velem akasztani. A nagy hírnévnek azonban meglett az árnyoldala is. Kitiltott a rendőrség a bálakból. Ez tulajdonképpen előzménye volt csak egy másik kitiltásnak, amennyiben később Budapestről tiltott ki a rendőrség.

Nem voltam még tizennyolc éves, mikor 1889-ben beálltam katonának. Nem mintha szerettem volna a katonaeletet, hanem mert egy szép arcú kis lányt ismertem meg. Nem akartam még hat esztendeig várakoztatni sem őtet, sem magamat, úgy segítettem a dolgon, hogy nem vártam be a sorozást, hanem három esztendővel elébe mentem. Persze a vége az lett, hogy mást vettem feleségül, mivelhogy míg én a panganétot hurcoltam, a kis lány is választott magának mást.

A katonaságnál — 101-ik gyalogezred, 16-ik század — hat hónapra frájter, egy évre káplár lettem. Magasabbra aztán nem is vittem. Rossz katona voltam. A kötelességeimet ugyan elvégeztem, de vitézi becsvágy egy csepp sem volt bennem. Az iskolában mindig én tudtam legtöbbet, de a legénység ruhájáról is az én szakaszomban hiányzott legtöbb gomb. Nem szerettem velük sokat törődni, pedig multságokra se jártam. Rukkoltatták is a szakaszomat büntetésből marsadjustirungban derűre-borúra. A jámbor tiszték azt gondolták, hogy azzal engemet is büntetnek, holott én kacagtam az egészet; örültem, hogy ők a hatalmasabbak, mégis én szerzek nekik boszúságot.

Egyik emberemnél Petőfi összes költeményeit láttam meg. Tudomásom szerint azelőtt nem hallottam Petőfiről, vagy ha hallottam is, nem tudtam, hogy kicsoda-micsoda. Egy-két versét elolvastam és nagyon megszerettem. Addig is kunyoráltam, míg emberem nekem adta ötven krajcárért. Azután még annyit sem törődtem a szakaszommal, mint azelőtt; mindig Petőfit olvastam. Csapó Etelkát megsirattam vele együtt ki tudja hányszor?! Forradalmi versei meg valósággal lángra gyujtották minden izemet. «A nyakravaló» és «Egy goromba tábornokomhoz» című versek pedig alaposan lerontották előttem a hatalmaságok tekintélyét. Még a kapitányom is nagyon picurka kis emberré zsugorodott előttem; a hadnagyokat meg éppen nulláknak se néztem. Petőfi volt az én istenem; csak azt sajnáltam, hogy nem adhattam tudtára, mennyire szeretem őtet.

Nagy függetlenségi polgár voltam akkor, mert a függetlenségi érzelmet tartottam a legradikálisabb érzelemnek. Egy esemény azonban alaposan megváltoztatott.

A gyakorlótéren voltunk, egyszer csak látom, hogy egy inspekciós minden századparancsnokhoz odamegy, jelent valamit. Amelyik kapitánynak megtette a jelentést, az rögtön szedte össze a századját és vezette a városba. A mi kapitányunk is hasonlóképen. Századunk egy szűk utcán vonult a város közepe felé. Nekem már azért is feltűnt a dolog, mert máskor olyan korán nem szoktunk bevonulni. Mikor a piactérhez közel értünk, kifejlődtek bennünket oszlopokba, mint háborúban szokás. A szuronyokat feltűztük. A piacra érve, temérdek munkásembert láttam tolongani, különösen a főszolgabírói hivatal előtt. Kikaptuk a parancsot, hogy szuronyt szegezve a tömeget szét kell szórni. Kis idő múlva egy kocsis rohant az úton, rajta a főszolgabíró bekötött fejjel és revolverrel a kezében. A szívem elszorult arra a gondolatra, hogy az a nép nem muszka, mégis szuronyral kell neki mennünk. Nem tudtam, miért lázonganak, de rögtön éreztem, hogy igazságuk van. Ismertem a munkásokat, tudtam, hogy nagy igazságtalanságnak kellett megélni rajtuk, ha ilyen bátorságra mertek vetemedni.

A tömeget szétkergettük. Később hallottam, hogy egy-letet akartak alakítani s a főszolgabíró nem terjesztette föl az alapszabályukat, azért zavarogtak. Azt is hallottam, hogy szocialisták. Azelőtt ezt a szót soha se hallottam. De azért mindjárt megértettem. Meg voltam róla győződve, hogy ez olyan valami, ami még a függetlenségnél is jobb. Azután már csak attól féltem, hogy mire én megszabadulok a katonaságtól, akkorra nem lesznek szocialisták s én nem csatlakozhatom hozzájuk. Félelmem alaptalan volt.

A katonaságtól való megszabadulásom után első dolgom az volt, hogy megkeressem a szocialistákat. Hogy Orosházán is vannak, azt abból tudtam, hogy 1891-ben, a csabai zavargás idején, Orosházán is volt zavargás. Az akkori mozgalmat azonban az erőszak minden eszközével elnyomták, úgy, hogy ha voltak is szocialisták, nem merték mondani, hogy ők azok s én nem találkozhattam velük.

Hazatérésem után megint napszámba jártam, azonkívül falat tömni, nyáron meg részeskedtem. Majd megnősültem s miután leendő családom megélhetését biztosítani akartam, beszedtem urasági cselédnek a laposi majorba Baumgarten Pálhoz. Pusztacsász lettem s egyúttal a dohánykertészek mellett olyan kertészgazda-féle. Itt igazán jó helyem volt. Az uraság nagyon szeretett. Csakhamar elrontottam azonban a dolgomat. Az uraságnak volt egy «gazdasszonya», ki szörnyen haragudott rám, mert nem hordtam neki vizet meg tűzrevalót a konyhára. Azt állítottam, hogy az nem az én kötelességem.

Különben is rossz cseléd voltam. A rám bizott kertészeket nemhogy sanyargattam volna, hanem még jó barátságban is voltam velük. Ha egy-egy kis dohányt elcsentek, elnéztem nekik, mert abból az elvből indultam ki, hogy az uraságnak több van. Szocialista voltam már, anélkül hogy tudtam volna.

Néha a bátyám kijött hozzám látogatóba, s egy alkalommal, mivel tudta hogy szeretek olvasni, egy kis könyvecskét hozott magával; címe az volt hogy: Jönnnek a szociálisták. Ez a kis könyv nagy fölfordulást idézett elő bennem. Először is a bátor hangja lepett meg. Hogy szóról-szóra igazat mond, abban nem kételkedhettem, mert a saját szemeimmel láttam a mindennapi életben, hogy úgy van, ahogyan a könyvecske mondja. Az a tizenhat oldalas füzetecske csudálatosan kitágította előttem a láthatárt. Úgy éreztem magamat, mintha addig vak lettem volna s csak akkor jött volna meg a szemem világa. Szinte haragudtam magamra, hogy mindazt magamtól nem tudtam már régen, ami ott meg van írva. Talán tudtam is, csak azt nem tudtam, hogy tudom.

A cselédkedéstől egyszerre elment a kedvem. Gyűlölni kezdtem a gazdagokat, amiért eltúrik, hogy embertársaik egész életüket bivalyok és ökrök társaságában töltsék el; de gyűlölni kezdtem a szegényeket is, amiért ilyen baromi életre vállalkoznak. Végre is arra határoztam magamat, hogy legyen barom aki akar, én nem leszek. Inkább legyen százszor bizonytalanabb a megélhetésem, de az ökrök holtig való cimborája nem leszek. Félévi cselédkedés után otthagytam a szolgálatot és bementem Orosházára lakni.

Befejezése következik.

Hazafelé.

Irta: ifj. Wlassich Gyula.

Az utazásban a legizgatóbb az indulás és az érkezés. Az életpályákban a legérdekesebb a kezdet és a vég. Egy munkás-nap történetében a munkábamenés és a pihennitérés. Mindkettőnek más-más hangulat felel meg az emberi lélekben. E hangulatok olyanformán különböznek egymástól, mint a hajnal és az estszürkület színei. Az első napsugarak reményszálakat lopnak a szívbe, hogy az utolsókkal szétfoszlassák őket.

Szebb az utazásban az indulás, mint az érkezés, mely gyakran csalódást hoz. Szebb az életben a küzdés kora, mint a sikereké, mely többnyire a vágyak lefokozásával jár. Szebb a munkábaindulás, mint a hazatérés, mert szebb az erő, mint a gyöngeség, szebb az ép test, ép lélek, mint a fáradt, kimerült.

És én mégis a hazatérőkről fogok írni, nem az indulókról. Mert a hazatérők őszintébbek és igazságosabbak. Ők nincsenek telve hazug reményekkel. Ők nem áztatják magukat bolond álmokkal. Ők fáradtak és szomorúak. Szürke a lelkük. Szürke körülötük a világ. Fáradtak a hazudásra, az ábrándozásra. Látják a valóságot és érzik. Szenvednek. Ezekről fogok írni. Mert ez az élet.

Nem régen egyszer megnéztem egy gépgyárat. Mikor bementem, levettem a kalapomat. Templomi áhitat fogott el. Nem a már félig kész vasalkotmányok hatottak meg, amik haldokló szörnyetegekhez hasonlítottak, melyeknek ércbőrére az utolsó dőzéseket mérik a nagy zajjal kalapáló, kék zubbo nyos emberek. Nem is az izzó vaspatak, mely csillagszikrákat szórva, fényes-fehéren ömlött elő a kohóból és fullasztó hőséget lehelt maga körül. Nem is az ijesztő zúgás és zakatolás, mely csengő-bongó kalapácsütésekkel összefolyva, lélekharang nyomán kelő jajveszéklésre emlékeztetett. Nem ez a sok zűrzavaros látnivaló hatott rám olyan elemi erővel. Nem ezek előtt emeltem kalapot. A köszöntésem azoknak a kékzubbo nyos, szurtos embereknek szólt, akik ebben a sorvasztó légkörben vérük verejtékével áldoznak a napi létért.

Akik itt a folyó vas mellett állanak s rá se hederítve a rájuk pattanó szikrákra, izzó hőségben lesik az ércedények megtelését, amelyek ölő tartalmából ha egy cseppnyi rájuk esik, a legkínzóbb testi fájdalomnak vannak kitéve. Akik az életadó levegő helyett a mellre nehezedő füstöt szívják be sorvadozó tüdejükbe s akik a napvilág termékenyítő sugarai helyett

az olvasztó fojtó szűrkeségére vannak kárhozthatva. Sápadt, beesettszemű legények, akiknek legboldogabb tavaszkorát már a gyári munka emésztő légköre bénítja. Fehér szakállu, korán vénült férfiak, akik ifjan megkezdett szomorú útjokat fáradtan folytatják a sírig: Templomi áhitat szállott a szívemre és megemeltem a kalapomat.

Ott maradtam és néztem őket sokáig. Úgy elnéztem őket, hogy csak akkor mentem ki én is, mikor abbahagyták a munkát, hat órákor. Kisebb csoportokba ütődve kászolódtak befelé, görnyedten, fáradtan, mint valami vert sereg. Féllábú koldus üldögélt az út mentén, nem messze a gyártól. A szurtos munkások csaknem valamennyien dobtak egy-két garast a kalapjába.

— Ejnye, — mondom, — mért ül ide, hisz ezek mind szegény emberek, nincs nekik mit elajándékozni. Mért nem kér gazdagabbaktól. Erre bizony nem jár sok úri hintó.

— Jobban adnak ezek, mint a gazdagok. Elülhetek a templomajtóba vasárnap, mikor ájtatos urak és asszonyok aranycsattos imakönyvekkel mennek arra. Meg se látnak, nem hogy adnának. Ezek meg megsajnálják mégis.

Mentem tovább utánuk. Szerettem volna kihallgatni a beszédjüket. De nem igen szóltak, s azt is csak morogva, halkán. Csak nagy-néha egy-egy sóhajtás árult el valamit. Sötétedett. Amint lépéseik tompa zaja mind jobban beleolvadt a város lármájába, egyre többen széledeztek, kettesével, hármasával, ki erre, ki arra. Végre csak két alak bolyong előttem az esti szűrkeségben.

A dunai rakodóparton végig követtem őket. Elmélyedve imbolyog mindakettő. Egy szavukat se hallom jó darabig. Nagysokára megszólal az öregebbik:

— Hát még most se tettél le arról az ostobaságról? Mi? . . . Még mindig azon a lányon jár az eszed?

— Nem megy az olyan könnyen, — mormogja a másik szomorúan.

— Megházasodni! . . . Persze, persze, akkor máshogy gondolja az ember.

— Dejszen Józsi bácsinak is volt felesége.

— Volt . . . Volt . . . Szép leány volt . . . Szerettük egymást akkor nagyon. És aztán mégse tudtunk jól megélni sehogyse. Nyomorogtunk. A gyerek jött seregesen. Az asszony gyöngé volt. Nem bírta a dolgot. Aztán még hozzá én is . . . én is . . . Nem, Jancsi fiam, nem. Ne végy feleséget . . . Megvernéd, tudom istenem, sanyargatnád . . . Igen, igen . . . Akárhogy is szeretnéd . . . Mert az ember, ha szenved, — kegyetlen, igaztalan, mint a sorsa . . .

— Ugyan, ugyan, Józsi bácsi! . . . De hát jó . . . Ne beszéljünk erről. Én ugyan biztos vagyok benne . . . Mán azt nem hiszem, hogy én valaha a Márit megverném . . . Olyan szép, olyan kedves . . .

— Én se hittem volna akkor, fiam . . . Mégis . . . Mégis . . . Szegény asszony . . . Szegény jó asszony . . .

Az öreg munkás keservesen fölsóhajt. Talán egy köny-cseppet is törül ki a szeméből. Nem láthatom. Sötét van. A Margithídhöz érünk. Az öreg egy percre megáll, és elnézi a szélesen, csöndesen tovahömpölygő nagy vizet.

— Ha ilyen szegény ember házasodni akar, jobb ha előbb a Dunának megy. De nem erről a hídról. Ez csak uraknak való. Aki itt ugrik be, azt kifogják . . . Nem itt . . . El kell menni az új-pesti hídig . . . Ott . . . ott . . .

Összerázkódom. Nem tudom őket tovább követni. És a két árnyékot elnyeli a sötétség. Mennek tovább, hazafelé.

— Hová sietsz úgy, Hajnal? Korcsmába, mi? — szól mögöttem egy rekedt hang, — igaz a', hogy elkel az embernek egy kis pálinka egész napi munka után. Kora reggel óta töröm, töröm a követ, ezzel a nehéz kalapáccsal, ütöm, ütöm kisebbre és kisebbre, mint a hogyan a szegény embert veri a sorsa haláláig összebb és összebb. Bizony elkel egy kis pálinka szegény összeszáradt torkunknak. Egy kis orvosság, mi?

— Elkel ám, akinek jut rá, — feleli valaki mellettem, mélyen rezgő hangon. — Nekem nem jut. Haza köll vinni a pénzt. Kenyeret kell venni a gyerekeknek. Oda sietek. Tudja isten, kibirják-e addig. Reggel is már alig vánszorogtak az éhségtől a nyomorultak. Hagyj nekem békét a tréfáiddal. Nincs kedvem nevetni. Fáradt vagyok, mint valami agyonhajtott ló. Reggel óta hordom a zsákot erről az odvas hajóru. Már majd hogy bele nem tört a derekam. Fáj minden izmom. Aztán otthon, tudja isten, mit találok. Talán már meg is halt valamelyik. A gyors lépések zaja elhangzik. Mennek ezek is hazafelé.

Ott állok még mindig a nagy víz partjánál. A dunasori paloták világos derűs ablakait ezer reszkető hullám tükrözi. Ezer kis futó lidércet himbál a sötét vízmeder. És amint belebámulok az éjszakába, egyszer csak úgy látom, mintha felszakadna a sötétség, millió lángnyelv csapdosna ki rajta és lángoló hevével elperzselné a kis futó lidérceket és a dunasori palotákat. Úgy érzem, mintha forrongana az ősi föld és a mélységek előlövellnék izzó tűzkévéiket.

. . . Pedig semmi. Csak egy pár embert láttam, aki hazafelé megy.

ÚJ KÖLTŐK.

Bod:

Ifjúság.

Kora tavasz volt. Szürke reggelen
Szétdúlt hajával nálam megjelen
Halottfehéren;
Csak árnyék volt, kezemmel el nem érem
És millió ránc arcán, homlokán
Es szemrehányón, némán néz reám
A könnytől nedvesen
Kit elhagytam, — a régi kedvesem.

És szólt. A hangja bongva, ringva
Kúszott felém, miként az inda
A mely a fák ezüst törzsén tapadva
A lombra hajlik s ott ragadva
Szélnek bocsátja csókos illatát.
Beszéde csókra válva illan át
Az ajkamon;
Szivembe szállt a vágy, a kedv, a szomj.

Igy szólt:
— Mondd! láttad-e szivemet, láttad a holtat,
Hol vannak a vágyak, az álmok?
Te édes! a szivemet összetiportad,
Te édes! a szivemet várom.
Jer vélem a völgyek bokros ölébe!
Ott élnek a vágyak, az álmok.
A nagy szerelemnek ott nincs sose vége;
Elszállott a tél is, az álnok!

És szólt és hívott. Én követtem őt,
Testünknek szárnya nőtt.

Röpül veréb ezrével gondtalan,
Az erdő lombtalan,
Csak itt-ott bont rügyet a törpe cserje,
De kél az élet hangya lábakon
A száraz ágakon
Csak félve, mintha jönni alig merne.
Mély csend, és sejtelemmel telt a lég,
A hajnal tűzben ég,
Fehér felhők sötét felhőt takarnak,
Tejszínű ködbe szálló napsugár
Rezgőn ragyogva jár
És halkán, hófehéren hullt a harmat.

A zsenge virágtábor közepette
Az arcomat millió ránc de belepte
S míg láttam az ifjú tavaszt fakadozva,
A keblem alatt vérem szakadozva
Röppent fel az agyba, s a láb akadozva
Járt az aranyporú, zöld fűvű réten
S ott állott a kedvesem sötéten.

És szólt a lány: nézd halvány arcodat,
Pirosság rajta többé nem fakad.
Öreg vagy. — Itt a büszke ifjúság,
A melynek gúnyja, ostorcsapása vág.
Jer vissza velem! Csendes néma kertbe,
Vár tulipánoknak szomorú berke,
Ott várjuk be, míg jön a csendes este.
— Így szólt — s kezével kezemet kereste,
És vitt magával, — oly szomorú volt;
S a könyvem egyre folyt.

Gyermekkori emlékeim.

Írta: Gárdonyi Géza.

Árpád halála.

A legkisebb öcsémnek Árpád volt a neve. Eleven kis szőke gyermek volt, göndörhajú és fehérarcú.

De alig mult két éves, meghalt. Gondolom, difteritiszben halt meg.

Én láttam őt meghalni. Az én ágyamban feküdt, hanyatt. Az arca még fehérebb volt, mint szokott lenni; nem beszélt, de végtelen szomorú volt ez a gyermekarc.

Anyám ott ült az ágy szélén és föléje hajolt. A szobában csak ketten voltunk. Néztük őt némán.

Mikor a gyermek utolsót lélegzett, anyám elfulladó hangon rebegte:

— Eredj, menj apádért.

Másnap koporsóba tettük. A koporsó szép volt, s Arpádot mindenféle virággal rakták körül az ismerősök.

De az arca, ez a szép gyermekarc a koporsóban is szomorú volt, mintha őt is az búsítaná, hogy meghalt.

Az üvegcsengetyűk.

Laszky Bécsben lakott; csak a nyarat töltötte Sályban.

A birtokot akkor tavaszon vette, mikor mink odaköltöztünk, s az elhanyagolt parkban nagy átalakítások történtek.

Volt ott egy mesterséges barlang, annak a tetejét áttörte és kék üveglappal borította be. A fákra meg a bokrokra egy láda üvegcsengetyűt hozatott.

A kertész teljéggatta ezekkel a fákat meg a bokrokat:

dróttal kötözték fel s Laszky előre örült, hogy mikor szél fúj, milyen búbájos csilingelés lesz a kastély körül.

Persze, mikorra a szél megérkezett, nem talált a parkban egy csöngetyűt se, a falubeli parasztgyerekeknek azonban mindegyiknek volt üvegcsöngetyűje.

Cin-cin—bum-bum.

Többnyire magányosan barangoltam a réten, az erdön, a patak mellett; s az idő mindig gyorsan mult.

Néha mégis játszottam társaságban is.

Egyszer az ó-kútnál játszottunk. Egy nagy fiú kiválasztott közülünk kettőt: Egyik volt az angyal, másik volt az ördög. A nagy fiú mindegyiknek adott virágnevet, s mink sorban ültünk a kút körül.

Jött az angyal lábújjhegyen lebegve s mondotta:

— Alleluja, viszem a Szegfűt!

Ha volt köztünk Szegfű, elvitte. Ha nem volt, visszatért a helyére.

Aztán jött az ördög, a nyakát behúzza, karjaival malmozva, s hangját elvastagítva mondotta:

— Cin-cin—bum-bum, viszem a Napraforgót!

Ha volt köztünk Napraforgó, elvitte. Ha nem volt, visszatért a helyére.

A nagy fiú megmagyarázta, hogy a játéknak az a vége, hogy ha az ördögnek kevesebb a népe, akkor utcát állunk és az ördög elfut közöttünk, mink meg jó nagyot ütünk a hátára.

Ez a játék nagyon tetszett nekem. De alig hogy elkezdtük, egy megvadult ló rohant át a falún, s a játék e miatt abbamaradt.

Azóta sokszor szerettem volna ezt a játékot eljátszani, de nem jött össze soha akkora társaság, hogy eljátszhattam volna.

Csak álmaimban játszottam. Láttam az ördögöt, amint jön a karjával malmozva s brummogja nagybután:

— Cin-cin-bum-bum! Viszem a Napraforgót!

A pápa papucsá.

Már régen kellett volna nekem egy Szerartástan. Apámnak mondtam is sokszor, hogy kell egy ilyen című könyv, de a könyvet nem lehetett másutt megvenni, mint Miskolcon, téli időben meg nem ment Miskolcra senkise.

Végre is apámnak valami csekély más dolga is volt Miskolcon, s nem is annyira azért, mint inkább a könyvért bekocsizott Miskolcra. Egy napba került onnan megfordulni.

Én alig vártam, hogy megvirradjon, kihúztam a párnám alól a könyvet és olvastam.

Apám már akkor régen fenn volt. Kivülről jött be pipázva. Ahogy rám néz, s látja, hogy én valami furcsán bámulok a könyvbe, megszólal:

— Mi az, amit olvasol?

— A pápa papucsá, — felelem. Tetszik-e tudni, hogy miért kell megcsókolni a pápa papucsát?

— Miért?

Olvasom a könyvből:

— A pápa papucsába szent ereklye van bevarrva.

Apám hozzámjön, kiveszi a könyvet a kezemből, s az ablakhoz tartva olvassa, a szemöldökeit összeráncolva.

Mikor elolvasta, megfordult: ment egyenesen a kályhához és beledobta a könyvet a tűzbe.

Azután kiment a szobából szótlanul.

Út a földeken át.

Nyáron, ha az apám olyan közel csépett, hogy tőlünk vittek ki neki ebédet, ebéd után én vittem ki neki a feketekávét.

Néha két-három kilométernyi útat is megtettem így gyalog és egyedül.

A porcellán kis edény kendőbe volt foglalva és én andalogva mentem a keskeny gyalogútakon.

Különösen szerettem, ha lábon álló gabona között vitt át az út. A pipacs, a búzavirág s a vadborsó karminpiros

virága gyakran megállított. Minden ilyen virágot leszakítottam és néztem, bámultam, kalapomhoz tűztem.

Szerettem lefeküdni a szép virág mellé, hogy a virág a fejem mellett legyen s néztem az égen fehérítő felhőket, hallgattam a gabona susogását.

A feketekávé persze mindig elhült.

Egy verdung pálinkáért.

Egy nyári pénteken haza felé tartottam. Éppen a kocsmá előtt mentem el, mikor onnan kituszkoltak egy részeg parasztot.

Az idő este felé járt s a zsidók valószínűleg imádkozni akartak. Az embert olyan nyájasan lökték ki az ajtón, hogy az meg se haragudott.

Ide-oda dülöngőzve, dalolva indult meg. Mikor az útfélelő árok hidjához ért, megfordult és így kiáltott:

— Azt gondolják, hogy én részeg vagyok? Hát elhiszik-e, hogy átbúvok itt a hid alatt? Egy verdung pálinkáért átbúvok.

Aznap, vagy előtte való napon eső esett s az árok tele volt sárga szennyes vízzel. A víz félméternél valamivel magasabb lehetett s a hid és víz között nem lehetett több, mint egy arasznyi köz. A hid alatt az embernek majdnem két méternyi útja volt a vízben.

A kocsmá ajtajában ott állt két zsidó, meg egy aszszony is.

Nevettek a részegnek.

Az nem is várt választ, csak a kalapját dobta a hid mellé, azzal belelépett az árokba és ruhástól ahogyan volt, a vízbe csapta magát, bebújt a hid alá.

Én aggódva álltam ott. Bizonyosra fogtam, hogy belefullad. És elnehezült mellel vártam: mi lesz ebből?

Egy vagy két perc telhetett el kínos csöndesen. Végre az ember fölbukkant a hid túlsó végén. A sáros víz csúrgott róla. Trüszkölt és hákogott.

Az emberek nevétek.

Folytatjuk.

Régi nagy színészekről.

Elbeszéli: Ujházy Ede.

XV. Benza Ida.

Ő volt a világ legnagyobb drámai énekesnője.

Egy olasz énekesnőről azt írták, hogy az éneklő Duse; Benza Ida az éneklő Jászay volt!

Gyönyörű szép Murillo-fej, édes, szívhez szóló, csillogó, fülbemászó, szívet rezdítő, teli hang. Olyan sok hangja, legalább színesebb hangja senkinek sem volt. Mindent ki tudott fejezni: haragot, bosszút, gyűlöletet, bánatot, örömet, szerelmet; ez utolsót annyi realizmussal, hogy hallgatóságát valósággal magával ragadta.

Szent-Pétervárt vendégszereplésekor a publikumot annyira extázisba hozta, hogy előadás után az utcán végig fáklyákkal kísérték szánkáját, melyet főnemesek húztak lakására. A «Hugenották» előadásában egy hercegnő, akinek páholyába egy ékszerész egy zacskó drágakövet hozott bemutatni, a negyedik felvonás nagy duetteje után annyira el volt ragadtatva, hogy az egész zacskó drágakövet lehajította Benza lábaihoz. E kövekből ő aztán kollegái számára karácsonyi ajándékokat csináltatott; még ma is sokan viselik tű- vagy gyűrűben a Benza Idától kapott brilliáns-követ.

De milyen is volt az a duette? Leírni képtelenség, mily nagy drámai erő volt abban! Mikor énekével már az egész közönséget elkábította, akkor jött az a fenomenális és énekesnőtől soha így még nem játszott jelenet, mikor Raul menekülni akar és Valentine az ajtó elé rohanva, kitért karokkal prózában kiáltja: «Raul, téged megölnék!» Valósággal örült

tombolásban tört ki a közönség. Aki ezt látta, sohasem felejtí el; aki nem látta, az nem látott igazi drámai énekesnőt.

La Grange, Patti, Nilson, Lucca, Wilt, Turolla kis daloló művészek voltak ehhez a titáni nőhöz képest.

A «Hugenották»-ról egy érdekes epizód jut eszembe. Mikor Meyerbeer a «Hugenották» főpróbáját tartotta a párisi nagy operában, nagy tetszéssel fogadta a hallgatóság, — Meyerbeer azonban észrevette, hogy a zenekarban a gordonkás fintorgatja az orrát, mikor tehát vége volt a harmadik felvonásnak, mely egy nagy csatával végződik, odafordult a gordonkáshoz és kérdezé tőle, hogy talán nem tetszik az opera? A gordonkás azt felelte: tetszik-tetszik, de nincs benne szerelem; erre Meyerbeer szó nélkül összeszedette a hangjegyeket, hazavitette, az operát egy hónappal elhalasztották és azután írta bele azt a páratlan hatású és szenvedélytől duzzadó, igazán szerelmes kettőst; a gordonkásnak hálából solo-kíséretet írt bele.

Mit csinált volna, ha Benza Idától hallotta volna?!

Mint asszony is páratlan volt, igazi édesanya s a legszeretőbb feleség, amelyet csak a Jókai regényeiben találunk. A férjét annyira imádta mint művészt, hogy valósággal szent volt neki a Nagy Imre név!

Akit Nagy Imre szeretett, azt ő vakon szerette.

A férje keresztapja volt Kossuth Lajos; Nagy Imre apjának benső barátja volt Kossuth, őrzött is tőle néhány emléket, melyek még első leányának, Idának, Gyulainénak vannak most is birtokában. Egy zsemle a budai rabságából, néhány levél üveg alatt és az Erdélyben kapott díszkard; ha valakinek megmutatta ezt a kardot Benza Ida, előbb mindig megcsókolta a pengéjét. Imádta Kossuthot, mert a férjének a keresztapja volt.

Egy svábhegyi multság alkalmával, úgy hajnal felé volt, mindent elpusztítottak a vendégek, csak egy nagy

Rokambus-torta maradt az ablak párkányán. A szamár, mely még az öreg Benzáról maradt, ordítózni kezdett, elfelejtettek neki enni adni; valaki azt mondta, hogy talán a tortára éhezett. Nagy Imre tréfásan azt mondja Idának: add oda azt a tortát a csacsinak, apád úgyis rákapatta az údvári tortából. Abban a percben már az egész felfújtt torta a csacsi előtt volt: mert az Imre akarta!

A hetvenes évek elején egy este a Nemzeti Színház díszlet-festő terme kigyúladt, a színház a legnagyobb veszélynek volt kitéve, hogy leég, a tűzoltóság gróf Széchenyi Ödön tűzoltóparancsnok vezénylete alatt rukkolt ki, mindenki sietett a tűz színhelyére, hiszen a nemzet legnagyobb kincse forgott veszedelemben. Gróf Andrassy Gyula külügyi miniszter is megjelent. Egyszerre csak nagy vészkiabálás hallatszott: «Vizet! Nincs víz!» Benza Ida abban a pillanatban érkezett a helyszínére, minden gondolkozás nélkül felgyűrte a ruháját és oda szóllott Andrassynak: «Kegyelmes úr, jöjjön vizet húzni!» Erre a felhívásra aki csak jelen volt, neki fogott a vízhozásnak, és Benza Ida megmentette a színházat.

Valódi hősnő volt, igazi nagy erő — nem bírt vele senki, csak a szíve: az is ölte meg!

Egy leány élete.

Regény.

Irta: Erdős Renée.

25.

Egy fürt szőlőt megettetett velem, úgy hogy minden szemet ő dugott a számba. Az utolsót azonban, miután csaknem a fogaim közt volt, visszavette, maga ette meg.

— Így. És most készülj a rendkívüli látványhoz. Meg fogom neked mutatni a képet, amit rólunk festettem. Egyszersmind tudd meg azt is, hogy addig nem megyek el innen, míg egészen el nem készül. Tanulmányt sem csináltam hozzá. Lehet, hogy egészen az elejéről kezdem. De míg készen nem lesz, én innen el nem megyek. Itt fogok lakni. Itt fogok aludni a pamlagon. Nagy erkölcstelenség. Hiába, ez már így lesz. És most jer.

Odalépett az állványhoz, lassan, mosolyogva megfordította.

Dermedten álltam a meglepetéstől.

A kép majdnem ugyanaz a kép volt, amit évekket előbb itthon kiállított. A madártestű, sasszárnyú asszony s a földön fekvő férfi.

Csakhogy mégis egészen más. A férfi most félig térdelő helyzetben, mintha kúszna, fölemeli két karját a madár felé és nézi könnyörgő, vágyakozó, halálos epedést kifejező pillantással.

A madár ellenben felemelkedik és gonosz, gúnyos, asszonyos, kegyetlen nevetéssel int neki nem-et.

— Mi ez? Nem akarja magával vinni? — kérdeztem.

— Nem. Ott hagyja.

A hideg borzongott végig rajtam.

A madár feje az én fejem volt. Oly élethű, oly eleven, hogy megijesztett. Csak a nevetés volt idegen. Ezt meg is mondtam.

— Nem. Én így soha sem tudnék nevetni.

— Dehogynem. Már nevetett is egyszer. Én meglestem. Éppen így nevetett.

Belekapaszkodtam a karjába, a fejem a vállához szorítottam, úgy néztem a képet. Az egész akt elmosódott volt még. Csak a fejek emelkedtek ki tisztán, kifejezésteljesen.

— Nem viszi magával? — kérdeztem még egyszer.

— Nem bizony — felelte ő szomorúan és megint visszafordította a képet a fal felé. — De majd lesz ennek folytatása is! A madár majd lelapul még mellé és simogatja és szól hozzá és költögeti és hiába, mert halott lesz.

— Az én álmom! — kiáltottam fel ijedten. Tudja-e, hogy én ezt egyszer már megálmodtam?

— Amilyen különös két állatja vagyunk az istennek, bizony meglehet. Te megálmodod, amit én gondolok. Én megfestem, amit te álmodol. És így megy ez. Csupa hazugság, csupa áltatás, csupa komédia az egész.

— Hát ne legyen az. Akarja és nem lesz. Én itt vagyok. A magáé vagyok. Azt tehet velem, amit akar. Boldoggá akarom tenni. Vagy nem akarok semmit, csak rendelkezék velem. Fogadjon el engem. Fogadjon el!

— Hallgass! Hallgass! — mondta ő. — Nem tudod, mit beszélsz. Gyerek vagy. Egy szánakozó szívű, édes, meleg gyerek. Gazember volnék, ha visszaélnék a jóságoddal. Ha nem veled törődnék, hanem magammal. De én veled törődöm. A jövőddel, a művészetteddel. Azért kell, hogy most még egy ideig melletted álljak. Neked nagygyá kell lenned. Oly nagygyá, amilyenné én nem lehettem. Te lehetsz. Csak okos légy. És ne higgy föltétlenül magadnak, a hangulataidnak. Bírd le őket. Uralkodj rajtuk. Én nem bírtam. Engem vittek ide-oda. Te vigyázz.

Keblére húzta a fejem, simogatta gyöngéden, puhán, magához szorított, elborította csókkal.

— Te gyönyörű vagy, édes leány; te ragyogó meleg élet. Te. Ha tudnád, milyen büszke vagyok rád, magamra, kettőnkre!

Kívül, az előszobában csengettek.

A leány látogatót jelentett.

— Ne fogadd — súgta. — Tégy úgy, mintha a szeretőd volnék. Bújj el velem az emberek elől.

Miután a vendég elment, egymáshoz szaladtunk, összekuporogtunk a szoba sarkában egy spanyolfal mögött és gyermekesen, titkosan, boldogan kacagtunk.

TIZENHETEDIK ESTE.

Meddig fog ez tartani? tűnődtem éjjelenként álmatlan szemmel nézve a sötétségbe.

Meddig fog ez tartani? Mi lesz a vége?

Mi történik velünk kettőnkkel?

Valamelyikünk megúnja a dolgot és tovább áll? Vagy maradunk egymás mellett végetlen időnkig, kinezva egymást

szerellemmel és hazugságokkal, mindig az ellenkezőjét cselekedve annak, amit akarunk? Vagy valamelyikünk kiáll a harcból?

Melyik? Amelyik a gyöngébb? Amelyik az erősebb? És miképen. Mi vált meg és mi szabadít meg bennünket egymástól? Egy golyó? Egy pár csöpp méreg? Három hónapon keresztül majdnem naponkint láttuk egymást. Mind egyre közelebb jutottunk egymáshoz. Már úgy volt, hogy a legtitkosabb gondolatainkat is leolvastuk egymás arcáról. Egymásnak éltünk, dolgoztunk. Egyetlen ecsetvonást sem tettem nélküle. És ekkor csináltam életem legszebb munkáit. Képeket — amikben folyton mi ketten voltunk — ő meg én. Amit gondoltunk, amit éreztünk. A hangulatainkat, mindent, mindent megörökítettem akkor. És ő mosolyogva dicsért meg. Nagyon, nagyon meg volt velem elégedve.

— De jó nekem — mondta gyakran. — Én már többet nem is dolgozom. Van, aki az örökömbé lépett, aki helyettem elvégzi azt, amit még itt tenni akartam. Féltekeny sem vagyok. Jól esik, hogy valakinek életet adtam, aki most majd folytatja az én életemet. Üdv neked, művész!

Különben nagyon elvonulva éltem. Úgyszólván sehova sem jártam. Tavasz jöttén kocsin kimentünk valamelyik faluba, ott elkószáltunk hangulatok után. Rendesen felvidulva, üdén, frissen tértünk vissza. Hatalmasan ettünk és művészet-ről beszélgettünk.

Később azonban az ő szivarja kialudt, a társalgás elakadt. Szótlanok, szomorúak lettünk. De soha egyik a másikat nem kérdezte: miért? Hiszen úgy is tudtuk. A lelkeink csodálatos mély társulása folytán még jobban egymáshoz kíváncsoztunk. Reszketve fogtuk meg egymás kezét és kigyúlt arccal néztünk egymásra. Aztán elhúzódtunk messze, hogy ne lássuk egymást. Mégis a szeme felém csillogott és szívta, szívta, nyitott ajkkal a ruhám illatát.

— Megőrülök — mondta ilyenkor — meg kell örülnöm.

Máskor nem tudott uralkodni magán. A karjaiba vett, magához szorított, nézett rám forró, erőszakos, zsarnoki tekintettel.

— Most meghalsz — mondta — nem érzed, hogy most közel vagy a halálhoz?

A szemeimet lecsuktam, sápadtan, engedelmesen, asszonyi alázattal.

— Hát ölj meg — mondtam neki.

Elbocsátott a karjaiból, gyöngéden simított végig rajtam.

— Szegénykém — mondta — pokollá teszem az életedet. Milyen vagy! Milyen sápadt, milyen hervadt, mióta melletted vagyok! Látod, látod. Miattam megcsunyulsz.

Mosolyogtam.

— Nem igaz — mondta megint. Soha sem voltál ilyen szép. Soha, soha nem is leszel. A legszebb asszony vagy a világon. Az én gyönyörű asszonyom, aki miatt én meghalok.

— De miért? kérdeztem tőle már kétségbeesett kifakadással. Mondja, hogy miért? Magyarázza meg. Én nem bírom, nem akarom megérteni. Én belehalok ebbe az örült misztikumba. Ne foglalkozzék velem annyit. Nem vagyok senki és semmi. Egy asszony vagyok csak, egy asszony, aki szereti magát. És semmi egyéb. Maga is nekem csak egy férfi. Nem művész. Azért szeretem, mert ilyen szép. Mert ilyen gyönyörű a feje. Mert ilyen formás a teste. Nem másért, csak azért. A piros ajkát szeretem. Az egyénisége maradhat tőlem. Szeretném, ha egy cirkuszakrobata volna is. Mert megkívántam. Ez az igazság, a csúnya, a durva, a leplezetlen. Minek komédiázni. Minek örökké analizálni egymást? Minek nyitott szemmel csókolózni, hogy láthassuk egymás arcán az izmok szerelmes játékát? Húnyjuk le a szemünk és öleljük meg egymást, mint két más ember. Én mondom ezt, az asszony. Milyen szemérmertlenség. De maga kényszerít rá. Szégyenlem.

Ilyenkor aztán nagyot kacagott, a legtermészetesebb vidámsággal.

— Kis fenevad — mondta. Hiába! Csak asszony vagy te. De igazad van. Dobj ki és hívd vissza a szeretődöt.

Erre sírás következett, mialatt ő a legnagyobb nyugalommal nézett.

— Jaj de szeretlek. De egész ember vagy. A leg-egészebb. Ha én elpatkoltam már, de jól jár veled valaki. No én annak az úrnak szép zenebonát fogok csapni éjjelenként, mint kísértet, mint hazajáró szellem. A párnát kiráncigálom a feje alól, a takaróját lehúzórom róla, míg ki nem leli a hideg.

Örült ennek az eszmének. Gyakran eszébe jutott azután is.

— Szép kísértet leszek. Egészen stílszerű. Fehér lepelben fogok megjelenni előtte s az átlukasztott halántékomat oda mutatom neki.

Majd új variáció következett.

Folytatjuk.

Háború és béke.

Írta: Tolstoj Leó.

Új fordítás az orosz eredetiből.

25.

Pierre észrevette, hogy a nagy zavarban Bazil herceg előjött a szék támlája mögül és olyan ábrázattal, mint aki tudja mit miért tesz, nem a beteghez sietett, mint a többiek, hanem a legidősebb hercegnőhöz ment és vele a terem másik felén álló magas ágyhoz tartott. Innen rövid időre eltűntek az ajtó mögött, de az ima megkezdésekor újból a helyükön voltak. Pierre minderre nem fordított különösebb figyelmet, mint a többi körülötte történő dolgokra, mint-hogy egyszer és mindenkorra megnyugodott abban, hogy mindaz, ami ma este történik, úgy kell, hogy történjék.

Az egyházi ének hangjai elnémultak, felhangzottak a lelkész szavai, aki tiszteletteljesen áldotta meg a beteget az úrvacsora vétele alkalmából. A beteg még mindig élettelenül és mereven feküdt. Körülötte csoszogás, susogás nesze hallatszott, amelyből Anna Mihajlovna susogása hallatszott ki legérthetőbben. Pierre hallotta, amint mondá:

— Okvetlenül át kell vinni az ágyba, itt nem maradhat...

Az orvosok, hercegnők és a személyzet annyira elállták az ágyat, hogy eltakarták Pierre elől a pirosképű, szürkésörényes fejet, noha az egész istentisztelet alatt ez volt Pierre szemei előtt, akár-hova nézett is. Az emberek sürgölődéséből kivette, hogy a haldoklónak átvitelén fáradoznak.

— Fogd az én kezemnél, különben leejted — hangzott egyik szolgának ijedt susogása. — Itt lenn... Jöjjön még valaki... — hangzott másfelől, amint nehéz szuszogással, csoszogva emelték a testet, amelynek súlya mintha meghaladta volna erejüket. A vivők, kiknek sorában Anna Mihajlovna is ott volt, Pierre felé tartottak, úgy hogy ez megláthatta amazok válla felett apját, felfödött, domború, kövér mellével, duzzadt vállával, ami kimagaslott a hónaljánál fogva cipelők karja fölött és oroszlánsörényes fejével. Ez a szép fej, a szokatlanul széles homlok és állkapocs, a piros, érzéki ajkak és büszketekintetű szemek el se torzultak a haláltusa alatt. Ugyanolyan volt, amilyennek Pierre három hónappal ezelőtt látta, amikor a gróf Pétervárra küldte. De most tehetetlenül csüngött alá ez a fej és ide-

oda himbálódzott a vivők lépteinél, és a hideg, érzéketlen tekintet nem birt sehol megnyugodni. Serény sürgölődés támadt a nagy ágy körül; végre elszéledtek a beteget cipelő emberek. Anna Mihajlovna megérintette Pierre karját e szókkal: «Jöjjön». Pierre odalépett vele az ágyhoz, amelyre a beteget — talán az elmúlt úrvacsorára való vonatkozással — ünnepélyes helyzetben fektették le. Félig ülő helyzetben volt; fejét vánkosokkal támasztották alá, karjai szimmetrikusan pihentek a zöld paplanon. Amint Pierre hozzálépett, a gróf egyenesen az arcába tekintett, de avval a tekintettel, amelynek se értelmét, se jelentését nem lehetett megérteni. Talán csak azért tekintett Pierre-re, mert valahol meg akartak nyugodni a tétova szemek, vagy talán csakugyan mondani akart valamit. Pierre megállott, nem tudta, most mit kell tennie és kérdőleg nézett vezetőjére, Anna Mihajlovnára. Ez unszó mozdulatot tett szemeivel, rámutatott a betegnek kezére és ajkaival a csokolást jelezte. Pierre megfogadta a tanácsot, kinyújtotta nyakát, hogy belé ne akadjon a takaróba és megcsókolta apjának széles, húsos kezét. De ez se kezét, se arcának egy izmát nem mozdította. Pierre ekkor tiszteletteljesen leült az ágy szélére s megint megkérdezte tekintetével Anna Mihajlovnát, vajjon helyesen cselekszik-e? Anna Mihajlovna helyeslőleg intett fejével. Pierre ismét felvette az egyiptomi figurák naivul szimmetrikus helyzetét, és láthatólag kellemetlenül esett neki, hogy nagy, hatalmas termete annyi helyet foglal el, bár minden erejét és képességét összeszedte, hogy minél kisebbnek lássék. A gróf szeme közé nézett. A gróf még mindig arra felé fordította tekintetét, ahol Pierre azelőtt állott. Anna Mihajlovna, viselkedésével mutatta, mennyire megérti és felfogja az apa és fiú közti utolsó találkozás perceinek fontosságát. A viszontlátás mindössze két percig tartott, de Pierre-nek úgy tűnt, mint egy óra. A beteg arcának izmai egyszerre elkezdtek görcsösen vonaglani. A görcs mindjobban erősödött, a szép száj eltorzult (és csak ekkor fogta fel Pierre, milyen közel van halálához az apja) és az elváltozott ajkak közül valami érthetetlen hangok hallatszottak. Anna Mihajlovna fürkészőleg vizsgálta a beteg szemeit és igyekezett kitalálni, mire van szüksége. Hol Pierre-re mutatott, hol az orvosságos pohárra, majd súgva említette Bazil herceg nevét. De a beteg szeme és arca változatlan maradt. Minden erejét megfeszítve, a szolgát kereste tekintetével, aki mozdulatlanul állott az ágy fejénél.

— A másik oldalára akar fordulni — súgta a szolga és hozzáfogott, hogy a gróf nehéz testét arccal a fal felé fordítsa.

Pierre felkelt, hogy segítsen.

Miközben megfordították a testet, az egyik kar tehetetlenül hátra csüngött és a beteg hiába erőlködött, hogy elővegye. Észrevette-e a gróf azt a rémült tekintetet, amivel Pierre a tehetetlen kart nézte, vagy valami más gondolat járt-e haldokló fejében: nem tudni, de az egész idő alatt hol a fásult kézre, hol Pierre ijedt szemeire nézett és ajkán vonásaihoz nem illő gyenge, szenvedő mosoly jelent meg, mintha saját gyengeségén akart volna mosolyogni. Erre a látványra Pierre-nek váratlanul elszorult a szíve, orra rángatózni kezdett és könnyek homályosították el szemeit. A beteget sikerült megfordítani a fal felé. — Ez felsóhajtott.

— Elaludt — szólt Anna Mihajlovna, amint meglátta a felváltására odajött hercegnőt. Menjünk.

Pierre kiment.

XXI.

A fogadóteremben már senki más nem volt, mint Bazil herceg és a legidősebb hercegnő, akik Katalin arcképe alatt ülve, élénken beszéltek meg valamit. Amint megpillantották a vezetőjével belépett Pierre-t, elhallgattak. A hercegnő hirtelen elrejtett valamit — amint ezt Pierre észrevenni vélte — és odasúgta a hercegnek:

— Nem szívelhetem ezt az asszonyt.

— Katisa teát vitetett a kis szalonba — szólt a herceg Anna Mihajlovnához — tessék befáradni, Anna Mihajlovna, ne zavartassa magát. — Pierre-hez nem szólt semmit, csak szívélyesen megszorította felső karját. Ezek átmentek a kis szalonba.

— Nincs hathatósabb erősítő álmatlan ájszaka után, mint ilyen csésze finom orosz tea — mondá Lorrain, a gyönyörűség arckifejezésével, miközben a finom, fületlen kínai csészéből teáját szüresölte a kis szalonban, hol a vendégek részére teát és hideg vacsorát szolgáltak fel. Pierre jól emlékezett erre a kis teremre, tükreire és asztalkáira. A nagy házi bálók alkalmával, nem tudván még táncolni, gyakran üldögélt el itt egymagában és figyelte meg innen a hölgyeket, akik előkelő báli ruháikban gyémántokkal és szabad vállukon gyöngyökkel ékesítve, átmentek ezen a szobán és be-betekintettek a fényesen kivilágított tükörbe. Most ugyanez a szoba alig volt két gyertyával kivilágítva, az asztalkákon éj közepén teás edények és tálak voltak felhalmozva; mindenféle ünnepietlen ember sürgött körülöttük, kik mind csak susogva beszéltek és egész viselkedésükkel, minden szavukkal elárulták, hogy nem felejtik el, mi történik és mi fog még történni odaben a hálószobában. Folytatjuk.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A sugárzó anyag rejtélyei.

Amily mértékben behatóbb és behatóbb tanulmányozás alá veszik a radiumot, a poloniumot, valamint általában a sugárzó elemeket, annál több rejtélyes tulajdonságot találnak rajtuk. Ami a radiumot illeti, immár háromféle sugárzást különböztetnek meg rajta. Az első sugárzás olyanféle, amely a levegőt a villamosságra nézve jó vezetővé teszi, úgy, hogy radium közelébe semmiféle villamossággal töltött test sem tarthatja meg töltését. Ezek a radium-sugarak, melyeket alfa-sugaraknak is neveznek, nem felelnek meg a fény-éter hullámmozgásainak. Inkább onnan erednek, hogy folytonosan villamossággal töltött radium-atomokat löknek el maguktól a tér minden irányában, amelyek azután másodpercenként vagy 30,000 kilométernyi sebességgel haladnak tova.

Emellett azonban a radium olyan sugarakat is bocsát ki, melyek épp úgy, mint a fény, a fény-éter hullámmozgásainak felelnek meg. Ezek a sugarak ismét kétfélék. Az egyik csoport — a béta-sugaraké — azonos azokkal a kathod-sugarakkal, melyek a Röntgen-csövek belsejében találhatóak, a másik csoport — a gamma-

sugaraké — pedig megfelel azoknak a Röntgen-sugaraknak, melyek a Röntgen-cső üvegfalain kívül áramolnak szét.

E háromféle kisugárzás mellett a radiumnál még valami gázszerű elpárolgást vagy emanációt is észleltek, ami csak még bonyolódottabbá és nehezebbé teszi a radium tanulmányozását. A radium ugyanis folytonos radiumgőzöket áraszt magából, amelyek épp úgy viselkednek, mint az egyéb gázok, vagyis nem tévesztendők össze a szerteröpülő radium-atomokkal, melyek az alfa-sugarak előidézői. Ezek az atomok feltartóztatlanul repülnek szerte, míg a radiumgőz felfogható, csövekbe gyűjthető, nagy hideg behatása alatt elfolyósítható és ráadásul: a maga részéről ismét megindítja a fentebb elősorolt háromféle sugárzást.

A radiumra nézve egyébként mindinkább az a nézet kezd lábrakapni, hogy a sugárzás oka az anyagnak mérhetetlenül finom fényétherré való szétesése. Ez elmélet hívei kísérleteik alapján arra a következtetésre hiszik magukat feljogosítva, hogy egy gramm radium összesen 424 millió méterkilogramm munkát tud szolgáltatni, ami annyit jelent, hogy az az energia, ami egy kicsike radiumkockában lako-

zik, elég volna, hogy 10,000 liter vizet a fagypontról a forráspontig hevítsen. Igaz, hogy a radium ezt az energiameennyiséget csak hosszú idő alatt tudja magából kibocsátani; de micsoda kilátásokat nyit a lehetőség, hogy esetleg sikerülni fog módját ejteni a radium energiájának bizonyos kisebb időegységen belől, vagyis nem extenzív, de intenzív formában való kifejlesztésére.

Sokan vannak azonban a tudósok között, akik nem ilyen bizalommal, hanem ellenkezőleg: nagy pessimismussal viselkednek a radium iránt. Azt tartják, hogy a radium feltűnése tulajdonképpen a mi világegyetemünk szétbomlási processzusának a kezdete; a mindenség szétesik abba, amiből vétetett: étherbe; de hogy valóban így van-e? — az még korántsem kétségtelen. Egyelőre bizonyos csak az, hogy — az uran-on és a thorin-on tett fölfedezéseket is tekintetbe véve — a sugárzó anyag sokkal nagyobb, mint amekkorának sejtették és tanulmányozása még sok olyan rejtélyt fog a kutató elme elé vetni, amelyek megfejtése ma beláthatatlan.

Csillagászati újdonságok.

Borrelly, a marseille-i csillagvizsgáló intézet tagja a közel napokban egy új üstököszt fedezett fel. Elsőizben a múlt hónap utolsó napjainak egyikén tűnt

fel, haloványan és alig észrevehetően, de fénye csakhamar növekedett, még pedig szokatlan mértékben. Az új üstökös útja észak felé vezet és ha fénye az eddigi irányban növekszik, tiszta éjszakákon közelebb talán majd már szabad szemmel is lehet látni. — Nagy érdeklődést kelt a csillagászok között egy másik megfigyelés is. Bernard amerikai csillagász néhány héttel ezelőtt egy eddig nem látott nagy foltot vett észre a Saturnus korongján. Rossard, a toulousei csillagvizsgáló igazgatója messzszelátójával követte e foltot és június 25-én úgy találta, hogy már a korong közepére jutott, míg egy másik, kisebb folt, külön vált tőle. Mindkét folt fakónak látszott, a következő napokban azonban élésebb színt öltöttek és különválásuk is kifejezettebbé vált. A nagy folt szélén egy fényes mag volt észrevehető, amelynek ragyogása közepén a legerősebb, a szélek felé pedig gyengülő. Hogy mi legyen e tünetny oka? — a felől még semmi kielégítő magyarázatot nem találtak. A legtöbb valószínűség azonban a mellett szól, hogy egy kis új hold az, mely a Saturnus ködtengerében láthatóvá vált.

A levegő kibányászása.

A legolcsóbb nyersanyag a világon a levegő, noha az élet minden dolgához elkerülhetet-

lenül szükséges. Ám ha összetételében nincs is piaci ára, elemeiben van. A nitrogén, az oxigén, a szénsav mind megannyi becses árúcikk és érthető, hogy a technikusok ugyancsak igyekeznek e gázokat minél tökéletesebben és minél felhasználhatóbb formában ismertetni a levegőtől.

Az erre irányuló törekvések kezdete a XIX-ik század első felére esik. Eleinte azt a jelentőséget igyekeztek hasznosítani, hogy az oxigén könnyebben és nagyobb mennyiségben oldódik a vízben, mint a nitrogén. Azt cselekedték tehát, hogy levegőt préseltek egy vízzel telt edénybe, amikor is az történt, hogy — mert a víz több oxigént nyelt magába, mint a mennyi nitrogént — a víz fölött megsűrűsödött levegő nitrogénben gazdagabb maradt, mint a milyen a közönséges levegő, továbbá pedig amikor a víz felszabadult a nyomás alól, olyan levegő vált szabaddá, amely viszont oxigénben volt gazdagabb.

Újabb keletű egy másik eljárás, mely az oxigén és a nitrogén forr-pontjának különböző voltát használja fel a levegő ez elemeinek szétválasztására. E végből a levegőt folyékonyra teszik, azután elpárologtatják, amikor is először a könnyebben forrásba jutó oxigén válik szabaddá és csak azután a nitrogén, mely tovább

marad folyékony állapotban. A szétválasztásnak ez a módja már nagyobb arányokban is praktikusnak bizonyult.

A legújabb időben a centrifugál gépet alkalmazzák erre a célra is. Ép úgy, amiként e géppel a tejet szétköpülik tejfelre és íróra, szétválaszthatják vele a levegőt is oxigénre és nitrogénre. Egy nyíláson levegő áramlik a géphez, két más nyíláson pedig külön-külön oxigén és nitrogén áramlik el tőle.

Idevonatkozik Bredig közlése is, amelyet a legutóbbi énnmet-országi kémiai kongresszuson tett és amelyben előadta, hogy sikerült neki hidrogén és jodhidrogén keverékét egy kis centrifugál géppel úgy szétválasztani, hogy egy 18 centiméter hosszú cső fenekén összegyűlt a jodhidrogén, míg a könnyebb hidrogén a cső felső részében gyűlt meg.

Ami immár a levegő e szétválasztásának gyakorlati jelentőségét illeti, arra nézve elég, ha csak a vasművekre hivatkozunk, melyek üzemére nézve az oxigénben gazdag levegő valóságos életkérdés. Még a nem szakember is megérti ezek után, hogy micsoda ideális állapot az, ha az olvasztó kemence egy olyan centrifugál géppel van ellátva, mely a levegőből kiválasztja az oxigént és egyenest behajtja a kemencebe.

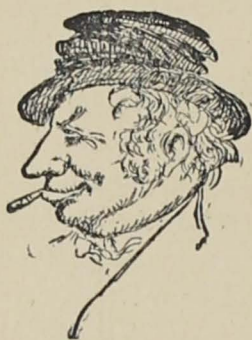
A forradalom.

A RENDŐRTISZTVISELŐ ÚR GYOMLÁL. A nagy muzeumból, melybe az élet a maga ötletességével beállította jól kiválogatott típusait, kiemeljük a ritka példányt, a szilágy-somlyói rendőrkapitányt. Ez az úr, akit az erdélyi hegyek elég óvatosan elzártak előlünk, már napok óta foglalkoztatja a szocialista sajtót egy elkéseredetten bátor, sőt vakmérő cselekedete miatt. A szilágy-somlyói rend első óre hús munkást, mert azok szocialista-iratokat terjesztettek, mindörökre kitiltott a város területéről és nyomban előállította a tágas tolonckocsit, melyben az összefogdosott forradalmárokat elszállította a vasúthoz, jegyet váltott nekik és felültette valamennyit a vasparipára, mely imígyen elvitte magával — a szocializmust is. Mert a rendőrkapitány a hús kitiltottal bizonyára egyszer és mindenkorra kiirtani akarta Szilágy-Somlyóról a szocializmust. Ez az elszánt elhatározás az, ami érdekessé teszi előttünk a szilágy-somlyói rendőrbasa alakját és érdekesebb a karaktere már azért is, mert benne megismerhetjük a többi, vidéki rendőrkapitányok természetrajzát is. Már évek óta így megy ez, szapora időközökben, hogy a vidéki városokból egymásután utasítják ki azokat a munkásokat,

akik a gyomruk parancsára egyszer-egyszer a sarkukra álltak: kenyeret kérünk! és ilyenképpen rájuk húzhatták a vérvörös takarót, hogy szocialisták — pusztulniok kellett. Ezek a rendőrkapitányok egyébként hazafiak és ha elméletről van szó, csak úgy bugyog belőlük a frázis a mindenféle szabadságokról, a gondolat-, a sajtó-, a gyülekezési szabadságról, de mind e szép dolgokon sarkantyús csizmáikkal keresztülgázolnak, ha ilyenekből a szocialisták kivenni akarják a részüket. Ez a fajzat nem tesz nekik, nagyon is akarják a szabadságot és egyebet se tesznek, mint szájkodnak az emberi egyenlőségről, az emberi igazságról. A szilágy-somlyói rendőrkapitány jól megfizetett nyugalmát mindedig nem zavarták ezek a háborgó emberek. Most aztán váratlanul a szocializmus forró szellője elszárnyalt Szilágy-Somlyóra is és a rendőrkapitány úrnak nagyon melege lett tőle. Befűtött az agyvelejének és felburjánzott benne a vágy, a gőg, a pöffeszkedő gondolat: elejét veszi a bajnak, összefogdossa az apostolokat és velük a határon túl kiszállítja a veszedelmet is. Ime, így cselekszik egy rendőrkapitány, aki ór a talpán és előrelátó. Bizonyos dolog, hogy Szilágy-Somlyón ki van irtva a szocializmus.

A színjáték.

UJHÁZY NYÁRON. Ujházy nyáron több, mint a magyar színészet atyamestere: ő ennek az izzó fővárosnak örökké vidám lelke. A tarkabarka, sajátságos világnak, amely a Budapesten nyaralók ellentétes, összekeveredő színeiből alakul meg, ő a központja. Hogy mi ő a színpadon: arról már rég

megformálta a maga ítéletét a nemzet. De talán versenyez ezzel jelentőségben az a szerep, amit künn az életben tölt be. Ő az örök, kifogyhatatlan életkedv annyi lankadó energia, vánnyadt kedély, magára-unottság közepette. Annál az asztalnál, amelynél ő étkezik, bizonyosan jól ízlik a falat még a gyomorhajosnak is és ahol ő van, ott bizonyára elsimúl-

nak a világfájdalom ráncai. Mindenki ismeri és mindenki szereti, O-Budától — Ős-Budáig. Még Ős-Buda exotikus artistái is ragyogó arccal mondogatják:

— The «Mester»!

Hogy micsoda helye van a színjáték történelmében, annak jelentőségét ők meg nem érthetik, de hogy ennek a világvárosi tömegnek ő a derús fejedelme, — azt megérik nyomban.

Most az Arénában játszik estéről-estére és az öreg Feld a komoly dráma apostolának csapott föl a kedveért. Közönsége, amely a téli szezonban szokott tapsolni neki, ide is utána jön, de sokkal nagyobb büszkesége az a tömeg, amely a ligeti tájakról sereglik az arénába a kedveért és amelyet ő ifjú, duzzadó temperamentummal hódít meg minden este. Hálásak vagyunk a «Heidelbergi diákélet» szerzőjének, hogy annak a révén Ujházyról írhattuk e néhány szeretetteljes sort.

JÖVENDŐ

1903. AUGUSZTUS 2.

Bs.: Fejezetek a «Megvesztegetés» könyvéből.

Matlekovics Sándor: A keserű cukor.

Λ: Az orvostudomány — Bilekről.

A.: Szerecsenmosás.

Heltai Jenő: A mesék könyvéből.

Új költők.

Csizmadia Sándor: Életpályám.

Ifj. Wlassich Gyula: Hazafelé.

Bod: Ifjúság.

Gárdonyi Géza: Gyermekkor emlékeim.

Ujházy Ede: Régi nagy színészekről.

Erdős Renée: Egy leány élete.

Tolstoj Leó: Háború és béke.

Természettudomány.

A forradalom.

A színjáték.

Hirdetések.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza.

Szerkesztőség: Honvéd-utca 10.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala, Honvéd-utca 10.

A Jövendő előfizetési ára egy hónapra: egy korona, félévre 6 korona.
A Jövendő megjelenik minden vasárnap. Ezenkívül rendkívüli kiadásokban.

Kapriórai márványbányák,

Seidner Miklós, Soborsin.

Ajánlja kiváló szépségű és minőségű hazai színes nemes márványait. Bútormárványlapok nagybani gyártása. Oszlopok, kandallók, ballustrádok, stb. a legszebb kivitelben, olcsó árakon. Nagyszabású gépberendezés. Költségvetések ingyen.

Szt.-Margitszigeti gyógyfürdő Budapesten. Nyári és téli gyógyhely. 43·3° C. kénes hévforrás, Thermal-, iszap-, villamos fény-, mesterséges szénsavas-, forrólég-, mindennemű gyógy- és edző (Kneipp)-fürdők. Svéd gyógytornaterem. Napfürdő. 150 hold árnyékos park. Csúz, köszvény, ischias, ízületi bántalmak, emésztő-, szervi-bajok, szívbetegség, vesebántalmak, vérszegénység, ideggyengeség ellen. Szt.-Margitszigeti üdítővíz: első rangú szénsavval telített ásványvíz, mint asztalivíz legjobban ajánlva.

A szöveg- és borítékpapiroos az Első Magyar Papiripar R.-T. gyártmánya.
Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapesten.

ny hónapra 1 korona.
egyedévre 3 korona.
évére hat korona.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Honvéd-u. 10.
Telefon-szám: 36—31.

Megjelenik minden vasárnap.
Ezenkívül rendkívüli kiadásban.
Minden szám: 20 fillér.

Ára **20** fillér.

PALLAS

IRODALMI és NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST,

V., HONVÉD-U. 10. ÉS KÁLMÁN-U. 2.
SAJÁT HÁZ.

Harminczkét géppel (kétszínnyomatú
variabilis körforgógéppel, gyorsajtók-
kal, amerikai sajtókkal), a legfejlettebb
technika minden eszközével felszerelt
modern nyomda. — Saját betőöntőde,
galvanoplastika, könyvkötészet. Könyv-
kiadóhivatal. Papíráruhágyár.

OLIVER WILSON
LIBRARY
BOSTON
MASS.

M T A
1826 K